

אספקלריא לקבלת תורה

אספקלריא לפרשת בשלח תשפ"ד

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת בשלח תשפ"ד..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... 2

והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא כ'עץ' - כיצד?..... 2
בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו
מרובים..... 2

אזורך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים..... 3
הצעקה..... 3

אהל תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים..... 4
"מה תצעק אלי" או "וזעקתם שמעת על ים סוף"?..... 4

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... 5
כוחו של בטחון בעת צרה, וסיפור נפלא!!..... 5

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן,
מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק..... 6

בתקנת קריאת התורה..... 6
אז ישיר - עלה בלבו לומר שירה..... 6

רפו ידיהם "מלקבל" את התורה - שבת קודש..... 6
האבן שישב עליה משה - אבן דיעקב..... 6

עשה לך רב והסתלק מן ה"ספק" - עמלק..... 6
נא..... 6

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון'..... 7
הריגת גויים כשרים..... 7

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... 8
הנחת המן לפני ה' לדורות..... 8

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על
הלכות המועדים וחדשי השנה..... 9

הנוהגים בחורף לחלק בשבת סעודת שחרית לשתים אם הוא לכתחילה.. 9
נח..... 9

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'... 10
פניני עיון בפרשת בשלח..... 10

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת 'משאת המלך' ורא"כ
ב'מדרש אליהו', מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס, אלעד..... 11

השם ילחם לכם!!!..... 11
סד..... 11

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגטשוב סז

הקובע סעודותיו על דבר שאינו לחם האם יברך עליו ברכת המזון.....סז

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן מלכים' ושא"ס עא

רמז לריבוי החכמה בדור האחרון..... עא

הארת הפנים לעתיד לבוא..... עא

שתי הניסיונות שהיו במן..... עב

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים עיה"ק עז

מדוע יוסף נקבר בא"י לאחר שעבוד מצרים ואילו יעקב קודם.....עז

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה פ

בענין ישיבה במצרים..... פ

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' כללי ברכת לישיב בסוכה והמסתעף לדין שינוי מקום פב

בנערינו ובזקנינו נלך..... פב

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב פז

פרשת המן לדורות..... פז

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס 'זביום השבת', 'השולחן כהלכתו', 'המועדים כהלכתם'. רב ביהכ"נ 'בני הישיבות' ו'היכל יוסף שלום' רמב"ש ג' צא

ברכת שהחינו על כמה מינים חדשים..... צא

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית צד

יסוד תקנת קריאת התורה..... צד

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד צח

מבחן האדם באמונה..... צח

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית קז

ידיעת השם..... קז

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית קיז
נבואת ישראל בקריעת ים סוף - גילוי הנהגת השי"ת..... קיז

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות) קיט
ההצלה הכפולה בים סוף..... קיט

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו קכב
עיקר עניין הביטחון הוא השקטת רוחו ולבו של האדם על ידי ביטחונו
המלא בה'..... קכב

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל קכה
יתוש קדמך... לטיטוס..... קכה

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון
המשפט', אלעד קכח
בדין בשר מתורבת..... קכח

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת
מרדכי קלה
מי ראוי לחנך? דוגמא אישית!..... קלה

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מאנשעסטער קלט
נס קריעת ים סוף ומלחמת גוג ומגוג..... קלט

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע ישיבת 'תורת דוד', מונסי
ניו יורק קמה
'שבת שירה' - ביזת הים רוחנית של שילוב הגשמיות והרוחניות יחד... קמה

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה קנג
לעצור את הזרם..... קנג

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד קנה
כי לה' המלוכה..... קנה

חינוך..... קנט

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
קס.....
הילד 'לא יוצלח'?..... קס

חידות..... קסב

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'..... קסג
חידה בפרשת השבוע!..... קסג
פתרון חידת 'פתשגן הכתב'...... קסג

אספקלריא לדף היומי..... קסד

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת..... קסה
הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב...... קסה

סיפור..... קע

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק
קעא.....
פרק מ"ב "חזן בלי נשמת חזן"..... קעא

סיפור / מתוך המדור 'אמונה ובטחון' באספקלריא הנוכחי..... קפ
מעשה שהיה - שידוך באופן פלא!..... קפ

אספקלריא לפרשת בשלח תשפ"ד

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
'והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא כ'עץ' - כיצד?

בפסוק נאמר על אודות האיש שלא הלך בעצת הרשעים ואשר בתורת ה' חפצו: 'וְהָיָה כְּעֵץ (תהלים א, ג).

יש מהמפרשים שפירשו שפסוק זה מתאר את הטובה שישפיע השי"ת על אדם זה, אבל לפי סיעה גדולה של מפרשים כוונת הכתוב לתאר את שבחו של תלמיד חכם זה, וכל אחד מהם הלך בדרכו לבאר מה מעלה היא זו להיות "כעץ"...
נביא כמה מהם בסייעתא דשמיא.

*

בין המפרשים כך הוא רבינו המאירי, שמפרש את כוונת הכתוב כך:
אחרי שהזכיר שיהגה בתורה ('כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'), הזכיר שלא די בכך, אלא צריך גם גמילות חסדים! שיהיה כמו עץ שנהנים ממנו בני אדם.

*

גם רבינו המלבי"ם מבאר ש"והיה כעץ" הוא שבח, ומבאר באופן אחר:
אדם זה הוא כמו עץ, שיש לו חשיבות עצמית, ותכלית קיומו היא גם בשביל עצמו. ההדגשה היא שהוא כעץ ולא כעשב שתכליתו רק קיום מינו.

*

ביאור נוסף מוצאים בילקוט מעם לועז (ירושלמי) בשם הספר שערי חיים, לבאר שבמלים "והיה כעץ" טמונה הוראה עבורנו איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם:
כמו שעץ גדל לאט לאט, כך גם הרוצה לרכוש את הדרך הטובה צריך להתקדם לאט לאט, ואז אינו נופל ממדרגתו.

*

בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו מרובים

אחת הגישות בביאור מעלתו של "האיש" שהוא "כעץ", הינה, שהכוונה שהוא כאילן ששרשיו מרובים - כדברי המשנה באבות המיוסדים על פסוק נוסף שנאמר בו "והיה כעץ", ובשונה מכאן - שם מוזכר בפירוש עניין שילוח השורשים:

”הוא (רבי אלעזר בן עזריה) היה אומר:

כָּל שְׁחֻמָּתוֹ מְרַבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְרַבִּין וְשָׂרְשָׁיו מְעֻטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז, ו): ‘וְהָיָה כְּעֵרְעַר בְּעֵרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹוא טוֹב וְשָׁכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלַחָה וְלֹא תִשָּׁב’.

אָבֵל, כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרַבִּין מִחֻמָּתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְעֻטִין וְשָׂרְשָׁיו מְרַבִּין, שֶׁאֵפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ - אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה שם): ‘וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל מַיִם, וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו, וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֶם, וְהָיָה עָלָיו רֵעָן, וּבִשְׁנַת בְּצֻרָת לֹא יִדָּאָג, וְלֹא יִמִּישׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי’.

*

מהראוי לציין, כי ייתכן שבמלה “שתול” עצמה יש משמעות של עץ השולח שרשים עמוקים. יש שהביאו קצת נטייה לכך מלשון מדרש ‘שוחר טוב’ על הפסוק (תהלים צב, יד) ‘שתולים בבית ה’ בחצרות אלקינו יפריחו’, שנאמר שם בזו הלשון: “ומה הארז שבלבנון שרשיו מרובין וכו’ כן ישראל שתולים בבית ה’”.

אאזרך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים

הצעקה

וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה' (יד, ו)
צעקת 'בני ישראל'

רש"י הביא את דברי המכילתא 'תפשו אומנות אבותם. באברהם הוא אומר (בראשית יט כז) אל המקום אשר עמד שם^א, ביצחק (שם כד סג) לשוח בשדה, ביעקב (שם כח יא) ויפגע במקום, והבין הרמב"ן שכוונתו לבאר את מעלת תפילתם, והקשה, שהרי המשך הכתוב הוא 'ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר, ולא נראה שבני אדם הצועקים אל ה' להושיעם יבעטו בישועה אשר עשה להם ויאמרו כי טוב להם שלא הצילים. וכתב שהיו כמה כתות, והכתוב מספר שכת אחת צועקת אל ה', והאחרת מכחשת בנביאו ואומרת שטוב היה אילו לא הוציאם. ולכן נאמר 'ויצעקו בני ישראל אל ה', לומר שרק הטובים בהם צעקו אל ה'.

אמנם הרע"ב ביאר את דברי רש"י להיפך, כי לכאורה צעקתם נבעה מתוך צרה גדולה, ולשם מה צריך לומר ש'תפשו אומנות אבותם', ובהכרח שדרשת המכילתא היא מהמשך הכתוב 'ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים' שאמנם לא היו צדיקים, ואף מה שצעקו על ה' היה רק מפני שזה הוא אומנות אבותם, לכן נאמר 'ויצעקו בני ישראל', כי כל מה שצעקו לא היה אלא מפני היותן בני ישראל שתפשו אומנות אבותם.

ואמנם יש להתבונן למה רק לגבי צעקה זו, על שפת הים, אמרו ש'תפסו אומנות אבותם', והלא כבר במצרים מצינו שצעקו (לעיל כג) 'ויזעקו, ותעל שועתם אל האלהים', כאשר הכתוב אומר (דברים כו ז) 'ונצעק אל ה' אלהי אבותנו, וישמע ה' את קולנו'. ולכאן מוכח שהצעקה על הים אינה במעלת צעקתם במצרים, אלא היא רק משום ש'תפשו אומנות אבותם'.

וביותר, כי לעיל שם תרגם יונתן 'וזעיקו', ואילו כאן תרגם 'וצלו' שמשמעו תפילה, ומשמע שרק במצרים זעקו, דהיינו שצעקתם נבעה מתוך צרה גדולה, אך כאן התפללו כמנהג אבותיהם.

מעלת התפילה בדרגות הבטחון

והנה בירושלמי (תענית פ"ב ה"ה) אמרו, ארבע כיתות נעשו אבותינו על הים, אחת אומרת 'נפול לים', ואחת אומרת 'נחזור למצרים', ואחת אומרת 'נעשה עמהן מלחמה',

^א במכילתא 'שנאמר (בראשית יב ח) 'ויבן שם מזבח ויקרא בשם ה', ולמדו מכך (סנהדרין מד:): שלעולם יקדים אדם תפילה לצרה, ורש"י שינה את מקור התפילה באאע"ה...

הצעה

ואחת אומרת 'נצווה כנגדן'. זו שאמרה 'נפול לים' אמר להן משה 'התיצבו וראו את ישועת ה', זו שאמרה 'נחזור למצרים' אמר להן משה 'כי את אשר ראיתם את מצרים היום', זו שאמרה 'נעשה עמהן מלחמה', אמר להן משה 'ה' ילחם לכם', וזו שאמרה 'נצווה כנגדן' אמר להן משה 'ואתם תחרישון'.

כוונת הדברים היא, שבהיותם על הים התבררו חילוקי דרגות בטחונם בארבע כתות, כמבואר בכתבי הר"א בן הרמב"ם (המספיק לעובדי ה' פ"ז) שיש אצל הבוטחים בהשי"ת ארבע מעלות זו למעלה מזו, והן, מקוהי, מבקש, מאמין, בוטח, אך יותר מכולם הוא המפקיד, שמשליך על ה' יהבו, ואין לו צפיה או תשוקה למילוי חפצו, ועליה נאמר 'התיצבו וראו את ישועת ה' וגו', והוא הפסוק הנ"ל הכולל את תשובות משה לכל ארבע הכיתות שעל הים, וכדלהלן.

ממוצא הדברים נראה שחלוקת טענות הכיתות נבעה מחלוקת דרגותיהם בבטחון, כי הכת שאמרה 'נפול לים' היתה במעלה הגדולה ביותר, שהיא הבטחון, עד שסברו שניתן למסור את הנפש ולקפוץ לים, ולהם אמר משה 'התיצבו וראו את ישועת ה', שאין להם לעשות מעשה מצדם, אלא הכל ביד ה'. והכת שאמרה 'נחזור למצרים' היו בדרגת המקווה, והיינו שהיה בלבם קיווי להגאל, ולכן נגאלו, אך טרם הגיעו לדרגת הבטחון, ולכן סברו שטרם הגיעו לשלימותן, ועליהם לחזור למצרים, ולהם אמר משה 'אשר ראיתם את מצרים היום לא תוסיפו לראותם'. וכת המאמינים אמרה 'נעשה עמהן מלחמה', סברה שאף אם לא הגיעו לדרגת מסירות נפש לפול לים, ואינם ראויים לנס בהתערותא דלעילא, הרי צריך התעררות מלמטה, ולכך מצד אמונתם בה' ודאי יהיה בעזרם להלחם עם מצרים, ולהם אמר משה 'ה' ילחם לכם'. ואילו הכת שאמרה 'נצווה כנגדן', הם בדרגת ה'מבקש', ולכן סברו שישועתם תלויה בהתעררות מצדם בתפילה, ועל כך אמר משה 'ואתם תחרישון'.

הצד השווה בכל הכתות הוא, שסברו שישועתם תלויה במיצוי עבודתם, וכנגדם הצד השווה בתשובות משה הוא כמבואר בזהר (ספד"צ פ"ד) שקריעת ים סוף היא מצד 'דבעי לאוקיר דיקנא, ובעתיקא תליא מילתא', והיינו שהיה זה גילוי של הנהגת היחוד, שאינה

^ב מבואר שם שהיא הדרגה הפחותה שבבטחון, שהוא רק מייחל ומקוה למילוי משאלתו, ואילו מה שקרא 'מפקיד' לכאורה היא מעלת הקיווי הנשגבה, המבוארת במאמר הקיווי לרמח"ל.

^ג ראה משך חכמה (דברים י כ) שהבטחון הוא הדבקות בשכינה, כי יש בטחון מוסרי, כבטחון העם במלך שידאג למחסורם, ויש בטחון טבעי, כבטחון האשה בבעלה שידאג למחסורה, ויש בטחון יותר חזק, כבטחון הבן באביו המלך, שידאג בעדו כמו שדואג עבור עניני עצמו וזמין לו כל מחסורו, והבטחון בהשי"ת כלול במצוות 'ובו תדבק', כי כיון שיצייר האדם שהוא דבוק להשגחה העליונה, והשי"ת מרגיש בעניניו יותר ממה שמרגיש האדם בעצמו, אז האדם בטוח ונח, ואינו דואג מאומה לעניניו, כי מה יועיל יכולתו נגד יכולת הבורא הדבוק עמו, ומרגיש בהעדרי, וזה נקרא דביקות'. ולכאורה זו היא דרגת הבטחון של ה'מפקיד'. ברם, בשלהי שער הבטחון של חובת הלבבות, מבואר שהדבקות נעלית מההפקדה, כי כאשר מנה את דרגות הבטחון, כתב 'כאשר תחזק הכרתו, ירצה במה שיהיה מגזירת האלהים לו, וישמח בכל אשר עשה לו האלהים ממות וחיים, וריש ועושר, ובריאות וחולי, לא יכסוף לזולת מה שבחר לו האלהים וכו' והיינו ממש מהות ה'מפקיד', ושוב כתב 'וכאשר תחזק הכרתו, לא יתאוה כי אם לרצונו, ולא יכסוף כי אם לפגיעתו וכו', וזאת העליונה שבמדרגת הבוטחים, והוא מה שנאמר (ישעיה כו ח) 'אף אורח משפטיך ה' קוינוך, לשמך ולזכרך תאות נפש', הרי שהדבקות היא הקיווי הנעלה מן ההפקדה.

^ד חילוק הדרגות התבאר על פי קרבן העדה שם, וסדרם הועמד במקביל לדרגות שחילק ר"א בן הרמב"ם. ואמנם יש רובד נוסף בחלוקת כתות אלו, כי הנה

לוייה כלל במעשי ישראל, ולכן באותה שעה לא היה מקום לעבודה, אלא בחיזוק האמונה בלבדה.

נמצא שהכתוב 'ויצעקו בני ישראל אל ה', שנאמר על כל ישראל, מורה שכל ארבעת הכתות השתתפו בתפילה, ולכאורה בזה התקיים מה שדרשו חז"ל (יל"ש שמות רלב) על הכתוב (שהש ב יד) 'יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמעני את קולך', למה היו ישראל דומין באותה שעה ליונה שברחה מפני הנץ ונכנסה לנקיף הסלע וכו', שהיה הקב"ה חפץ בשמיעת קולם, ואם כן יש לבאר איך אמר הקב"ה 'מה תצעק אלי, דבר אל בני ישראל ויסעו', וזו היא שורש כל תשובות משה, שאין הדבר תלוי בעבודתם כלל.

אכן, כבר ביאר הגר"א (שה"ש שם) 'השמיעני את קולך בשירה, כמו ששמעתי את צעקתך', והיינו שודאי גם בהנהגת הייחוד חפץ השי"ת בתפילת ישראל, ואף לעתיד לבא תשוב העבודה לדביר ביתו, אלא שבעוד בהנהגת המשפט, אין גדולה מתפילת צעקה כשועת עני, הרי שבעת הייחוד התפילה היא בשירה, שיש בה ביטוי לדרגת הבטחון, וממנה צומחת הישועה, והיא המעלה הגדולה של עמידה לפני ה', באופן שמפקיד עצמו ומשליך יתנו אלו ית'.

מעלת הצעקה

והנה דרגות התפילה נסדרו בעשר לשונות, וצעקה גדולה מכולן ויש להתבונן בזה, כי כבר עמדו רבותנו על פלא גדול באמירת תיבות התפילה, כי הלא רצונות האדם ומחשבותיו ידועות לפני השי"ת, ומה צורך יש בחיתוך תיבות בשפתיו.

וכתב בנפש החיים (פרקים פ"ה) 'ידוע בזוהר וכתבי האריז"ל שענין התפלה הוא תיקון העולמות והתעלות פנימיותם כל בחי' נר"ן שבהם ממטה למעלה, והוא ע"י התדבקות והתקשרות נפש האדם ברוחו ורוחו בנשמתו, והם נקשרים ע"י עקימת ותנועת שפתיו בחתוך תיבות התפלה, שהוא בחינת המעשה שבדבור, כי עקימת שפתיו הוי מעשה, והוא בחינת הנפש שבדבור, וההבל והקול שהוא הדבור עצמו הוא בחינת רוח שבה, וכוונת הלב בהתיבות בעת אמירתם הוא בחינת הנשמה שבדבור לזאת לא יצא ידי חובת ענין התפלה במחשבה והרהור התיבות בלב לבד, כי איך אפשר להגיע להתקשר בבחינת הנשמה אם לא ילך בסדר המדרגות ממטה למעלה, שיתקשר הנפש של הדבור שהוא תנועת השפתים ברוח של הדבור שהוא ההבל והקול, ואח"כ יתקשרו גם שניהם בנשמה שהוא המחשבה והכוונה שבלב, וכשהתפלל רק במחשבה לבד לא הועילה תפלתו ולא תיקן כלום'.

^ה והיינו, כי אף שהיו ישראל חלוקים לכתות בדרגות שונות של בטחון, אמר להם משה, שבעת הזאת ראוי שיתעלו ויפקידו עצמם על ה', ואף שרק יחידים זכו לכך, התגלתה עליהם הנהגת הייחוד.

^י כמבואר בנפש החיים (ש"א פ"ט) שיחס הקב"ה וישראל הנגלה בעמידת הכרובים פא"פ, מורה על שלימות הבטחון. והכל לקרוע את הים הוא בעמידת בני ישראל בתוקף האמונה והבטחון, ובזה נמשך אור עתיקא קדישא, והרחיב בזה הלשם (ראה שערי הלשם ח"ב סי ד).

הצעקה

אמנם, אף שהתבארו מעלות החיתוך ההבל והקול שבדיבור, עדיין יש לבאר מה המעלה ב'צעקה', וממה נפשך, אם עניינה הרמת קול, הרי אמרו (ברכות כד:): 'המשמיע קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמנה' ופירש רש"י שמראה כאילו אין הקב"ה שומע תפלתו בלחש. ואם עניינה כאמור בזהר, שאין זו צעקה בקול, אלא כולה בלב, איך מועילה לתפילה, שטעונה חיתוך תיבות בשפתיו. ועיין בבית אלהים (תפלה פ"ו).

אמור מעתה, שיש שני צדדים ל'תפיסת אומנות אבותיהם בידיהם', כי מצד אחד אופני תפילות האבות כללו את כל המידות שבהם מתנהלת הנהגת המשפט, ומכולם נבעה הצעקה, שהיא הגדולה בתפילות, אולם לאידך, בעת גילוי הנהגת הייחוד, תפיסת אומנות זו היא חסרון.

ה'צעקה' תפילת 'בני ישראל'

מצד המבט השטחי, נראה דתפיסת אומנות האבות הנזכרת בכאן, איננה אלא הסבה לחסרון שלימות הלב. אבל אין הסבה נוגעת לעצם הענין, דעצם הענין בכאן הוא שתפלה זו היתה תפלה פגומה וחסרה. אבל אין זה נכון כלל. דאם תפיסת אומנות האבות לא היתה בכאן אלא סבה גרידא, לא היה זה מענינא להזכיר בכאן את הסבות הגורמות לפגמה של התפלה. אלא שלאמתו של דבר, תפיסת אומנות האבות הוא פירוש מהותה של תפלה זו. תפלה זו מיוחדת היא בזה, שבסופו של דבר נגזרה שתיקה עליה. השם ילחם לכם ואתם תחרישון. לכאורה נראה דהוברר הדבר למפרע דתפלה זו לא פעלה כלום. ושכל הישועה לא היתה מתייחסת לתפלה זו כל עיקר. לאפוקי מהבנה זו באו דברי חז"ל, שמהותה של תפלה זו היתה תפיסת אומנות אבות. כלומר, עצם התפלה לא פעלה בכאן כדרך שכל תפלה פועלת בתחנונים שלה ובקשות שלה; אלא שהיה בה בתפלה זו, גילוי ספר יוחסין של ישראל. משל למה הדבר דומה, לאחד שבא לבקש דבר מן המלך, וענה לו המלך אינני זקוק לבקשתך, אלא שמתוך סגנון דבריך הכרחי, בנו של מי אתה, ומעתה הנני ממלא בקשתך לא מצד תחנוניך, אלא מפני היחוס שלך. כשנאמר להם לישראל בשעת סכנת ים סוף "ואתם תחרישון", לא היתה הכוונה לומר שצעקתכם היתה לבטלה, אלא שמתוך הצעקה הופיעה ההוכחה על יחוסכם, וממילא אין אתם זקוקים לצעקה. וזה הוא העומק במאמר חכמים דצעקה זו היתה תפיסת אומנות אבות. כלומר, צעקה זו לא פעלה דרך תפלה. אבל לעמת זאת פעלה, על ידי בירור האומנות שאתם תופסים בה. והרי זה היכי תמצא של תפלה שכל עיקרה אינה מועילה אלא לפעול שאין כאן צורך

לתגובות: h0527690963@gmail.com

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"מה תצעק אלי" או "וזעקתם שמעת על ים סוף"?

ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו (יד, טו)
"מה תצעק אלי"

[א] בפרשת השבוע נאמר (יד, ט-י): "וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיִּשְׁיִגּוּ אוֹתָם חַנְיָם עַל הַיָּם כּו'. וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסְעֵ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'".

ופירש רש"י: "ויצעקו - תפשו אומנות אבותם. באברהם הוא אומר (בראשית יט, כז) "אל המקום אשר עמד שם", ביצחק (שם כד, סג) "לשוח בשדה", ביעקב (שם כח, יא) "ויפגע במקום".

ושוב נאמר (שם, טו): "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו".
ופירש רש"י: "למדנו שהיה משה עומד ומתפלל, ואמר לו הקב"ה, לא עת עתה להאריך בתפלה שישראל נתונין בצרה. דבר אחר מה תצעק אלי עלי הדבר תלוי ולא עליך".
וכבר תמה האור החיים הקדוש: "ולמול מי יצעק אם לא לה' אלהיו, ובפרט בעת צרה דכתיב "מן המצר קראתי יה". ואם לצד שהרבה להתפלל, הלא כל עוד שלא נענה מהעונה, בצר לו לא ירף מתפלה".

[ובתרגום אונקלוס פירש: "ואמר ה' למשה קבילית צלותך מליל עם בני ישראל ויטלון".
ומבואר שמפרש שאדרבה הקב"ה אמר לו שכבר קיבל את תפילתו. אך עדיין תמה האור החיים: "עוד רואני כי נתקבלה תפלתו ואמר לו ה' "הרם את מטך וגו'", אם כן קבלנות זה שאמר "מה תצעק אלי" למה"].

ולכן מבאר האור החיים הקדוש:
"אכן יתבאר הענין על פי מאמרם ז"ל (שמו"ר פכ"א) שישראל היו נתונין בדין, מה אלו אף אלו כו'. והנה לצד שראה אל עליון כי ישראל קטרגה עליהם מדת הדין, והן אמת כי חפץ ה' לצדק ישראל, אבל אין כח ברחמים לצד מעשיהם כנזכר, אשר על כן אמר למשה תשובה ניצחת "מה תצעק אלי", פירוש כי אין הדבר תלוי בידי, הגם שאני חפץ עשות נס, כיון שהם אינם ראויים, מדת הדין מונעת, ואין כח ברחמים כנגד מדת הדין המונעת".
ומבואר מדבריו, שמאחר שלא היו ישראל ראויים לכך, היה כאן קטרוג של מדת הדין, וכביכול לאהיה בידו של הקב"ה איך להושיע אותם.

"קשים מזונותיו בקריעת ים סוף"
[ב] ויש לצרף בזה דבר נפלא שמבאר האלשיך הקדוש, מה שמצינו שנאמר על יציאת מצרים "כי ביד חזקה הוציאך ה'", וכפי שלמשל נאמר בסוף פרשת בא (יג, ג): "זְכוּר אֶת

הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים פִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ, וכיוצא בזה בעוד מקומות, ואלו דבריו:

"והוא באשר נשים לב אל כל היד החזקה הכתובה בספר התורה ובכל כתבי הקדש על יציאת מצרים פעמים רבות, כי מי לא ידע כי לא יקשה לפניו יתברך להפליא לעשות אותות ומופתים בשמים ובארץ ונקל בעיני ה' עד מאוד, ובכן למה זה תתייחס יציאת מצרים לחוזק יד וכח גדול, כי הן פרעה וכל מצרים כאין נגדו. ולא עוד אלא שאמרו רז"ל (פסחים קיח, א) "קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף", כי הלא יראה מר ממות ייחסו קושי אל קריעת ים סוף".

ומבאר האלשיך:

"כי יען כי אלקי משפט ה', על כן כאשר אוהביו אשר יחפוץ להצילם הרבו לפשוע, ומדת הדין מקטרגת עליהם, וה' חפץ למען צדקו להושיעם, אזי צריך כביכול חוזק יד לעומת מנגדם, שיפליג אומץ וחוזק הפלגת רחמיו לרחם ביד ימין חסדו. והנה בצאת ישראל ממצרים אמרו רז"ל, כי הוציאם גוי מקרב גוי הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי ע"ז וכו', ועל כן היה כח אמיץ ביד המערכה לעכבם, וגם שרו של מצרים צועק ואומר משוא פנים יש בדבר הללו עובדי ע"ז וכו', ובכן לשדד שם ומערכת הבאים להחזיק מחמת טענה כף שניה בהכרעת רחמים גדולים ליד חזקה תתייחס. ועל זה אמרו "קשים כקריעת ים סוף", כי אז היה עיקר קטרוג שרו של מצרים, וכמעט שהיו ישראל כרגע אם ליאבד או להגאל, כמאמרם ז"ל על פסוק "ויסע מלאך האלקים וכו'".

"וכן יקרה למזונותיו של אדם, כי גם שקוצבם הוא יתברך מראש השנה לראש השנה, אנו מקפחים מזונותינו במעשינו כמאמרם ז"ל (קידושין פב, ב) "מעולם לא ראינו ארי סבל או צבי קייץ ושועל חנוני ומתפרנסים שלא בצער, אלא אני הוא שקפחתי את מזונותי". על כן יצטרך הקב"ה לשדד המזל לזונו ולפרנסו כאשר בקריעת ים סוף, וזהו "קשים מזונותיו וכו'" לומר, מה שקשים מזונותיו לפני הקב"ה, לא מפאת הזון, כי אם כאשר בקריעת ים סוף שהיה להעדר זכות במקבל כו'.

הנה על פי הדברים האלה מצאנו ראינו, כי כל היד החזקה הכתובה על יציאת מצרים ודומה לה, הנה יהיה על העדר זכות ונגוד מעשים אשר לא תעשנה ואשמו" (עכ"ד).

"דבר אל בני ישראל ויסעו"

ג] והנה בנתיים ביארנו מה שאמר הקב"ה למשה "מה תצעק אלי", שהענין הוא, שמאחר שמדת הדין מקטרגת, לא יועיל התפילה.

עתה נבוא לבאר, מה כן היה מהלך ההצלחה, ומה שאמר לו הקב"ה "דבר אל בני ישראל ויסעו".

וממשיך האור החיים ומבאר: "ואמר אליו "דבר אל בני ישראל", פירוש זאת העצה היעוצה להגביר צד החסד והרחמים, דבר אל בני ישראל ויתעצמו באמונה בכל לבם ויסעו אל הים קודם שיחלק על סמך הבטחון כי אני אעשה להם נס, ובאמצעות זה תתגבר

הרחמים. "ואתה הרם את מטך" פירוש באמצעות מעשה הטוב נעשה להם הנס ובקע הים, כי גדול הבטחון והאמונה הלז להכריעם לטובה".

והנה בפשטות דברי האור החיים נראה שכונתו היא, שאמנם לא היה כח בידי התפילה להושיעם ולהצילם, אבל בזכות האמונה והביטחון היה בידם זכות שיהיו ניצולים.

ועלינו להבין, מה ההבדל בין תפילה לאמונה וביטחון. ואולי הכונה שמכח האמונה והביטחון זכו לתקן את דרגתם וחסרונם.¹

אבל זה ודאי נסתר מדברי האלשיך הקדוש הנ"ל, שכותב גם על קריעת ים סוף, לבאר מה שאמרו "קשים מזונותיו כקריעת ים סוף", באשר הנידון הוא בהעדר זכויות.

ואכן יעוי' בנפש החיים (א, ט) שכותב: "לכן בעת קריעת ים סוף אמר הוא יבתרך למשה "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו". ור"ל דבדידהו תליא מילתא, שאם המה יהיו בתוקף האמונה והביטחון ויסעו הלוך ונסוע אל הים סמוך לבם לא יירא מעוצם בטחונם שודאי יקרע לפניהם, אז יגרמו על ידי זה התעוררות למעלה שיעשה להם הנס ויקרע לפניהם".

ומדבריו לא נראה שזכות האמונה והביטחון הוא סיבה שיזכו להצלה בדין, רק שזה סיבה שמכח זה יגרם שיתעורר התעוררות למעלה לעשות להם נס.

ונבוא לבאר את הדברים.

"ואת זעקתם שמעת על ים סוף"

דן נקדים שעוד קשה, איך יתכן לומר שלא התפילה היא מה שהועילה להם, הרי מקרא מפורש הוא (נחמיה ט, ט) "ואת זעקתם שמעת על ים סוף".

וגדולה מזו אמרו במדרש (שמו"ר שם, ה): "והיה הקב"ה מבקש לשמוע את קולם פעם אחרת ולא היו רוצין, מה עשה? גירה לפרעה לרדוף אחריהם שנאמר "ופרעה הקריב", מיד "ויצעקו בני ישראל אל ה'". באותה שעה אמר הקב"ה, לכך הייתי מבקש לשמוע קולכם, שנאמר "יונתי בחגוי הסלע", השמיעני קול אינו אומר אלא "השמיעני את קולך", אותו הקול שכבר שמעתי במצרים, לכך כתיב "השמיעני את קולך". כיון שהתפללו אמר הקב"ה למשה, מה אתה עומד ומתפלל, כבר קדמה תפלתן של בני לתפלתך שנאמר מה תצעק אלי".

וכ"ה במדרש (שמו"ר כא, א): "לפי שצעקו בני ישראל על הים שנאמר "ויצעקו בני ישראל אל ה'", שמע הקב"ה תפלתם, ואמר למשה "מה תצעק אלי" כבר שמעתי צעקתם, דבר אל בני ישראל ויסעו".

¹ ראה גם מש"כ במאמר לפרשת שמות בשם הבית דוד (דרוש יב) והשיח יצחק (סדור הגר"א ברכת 'אמת ואמונה'), שהסיבה שהוצרכו לצאת באופן של רמיה (שאמרו לפרעה "דרך שלושת ימים"), הוא שמום שלא היו ראויים ליגאל, אך בים מכח תוקף האמונה שמסרו עצמם על קדוה"ש לקפוץ לתוך הים כו', ונתקרבו לקב"ה, מכח זה זכו לינצל לגמרי מתחת שליטת המצרים.

ומבואר, שאדרבה הקב"ה אמר למשה, שכבר נתקבלה התפילה שלישראל. וכפי האמור שזה היה כל המטרה (של הקב"ה) ברדיפה של המצרים אחרי ישראל - כדי שיתפללו. ומהו אם כן מה שביארו האור החיים, שהקב"ה אמר למשה, שהתפילה לא יכולה להועיל, באשר אין להם זכויות, ואי אפשר לעבור על מדת הדין.

ולכן נבוא לבאר, שאין כונת האוה"ח ונפה"ח, שלתפילה אין כח לפעול ואילו לאמונה וביטחון יש כח לפעול. ובודאי שהבסיס לכל היה תפילתם של ישראל, ובלי זה לא היה מתחיל כלום, אלא שהקב"ה אמר למשה, שלא די בתפילה - מאחר שאין מדת הדין נותנת, ועליכם למצוא דרך איך יונהג ההנהגה נגד מדת הדין, ועל זה אמר לו הקב"ה "דבר אל בני ישראל ויסעו" - שמכח תוקף האמונה והביטחון, יזכו שיונהג הנהגה כנגד הנהגת המשפט.

"ה' ילחם לכם ואתם תחרישון"

[ה] ויסוד כל הדברים מבוארים בדברי הזוהר (שמות מז, ב), וכך אמרו שם:

"כד אתקריב פרעה לאגחא קרבא בהו בישראל, בהווא זימנא לא בעי קודשא בריך הוא דיתערוך ישראל אתערותא לתתא כלל, דהא אתערותא לעילא הוא (לא רצה ה' שיתעוררו ישראל התעוררות מלמטה של תפילה כלל), דהא אבהן אקדימו ואתערו אתערותא דא לעילא וזכותא דלהון קאים קמיה (זכות האבות עמדה לפניו), ולא בעא קודשא בריך הוא דישראל יתערוך לתתא כלל. הדא הוא דכתיב "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון", תחרישון ודאי ולא תתערוך מלה, דלא אצטריך לכו".

ובהמשך דברי הזוהר (מח, א) אמרו: "דבר אל בני ישראל ויסעו, ויסעו מלאסגאה מלין, לאו עידנא דצלותא השתא (ויסעו מלהרבות במילים, כי זה לא זמן של תפילה עכשיו). ויסעו, וכי לאן אתר פקד לון דינטלון, דהא על ימא הוו שראן (לאיזה מקום צוה שיסעו, הרי על הים היו חונים), אלא אהדר לעילא דכתיב "מה תצעק אלי" דהא כולהו באתר דא קיימי, ועל דא ויסעו ינטלון מן דא דלאו עדנא הוא אלא בעתיקא תליא מילתא" (אלא שיסעו מההנהגה הזו של איתערותא שלתתא בתפילתם, אלא בהנהגה אחרת, עתיקא מלשון ויעתק משם ההרה).

ומבאר הגר"ח פרידלנדר (שפתי חיים מועדים סוף ח"ב) עפ"ד הרמח"ל בדעת תבונות, שמרחיב שם שתכלית כל הבריאה היא בשביל לגלות לנו את יחודו יתברך בבריאה, ולקראת גילוי זה מוביל הקב"ה את כל אירועי הבריאה, וכדי לגלות לנו את יחודו ברא גם את הרע. אמנם ההכרה וההבנה הברורה איך על ידי כל הבריאה יתגלה יחודו תהיה רק לעתיד לבוא כשיבוטל הרע לגמרי.^ח

^ח "הנהגת היחוד" זו נקראת על שם המקרא (זכריה יד, ט) "והיה ה' למלך כו' ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד", ועוד נאמר (צפניה ג, ט) "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד". וזה עדותנו בכל יום תמיד "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". והנה ממה שנאמר (ישעיה מג, י-יא) "למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחרי לא יהיה. אנכי אנכי ה' ואין מבלעדי מושיע", למדנו שרוצה שנדע בידיעה והבנה, ולא כשאר מעלות שלימותו שאין אנו יכולים להשיגם ולכן יש לנו איסור חקירה בהם (דע"ת סי' לד).

והרמח"ל (סי' מח) מבאר, שהקב"ה מנהיג את עולמו בשתי הנהגות: [א] ההנהגה הרגילה היא "הנהגת המשפט", שבהנהגה זו נתן הקב"ה לאדם את הבחירה בטוב או ברע, ועל פי בחירתו הוא מקבל שכר ועונש, וכל הנהגתו של הקב"ה לנבראים תלויה במעשה האדם הן לטוב והן לרע. [ב] אך לפעמים שהקב"ה מנהיג את עולמו ב"הנהגת היחוד". ובהנהגה זו אין הקב"ה מתחשב כלל במעשה התחתונים, וההנהגה כולה היא למען שמו שיתגלה יחודו בעולם.

וזה לשונו (סי' לו): "ומעוצם יחוד שליטתו היא שאין לו שום הכרח וכפיה כלל, וכל סדרי המשפט כל החוקים אשר חקק כולם תלויים ברצונו, ולא שהוא מוכרח בהם כלל. הנה כשרוצה משעבד רצונו כביכול למעשי בני אדם כו', וכשהוא רוצה אינו חושש לכל המעשים ומטיב בטובו למי שרוצה, וכמו שאמר למשה רבינו ע"ה "וחנותי את אשר אחון" - אע"פ שאינו הגון כו'. וכן הוא אומר "למעני למעני אעשה כו'", "אנכי אנכי הוא מוחה פשעך למעני וחטאתך לא אזכור".^ט

[עצם הדבר מבואר בגמ' בפסחים (ק"ז, א) שקריעת ים סוף היה מהלך של "למעני למעני אעשה". ומקורו בתהלים (קו, ז) שנא' "וימרו על ים בים סוף ויושיעם למען שמו"].
והנהגה זו של הנהגת היחוד, היא הנהגת "עתיקא", שבה הקב"ה מסבב הכל את התכלית של גילוי היחוד, ובה הנהיג הקב"ה את ישראל בעת קריעת ים סוף.

ביאור דברי הנפש החיים

[ו] והנה הנהגה זו, מאחר שאינה תלויה במעשי בני אדם, לכן אמר הקב"ה למשה "מה תצעק אלי", שלא יועיל התפילה, אלא צריך מהלך אחר להנהיג את ההנהגה הזו.
וזה נראה כונת הנפש החיים שהבאנו לעיל שכותב:

"לכן בעת קריעת ים סוף אמר הוא יתברך למשה "מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו" - דהיינו שלא יזכו מכח התפילה.

אלא "בדידהו תליא מילתא, שאם המה יהיו בתוקף האמונה והביטחון ויסעו הלוך ונסוע אל הים סמוך לבם לא יירא מעוצם בטחונם שודאי יקרע לפניהם" - שיתרוממו למעלה מדרך הטבע, וימסרו נפש ליסע לתוך הים בתוקף האמונה והביטחון שבכוחו של הקב"ה לשנות את הטבע.

"אז יגרמו על ידי זה התעוררות למעלה" - הנהגת איתערותא דלעילא. "שיעשה להם הנס ויקרע לפניהם".

^ט מקור הנהגה זו הוא במדרש (דברים רבה ר"פ ואתחנן), שם אמרו: "כך אמר הקב"ה למשה "וחנותי את אשר אחון". אמר לו, מי שיש לו בידי ורחמתי במדת רחמים אני עושה עמו, ומי שאין לו בידי "וחנותי" במתנת חנם אני עושה עמו". ומבואר שמלבד מדת הרחמים הרגילה יש הנהגה נוספת של מתנת חנם. וראה גם בדרך ה' (ב, ח) שכותב הרמח"ל: "ואולם משורש זה נולדים שני ענינים. האחד, שהמוסר בעצמו יהיה ממותק ולא קשה ואכזרי כי האהבה בעצמה תמוזג את הדין ברחמים. והשני, שלפעמים כשהשעה צריכה לכך יעבור האדון ב"ה על שורת הדין לגמרי וינהג ברחמים וכענין שנאמר "וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם".

כי הנהגת היחוד פועלת מכח מסירות נפש ואמונה וביטחון, שבוה שישראל עומדים מעל דרכי הטבע ומוסרים את נפשם, כנגד זה מתעלית גם ההנהגה העליונה מעל דרכי המשפט ופועלת מעל דרכי הטבע, דהיינו שפועלת מעל דרכי המשפט לפי מעשיהם.

[ועד"ז מתבאר מאמר חז"ל "כל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו", ומבאר הרמח"ל (דרך ה' ד, ח): "שכמו שאין מדת הדין נותנת שיגיע טוב לבני האדם אם לא יזכו לו, כן מחוק המשפט עצמו הוא במעשים מן המעשים שיעשו בני האדם בהגמלם הגמול הראוי להם לפי ענינם, שינוהג עמהם בכלל דינם ברחמים ובחמלה ולא ידוקדק עליהם בדקדוק גמור. וכענין מה שאמרו ז"ל "כל המעביר על מדותיו מעבירים לו על כל פשעיו", כי הרי זה מדה כנגד מדה, כמו שהוא מוותר כך יוותרו לו ונמצא שמתנהגים עמו ברחמים וזה עצמו מדת משפט". דהיינו שאם האדם מתנהג שלא לפי כללי המשפט, גם הקב"ה אינו נוהג עמו לפי כללי המשפט].

וזהו מה שאמר הקב"ה למשה "מה תצעק אלי", שהתפילה כבר נתקבלה וברצוני להושיע אותם, אבל אופן הישועה יכולה להתבצע רק תחת הנהגת היחוד. ובכדי להנהיג אותה בהכרח "דבר אל בני ישראל ויסעו" ומכח בטחונם שודאי יקרא להם הים, יזכו לכך.

ונמצא שמה שאמר הקב"ה למשה "מה תצעק אלי", אין הכוונה שלא יושעו מכח התפילה, אדרבה זה היה כל המטרה של הקב"ה שיתפללו "השמעיני את קולך", ורק בזכות זה החליט הקב"ה להושיע אותם. אבל בפועל מאחר שלא היה להם זכויות, לא היה די בתפילה, והיו חייבים לפעול תחת הנהגת היחוד, והדרך להנהיג את זה הוא רק על ידי "דבר אל בני ישראל ויסעו" - מכח הביטחון והאמונה.

[ז] ובשולי הדברים, נבוא להוסיף ביאור, מדוע דוקא כעת הוצרכו להנהיג את ההנהגה הזו "למען שמו", הרי מבואר בדברי חז"ל (ויק"ר כג, ב) שכבר בתחילת התהליך של "יציאת מצרים" לא היו ישראל ראויים לגאולה ולא היה נותן הדין שיגאלו ממצרים לעולם.

וא"כ מדוע דוקא עכשיו לא היה כח ביד מדת הרחמים להושיע, והיו מוכרחים לפעול תחת הנהגה זו "למען שמו".

ונראה ע"פ מש"כ הבית דוד (דרוש יב) והשיח יצחק (תפילת מעריב), שעד עתה היו ישראל תחת שליטת השר של מצרים [ולכן הוצרכו לצאת באופן של רמיה "דרך שלושת ימים"]. אבל עתה בקריעת הים באו להפקיע עצמם מתחת שליטת השר, ולכן לזה היה נצרך שיפעילו עם ישראל את הנהגת היחוד "למען שמו", ורק תחת הנהגה זו "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים".

¹ עד"ז מתבאר יסודו המפורסם של הנפש החיים (ג, יב): "שהאדם קובע בלבו לאמר, הלא ה' הוא האלוקים האמיתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל, והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית"ש ומבטל בליבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כוח ורצון בעולם ומשעבד ומדביק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה, כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל".

אך עדיין צ"ב הא גופא, מדוע הפקיע ה' את שליטת השר רק עתה בעת קריעת ים סוף, ולא מיד בעת יציאת ממצרים.

אך הביאור הואי, שכל זמן שלא היו מוגדרים "עבדי ה'", לא היו יכולים להנהיג הנהגה זו, כי זהו הנהגה המיוחדת לעם ישראל. ולכן היה בזה סדר שמתחילה נעשו "עבדי ה'" ע"י דם הפסח ודם המילה, ולכן אמרו לפרעה כסדר שרוצים "לעבוד" את הקב"ה, ורק אחרי שיצאו וחל עליהם שם עבדי ה' להיות עם ה' ונחלתו, יכלו להנהיג הנהגה זו.

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

כוחו של בטחון בעת צרה, וסיפור נפלא!!

וּאִתָּה הָרַם אֶת מִטְנְךָ וּנְטִיחָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם וּבִקְעָהוּ וַיָּבֵאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֶּשֶׁה (יד,
טז)

ידועים דברי חז"ל (פסחים קיח.): "קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף". וכן אמרו
חז"ל (סוטה ב.) "קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף" [והגם שמבואר שם דקאי רק על
זיווג שני, מ"מ מבואר מדברי המדרש רבה (ריש פרשת ויצא) דקאי גם על זיווג ראשון].

הכל יכול

אמנם תמוהים מאוד דברי חז"ל, שהרי אנו מאמינים בני מאמינים שהשי"ת הוא "כל
יכול", ואין שום דבר שנמנע מיכולתו מלעשות. גם קריעת ים סוף אינו דבר שנמנע מיכולתו
לעשות, שהרי הוא ית' יכול לפעול ניסים גלויים בדיוק באותה מידה שבה הוא מנהיג את
הטבע, וא"כ אי אפשר להבין דברי חז"ל אלו כפשטן, וצ"ב א"כ מה הכוונה שקריעת ים סוף
הוא דבר 'קשה'.

ובאמת, כבר עמד על זה הזוהר הקדוש (ח"ב דף ק"ע) שהביא דברי חז"ל: "קשין מזונותיו
של אדם כקריעת ים סוף", וז"ל [מתרגום]: "וכי קריעת ים סוף היתה קשה לפני הקב"ה,
והרי כתיב (נחום א, ד): גוער בים ויבשהו, (עמוס ט, ו): הקרא למי הים וישפכם על פני
הארץ, והרי כיון שעולה רצון לפניו לעשות איזה דבר, הכל נחשב לפניו כאין, ואתה אמרת
שקריעת ים סוף היה קשה לפניו?

ומתרץ הזוהר: אלא, בזמן שישראל עברו ובאו אל הים, ורצה הקב"ה לקרוע להם את ים
סוף, בא רהב, שהוא שר של מעלה הממונה על מצרים, וביקש מלפני הקב"ה לעשות דין,
אמר לפניו, רבון העולם, למה אתה רוצה לעשות דין על מצרים ולקרוע את הים לישראל,
הלא כולם הם רשעים לפניך, וכל דרכיך בדין אמת? אלו עובדי עבודה זרה, ואלו עובדי
עבודה זרה, אלו חוטאים בגלוי עריות, ואלו חוטאים בגלוי עריות. אלו שופכי דמים, ואלו
שופכי דמים. באותה שעה היה קשה לפני הקב"ה לעבור על דרך הדין. והרי ישראל היו
נוסעים על הים שכתוב (שמות יד, טו): ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני
ישראל ויסעו. והיה קשה לפניו לעבור על הדין ולקרוע להם את ים סוף, ע"כ.

קשה - משום שאינם ראויים

מבואר מדברי הזוהר, שהטעם שקריעת ים סוף הייתה קשה לפני השי"ת, לא היה מצידו
ית', אלא רק מצידם של כלל ישראל שלא היו ראויים לכך, כיון שעברו על ג' עבירות
חמורות כמו המצרים.

וא"כ זו כוונת חז"ל שאמרו שפרנסתו של אדם קשה כקריעת ים סוף, וכן מה שאמרו
דזיווגו של אדם קשה כקריעת ים סוף, הכוונה שאינו מצד השי"ת שהוא ית' יכול לזווג

זיווגים ואין דבר נמנע מיכולתו. רק מצד האדם עצמו, שאם אינו ראוי מצד מעשיו, קשה לזכות למה שאינו ראוי לו.

ובאמת, כן מפורש בדברי הגמ' (קידושין פב:): "תניא, ר"ש בן אלעזר אומר: מימי לא ראיתי צבי קייץ, וארי סבל, ושועל חנוני, והם מתפרנסים שלא בצער, והם לא נבראו אלא לשמשני, ואני נבראתי לשמש את קוני, מה אלו שלא נבראו אלא לשמשני מתפרנסים שלא בצער, ואני שנבראתי לשמש את קוני - אינו דין שאתפרנס שלא בצער! אלא שהרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי, שנאמר: עונותיכם הטו", ע"כ. מבואר כאן להדיא שעיקר הסיבה שגורמת שלא ישיג פרנסתו בנחת, היא אך ורק מכח חטאיו. שאילו לא חטא, היה מתפרנס שלא בצער. וכיון שחטא, אינו ראוי להתפרנס בנחת.

עצה היעוצה

וא"כ, שענינים אלו, שידוכין ופרנסה, הם "קשין כקריעת ים סוף", והיינו שאין יכול לזכות להם אם אינו ראוי, ו'חטא' גורם שלא ישיג פרנסתו בנחת, וכן לא ימצא זיווג, א"כ מה העצה להשיג פרנסה בנחת, ולמצוא זיווג?

וכד מעיינת היאך זכו כלל ישראל לקריעת ים סוף הגם שלא היו ראויים, מינייה יכולין אנו ללמוד אופן שיכול לזכות לכל טוב שבעולם הגם שאינו ראוי, ובפרט בעניני שידוכין ופרנסה.

כתיב (יד, טו): "ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו". וצ"ב, שהרי כלל ישראל היו בסכנה גדולה מאוד, שלא היה להם שום מקום ליסע, ים סוף לפנייהם, והמצריים מאחוריהם. ומה יהודי עושה בעת צרה? מתפלל וצועק לרבונו של עולם להצילו, וכך עשו כלל ישראל, שהתפללו ובקשו רחמים מאביהם שבשמים שיצילם. ומדוע אמר השי"ת - "מה תצעק אלי"? ועמדו ע"ז כל המפרשים. ועוד, הרי עת צרה הוא הזמן הראוי ביותר להתפלל להשי"ת [ויש מהראשונים דסברי דבעת צרה היא חובה להתפלל (רמב"ן בסהמ"צ)], א"כ מהי טענת השי"ת "מה תצעק אלי"?

ידועים דבריו הק' של האור החיים וכדאי להעתיק כל אריכות לשונו הזהב והמתוק מדבש ונופת צופים, וזו לשונו: "מה תצעק אלי - קשה ולמול מי יצעק אם לא לה' אלקיו ובפרט בעת צרה דכתיב (יונה ב, ג): "קראתי מצרה לי". (תהלים קיח, א): "מן המצר קראתי י-ה", ואם לצד שהרבה להתפלל הלא כל עוד שלא נענה מהעונה בצר לו לא ירף מתפלה. עוד רואני כי נתקבלה תפלתו ואמר לו ה' הרם את מטך וגו' אם כן קבלנות זה שאמר מה תצעק אלי למה. עוד קשה אומרו דבר אל בני ישראל ויסעו, להיכן יסעו אם רודף מאחור והים לפנייהם, ואם הכוונה אחר שיבקע הים, אם כן היה לו לומר הרם את מטך וגו' ואחר כך יאמר דבר אל בני ישראל וגו'?

אכן יתבאר הענין על פי מאמרם ז"ל (זוהר ח"ב קע:): שישראל היו נתונים בדין מה אלו אף אלו, ודבר ידוע הוא כי כח הרחמים הוא מעשים טובים אשר יעשה האדם למטה, יוסיפו כח במדת הרחמים, ולהיפך ב"מ ימעטו הכח, והוא אומרו (דברים לב, יח): "צור ילדך תשי", והנה לצד שראה א-ל עליון כי ישראל קטרגה עליהם מדת הדין, והן אמת כי חפץ

ה' לצדק ישראל אבל אין כח ברחמים לצד מעשיהם כנזכר, אשר על כן אמר למשה תשובה נצחת, "מה תצעק אלי", פירוש, כי אין הדבר תלוי בידי, הגם שאני חפץ עשות נס, כיון שהם אינם ראויים מדת הדין מונעת, ואין כח ברחמים כנגד מדת הדין המונעת, ואמר אליו "דבר אל בני ישראל", פירוש, זאת העצה היעוצה להגביר צד החסד והרחמים, דבר אל בני ישראל ויתעצמו באמונה בכל לבם ויסעו אל הים קודם שיחלק, על סמך הבטחון כי אני אעשה להם נס ובאמצעות זה תתגבר הרחמים, ואתה הרם את מטך, פירוש באמצעות מעשה הטוב נעשה להם הנס ובקע הים, כי גדול הבטחון והאמונה הלז להכריעם לטובה.

ותמצא שכן היה, וצדיק הראשון הוא נחשון בן עמינדב ונכנס עד גרונו ולא נבקע הים עד שאמר כי באו מים עד נפש כמאמרם ז"ל (סוטה לו.), ובזה נתישבו הכתובים על נכון. ונראה לי לומר כי רשם ה' לומר להם טעם תגבורת הדין עליהם לצד שהם המעיטו בלבם האמונה, ואמרו הלא טוב לנו את עבוד מצרים, לזה צוה ה' לעשות כנגד עוון זה הצדקת האמונה בכל תוקף. גם בזה רמזם לדעת הסובב תגבורת הדין מחדש, עכ"ל האוה"ח הק'.

מבואר בדבריו דמצד "מדת הדין" לא היו כלל ישראל ראויים לזכות לקריעת ים סוף משום שהיו נתונים בדין המקטרג - מלאך סמאל. ולא זכו לקריעת הים אלא משום - "זכות הבטחון", שאף שלא היו ראויים מצד מדת הדין, מ"מ גדול הבטחון להגביר כח מדת הרחמים על מדת הדין.

וע"ע במש"כ הנפש החיים (שער א', פרק ט') וז"ל, "בעת קריעת ים סוף אמר הוא ית' למשה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו. ר"ל דבדידהו תליא מלתא. שאם המה יהיו בתוקף האמונה והבטחון ויסעו הלוך ונסוע אל הים סמוך לבם לא יירא. מעוצם בטחונם שודאי יקרע לפניהם. אז יגרמו עי"ז התעוררות למעלה שיעשה להם הנס ויקרע לפניהם", עכ"ל.

בטחון הוא הרבה יותר חזק מכח של תפילה

ויש ללמוד מכאן יסוד גדול הנוגע לכל אחד כשהוא בעת צרה נבין צרה גדולה בין צרה קטנה]. כל יהודי החרד לדבר ה', כשיש לו צרה, מיד מתפלל ומבקש רחמים מלפני אדון הכל. אולם יש כח יותר אלים מכח התפילה והוא: "בטחון בהשי"ת". שרואים מהנ"ל, שתפילתן של כלל ישראל לא היה בכוחה לעורר רחמי שמים, דמצד מדת הדין לא היו ראויין - שהרי הללו היו עוברי ג' עבירות חמורות, וכן הללו. אולם הבוטח בה', זוכה לרחמי ה', אע"פ שאינו ראוי כל עיקר, ויכול לזכות למה שלא יוכל להשיג בכח התפילה, והיינו משום שכוחו של בטחון יותר אלים מכח התפילה. וע"כ כלל ישראל לא זכו לקריעת ים סוף עד שבטחו בה', ונסעו לים על סמך הבטחון, ורק על ידי זה זכו לקריעת ים סוף. בתפילה לחוד לא היה כח לזכות לקריעת ים סוף.

וזו העצה לזכות לרחמי שמים, ובפרט בעניני פרנסה, ושידוכין שהם "קשים כקריעת ים סוף", והיינו מחמת שהאדם אינו ראוי להני דברים, וע"כ צריך לחזק עצמו באמונה ובטחון וע"י זה יזכה לישועת ה', ופרנסה טובה, ושידוכים הגונים!

מעשה שהיה - שידוך באופן פלא!

ויש להביא כאן, סיפור נפלא על כך.

בחורה בגיל עשרים וחמש ציפתה שנים רבות לזיווגה שהתמהמה, אבל ב"ה לא איבדה תקווה, והתפללה רבות שהקב"ה ישמע תפילתה, וישלח לה את זיווגה הנכון.

בתחילת חודש ניסן תשע"ח, התקשרה אליה שדכנית, ואמרה, יש לי הצעה מצויינת בשבילך, בחור בן עשרים ושלוש שלמד כמה שנים בארץ ישראל בישיבתו של הג"ר צבי קפלן שליט"א וכעת כשחזר לחו"ל התחיל לשמוע הצעות שידוכין.

שני הצדדים התחילו מיד לברר, והכל נשמע מאד טוב, אבל בכל זאת הפריע מאד לבחורה, למה בחור בן עשרים ושלוש שזה עתה נכנס לשידוכין, שומע הצעה של בחורה שמבוגרת ממנו בשנתיים וחצי, מי יודע מה מסתירים כאן.

הם התקשרו לשדכנית כדי לברר פרט זה, והשדכנית השיבה, גם אני לא יודעת, אבל כשהתחלתי לברר איזה שידוך אפשר להציע להם, אמר לי הבחור, שהוא רוצה לשמוע רק מבחורות שיותר מבוגרות ממנו, כשהתפלאתי על כך, אמר לי שכך צוה עליו ראש הישיבה. לפני שחזר לביתו קרא לו ראש הישיבה לביתו, ואמר אני יודע שאתה נכנסת לפרק האיש מקדש, אני מציע לך שתשמע הצעות רק של בחורות שמבוגרות ממך.

כעת זה כבר נשמע ממש חשוד, למה ראש ישיבה יצווה על תלמידו לשמוע רק הצעות שיותר מבוגרות ממנו?!

השדכנית התקשרה לאבי הבחור, והשיב, נכון גם לי זה נשמע מוזר שבני יתחיל לשמוע שידוך שהיא יותר מבוגרת ממנו, בערב אתקשר לראש הישיבה לברר מה כוונתו.

אבי הבחור התקשר לראש הישיבה, ושאלו למה אמר לבנו כך. ראש הישיבה צחק, אמרתי לו שישמע לבחורות בוגרות, לא התכוונתי למבוגרות בגיל, אלא כיון שהבחור הוא בחור בוגר בהתנהגותו, יותר מהרבה בחורים, ולכן אמרתי לו שישמע להצעה של בחורה שגם היא בוגרת בהתנהגותה.

אבל הוסיף ראש הישיבה, אם כבר יש הצעה על הפרק צריך בכל זאת לבדוק זאת, ולא לפסול על הסף רק בגלל הגיל. הם ביררו ואכן שני הצדדים מצאו חן אחד בעיני השני, ולאחר שבוע השידוך נגמר למזל טוב.

כי כשהשידוך אמור לצאת לפועל, הקב"ה כבר יסדר שראש הישיבה יגיד משהו אחד, והתלמיד ישמע משהו אחר, והקב"ה יעמוד באמצע ויקדם את הזיווג שהיה מיועד להם ארבעים יום קודם יצירת הוולד. [ווי העמודים וחשוקיהם סב, עמ' קיז]

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

בתקנת קריאת התורה

וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם (טו, כב)

ביאתא בב"ק (פ"ב, א): דתניא "וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים" דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר "הוי כל צמא לכו למים", כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת, וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה, עכ"ד הגמ'.

א

באיזה זמן נתקן ומי תקנה- הנה בעיקר תקנה זו מי תקנה, יעוי' בתורת חיים בב"ק שם שכ': דעמדו נביאים שביניהם דקאמר היינו לאחר זמן אחר פטירת משה ראו הקלקול שהיה כבר על ידי שהלכו שלשה ימים בלא תורה ועשו תקנה זו ותדע שהרי לא נגמרה התורה עד שעת פטירת משה וספר תורה שחסר אפי' אות אחת אין קורין בו, והשתא ניחא מה שתיקנו הנביאים שביניהם ולא תיקן משה עצמו תקנה זו, עכ"ל. ועי' בעיון יעקב על העין יעקב שם שלכך אמרו "דורשי רשומות" שאי"ז דרשה גמורה כי עדין לא נתנה תורה, ובי' שאכן היה זו תקנה מאוחרת, עי' עליו.

אמנם ברמב"ם (פי"ב מתפילה ה"א) מבואר שהכוונה למשה רבינו ולשון הגמ' "עמדו נביאים" הכוונה למשה רבינו שהיה הגדול שבנביאים, ועיי"ש בכס"מ שם, (ובב"ח תרפ"ה ובמג"א ריש סי' קל"ה), ועי' להלן מהמס' סופרים שמבואר שהוא תקנת משה. ולפי"ז נראה שהיה זה כחלק מההכנה למתן תורה, והיינו שעוד קודם מתן תורה קבע משה ענין זה שלא יהא מציאות בישראל שילכו ג' ימים בלא תורה, וכמו שיבואר לפנינו בס"ד.

הרי יוצא בק"ש שחרית וערבית- והנה בפמ"ג בא"א ריש סי' קל"ה הק' אמאי הוצרכו לתקנה זו הא בלא"ה קורין ק"ש שחרית וערבית ואיתא במנחות (צ"ט, ב) שאפי' לא קרא אדם ק"ש שחרית וערבית יצא ידי חובת ת"ת [ועי' נדרים (ח, א) ובר"ן וש"ר שם, וברמ"א יו"ד ריש סי' רמ"ו], ועיי"ש שתירץ דמ"מ בעי לעסוק בתורה, ועוד כתב שהתקנה היתה שיקראו מתוך הכתב דוקא ואילו ק"ש קורין בע"פ.

י" התודה והברכה לידידי הגאון הנפלא הרב יהודה אייזנשטיין שליט"א מרבני הישיבה הק' מיר, כותב המדור 'אהל תורה' באספקלריא, על עזרתו בקודש בעריכת דברי תורה אלו.

תקנת ת"ת בציבור - ועוד נראה להציע בזה, דגדר התקנה היא שיהא תלמוד תורה "בציבור", והיינו שיש מעלה מיוחדת בזה שהתורה "נלמדת בציבור" ואין היא תורת היחידים, וביאור הדברים עפ"י משידוע ממרנא הגר"ח זיע"א שממצות ת"ת מלבד המצוה "ללמוד" יש מצוה שהתורה "תילמד", וביאר בזה ענין יששכר זבולון שלא מצינו כן רק גבי תורה, והיינו שע"י זבולון שמחזיק את לימודו של יששכר הרי התורה "נלמדת"י, ונמצא שבזה מקיים תלמוד תורה שענינו להביא שהתורה תילמד. וכמו כן ביאר לפי יסוד זה את הדין המבואר בקידושין (ל, ב) דכל שבנו חריף, בנו קודם, ואף דפשיטא דבשאר מצוות לא שייך דבר זה וחי"ך קודמים, אכן לענין מצות תלמוד תורה דיסודה חיוב להביא שהתורה תילמד, הרי באופן זה שבנו חריף ואזי התורה "נלמדת" טפי, בנו קודם"י, ועי' הערה טו.

ומעתה יש לומר דאמנם קריאת שמע שקורא כל אדם שחרית וערבית אהני לצאת ידי חובת חיוב היחיד בתלמוד תורה, דקיום החובה שהתורה תילמד ביחיד סגי מעיקר הדין

^י ועי' לשון השו"ע ריש הל' ת"ת: כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים בין בחור בין זקן גדול אפילו עני המחזר על הפתחים אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לת"ת ביום ובלילה שנה' והגית בו יומם ולילה. ומי שא"א לו ללמוד מפני שאינו יודע כלל ללמוד או מפני הטרדות שיש לו יספיק לאחרים הלומדים. וברמ"א: ותחשב לו כאילו לומד בעצמו, עכ"ל. ויש לדקדק שבכלל חיוב תלמוד תורה הוא שאם א"א לו בעצמו לעסוק בתורה, עכ"פ ידאג שהתורה "תילמד" ע"י שהוא יספק צרכי הלומדים ועי"ז ייחשב כאילו הוא למד בעצמו וכמש"כ הרמ"א, ועי'. וראה גם לשון המד"ר לשון המד"ר (בראשית פרשה ע"ב, ה) דאיתא: א"ר לוי בא וראה מה יפה היתה סרסרותן של דודאים לפני מי שאמר והיה העולם שע"י הדודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל יששכר וזבולון יששכר יושב ועוסק בתורה וזבולון יוצא בימים ובא ונותן לתוך פיו של יששכר והתורה רבה בישראל, עכ"ל

^{יד} ובחי' הגר"ח (סטנצעיל הוספות אות ל') כתב שהיכא שהבן ראוי "ללמד" יותר מהאב הוא קודם לאב, וכל מה שאמרו בגמ' שהאב קודם לבנו הוא רק היכא שהאב ילמד את בנו ואת הדורות הבאים, וביאר שם שעיקר החיוב הוא "ללמד" ומאחר שהבן ימשיך התורה לדורות הבאים הוא קודם להאב, עיי"ש. וע"ע בספר חסידים (תתקנ"ז) שהדין דבנו חריף בנו קודמו אינו דוקא בבנו, וכ"ה בערוך השולחן (רמ"ה, ד) ואכמ"ל.

^{טו} וי"ל שלכן מנו כמה ממוני המצוות (רמב"ם בטה"מ מ"ע י"א, חינוך מצוה תי"ט ועוד) מצות ללמוד וללמד כמצוה אחת כי ענינה ש"התורה תילמד". וכ"ה לשון הקרית ספר ריש הל' ת"ת "ללמוד תורה וללמדה וזה הנקרא תלמוד תורה", ובוהר הרקיע להתשב"ץ סימן י"ז שכתב וז"ל: מצות ת"ת שהיא מ"ע אחת ללמוד וללמד ואין בכל זה כי אם מצוה אחת וחלקיה הם ללמוד לעצמו וללמד לבנו ולהורות את בניו, עכ"ל. ובהקדמת אבי עזרי (מדע מהדו"ב) כ' "ומחוייבים אנו ללמוד וללמד לאחרים יותר מכל שאר המצוות שמחוייבים בהם רק מדין תוכחה מה שנוגע לאחרים, אבל לימוד התורה היא מגופה של המצוה ללמד לאחרים". ולשון מהר"ל בדרך חיים באבות (ו, ז) בביאור קנין הלומד ע"מ ללמד ש"לא נתנה התורה שתעמוד אצלו רק נתנה ללמד אותה לאחרים ודבר זה בארנו למעלה הרבה כי עצם התורה היא שילמד אותה לאחרים".

וזהו ענין תורה לשמה היינו לשם התורה ש"תילמד" וכמבואר בנפח"ח ש"ד וברוח חיים באבות ריש פ"ו. ולכן בברכת התורה מבקשים "ולומדי תורתך לשמה" כי הברכה היא על ה"חפצא דתורה" וכמש"כ הגר"ח זיע"א וה"לשמה" הוא בכלל ה"חפצא" דתורה שתילמד, ועי'. והן הן דברי הר"ן בנדרים (פ"א, א) שביאר בשם הרבינו יונה במה "לא ברכו בתורה תחילה" כי "לא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה", עכ"ד, ועי'. ובסוכה (מ"ט, ב) איתא דתורת חסד היינו תורה לשמה ואיכא דאמרי שהוא ע"מ ללמד, עיי"ש. ובתוס' הרשב"א משאנץ בפסחים (ג, ב) גרס שם שע"מ ללמד הוא בכלל תורה לשמה, עיי"ש והן הן הדברים, ודו"ק.

והוא מטבע לשון הגמ' בברכות (ל"ה, ב) "ותורה מה תהא עליה", וראה לשון רש"י בחולין (ע, ב) במה שאמרו שם חבל על בן עזאי שלא שימש את ר' ישמעאל וכתב רש"י (ד"ה חבל) "הפסד וחבלה היא בעולם", ועי'.

ועפ"י יש לפרש שענין ש"יהיו דברי תורה מחודדין בפ"ך שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו" אינו רק מצד שיעור הבהירות בהתלמוד תורה ידידה, אלא הוא מהלכות "ללמוד על מנת ללמד" והיינו שיש ללמוד התורה בשיעור ובאופן כזה שהיא בהירה אצלו עד שהיא ראויה אצלו גם ללמד לאחרים - בחינת "ללמוד על מנת ללמד", ועי'.

בקר"ש שחרית וערבית, אבל אכתי אין התורה "נלמדת בציבור", וכלפי חובה זו שהתורה תילמד בציבור תוקנה התקנה דקריאת התורה, ועי' לשון הרמב"ם ריש פי"ב מתפילה שכ': משה רבינו תיקן שיהיו קוראין בתורה "ברבים" בשבת ובשני וחמישי וכו', עכ"ל, הרי שהתקנה היתה שתהא התורה "ברבים". וכן יעוי' בהקדמת ספר החינוך: ועל כן קבעו לנו חז"ל לקרות חלק אחד מספר תורה במקום קיבוץ העם שהוא בית הכנסת לעורר לב האדם על דברי התורה והמצות בכל שבוע ושבוע עד שיגמרו הספר וכו', עיי"ש. ועי' לשון הוזה"ק (ויקהל ר"ו): כיון דאשלימו למפסק הני פרשיין דכל שתא אתעטרו קמי קוב"ה ואמרי אנא משבת פלוני **מציבורא** פלוני ואנא משבת פלוני **מציבורא** פלוני, עכ"ל. הרי שיש ענין של "ציבורא", ועי'.

וענין זה שיש חפצא של "תלמוד תורה דציבור" יש ללמוד גם ממה דס"ל לכמה מרבותינו האחרונים זיע"א (באר שבע סוטה מ"א, א) שברכת התורה דאורייתא הוא רק על קריאת התורה "בציבור"^{טו}, וביאור הדברים יל"פ עפי"ד מרנא הגר"ח זיע"א שברכת התורה הוא על החפצא דתורה (עי' חי' הגרי"ז סוף הל' ברכות בשמו שלכך נשים מברכות והיינו על ה"חפצא דתורה"^{טז}), וס"ל להנך אחרונים ז"ל שזהו רק כאשר התורה נלמדת בציבור, ויבואר מזה שיש חפצא דתלמוד תורה הנלמדת בציבור - עד כי רק על "חפצא דתורה" באופן זה הוא שיש ברכה דאורייתא, ועיי"ה. וה"נ י"ל שגדר התקנה היתה שהתורה "תילמד בציבור", וכמש"נ, ודו"ק.

ומצאתי בס"ד לאח"ז בשו"ת גינת ורדים (כלל ב' סי' כ"ד) שעמד בזה שיסוד התקנה היתה שיהא ת"ת בציבור, דעיי"ש שהשואל בסי' כ"ג רצה לומר שתקנת קריאת התורה היא משום מצות ת"ת, וע"ז כ': וא"כ על כרחך לומר דתקנת קריאת ספר תורה בצבור ליתא משום חובת ת"ת אלא לפי שלא היו לומדין תורה ברבים **בכנופיא ובפרהסיא** שלשה ימים רק היו קורין כל א' לעצמו לכן נתקנה תקנה זו שלא יעברו ג' ימים מלקרות בתורה בכנופיא ובפרהסיא ובכה"ג "התורה מתעלית" ושכרם הרבה מאד וכו' והשתא כיון שקריאת התורה

^{טו} ועי' מג"א סי' קל"ט סק"ה, ובתשו' משכנות יעקב סי' ס"ג ובתורת רפאל סי' ב', משיב דבר סי' ט"ז, דבר אברהם ח"א סי' ט"ז סקי"ח מש"כ בזה, ועי' בדמשק אליעזר (תרצ"ב, ח) שנקט כן בשיטת הגר"א. ועיי"ש בבאר שבע שהוכיח כן מרש"י בברכות (כ"א, א) דילפי' לברכת התורה מהפס' "כי שם ה' אקרא וכו' וכתב רש"י "כשבא משה לפתוח בדברי שירה, אמר להן לישראל אני אברך תחילה אתם אנו אחרי אמן כי שם ה' אקרא בברכה אתם הבו גודל לאלוקינו באמן" והרי דאיירי ברכה זו בציבור דוקא, עי' עליו.

^{יז} וע"ע בכתבי הגרי"ז ערכין (י, ב) שדן עפי"ז בקטן שהגדיל שיוצא יד"ח בברכה שבירך בקטנותו, כי "חפצא דתורה" אית ביה ושייך בברכה.

^{יח} וכדוגמא לזה יש להביא מש"כ הרעק"א (תשו' כ"ט) בשם השב יעקב שעל כתיבת דברי תורה מברך אף אי הרהור לאו כדיבור כי "מצות עשה של ת"ת נפקא מקרא דושננתם לבניך ולמדתם את בניכם מש"ה ממעטים הרהור, דבהרהור לא שייך ללמד את בניו, מש"כ בכתיבה עדיף בזה מהרהור, דע"י כתיבה יכול ללמד לאחרים והוא בכלל ושננתם לבניך אי הרהור לאו כדיבור לענין חיוב ברכת התורה מ"מ הכותב דברי תורה מברך", עכ"ד. והרי שלענין ברכת התורה שהיא על ה"חפצא דתורה" (וכנ"ל מהגר"ח) יש חשיבות על תורה הנלמדת באופן שראויה ללמד לאחרים.

וראה בערוך השולחן (מ"ז, י) שכותב כסברא זו וכלשונו "אך בכתיבה שאני שהרי זהו עיקר קיום התורה ולא מיבעיא תורה שבכתב אלא אפילו תורה שבע"פ אחר שהתירו לכותבה הוי כמלמד תורה לרבים, שהרי עיקר קיום התורה היא ע"י כתיבה ואלמלי כתיבה כבר נשתכחה תורה מישראל, ולכן כיון שבעת הכתיבה מהרהר בלבו ומוציאה לחוץ ע"י כתיבה הוי כדיבור וחיוב לברך".

הוקבעה לצבור חובת צבור היא ולא חובת יחיד אין לנו להוסיף על התקנה ולהטילה על היחיד, עיי"ש, ונפלא עד מאוד לשונו שע"י קריאתה בציבור ה"תורה מתעלית"יט, והוא כמש"נ שמעלת ת"ת דציבור אינו אך בהעוסקים בה, אלא בהתורה עצמה ש"נלמדת" בצבור, ותקנת משה היתה ש"התורה תהא נלמדת בציבור" וכמש"נ, ועי'.

וכן מצאתי בע"ה בבית אלוקים שער התפילה פ"י שכ': ותיקון משה ודאי היה שיקראו בתורה **ברבים**, דאילו ביחיד כתי' והגית בו יומם ולילה, ולא היה צריך לתקן כי אם לקרות ברבים, ואלו הרבים הם מסתמא עשרה, כיון שמצינו לענין קדושה דאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, ולכך אמרו על כל השנויים במשנה שהטעם בהם שאין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, וכן עזרא שתיקן בשבת במנחה היה כעין תיקון של משה, עכ"ל. מפורש בלשונו שעיקר תקנת משה היתה על ה"רבים", וכמש"נ לעילכ'.

יט (אגב, עי' מ"ב סו"ס קל"ה שאף שלסתם אדם אסור להביא ס"ת אצלו, מ"מ לאדם גדול בתורה שרי הואיל ו"אדרבה התורה מתעלית על ידי אנשים גדולים ולא זלזול אצלה").

כ ונציין עוד מעט במעלת ת"ת בציבור, דהנה באבות פ"ג מ"ב תנן עשה שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה בינהם, עיי"ש. בברכות (ו, א) איתא שאף שיחיד העוסק בתורה שכינה כנגדו מ"מ עשרה שיושבין ועוסקין בתורה "קדמה שכינה ואתיא", עיי"ש. ועי' לשון האוה"ח בפר' ואת הברכה (דברים ל"ג, ב) ש"נתינת התורה צריכה שתהא השארית השכינה" ויש הרבה דרגות בהשראת השכינה ו"כללות השכינה אינה שורה אלא על ס' רבוא מישראל" ומשו"ה התורה לא נתנה לאבות, עיי"ש, ויסוד זה שלכך התורה לא נתנה לאבות כי הם היו בגדר "יחידים" כתב גם המהר"ל בכ"ד.

והנה בברכות (ס"ג, ב) דרשו עה"פ "הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם": הסכת עשו כתות ועסקו בתורה לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה כדרבי יוסי ברבי חנינא דאמר רבי יוסי ברבי חנינא מאי דכתיב חרב אל הבדים ונאלו חרב על שונאיהם של תלמידי חכמים שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשים כתיב הכא ונאלו וכתוב התם אשר נואלנו ולא עוד אלא שחוטאים שנאמר ואשר חטאנו איבעית אימא מהכא נואלו שרי צוען, עכ"ל. ועוד דרשו שם מקרא זה: ועוד פתח רבי יהודה בכבוד תורה ודרש "הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם" וכי אותו היום נתנה תורה לישראל והלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה אלא ללמדך שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום כיום שנתנה מהר סיני, עכ"ל. ובצירוף ב' הלימודים, יש לנו לימוד שעיקר אופן לימוד התורה שתהא לימוד כנתינתה ובחביבות כיום שניתנה, הוא באופן שלומד בחבורה, והיינו משום שכך היתה נתינת התורה לישראל שהיו "כאיש אחד בלב אחד" שהתורה ניתנה לישראל כ"עם" ולא כ"יחידים", ולכן בשביל שתהא התורה "חביבה על לומדיה כיום שניתנה" בעי' ללומדה באותו האופן שניתנה היינו כאיש אחד בלב אחד ולא ביחיד, ועי'.

וע"ע ברש"י פר' בחוקתי עה"פ: "ורדפו מכם חמשה מאה וכו'" וז"ל: אלא אינו דומה מועטין העושים את התורה למרובין העושים את התורה, והוא מהתו"כ וילקו"ש שם רמזו תרע"ב, עיי"ש. [ולשון "עושים" את התורה יל"פ כמש"כ הנצי"ב בכ"ד שעשיה אצל תורה מתפרש על חידושי תורה שהוא "עושה" להתורה עצמה] וע"ע בגמ' במגילה (ג, א) שת"ת דרבים עדיף מהקרבת הקרבנות, ואמנם התם איירי בת"ת של "כל ישראל" וכמבואר ברש"י שם (ואכמ"ל), ועכ"פ חזינן שיש חפצא של ת"ת דרבים. וע"ע ערוך לנר במכות (י, א) במה שאמרו שם ש"דברי תורה קולטין" היינו בתורה הנלמדת בציבור.

ובתד"א זוטא (פי"ד) איתא: תדע לך שכן הוא שהרי אין ישראל נגאלין לא מתוך הצער ולא מתוך השעבוד ולא מתוך הטלטול ולא מתוך הטירוף ולא מתוך הדוחק ולא מתוך שאין להם מזונות אלא מתוך עשרה בני אדם שהן יושבין זה אצל זה ויהיה כל אחד מהם קורא ושונה עם חבירו וקולם נשמע שנאמר (עובדיה א) ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש. וכן מצינו באבותינו הראשונים שלא נגאלו ממצרים אלא מתוך דברי תורה אע"פ שלא הגיעו עדיין לארבעים יום של קבלת התורה ולא באו עדיין לידי אותה השעה אלא עשו תורה כל ימיהם לכך נאמר בהם (שמות ו) וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם וגו', עיי"ש. מבו' שיש ענין בתלמוד תורה שהיא "מתוך עשרה בני אדם שיושבין זה אצל זה וכו'" וע"ז אמרו שמתוך ת"ת באופן זה תבא הגאולה.

ויש לבאר ענין דברי תורה ב"ציבור", כי התורה היא "אחד", וכל שישראל פרודים גם התורה יש בה פירוד דאורייתא וישראל חד", ואשר לכן נתינת התורה היתה באופן של אחדות גמורה, ולכן אמרו שגאולה באה בזכות לימוד משניות וכמו שבי' המהר"ל בדרוש לשבת הגדול ש"כאשר התורה של ישראל הוא מקובץ ומחובר כך ישראל מקובצים

וראה לשון הטור (קל"ט) בטעם שמברכים ברכת התורה על קריאת התורה אף שכבר בירך בבוקר, וביאר ש"משום כבוד תורה נתקנה כשקורא **בציבור**", וכ"ה לשון האור זרוע (ק"ש סי' כ"ב) "שאינן ברכה זו אלא מחמת חיבת התורה שנתקנה **ברבים** לכבוד התורה אף על פי שכבר נפטר באהבה רבה", עיי"ש. ועי' לשון השבלי הלקט המובא בהערה כ"א. וביותר, מבואר בטור (שם) בשם הרא"ש וכ"ה הכרעת השו"ע (שם סעי' ח) שאפי' אם בירך ברכות התורה ומיד קראוהו לעלות לתורה יברך שוב על קריאת התורה "דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא **בציבור**". (ולהלן יבואר עוד בזה).

הנפק"מ בחיוב על הציבור - והנה דנו האחרונים שתקנת קריאת התורה היא חובת ציבור ואינו חובת יחיד, עי' חיי אדם כלל ל"א, וביאורה"ל ריש סי' קמ"ג, ובברכ"ש ביבמות סי' כ"א בשם מרנא הגר"ח, ונפק"מ בשיש רוב שלא שמעו אי מהני לצאת יד"ח, שאם הוא דין על הציבור ל"מ רוב, ואם הוא דין על היחיד יהני מדין רובו ככולו, עיי"ש כ"ב, ויסוה"ד בדברי הראשונים ריש מגילה עיי"ש בבעה"מ ברמב"ן ובר"ן שכ' שהוא חובת ציבור ושלא כמגילה שהוא חובת כל יחיד ויחיד, עיי"ש בדבריהם. וע"ע מעשה רב סי' קע"א ובתשו' בנין שלמה ח"א סי' ל"ה וסי' נ"ה שלכן לא גזרו בשבת לקרות בספר תורה שמא יטלטלנו כי הוא חיוב על הציבור וציבור מדכרי אההדיכ.

וע"ע ביאורה"ל סי' קל"ה סי"ד ד"ה אין שמבו' שהוא על הציבור. ועי' עמק ברכה עניני קריאת התורה אות ג' שביאר בזה נידון הפוסקים (שו"ע קמ"ו, ב ובביאורה"ל שם ד"ה ויש

ומחוברים יחד ולכך בשביל המשנה הגלויות מתכנסים" וביאר בפחד יצחק חנוכה (מאמר ח') שכיון ו"אורייתא וישראל חד" אזי כמו שישראל מפוזרין כך התורה מפוזרת, עי' עליו. וי"ל שלכך תורה הנלמדת בציבור מקרבת הגאולה. ובמד"ר שה"ש (ח, י"ט) בשעה שישראל קורין בתורה בחבורות קולך השמיעני ואם לאו ברח דודי, עיי"ש. וכמו"כ עי' ברכות ח' ע"א אוהב ה' וכו' שערי ציון וברש"י שם: ציון ואסיפת ציבור. ועי' לשון מהרש"א מגילה כ"ז ע"א שכותב "וע"כ דרשו מקום שמגדלין בו תורה דע"י בנין בהמ"ד שמתקבצין בו רבים ללמוד מתרבה ומתגדל התורה כמ"ש מרבה ישיבה מרבה חכמה ומייתי למען צדקו וגו' של הקב"ה תתגדל ותתהדר התורה, עיי"ש. הרי שבת"ת של ציבור יש גדלה והדרה לתורה עצמה וכלשונו ש"תתגדל ותתהדר התורה".

וי"ל שמלבד הענין שמרבה ישיבה מרבה חכמה יש בזה גם ענין של "כבוד התורה עצמה" כאשר היא נלמדת בציבור, וכמש"נ, ולכך קרוי "בית גדול" כי ע"י בית זה יש "כבוד התורה עצמה", ועי'.

כ"א ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן ה: וכתב הר"ר ישעיה זצ"ל זה שאמרנו שהמשכים צריך לברך דוקא לפנייה. אבל לאחריה אינו מברך. ואינו דומה לברכת התורה שבכנסת שמברך לפנייה ולאחריה דהתם כל אחד ואחד גומר מצותו. אבל הכא אין קצבה לעסוק בתורה שיברך לאחריה. וזה שאמרנו שמברכין על התורה דוקא אשר השכים לקרות או לשנות קודם שיקרא קריאת שמע. אבל לאחר שיקרא קריאת שמע אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. שאומר ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. ודוקא קריאת יחיד נפטרת באהבה רבה. אבל קריאת רבים בעשרה אינה נפטרת לא באהבה רבה ולא בהערב נא דתקנת עזרא היא: והר"ר אברהם ב"ר דוד זצ"ל כתב שצריך לברך על התורה אפי' לאחר קריאת שמע. וזה נוסח לשונו. מה ששאלת בברכת התורה אם אנו חייבין לברך אותה כל שעה שנרצה ללמוד. דבר זה עיינתי בהלכות הר"ר יהודה זצ"ל. וקבע שאינו צריך. כי כל היום אינה שעה קבועה לדברי תורה ונפטר באהבת עולם. ומה שאנו מברכין על התורה כאשר אנו קוראין בעשרה מפני שקריאת התורה בעשרה היתה קבועה ועומדת מימות משה רבינו ע"ה וברכה לא זזה ממקומה. אבל שאר קריאת התורה כבר נפטר באהבת עולם, עכ"ל.

כ"ב ועי' לשון הרמב"ם פ"ח מתפילה ה"ד שהביא הדין דמהני רוב לענין תפילה, ואילו לענין קריאת התורה בפ"ב ה"ג לא כתב דיהני רובא שלא שמעו קריאת התורה, עיי"ש.

כ"ג ובראב"ן סי' ע"ג מב' שענין אמירת ברכו הוא שיתכוונו הציבור לצאת יד"ח בברכה, ומבו' ליכאו' שהוא חיוב על כל יחיד ויחיד, ועי' רידב"ז סי' תקע"ב שבדבריו מב' שברכו הוא כלפי המברך ולא משום השומעים, וצ"ע. ועי' בהר צבי ח"א סי' נ"ח.

שמתירים) אי שרי לגרוס בלחש בעת קריאת התורה שאם זה חובת ציבור שרי ואם זה חובה על כל יחיד ויחיד אסורכו. וי"ל שזהו מה"ט הנ"ל שעיקר התקנה היתה על "הציבור" וכמש"נ, ועי'.

ב

דומיא דמתן תורה דסיני שהיתה ל"כלל" - ועתה נבא להטעים הענין שהחיוב נקבע כחיוב על הציבור, ונראה ענינו דהנה תקנת קריאת התורה היא דומיא דמתן תורה, ויסודה"ד איתא במגילה (כ"ג, ב) שהטעם דבעי עשרה בקריאת התורה הוא משום דהוי דבר שבקדושה, עיי"ש (ועי' כס"מ פי"ב מתפילה ה"ג ובמ"ב ריש סי' קמ"ג). ונודע ממרנא הגר"ח זיע"א (וכן שמעתי מהגר"מ שפירא זצ"ל בשמו) שהטעם דחשיב דבר שבקדושה כי גדר קריאת התורה הוא דהוי כמו "קבלת התורה", ולכן הוי דבר שבקדושה, ולא הוי רק גדר של "תלמוד תורה" כי אם גדר של "נתינת התורה", עכ"דיה.

ויסוד הדברים ידוע להוכיח כן עוד ממש"כ המג"א (רפ"ב, ו) והו"ד במ"ב (שם סקי"ב) שאף שנשים פטורות מת"ת מ"מ חייבות הן בקריאת התורה והביא כן ממס' סופרים (י"ח, ה), עיי"שכו. ויל"פ שמאחר וקריאת התורה הוא דומיא דסיני והתם אף נשים בכלל, לכן נמי בקריאת התורה שהיא דומיא דמתן תורה ואינה מחמת חיוב תלמוד תורה לכך אף נשים בכלל, ועי'. וראה לשון הרבינו מנוח על הרמב"ם (פי"ב מתפילה הי"ז) מש"כ בזה.

ויוטעם בזה לשון הרמב"ם (פי"ב מתפילה ה"א) שהתקנה דקריאת התורה היא "שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת התורה", ולא כתב בסתמא בלא תורה אלא בלא "שמיעת התורה" ויתפרשו הדברים שעיקר התקנה היא שלא ישהו ג' ימים בלא "שמיעת התורה" דומיא דסיני ש"שמעו" התורה.

ויבואר עפי"ז מש"כ הטור והאור זרוע (שהבאנו לעיל) שברכת התורה שעל קריאת התורה אינה כברכות התורה דתלמוד תורה (שהרי כבר בירך בבוקר) אלא היא ברכה על תלמוד

^כ ובשם מרנא החו"א זיע"א מובא (אורחות רבינו בהוספות לח"א עמ' י') שנקט שהוא חיוב על הציבור, וכן ראיתי שהביאו בשם מרן הגריש"א זצ"ל. וכן נקט בתשו' אמרי יושר ח"ב סי' קע"א אות ג' עיי"ש לענין תפילה שקודמת לקריאת התורה מה"ט שזה חיוב על הציבור, עיי"ש. ובשו"ת ס מיכה לחיים לר' חיים פלאגי סי' ב' ובתהילה לדוד סי' רפ"ב סק"ח, ובצמח צדק (האחרון) או"ח סי' ל"ה. ועי' אגרות משה ח"ד סי' מ' סק"ד, ובמנחת יצחק ח"ז סי' ו', ועי' בהליכות שלמה תפילה מילואים סי"ז מה שהובא שם מדברי מרן הגרשז"א זצ"ל.

^כ האירוני שזהו כוונת הרמח"ל (דרך ה' פ"ד, ח - ו) שכתב: והנה צריך שתדע, שמן התיקונים הגדולים שביירו הנביאים לישראל, היה ענין הקריאה בתורה, וזה נכלל בשתי בחינות: האחת - קריאת ספר התורה על הסדר עד תומו, וחזור חלילה על דרך זה, והשנית - קריאת פרשיות מיוחדות בזמנים מיוחדים. וזה, כי הנה ספר התורה הוא כלל מה שנמסר לנו ממנו יתברך, להיותנו הוגים בו, שעל ידי זה תימשך לנו הארתו, והנה לקבל הארה זו בתמידות תיקנו שנהיה הוגים בו במקלהותינו בתמידות על הסדר, וזה מלבד ההגיון הפרטי הראוי לכל אחד ואחד בפרטו, עכ"ל.

^כ וזה לשונו: משמע מכאן דאשה חייבת לשמוע קריאת התורה ואף על פי שנתקנה משום ת"ת ונשים אינן חייבות בת"ת, מ"מ מצוה לשמוע כמו מצות הקהל שהנשים והטף חייבים בה עסי' קמ"ו, ומיהו י"ל דאף על פי שאינן חייבות עולות למנין וכ"כ התוספות סוף ר"ה אבל במס' סופרים פי"ט כתוב הנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים ומצוה לתרגם להם שיבינו עכ"ל וכאן נהגו הנשים לצאת חוצה, עכ"ל. [ובדברי המג"א הנ"ל עולה למה שהק' טו"א מגילה (כ"ג, א) היאך נשים מוציאות בברכת התורה שאר הקרואין, (ועי' עמק ברכה בריש הספר שהגרי"ז הוכיח מקו' זו שברכה"ת היא על החפצא דתורה) ולהנ"ל ד"חייבות" בקריאה"ת, ניהא, ואכמ"ל].

תורה ד"ציבור", והיינו על תלמוד תורה דדומיא דהר סיני, ותקנו לה (וי"א שרק ברכה זו היא דאורייתא וכמו שהבאנו לעיל^{כז}) ברכה מיוחדת והיינו על ה"דומיא דסיני" וכמוש"נכת. ומטבע ברכת התורה שעל קריאת התורה תוכיח, שלפניה מברך אשר בחר וכו' דקאי על נתינת התורה דסיני וכמש"כ הטור (או"ח סי' מ"ח) כ"ט, ולאחריה "אשר נתן לנו וכו'" והיינו על "נתינת" התורה לישראל, (וראה להלן מהבית הלוי שברכת אשר "נתן לנו" קאי על ניצוח משה המלאכים ב"קבלת התורה לישראל", ודו"ק).

ומצאתי בס"ד במהר"ל בתפא"י סו"פ נ"ו שמבאר שם שמעמד נתינת התורה נמשך ועומד כל הזמן ולכן אנו אומרים "נותן" התורה לשון הווה ובי' שמצד הקב"ה נתינת התורה מתחדשת כל הזמן, והוסיף ש"לכך תיקן משה שלא יהיו ישראל ג' ימים בלא תורה כמו

^{כז} וראה במשכנות יעקב שהבאנו לעיל שכבר עמד בזה שאי נימא שרק ברכת התורה שבציבור הוא דאורייתא הרי שמבואר היטב שלכך אף שבירך בבוקר מברך שוב בקריאת התורה, ומשום דלא אתי דרבנן (מה שבירך בבוקר) ומפיק דאורייתא (בקריאת התורה).

^{כח} וכן יעוי' בתוס' עירובין (צ"ו, ב ד"ה דילמא) ובר"ה (ל"ג, א ד"ה הא) שהביאו בשם ר"ת שאין להוכיח ממה שנשים עולות לתורה ומברכות שנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא משום ד"דברכת התורה לפניה ולאחריה לאו משום תלמוד תורה, שאפי' ברך ברכת הערה נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך" עכ"ד. ויתפרשו דבריהם שתקנת קריאת התורה אינה מהלכות "תלמוד תורה" אלא שיהא "תלמוד תורה בציבור - דומיא דמתן תורה דסיני" ולכך איכא ברכה מיוחדת על קריאת התורה, וכמש"נ. וראה לשון הרא"ש בברכות (ז, כ) שכ': והא דסלקי קטן ועבד ואשה דליתנהו בתלמוד תורה למנין שבעה (במגילה דף כג א) משום דס"ת לשמיעה קאי וברכה אינה לבטלה דלא מברכים אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה אלא אשר בחר בנו ואשר נתן לנו עד הנה דברי ר"ת ז"ל, עכ"ל. ולשון השיטמ"ק בנדרים (פ"א, א) שיש לברך על קריאת התורה "כי מפני חשיבותה קובע ברכה לעצמה" וענין "חשיבותה" י"ל שהוא משום שהוא ת"ת ד"ציבור" ו"דומיא דמתן תורה דסיני" וכמש"נ.

והנה איתא במד"ר פר' וזאת הברכה (פר' י"א אות ו'): הלכה אדם מישראל שעלה לקרות עד שלא יברך תחילה מברך ואח"כ קוראו משה בשעה שזכה לקבל התורה תחילה בירך ואח"כ קרא א"ר אלעזר איזו היה ברכה שבירך משה בתורה תחילה בא"י אמ"ה אשר בחר בתורה הזאת וקדשה ורצה בעושיה ולא אמר בעמליה ולא אמר בהוגיה אלא בעושיה באלו שהן עושין את דברי תורה, עכ"ל. (ואגב, עי' בתורת רפאל סי' ב' הנזכר לעיל שהוכיח ממדרש זה שברכת התורה דאורייתא היא רק בקריאת התורה ד"ציבור", עיי"ש) וממה שכרך המדרש ברכת התורה שעל קריאת התורה עם מה ש"בירך משה תחילה" בשעה ש"זכה לקבל התורה" יש לתמוך שברכת התורה שעל קריאת התורה אינה מהל' ת"ת אלא על "קבלת התורה" בפרט, וע"ע להלן בהערות מש"נ בדברי המדרש הנ"ל.

^{כט} וזה לשונו: ועוד יש ברכה אחרת על התורה בא"י אמ"ה אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו בא"י נותן התורה ויכוין בברכתו על מעמד הר סיני אשר בחר בנו מכל העמים וקרבתו לפני הר סיני והשמיענו דבריו מתוך האש ונתן לנו את תורתו הקדושה שהיא בית חיינו כלי חמדתו שהיה משתעשע בה בכל יום, עכ"ל.

שאמרו בפ' מרובה וילכו וכו', עיי"ש בכל דבריו. ונראה מדבריו שתקנת קריאת התורה שייכת למה ש"נתינת התורה הוא ענין נמשך בכל עת וזמן" וכמש"נל"א. וע"ע הערה לב.
ועפ"י נראה שכמו שבמתן תורה התורה נתנה בתורת "כלל" ולא ל"יחידים" כך גם קריאת התורה דהיא מעין מתן תורה נתקנה כענין מתן תורה - על הציבור, ועוד יבואר לפנינו להלן בסמוך.

והנה יסודה"ד שתקנת קריאת התורה היא מעין מתן תורה יש ללמוד מכ"ד, ונרחיב בזה מעט, וכדלהלן,

ל וזה לשונו: ודבר זה רמזו חכמים ואמרו "קול גדול ולא יסף", מאי "ולא יסף", מלמד שקול של הקב"ה קיים לעולמי עולמים, וכמו שהביא מדרש זה רש"י ז"ל בפרשת ואתחנן. ורצו בזה כי קול הקב"ה שנתן תורה והשפיע אותה לישראל היה בלי שנוי, כי הוא יתברך משפיע התורה והחכמה תמיד בלי שנוי כלל, כי אין שנוי בתורה. רק ישראל באותו דור היו ראויים לקבל מאתו השפעת התורה, והיו מקבלים הקול, ולא היה ראוי לזה דור אחר. מכל מקום קולו של הקב"ה הוא נצחי בלי שנוי, רק השנוי הוא מצד המקבלים. ודבר זה רמזו חכמים בברכת התורה 'ברוך אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו'. וחתימת הברכה 'ברוך אתה נותן התורה', לשון הוה, ולא 'נתן התורה'. ולפיכך התורה היא נצחית מצד עצמה בלא שנוי כלל, אף אם היה שנוי מצד המקבלים, כי דור זה מקבל בפחות, ודור זה מקבל ביותר. אבל שתהיה הסרה לתורה מישראל לגמרי, דבר זה אי אפשר. כי כבר אמרנו כי התורה היא צורת ישראל לגמרי. לכך תקן משה שלא יהיו ישראל שלשת ימים בלא תורה, כמו שאמרו בפרק מרובה 'וילכו שלשה ימים ולא מצאו מים', דורשי רשומות אמרו, אין מים אלא תורה, שנא' "הוי כל צמא לכו למים". כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה, נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותקנו להם שיהיו קורין בשבת, ומפסיקין בא' בשבת, וקורין בשני בשבת, ומפסיקין בשלישי וברביעי, וקורין בחמשה בשבת, ומפסיקין בערב שבת, שלא ילינו בלא תורה שלשה ימים, עד כאן. הרי כי מיד שלא היה להם התורה שלשה ימים, שהיא הצורה לישראל, וכאשר הם בלא צורה הם נוטים אל החומר, והיו מתפעלים, כמו כל דבר שהוא חמרי הוא מתפעל ונלאה. ולכך תקנו שלא יפרשו מן התורה שלשה ימים, ואז לא ילאו לצד החמרי. ודבר זה מבואר, עכ"ל.

לא והנה בב"ב (ט"ו, א) ובמנחות (ל, א) מבואר ש"שמונה פסוקים אחרונים שבתורה יחיד קורא אותם בבית הכנסת", ועיי"ש פרש"י, והתוס' הביאו בשם ה"ר משולם שהכוונה שלא יקרא ש"ץ עמו, והרמב"ם (פ"ג מתפילה ה"ו) פירש שהכוונה שא"צ לקרא אותן בעשרה, וכ"ה בשיטמ"ק במנחות (שם אות כ"ב) ובס' המנהיג (הל' החג סי' ס"ב). וצ"ב מ"ש הני פסוקים שבהם לא נאמר הדין סרסור, וכן צ"ב מ"ט שלא נאמר בהם הדין לקרא בעשרה שהוא מדין דבר שבקדושה.

ויל"פ הדברים וכמדו' שכבר עמדו בזה- ויסוה"ד עפ"י הגר"ח (סטנסיל, ה') והגרי"ז במנחות (שם) - שבכל התורה היה דין כתיבה ודין אמירה והיינו לאמרה לישראל, ושמונה פסוקים אחרונים שבתורה היא רק דין כתיבה ולא דין אמירה לאמרה לישראל. וי"ל שדין קריאת התורה שהוא דומיא דמתן תורה דסיני הוא במה שהיה בו דין אמירה (ולא במה שהיה רק דין כתיבה). ולכן נמי לא יקרא ש"ץ עם הקורא, והיינו דבכל קריאת התורה בעי "סרסור" דומיא דמתן תורה, אבל בשמונה פסוקים אלו שלא היה בהם דין "אמירה" (שלא היה באותן ח' פסוקים "סרסור" לישראל) רק דין "כתיבה" לכך לא נאמר בהם ההלכה של "סרסור". ולכן נמי אין צריך עשרה כי דין עשרה הוא דין דבר שבקדושה מפאת דקריאת התורה הוא דומיא דמתן תורה, אבל בעשרה פסוקים אלו שאין בהם דין "אמירה" ורק דין כתיבה לא בעי עשרה, והוא חידוש, וצ"ע בזה.

ב והנה כתב הרמב"ם הל' סת"ם פ"י ה"י: מצוה לייחד לספר תורה מקום ולכבדו ולהדרו יותר מדאי, דברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר וספר, עכ"ל. וכבר נתקשו המפרשים מה מקור המצוה ליחד מקום המיוחד לספר תורה, ועוד העירו מה ענין תוספת זו שהוסיף הרמב"ם דדברים שבלוחות הן הן שבכל ספר. אכן ביאורה"ד כמש"כ הגר"א (יו"ד ריש סי' רפב) וז"ל "וז"ש ומצוה כו' ולכבדו כו' כמו בארון", עכ"ל. והרי שמקור המצוה ליחד מקום לס"ת הוא ממצות עשיית ארון, והנה הארון הרי היה ללוחות הברית כמפורש בקרא "ושמת אל הארון את העדות וגו'", ומהאי טעמא כתב הרמב"ם דדברים שבלוחות הברית הן הן שבכל ספר, והיינו שבכל ספר תורה יש את עשרת הדברות ונמצא שממצות עשיית ארון ללוחות הברית שבהם עשרת הדברות הוא שנצטוינו ליחד מקום לספר התורה שבו עשרת הדברות, וראה עוד בהג' מיימונית (שם) בשם ר"ת שראוי שהס"ת יהא בשכיבה דומיא דלוחות שהיו בארון בשכיבה, עיי"ש. ולמש"נ אפשר להוסיף דכיון ד"דברים שבלוחות הן הן שבכל ספר" ובכל ספר יש קיום של לוחות הברית, הרי גם קריאתו יש בו בחינה של קריאת "לוחות הברית דהר סיני", וככל מש"נ.

קריאת התורה כענין מעמד הר סיני - בשו"ע (או"ח קמ"א, ד) מבואר שאם הש"ץ עולה לתורה צריך שיעמוד אחר אצלו כשם שנתנה תורה ע"י סרסור, ועיי"ש במ"ב סקט"ז בשם הלבוש: נוהגין שהגבאי או הקונה המצות עומד אצל ספר תורה וזה נקרא סגן כדי שיהיה ג' היינו שהסגן הוא כביכול במקום ה' יתברך שהוא מצוה לקרות לכל מי שירצה והקורא הוא הסרסור במקום משה והעולה הוא המקבל במקום כל ישראל ובשליחותם, עכ"ל.

וכן מבואר בב"ח שם שלכן הקורא בתורה חייב לעמוד משום דהוי דומיא דמתן תורה שהיו עומדים^{לג}, ויסודה"ד במגילה (כ"א, א) דילפי' לה ממשה דכתי' ואתה פה עמד עמדי, עיי"ש, ובתוס' שם (ד"ה קללות) כ': ואסור לסמוך על הבימה דמה נתינתה מעומד אף קריאתה מעומד, עכ"ל^{לד}. הרי שלמדו הנהגת קריאת התורה ממתן תורה דסיני, ועי' תוי"ט רפ"ד דמגילה^{לה}.

וכן יעוי' בב"י סי' קל"ט שצריך לאחוז הספר תורה בידו כאלו קבלה עכשיו מהר סיני, עיי"ש^{לו}. ובחרדים פ"ג: להטות אוזן לשמוע קריאת ספר תורה מפי ש"ץ כאלו מקבל עתה מפי ה' בסיני, עיי"ש^{לז}.

^{לב} וז"ל: כתב ב"י משמע דוקא הקורא צריך לעמוד אבל לא שאר הציבור וכו' עכ"ל מיהו יש נוהגים לעמוד בשעת קריאה וכן כתב המרדכי על שם מהר"ם שהיה נוהג כך ע"ש בפרק רבי אליעזר דמילה אכן נראה דלאו מדינא היה נוהג כך אלא כיון דצריך כל אדם להעלות על דעתו כששומע הקריאה מפי הקורא כאילו קיבלה באותה שעה מהר סיני וכן כתב בספר הזוהר ומביאו ב"י ובהר סיני היו כל ישראל עומדין כדכתי' אנכי עומד בין ה' וביניכם לכך הגון וראוי שיהו עומדין בשעה שקורא בספר תורה, עכ"ל. והו"ד במ"ב קמ"ו סקי"ט, עיי"ש.

^{לד} וכ"ה בתוס' בזבחים (י"ט, ב ד"ה עמידה): ונראה כשקורין בתורה שלא לסמוך, משום דאמר רבי במגילה דבתורה בעי עמידה ובירושלמי נמי אמרינן דאסור לסמוך משום דכשם שניתנה באימה כך נוהגין אותה באימה, עיי"ש. וכ"ה בירושלמי במגילה שם שר' שמואל בר רב יצחק ראה מתרגם שהיה סומך וא"ל "אסור לך, כשם שניתנה באימה וביראה כך אנו צריכין לנהוג בה באימה וביראה, עיי"ש. וראה בשו"ת הרמ"ע מפאנו (סי' צ"א) לענין אי יש חיוב לעמוד בקריאת התורה מחמת דהוי "דבר שבקדושה", עיי"ש.

^{לה} וזה לשונו: ויושב - משא"כ בתורה דאמר קרא (דברים ה') ואתה פה עמוד עמדי כביכול נאמר בהקב"ה כבאדם שיכול להאמר בו כן אף הקב"ה, גמ'. והקורא בתורה ומשמיעה הוא כדרך הקב"ה שהשמיע התורה דהא מהאי טעמא אמרו בירושלמי שצריך שיעמוד אחד אצל הקורא שכשם שנתנה תורה ע"י סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה ע"י סרסור, עכ"ל.

^{לו} וזה לשונו: שמעין מהכא דהקורא בתורה אוחז בעמודי התורה בשעת ברכה וקורא מדמניחו לארץ וכן כתב ראבי"ה מקובלני שבשעת הברכה אוחז בעמודי התורה ועוד ראייה סוף פרק בני העיר ת"ר פותח ורואה וכו' משמע דכל אחד פותח בתחלה וגולל בסוף עכ"ל וכן כתב בארחות חיים (שם אות טו) וזה לשונו צריך הקורא בתורה לאחוז כאילו קיבלה עכשיו מהר סיני בירושלמי א"ר יוסי בר בון כד סלקי לדוכנא לברוכי האי מאן דברין נקיט עמודא דתורה בידיה שנאמר (דברים לא כו) לקוח את ספר התורה הזה בבראשית רבה (סוף פרשה ו) לא ימוש ספר התורה הזה מפין (יהושע א ח) מלמד שהיה ס"ת בידו של יהושע שאין לומר הוזה אלא למי שתופס החפץ, עכ"ל. ועי' תוס' ב"ב (ט"ז, א ד"ה שמונה).

^{לז} ועי' בשו"ת גינת ורדים שם סי' כ"א שמה"ט אין להעמיד קטן לקורא בתורה אף שקולו יפה וכו' משום שהקורא בתורה הוא כסרסור ותקנו קריאת התורה לעשותו כמעמד הר סיני, עיי"ש.

ועי' במחזיק ברכה סו"ס רפ"ב: שמעתי מפי זקן שראה להגאון מהר"י קולון שהיה מקפיד שהקורא ר"ל החזן יהיה אחד כי כל התורה נתנה על ידי סרסור אחד משה רבינו ע"ה, עכ"ל.

וראה בספר חסידים (רנ"ה) שכתב: לאחר שקרא בתורה מנשק ספר תורה ע"ש (שה"ש א, ב) "ישקני מנשיקות פיהו", עכ"ל. וכ"כ בס' שערי אפרים הל' קריאת התורה (שער י' ס"ד) שבעת שמנשק הס"ת יאמר "ישקני מנשיקות פיהו", עיי"ש והנה הקרא ד"ישקני מנשיקות פיהו" נדרש על מתן תורה כמבואר ברש"י בשה"ש (ומקורו במד"ר שם, ובמד"ר פר' כי תשא (מ"א, ג), עיי"ש) ועיי"ש בפ"י הגר"א. והרי שקריאת התורה היא דומיא ד"ישקני מנשיקות פיהו" ולכך יש לנשק הס"ת בקריאת התורה.

וביסוד ושורש העבודה שער ה' פ"ח הביא מהזוה"ק פר' ויקהל (ר"ו, א) דאי': כד סליק ס"ת לתמן כדין בעאן כל עמא לסדרא גרמייהו לתתא באימתא בדחילו ברתת"ה בזיע ולכוונא לבייהו כמה דהשתא קיימין על טורא דסיני לקבלא אורייתא ויהון צייתין וירכון אודנייהו, ולית רשו לעמא למפתח פומיהון אפילו במילי דאורייתא וכל שכן במלה אחרא אלא כלהו באימתא כמאן דלית ליה פומא והא אוקמוה, דכתיב (נחמיה ח) וכפתחו עמדו כל העם (שם) ואזני כל העם אל ספר התורה וכו' ועיי"ש עוד שלכך א' קורא ולא שנים ושהקורא בתורה הוא שליח הקב"ה בסידור הדברים להשמיע לכל העם. ובעי הבעל קורא לסדר הקריאה קודם קריאת התורה כמו שהקב"ה כביכול הכין התורה קודם שנתנה בהר סיני, עיי"ש. וכ"ה בלבוש סי' קל"ט ש"לא יעלה אם לא סדר הפרשה קודם לכן פעמים ושלש, ואסמכוה אקרא דכתיב (איוב כ"ח, כ"ז) אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה", והו"ד במ"ב שם. ומקור הדברים בתנחומא פר' יתרו פיס' ט"ו, עיי"ש שלט.

ועוד הביא שם מהזוה"ק בפר' פנחס (רכ"ט, א) שמבו' שקריאת התורה הוא דומיא דמתן תורה דסיני, עיי"ש. וכן הובאו ד' הזוה"ק הנ"ל בב"י סי' קמ"א לענין אי העולה לתורה יש לו לקרא עם הקורא בתורה או לשתוק עיי"ש. ובראשית חכמה (שער היראה פט"ו) כ': וכן יעשה כשיברך בצבור ויקשיב לשליח צבור כשקורא בתורה, כמ"ש בספר הזוהר, כי המכוין באותה שעה ותהיינה אזניו קשובות ועיניו שכלו פתוחות מעלין לו כאלו קבלה מהר סיני, וכמו שלא היה שם כי אם קול אחד כן ראוי שיהיה עתה, עכ"ל.

ובטור סי' קל"ט כתב: ושתי ברכות אלו יש בהם מ' תיבות כנגד מ' ימים שעמד משה בהר, עכ"ל. ובטור סי' רפ"א כתב: מנהג בספרד לומר אתה הראת קודם ס"ת לפי שנאמר על קבלת התורה והיא ניתנה בשבת, עכ"ל. ובטור סי' רפ"ד: ונוהגים לומר בספרד מזמור הבו לה' בני אלים כשמחזירין הספר מפני שנאמר על מתן תורה, עכ"ל. ושם בב"ח שרק בשבת יש לאומרו, עיי"ש. והיינו טעמא דתורה נתנה בשבת וכנגד זה תקנו באופן מיוחד להזכיר בקריאת התורה דשבת ענין מתן תורה.

ל"ה ראה ברמ"א סי' מ"ח ש"נהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה, דוגמת התורה שנתנה ברתת".

ל"ו וז"ל: דבר אחר וידבר אלקים זש"ה אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה (איוב כח) ואחרי כן ויאמר לאדם למדך התורה שאם תהיה בן תורה לא תהא רוחך גסה לומר דבר לפני הצבור עד שתפשוט אותה בינך ובין עצמך שנים שלשה פעמים, מעשה ברבי עקיבא שקראו החזן ברבים לקרות בס"ת בצבור ולא רצה לעלות אמרו לו תלמידיו רבינו לא כך למדתנו כי היא חייך ואורך ימיך ולמה נמנעת מלעלות אמר להן העבודה לא נמנעתי לקרות אלא על שלא סדרתי אותה פרשה שנים שלשה פעמים שאין אדם רשאי לומר דברי תורה לפני הצבור עד שיפשוט אותו ב' ג' פעמים בינו לבין עצמו שכן מצינו בהקב"ה שהוא נותן מענה לשון לכל הבריות והתורה גלויה לפניו ככוכב אחד וכשבא ליתן אותה לישראל כתיב בו אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואחרי כן ויאמר לאדם וגו' וכן כתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה בינו לבין עצמו ואחרי כן לאמר, עכ"ל.

מ' נעתיק לשונו הזהב של הפחד יצחק (שבועות מאמר ט') בביאור"ד הגמ' ריש שבת "כי קאי רבי בהאי מסכתא אל תשאליה במסכתא אחריתא" וביאר שאי"ז מפאת חולשתו של הרב אלא להיפך, ש"גדלותו של אדם היא היא המחייבת השתקעות גמורה ומוחלטת במסכתא שהוא עומד בה, עד כדי שלילת אפשרות התשובה במסכתא אחריתא" וביאור הדברים דהנה איתא בשבת (פ"ח, ב) "אמר רבי יהושע בן לוי: מאי דכתיב לחיו כערוגת הבשם - כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בשמים. וכיון שמדיבור ראשון נתמלא דיבור שני להיכן הלך, הוציא הקב"ה הרוח מאוצרותיו, והיה מעביר ראשון ראשון, שנאמר שפתותיו שושנים נוטפות מור עבר, אל תקרי שושנים אלא ששונים" עכ"ד הגמ' ומבואר ש"בשעת שליטתו של דבור אחד לא היה בעולם מקום פנוי לענינו של דבור אחר זולתו, והוצרכה פעולה מיוחדת של העברת שלטונו של הדבור הראשון בכדי לפנות מקום לחבירו", והנה כל סדר המאורע של מתן תורה לא לשעתו בלבד נאמר אלא לדורות שאופן תלמוד תורה לדורות הוא "כנתינה" מסיני וכדאי' בכ"ד, מעתה ביאר הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל שכן הוא אופן לימוד התורה לדורות ש"בעולם הנפש של אדם המתמסר לדברי תורה, בשעה שדיבור אחד מדברי תורה משתלט בנפשו הרי כל חללה של הנפש מתבשם על ידו, ורק

ובס' סדר היום ב"כוונת העומד לקרות בתורה" כ': כי אין לך למוד ועסק גדול מזה לשמוע בעת הזאת אשר נשמעים דבריה בתוך קהל ועדה מישראל והרי היא כנתינתה מסיני, עכ"ל. ובסדר קריאת התורה בשבת כ' לענין עמידה בעת קריאת התורה "כי בודאי לעת כזאת צריך להיות נרתע ירא וזחל כעת שניתנה תורה לישראל בהר סיני כי לא מעט היות ספר תורה חוץ ממקומו פתוח לעיני הכל וקורים בו דברים שבהם נבראו שמים וארץ ומקיימים אותם וכו', עיי"ש.

וראה למהר"י אסאד (או"ח תשו' ג') שכתב בטעם העמדת הבימה באמצע בית הכנסת "משום דקריאת התורה דומי' דקבלתה בסיני בעי' שהיו ישראל מקיפים ההר סביב והתורה באמצע על גביהם", עכ"דמ"א. והרי שאופן העמידה בקריאת התורה היא דומיא דקבלת התורה שהיו ישראל "מקיפים" ההר והתורה ב"אמצע"מב.

עשית תשובה קודם קריאת התורה כמתן תורה - והנה במ"ב (קל"ד, א) הביא בשם המג"א שאומרים "א-ל ארך אפים אתה וכו'" בעמידה כי יש בו "חטאנו" והוא כוידוי שיש לאומרה בעמידה, והרי מבואר שקודם קריאתה התורה יש להתוודות, וראה הערהמ"ג. ויתכן לומר כי הנה מצינו שקודם מתן תורה עשו תשובה וכמבו' ברש"י פר' יתרו עה"פ "ויסעו מרפידים" שביאתן לסיני היה בתשובה. ונראה שלכך יש להתוודות ולחזור בתשובה קודם קריאת התורה דומיא דמתן תורה.

ע"י קריאת התורה נעקר יצה"ר כמו בשעת מתן תורה - במד"ר פר' ויצא (ע, ח): ד"א וירא והנה באר בשדה זה בית הכנסת והנה שם שלשה עדרי צאן אלו שלשה קרואים כי מן הבאר וגו' שמשם היו שומעים את התורה והאבן גדולה זה יצר הרע ונאספו שמה כל העדרים זה הצבור וגללו את האבן שמשם היו שומעים את התורה והשיבו את האבן וגו' שכיון שהם יוצאים להם יצר הרע חוזר למקומו, עכ"ל. ובמתנו"כ הביא שבעקידה הלשון "כששומעים את התורה יצה"ר מתגלגל ומתפוצץ", עיי"ש. ועיי"ש בעץ יוסף ובפני יפה תואר

על ידי פעולה מיוחדת של ניתוק והעברה אפשר לו לדיבור שני להאחו בנפשו, כי קאי רבי בהאי מסכתא אל תשאליה במסכתא אחריתא, תלמודה כנתינה, ואתיא כקושית התלמוד בסוגי' "כיון שמדיבור ראשון נתמלא, דיבור של להיכן אזל", עכ"ד הנפלאים.

ולאמור שאופן וצורת קריאת התורה היא דומיא דמתן תורה דסיני הרי שיש לנהוג בשעת קריאת התורה באותה הנהגה דמתן תורה שכל "דיבור" מלא כל חלל העולם ויש "לשתוק" ו"לשמוע" קריאת התורה "ולית רשו לעמא למפתח פומיהון אפילו במילי דאורייתא וכל שכן במלה אחרא" עד אשר "כל חללה של הנפש מתבשם על ידו", וכשם ש"במתן תורה לא היה אלא קול אחד כן ראוי שיהא עתה בעת קריאת התורה" ועי'.

מ"א וראה לשון היעב"ץ בסידורו "וכשהוא קורא יכוין כי הדוכן (ר"ל המגדל שקורין שם) הר סיני וכאילו מקבל התורה וכו', עיי"ש.

מ"ב וראה עוד למהר"ם חגיז בספרו משנת חכמים (אות רכא) שכותב "מה טוב ומה נעים מנהג ששמעתי נוהגים בו באיזה קהילות קודש מאנשי המערב שחולצים מנעליהן כשעולים לתיבה לקרות בתורה זכר לדבר של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא, ואמרו חכמי הרמז דענין לבישת המנעלים הוא כדי שלא יגע בשרו על האדמה כי בחטאו של האדם נתקללה, על כן עושין הפסק בין הרגל לאדמה, אמנם במקום ששכינה שורה הרי זה יצא מכלל קללה ושרתה עליו ברכה, אם כן יכול ללכת עליה יחף, ולפיכך נאמר למשה רבינו של נעליך כי אין אתה צריך להפסק המנעל לפי שהמקום שאתה עומד עליו אדמת קודש הוא", עכ"ד.

מ"ג וראיתי בס' אישי ישראל פכ"ו הערה ז' שהביאו בשם מרן הגרשו"א זצ"ל שהמתפלל ביחידות לא יאמר א-ל ארך אפים וכו' כי התקנה היתה בקשת סליחה קודם קריאת התורה, עיי"ש.

שע"י קריאת התורה בציבור מתגברים ישראל על היצה"ר עיי"ש. למדנו שיש כח מיוחד בקריאת התורה לנצח היצה"ר וע"ד מה שאמרו שהתורה היא תבלין ליצה"ר כידוע. [ועיי"ש עוד במדרש שקרא זה נדרש על מתן תורה שאילו היה חסר א' מס' רבוא לא היה ניתנת תורה, עיי"ש.]

ויתכן הטעם כי קריאת התורה היא כמתן תורה דסיני ושם מצאנו ש"נעקר יצה"ר מליבם" (כדאי' בחז"ל בכ"דמ"ד) ובעמדם בהר סיני פסקה זוהמתן (כדאי' בשבת קמ"ו, א ובע"ז כ"ב, ב), ולכן בכל קריאת התורה שמתעורר הארת הר סיני מתעורר נמי במידת מה הארת ה"נעקר יצה"ר מליבם" ויש בה במידת מה "פסיקת הזוהמה" כמו שהיה במתן תורה, ועי' בסמוך מדברי הרוקח שכתב על קריאת התורה ש"השכינה אצל התורה", והן הן הדברים שכאשר יש פסיקת זוהמה איכא שכינהמיה.

ונראה שזהו נוסח הבקשה קודם קריאת התורה "אב הרחמים וכו' ויגער ביצר הרע וכו'" היינו כי בזמן קריאת התורה שהוא דומיא דמתן תורה הוא זמן לבקש על נצחון יצה"ר וכנ"ל שבכל קריאת התורה הוא זמן שנעקר יצה"ר כמו במעמד הר סיני, מו.

ונראה להוסיף דהנה טעם התקנה היתה שלא ילכו "ג' ימים" בלא תורה כמו שהבאנו לעיל מדברי הגמ' בב"ק, וענין ג' ימים פירש בתורת חיים בב"ק שם שמאחר והתורה היא התבלין ליצה"ר, לכך כל שהלכו ג' ימים [דבהכי הוי חזקה] בלא תורה והיינו בלא התבלין כנגד היצה"ר, לכך תיקן שלא יהא מציאות של ג' ימים בלא התבלין כנגד היצה"ר, עכ"ד. וכע"ז פירש בבן יהוידע שם עפי"ד הגמ' בסוכה (נ"ב, א) שיצה"ר בתחילה הוא הלך אח"כ אורח ואח"כ בעה"ב, וכנגד ג' דרגות אלו תיקן שיקראו בתורה. ומבואר שתקנת קריאת התורה היא כנגד יצה"ר שלא ייכנס אצל ישראל, ולפי"ז מבואר מאד שלכך הקריאת

מ"ד במד"ר שה"ש (א, ד) ח"ל: בשעה ששמעו ישראל אנכי ה' אלקיך נתקע תלמוד תורה בלבם והיו למדים ולא היו משכחין וכו' רבי נחמיה אמר בשעה ששמעו ישראל לא יהיה לך נעקר מלבם יצר הרע, עכ"ל, עיי"ש. וכ"ה בפסיקתא רבתי מא: לפי שבשעה שעמדו ישראל בסיני ואמר להם משה מבקש הקב"ה ליתן לכם [התורה] אמרו לו רבינו משה כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כ"ד ז') מיהו מבקשים אנו לשמוע מפיו אמר רב חנן בשם רבי אחא ערב לפני הקב"ה התשובה שהשיבו למשה ומיד נעקר כל יצר הרע שהיה בהם הוא שהקב"ה אומר מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי (דברים ה' כ"ו) לבם אינו אומר אלא לבבם יצר הטוב יצה"ר שהיה בהם נעשו שניהם לב אחד של יצר טוב, עיי"ש.

מ"ה והנה מצינו היוונים גזרו שלא לקרות בתורה וכמו שהביא התוי"ט במגילה פ"ג מ"ד בשם ס' תשבי [ח"ל]: טעמא דהפטורות כתוב בספר תשבי שרש פטר שמצא כתוב שאנטיוכס הרשע מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים. מה עשו ישראל לקחו פרשה א' מנביאים שענינה דומה לענין מ"ש בפרשה של שבת ההיא. ועתה אף שבטלה הגזירה המנהג הזה אינו בטל] ויתכן לפרש כי הנה בטעם גזירת היוונים "כתבו לכם על קרן השור אין לנו חלק באלקי ישראל" פירשו רבותינו [הרוקח בפ"י על הנסים, ופרש"י ויפה תואר על המד"ר (בראשית ב, ד), דרשות הצ"ח דרוש מ', ומהר"ל נר מצוה ח"א] שכוונתם בזה היתה לעורר את חטא העגל, והדברים ידועים.

והנה במתן תורה פסקה זוהמתן ואבדו מעלה זו בחטא העגל כידוע, ומעתה נראה שבכלל גזירתם לעורר חטא העגל הוא ביטול קריאת התורה אשר כאמור יש בה מהארת מתן תורה שפסקה זוהמתן, וכמו"כ למש"כ הרוקח שהשכינה אצל התורה, רצו לבטל (בגזירתם על קריאת התורה) את ה"שכינה בישראל", ועי'.

מ"ו ועי' בס' ברוך שאמר (לבעל התורה תמימה) שפירש מן הנשואים דקאי על היצ"ר שבא בדרך "הסתה ופתוי" וכמש"כ (בראשית ג, י"ג) "הנחש השיאני" ועל שם הנחש שהיה המסית הראשון, עי' עליו. ולמש"כ מבואר היטב שנקט כאן לשון כנגד נחש הקדמוני, כי בעת קריאת התורה מתעורר הארת מתן תורה שבה "פסקה זוהמתן" מחטא אדם הראשון שבא בדרך "השיאני", ועי'.

התורה עומד כ"ניצוח" ליצה"ר וכנ"ל מהמדרש, והיינו ע"י שאין ג' ימים בלא קריאת התורה, ועי'.

ויש לצרף לזה המובא מהרעק"א שפירש "ויחן ישראל נגד ההר" שהכוונה שע"י אחדות נצחו ליצה"ר שנמשל להרמ"ו, ויבואר בזה גם מה שפירשו הראשונים [אבודרהם ואלשיך ועוד] בהגדש"פ "אילו קרבנו להר סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו" שהכוונה למה שפסקה זוהמתן עוד קודם נתינת התורה, ויל"פ שע"י האחדות שבניהם פסקה זוהמתן וכמש"כ הרעק"א שע"י אחדות אפשר לנצח היצה"ר הקרוי הר, ואכ"מ^{מח}. ועכ"פ למדנו שבכח האחדות לנצח היצה"ר, ומבואר עפ"יז שלכך בכל קריאת התורה - שהיא על ה"ציבור" וב"אחדות", יש בכחה לנצח היצה"ר ולפסקה זוהמתן^{מט}, ועי' הערה ז.

משה הקניא והתרה ותיקן שיהיו קורין בתורה. והנה איתא במס' סופרים פ"י ה"א "משה הקניא לישראל והתרה ותיקן להם שיהיו קורין בשבתות ויו"ט בתורה", ועיי"ש דדמי לקינוי דסוטה שהבעל מקנא לאשתו, וצ"ב מה המיוחד בקריאת התורה שנופל עליה לשון "קנאה" האמור אצל סוטה. ויל"פ שהנה כידוע מעמד הר סיני היה בחינת נישואין וכדאיתא בכ"ד בחז"ל ובקדמונים^{נא}. ועל זה הוא שמשה "מקנא" לישראל לבל ינתקו עצמם מאותה בחינת

^מ ועי' בס' אפריון (לבעל הקצוש"ע) פר' יתרו בשם הגה"ק ר' נתן אדלר זיע"א שהיצה"ר רוצה לעשות פירוד ומחלוקת וזהו ויחננו נגד ההר שחננו באחדות נגד ההר היינו יצה"ר שרוצה לעשות פירוד.

^{מח} וע"ע ברצ"ה קונ' עמלה של תורה אות ו': כי בהיותם יחד יתעורר נקודה הטובה שבמעמקי לב הרשעים להתחבר לקדושה דמצא מין את מינו וניעור וע"כ אמרו בחגיגה (כ"ו, א) מקרא דכאיש אחד חברים דביום טוב שמתקבצים יחד הכל חשובים חברים ואין נחשבים לעמי הארץ. והיינו כשמתאספים יחד לדבר מצוה כהאי דיום טוב שעולים לרגל, עכ"ל.

^{מט} וע"ע בתורת העולה לרמ"א ח"ב פי"ב שביאר מה שבשבעות יש שלמי ציבור וז"ל: וכבר האריך בזה בעל העקידה פ' דברים ולזה אין הצבור מביאין שלמים, כי אי אפשר שלא יחטא אחד מן הצבור שיהיו ראויין להקריב שלמים, אמנם בעצרת שבו היה מתן תורה והיו אז שלמים כמו שנאמר (דברים ה' כ"ו) מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים אז ראויין להקריב שלמים. ובירושלמי דראש השנה פ' בתרא (פ"ד ה"ח) רב משרשיה בשם רב אידי בכל הקרבנות כתיב חטא ובעצרת אין כתיב חטא, אמר להו הקב"ה מכיון שקבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאלו לא חטאתם מימיכם, הרי ראויים להקריב שלמים בו ביום, ולפי שאמרו נעשה ונשמע שהיו שלמים בעשייה ובשמיעה באו שני כבשים שלמים, עכ"ל. מבואר שה"שלמים של ציבור" שייך רק בשבעות. ויתכן שבכל קריאת התורה שהוא מעין מעמד הר סיני וכמש"נ חוזר ונעור אותו ענין ש"אין חטא", ודו"ק.

^נ בס' חיים (לר' חיים פלאג'י) סי' י"א אות כ"ב כתב שאין ראוי להקפיד על הקריאה לשם כבודו ולא יעשה מזה מחלוקת והביא לד' הוזה"ק שקריאת התורה דומיא דמתן תורה, והלא שם היו באחדות גמורה והיאך יעשה על כך מחלוקת, וכן אין לעלות לשם כבוד וכיוצא"ז שהתורה נקנית בענוה, והוסיף שם ש"פעם אחת שאלו ממני הגוברים רשות לעלות בעלייתי למשלים שיהיה עולה סמוך א' מהבינוניים הקטנים והשבתי להם יעלה ויבא שהרי במעמד הר סיני היינו אני והוא כאחד, עכ"ד.

והנה הרמ"ק (אור יקר פר' קדושים) כתב: הענין שפסקה זוהמתן ונסתלקה שנאת חנם ותחרות מביניהם וכו' אמנם אחר שחטאו בעגל שלט בהם יצה"ר ותחילתו בשנאת חנם ופירוד הלבבות, עכ"ל. וא"כ בכל קריאת התורה שיש בו מענין "פסיקת הזומחה" דחטא העגל יש להקפיד ביותר שלא יהא מחלוקת ויהיו ה"ציבור" באחדות גמורה, והבן.

^{נא} וכדאי' ברוקח (שנ"ג) שמנהגי החופה נלמדו ממתן תורה ובתשב"ץ (תס"ה) כ' "נקוט האי כללא בידך כל המנהגים של חתן ושל כלה אנו למדין ממתן תורה שה' היה מראה עצמו כחתן נגד כלה שהם ישראל", עכ"ד. ושבעה שבועות שקודם מתן תורה היה כדוגמת ז' נקיים שהאשה מטהרת לבעלה וכידוע מהוזה"ק (אמר צ"ז, ב). ובבעל הטורים פר' יתרו (שמות י"ט, ד) עה"פ "ואביא אתכם אלי" כ' שהקב"ה קידש את ישראל בכסף שטר וביאה, עיי"ש. והדברים ידועים.

"נישואין" דהר סיני, וכמש"כ שבכל קריאת התורה חוזר ונעור אותה הארת הר סיני - בבחינת נישואין, ועי'.

ויש להציע עוד בדרך רמז, דהנה בחטא העגל מצינו שמשה השקם כסוטות ומש"כ רש"י בפר' כי תשא (שמות ל"ב, כ) עה"פ "וישק את בני ישראל" ש"נתכוין לבודקם כסוטות", ומקור הדברים מהגמ' ב ע"ז (מ"ד, א), וכידוע שהיה חטא זה בחינה של "זנות" וכלשון הגמ' בגיטין (ל"ה, ב) "עלובה כלה שזינתה תחת חופתה"^{יב}, ומעתה אחר שבמתן תורה פסקה זוהמתן ובחטא העגל חזרה זוהמתן וכמבואר בכ"ד, לכך משה "הקניא" לישראל על ענין קריאת התורה^{יג}, והיינו, כי כמש"נ בכל קריאת התורה (שהוא דומיא דמתן תורה) יש בו מהארת ה"פסקה זוהמתן" ואפשר לתקן במידת מה את ה"עלובה כלה שזינתה", ועל זה הוא שמשה "הקניא" לישראל שיהיו קורין בתורה "לחזור" להארת מתן תורה בה פסקה זוהמתן ו"לתקן" את העלובה כלה שזינתה תחת חופתה, ועי'.

שעת קריאת התורה עת רחמים כמו במתן תורה - והנה מצינו גם ששעת קריאת התורה הוא "עת רצון ורחמים" וכמבו' ביסוד ושורש העבודה הנ"ל שהביא מהזוה"ק בהמשך שם דאי': א"ר שמעון כד מפקין ספר תורה **בציבורא** למקרי ביה מתפתחי תרעי שמיא דרחמין ומעוררין את האהבה לעלא ואבעי ליה לבר נש למימר הכי בריך שמיה וכו', עיי"ש. והובא במג"א רפ"ב סק"א^{יד}, וע"ע בדברי חמודות על הרא"ש בברכות פ"ב אות ו', ובסידור הרמ"ק (קל"ה ע"א) באור ישר (סי' י' אות ב'), עיי"ש. ובס' סדר היום על סדר קריאת התורה בשבת כ' שבעת קריאת התורה "ויתחנן כפי כחו כי שעת רחמים היא שמתגברים הרחמים בעולם", עיי"ש. וראה בהערה לשון הלבוש על גודל שעת "פתיחת הארון" ושם איירי אף שלא בעת קריאת התורה^{יז}.

והחיד"א בספרו עבודת הקודש מורה באצבע אות צ' כ': אם הוא יום קריאת התורה אל ידבר בעוד שמוציאין ספר תורה כי שעה זו הוא שעת רחמים ויש סוד גדול, עכ"ל. ובשו"ת תורה לשמה סי' מ"ט כ' שלכך נתקן זה בלשון ארמי "להורות על מעלת העת ההיא שהיא

^{יב} (והלשון "תחת" חופתה ביאר הגרי"ז שהוא עפ"י הכתוב (דברים ט, ט"ו) "ואפן וארד מן ההר וההר בוער באש" והרי שבעת חטא העגל היה זה תחת מעמד הר סיני שההר בוער באש, עכ"ד. ויש להטעים הדברים עפ"י מש"כ הטור שברכת אשר בחר בנו וכו' הוא על מעמד הר סיני ש"השמיענו דבריו מתוך האש" וביאר הב"ח שם שעצם נתינת התורה מתוך האש מורה על "קדושתה ורוחניותה" של התורה הק', עיי"ש. וזהו שהתביעה שחטא העגל היה בעוד ש"ההר בוער באש" המורה על קדושתה ורוחניותה של התורה הק', ועי')

^{יג} אף שכבר היתה תקנה זו עוד קודם מתן תורה [להנך דס"ל ש"משה תיקן] מ"מ אחר חטא העגל שב משה ו"הקנא" את ישראל על קריאת התורה שיש בה מהארת הר סיני ששם פסקה זוהמתן וכמש"נ.

^{יד} ועי' מג"א רפ"ב סק"א שהביא מנהג זה רק על שבת, ועיי"ש במחצה"ש, וכ"ה בחיד"א במחזיק ברכה רפ"ב סק"ב, ובהג' לזוה"ק בפר' ויקהל שם בשם האריז"ל (עי' שעה"כ ע"ג ג), והמ"ב (קל"ד סקי"ג, רפ"ב סק"א) הביא המנהג לאומרו בין בחול ובין בשבת.

^{יז} לבוש אורח חיים סימן קלג: ואם על כל פנים היו רוצים לאומרו, לא היה להם לפתוח הארון בכל יום שהוא לנו במקום ביאת מקדש לפני ולפנים, וכמו שעושין בעלינו לשבח שאומרים אותו בכל יום, ואין פותחין הארון לאמירתו אלא בראש השנה וביום הכיפורים, כדי להגדילו ולהודיע להם שהוא שבח גדול ביותר, עכ"ל.

עת רצון ואין צורך לסיוע גם היחיד¹¹, עיי"ש. ועי' בערוך השולחן יו"ד של"ב סי"ב שע"י קריאת התורה "רחמים מתעורר" ולכך נהגו להתפלל על החולים.

ויל"פ הדברים שזהו כמו שמצינו במתן תורה שהקב"ה נגלה אל ישראל כ"זקן מלא רחמים" והרי שבמתן תורה נתגלה מידת הרחמים על ישראל, ונתינת התורה היתה מתוך אהבה וכמטבע נוסח התפילה "אהבה רבה וכו' חמלה גדולה ויתרה וכו'" וכן "הבוחר בעמו ישראל באהבה" ובערבית "אוהב עמו ישראל" ואיירי שם על נתינת התורה, יי. ולכן בעת קריאת התורה שהוא דומיא דהר סיני הוא זמן שמתעורר רחמים ואהבה לישראל.

עליה לתורה פעם אחת בחודש- וראה בכף החיים סי' קל"ו סק"ט הביא מס' אמת ליעקב למהרי"י אלגזאי זצ"ל אות כ"א שכ' בשם ס' שולחן מלכים שיש לעלות לפחות פעם א' בחודש לתורה כי כראות פני מלך חיים וכעין מה שאמרו על קידוש לבנה אלמלא לא זכו להקביל פני אביהם שבשמים פעם אחת בחודש דיים, עיי"ש. וכן הביא מנהג זה החיד"א בספרו לדוד אמת סי' ה' אות כ"א, עיי"ש.

ונראה כי כמו שבמתן תורה היה ענין של הקבלת פני שכינה שהיה שם גילוי שכינה [וכלשון רש"י פר' יתרו (שמות י"ט, ז) "מגיד שהשכינה יצאה לקראתם, כחתן היוצא לקראת כלה, וזהו שנאמר (דברים לג ב) ה' מסיני בא, ולא נאמר לסיני בא", עכ"ל¹²]. כמו"כ זהו הענין של עליה לתורה לפחות פעם בחודש, שכנתבאר הוא דוגמת מתן תורה.

והראוני לשון הב"י (או"ח, תקפ"א ותרכ"א) שכתב בשם הרוקח שמלין בר"ה ויוה"כ סמוך לקריאת התורה "לפי שהשכינה אצל התורה" (ואמנם צ"ב דא"כ אף בשבת וב' וה' יש למול סמוך לקריאה"ת, וצ"ע), ויתפרשו הדברים כמש"נ ששעת קריאת התורה הוא שעת גילוי שכינה דוגמת מתן תורה.

עשרה פסוקים כנגד עשרה מאמרות- והנה במגילה (כ"א, ב) איתא: אלא הא דתני רב שימי אין פוחתין מעשרה פסוקין בבית הכנסת וידבר עולה מן המנין הני עשרה כנגד מי אמר רבי יהושע בן לוי כנגד עשרה בטלנין שבבית הכנסת רב יוסף אמר כנגד עשרת

¹¹ וברש"י פר' האזינו עה"פ (דברים ל"ב, י"א) כנשר יעיר קינו וכו' כ': נהגם ברחמים ובחמלה כנשר הזה רחמני על בניו וכו' אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקב"ה שד"י לא מצאנוהו שגיא כח כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד' רוחות שנאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, עכ"ל. וע"ע בפסיקתא דר"כ פר' כ"א ד"אנכי" הוא לשון חיבה ולשון תנחומים ולשון אהבה, עיי"ש. (גם בלשון חז"ל התורה עצמה נקראית בלשון רחמים וכמו דאמרי' "וקאמר רחמנא" וכן "דכתב רחמנא למה ליי" וכן "רחמנא אמר תקעו" וכן כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ועוד בכ"ד).

¹² ועי' לשון התוס' בב"ק שם (ד"ה כדי) שמה"ט תקנו לקרות בשני וחמישי "משום דאמר במדרש משה רבינו ע"ה עלה בחמישי לקבל לוחות האחרונות וירד בשני ונתרצה לו המקום ולפי שהיה עת רצון באותה עלייה וירידה קבעו בשני וחמישי" וי"ל שאותו "עת רצון" חוזר ונייעור בכל קריאת התורה, ועי'.

ועי' ב"ח סי' רצ"ב: אבל ואני תפלתי לך ה' בשבתות שהוא עת רצון כיון שאנו קורין בתורה שהוריד משה לישראל בו ביום שנתרצה לישראל, וגם אפשר לפי דלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה לישראל דהיה אז עת רצון כשניתנה להם על כן אנו אומרים בשבת בשעת מנחה כשקורין בתורה לאחר שאכלו ושתו ואני תפלתי לך ה' עת רצון שהיום שהוא עת רצון לקבלת התורה שקורין בו עתה במנחה הוא הגורם שתענני, עכ"ל.

¹³ וכידוע מהגרי"ז פר' יתרו שאחר שאמרו ישראל "רצוננו לראות את מלכנו" נתחדש דינים של "הקבלת פני שכינה" ולכך הוצרכו להחליף בגדיהם ולהיות מוכנים ומזומנים לכך, וכן מה שמשא הוציאם "לקראת האלקים" עיי"ש.

הדברות שנאמרו למשה בסיני ורבי יוחנן אמר כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם, עיי"ש. והק' שם הטורי אבן מה השייכות בין עשרה מאמרות לבין קריאת התורה, וביאר שמאחר והעולם נברא וקיים בזכות קבלת התורה לכך תקנו י' פסוקים כנגד י' מאמרות שע"י התורה יש קיום לי' מאמרות, ע"י בדבריו^ט. וכן ע"י בפ"י ר' יהונתן מלוניל במגילה שם שכן מבואר.

ולמש"נ שקריאת התורה הוא כנגד מתן תורה דסיני מבואר היטב שלכך תקנו כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני כי כאמור זהו תוכן תקנת קריאת התורה - לעורר ולהאיר המתן תורה דסיני, וגם למ"ד כנגד עשרה מאמרות תקנו עשרה פסוקים שכן ע"י התורה יש קיום ל"עשרה מאמרות" שבהם נברא העולם באו לומר שהתורה מקיימת העולם שע"י ה"מתן תורה" שמתעורר בכל קריאת התורה מחדש, הוא הנותן קיום ל"עשרה מאמרות", ועי"ס.

דמיון למ"ת שהיה ב"ציבור" - ומעתה נראה לבאר שלכן גדר חיוב קריאת התורה הוא על הציבור ולא על כל יחיד ויחיד, כי כל עיקר תקנת קריאת התורה הוא כגדר "מתן תורה" ובמתן תורה גופיה היה זה בתורת ציבור, שהתורה נתנה ל"כלל" ולא בתורת יחידים. ולכן תקנת קריאת התורה שהיא כנגד מתן תורה דסיני נתקנה באותו אופן דסיני והיינו בציבור. ועפ"י^ז מבואר טפי שעיקר תקנת משה לקרות בתורה שלא ילכו ג' ימים בלא תורה, המכוון הוא שלא יהא להם ג' ימים בלא "קבלת התורה - מעמד הר סיני" [נוכד' הגר"ח וכמו שהבאנו מכ"ד] שגדר תקנת קריאת התורה הוא כקבלת התורה.

ומשה תיקן זה עוד קודם מתן תורה, וכחלק מההכנה למתן תורה שיהא נקבע אצל ישראל ענין ת"ת בציבור, וכמו דכתי' בפרשה זו "שם שם לו חק ומשפט וכו'" והיינו המצות שנצטוו במרה שעניינם היה כהכנה לקבלת התורה^{סא}, כן תיקן להם קריאת התורה שיורגלו ל"תורה בציבור" (וע"י בהערה בסמוך עפ"י ד הכלי יקר, ודו"ק). או עפ"י ד התורת חיים שהבאנו בריש הדברים שאכן היה זה תקנה מאוחרת, והיינו כאשר ראו נביאים שבתוכם מה גרם להם ג' ימים בלא תורה.

^ט וזה לשון הטורי אבן: מיהו אכתי צריך טעם למאי דאר"י שתיקנו י' פסוקים כנגד י' מאמרות שבהם נברא העולם מה ענין בריאת העולם לקריאת התורה, בשלמא גבי מלכיות נחא משום דבר"ה נברא העולם כדפרש"י התם וכן מ"ד כנגד י' דברות דשעת מ"ת נחא דכנגדן ראויים לתקן י' פסוקים דקריאת התורה אבל לר"י טעמא בעי. ונ"ל דה"ט דהעולם נברא וקיים בזכות קבלת התורה כדאמר בפ"ק דע"ז ובפ"ט דשבת מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי וכו'. והיינו דכתיב ארץ יראה ושקטה בתחילה יראה ולבסוף שקטה, עכ"ל

^ס וכידוע שעשרה מאמרות הם כנגד עשרת הדברות כדאי' בפסיקתא רבתי (פר' כ"א) ובזוה"ק (ח"ג, י"א, ב) וע"י אלשיך פר' יתרו (שמות כ, ב).

^{סא} [וכמבו' ברמב"ן פר' בשלח (שמות ט"ו, כ"ה): ולשון רש"י שאמר פרשיות שיתעסקו בהם, משמע שהודיעם החקים ההם ולימד אותם עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך, על הדרך שלמד אברהם אבינו את התורה, והיה זה להרגילם במצות ולדעת אם יקבלו אותם בשמחה ובטוב לבב, עכ"ל. והרי שהיה בזה ענין של "הרגל" למתן תורה, וע"י לשון המלבי"ם בפר' בשלח (שם) שג"כ מבו' שהיה כל הענין שם כהכנה למתן תורה.]

ימים בלא "מעמד הר סיני" עמדו ותקנו תקנה זו הבאה לעורר מתן תורה דסיני וכמש"נ,
ועי' הערה סב.

ג

ברכת "אשר נתן לנו תורת אמת וכו'" ואמירת "וזאת התורה" אחר קריאת התורה - והנה
מנהג ישראל בעת קריאת התורה לכרוע ולומר הפסוק "וזאת התורה אשר שם משה וכו'",
ומקור הדברים במסכת סופרים, וכמו שהביא הרמב"ן בפר' כי תבא (להלן כ"ז, כ"ו) וז"ל:
ואמרו על דרך אגדה, זה החזן, שאינו מקים ספרי התורה להעמידן כתקנן שלא יפלו. ולי
נראה, על החזן שאינו מקים ספר תורה על הצבור להראות פני כתיבתו לכל, כמו שמפורש
במסכת סופרים (יד יד) שמגביהין אותו ומראה פני כתיבתו לעם העומדים לימינו ולשמאלו
ומחזירו לפניו ולאחריו, שמצוה לכל אנשים והנשים לראות הכתוב ולכרוע ולומר וזאת

^{סב} והנה כתב הכלי יקר בפר' בשלח (שמות ט"ו, כ"ב) בטעם ש"לא מצאו מים" וז"ל: מדה כנגד מדה לפי שעסקו בביות
הים יותר מהראוי, ומאז היו בלתי ראויים לקבל התורה שנמשלה למים ע"כ נענשו במה שלא מצאו מים, וזהו דעת
רז"ל במסכת בב"ק דורשי רשומות אמרו שהלכו ג' ימים במדבר בלא תורה שנמשלה למים כו', ובלי ספק שלא כווננו
לומר שחסרון מים זה היינו התורה, דא"כ מה יעשו בהשלכת עץ אל המים, אלא שרצו לומר לפי שע"י שהיו עסוקים
בבוזה ולא מהרו לילך אל המדבר מקום קבלת התורה ע"כ נענשו שלא מצאו סתם מים, כי כבר אמר להם הקב"ה
תעבדון את האלקים על ההר הזה דהיינו קבלת התורה, והם היו עסוקים בביות הים ולא אמרו נלכה ונרוצה לקבל
התורה ע"כ נענשו בחסרון המים, כמו ברפידים שעל שרפו ידיהם מן התורה, ע"כ נאמר גם שם ויחנו ברפידים ולא
היה מים לעם לשתות, עכ"ל.

מבו' בדבריו שיעקר התביעה עליהם היתה על שלא מהרו לילך ולרוץ ל"קבלת התורה" ולכך חסר להם מים היינו
תורה וכנ"ל מהכלי יקר, ויתכן שכנגד זה תיקן משה קריאת התורה שלא יעברו ג' ימים בלא "קבלת התורה" כמו
שכאן היה עליהם תביעה על שלא רצו ל"קבלת התורה", באופן שתקנת קריאת התורה לדורות היא שלא יעבור ג'
ימים בלא "נלכה נרוצה" ל"קבלת התורה".

וביותר הוא למש"כ רש"י ביחזקאל (כ, י"ג) שהרפו ידיהם מן התורה (שע"ז בא עמלק) הכוונה היא שרפו ידיהם
מ"מלקבל את התורה" והיינו מהתשוקה והצפייה למתן תורה (וכדלהלן שתביעה זו באה אליהם מיד אחר קריעת ים
סוף ששם החלה ה"הכנה" לקבלת התורה), וכנגד זה תיקן משה שלא יעבור ג' ימים בלא "נלכה נרוצה" ל"קבלת
התורה" דסיני והיינו ע"י קריאת התורה, ודו"ק.

ובהבואר בדבריו שהיתה עליהם תביעה מיוחדת "על שעסקו בביות הים ולא אמרו נלכה ונרוצה לקבל התורה", יש
לצרף לזה מש"נ במק"א שבקריעת ים סוף היתה כ"הכנה" מיוחדת למתן תורה ניסוה"ד יש ללמוד מכ"ד וכדלהלן,
בספורנו בפר' יתרו עה"פ "אנכי ה' וכו'" כתב "אנכי, לבדי, הוא, ה'. הנותן מציאות, הקדמון, הנודע אצלך בקבלה
ובמופת. אלקיך. ומקיים אני מה שקבלת עליך להיות אלהיך, בלתי אמצעי, ולכן לי לבדי תתפלל ואותי תעבוד, בלתי
שום אמצעי, אשר הוצאתיך מארץ מצרים. בפעולות מתנגדות לפעולות כל אמצעי שהם הטבע והמערכת, וזה כאשר
קבלת באמרך אז זה א-לי ואנוהו וכו'", עכ"ד. ויש ללמוד מדבריו שכבר בקריעת ים סוף התחיל הארת והשגת מתן
תורה וזהו שביאר שמה שהשיגו כאן, על זה הוא שנצטוו במתן תורה ב"אנכי ה'". וכן יש ללמוד מדברי הרמב"ן פר'
בשלח (שמות ט"ז, ו) שבקרי"ס נתעלו להשיג אכילת המן, וכלשונו "וכן הזיו ההוא כמעלת דור המדבר שהשיגו לזיו
השכינה בים וכו' ומאותה שעה נתעלית נפשם להתקיים בתולדותיו שהוא המן", עי' עליו. והנה מבואר בקדמונים
שהמן היה "הכרחי" לקבלת התורה (כדהובא בש"ש בהקדמה ועוד) וכמו שאמרו חז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי
המן, ולכן הוא שכבר בקריעת ים סוף נתעלו להשיג המן שהוא "הכרחי" לקבלת התורה. וכמו"כ הנה איתא בירושלמי
(מגילה ה"ה) שבין כוס ג' לכוס ד' לא יפסיק, והביאור (ועי' מהר"ל בגבוה"ה פר' ס') שכוס ג' היא כנגד "וגאלתי" והיינו
קרי"ס, וכוס ד' הוא כנגד "ולקחתי" והיינו מתן תורה כמבואר במפרשי התורה, ולכן בין "וגאלתי" ל"ולקחתי" לא
יפסיק והיינו בין קרי"ס (שכבר התחיל הארת מתן תורה) לבין מתן תורה לא יפסיק, וכמו כאן שהיה עליהם תביעה
על שלא "רצו" מקריעת ים סוף לקבל התורה ולכן היה עליהם תביעה על שהלכו ג' ימים בלא תורה והיינו אחר
קריעת ים סוף (שכבר היתה להם הכנה למתן תורה וכנ"ל), וכנגד מה שלא אמרו "נלכה ונרוצה" לקבל התורה היתה
עליהם תביעה, ולכן מעת קריעת ים סוף שכבר התחיל אצלם "הארת מתן תורה" תיקן משה שלא יהיה ג' ימים בלא
"הארת מתן תורה", ועי'.

התורה אשר שם משה וגו' (לעיל ד מד), וכן נוהגין, עכ"ל. ונבא לברר בס"ד המנהג לאומרו
אחר קריאת התורה וכמש"כ הרמ"א בסי' קל"ד ס"ב, עיי"ש.

והנה איתא בריש מס' ע"ז ש"ואין זאת אלא תורה שנא' וזאת התורה וכו'" ובבית הלוי
לשה"ש פירש בשם השערי אורה ש"זאת" האמורה אצל תורה הכוונה על תורה שבע"פ,
עיי"ש^{סג}. והבית הלוי פר' יתרו האריך לבאר הויכוח והמשא ומתן של משה רבינו ע"ה עם
המלאכים על התורה כדאי' בשבת (פ"ח, ב), שהיה זה על ענין תורה שבע"פ, והיינו
שהמלאכים רצו שדיני התורה יקבעו על פיהם ולא על פי ישראל^{סד}.

ובסוף דבריו כתב שעל ענין זה (היינו מה שמשה "ניצח" למלאכים) תקנו חכמים לברך
לאחר קריאת התורה וזה לשונו: ועל ענין זה תיקנו חכמים שתי ברכות על התורה בעת
קריאת התורה ברבים, אחת קודם שקורא בספר תורה והיא אשר בחר בנו מכל העמים
ונתן לנו את תורתו, והוא על תורה שבכתב, ואחר שמסיים קריאתו בכתב תיקנו לומר אשר
נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו והיא הברכה על תורה שבע"פ שמסרה לנו
שיהיה האמת בהתורה כפי אשר יאמרו החכמים, וזהו אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם
נטע בתוכנו כי היא לנו כנטיעה שמוספת והולכת חידושי תורה עד אין סוף וכמו שדרשו
במסכת חגיגה על פסוק (קהלת יב) דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים שפרה ורבה
יעו"ש, עכ"ל.

^{סג} וז"ל: למדנו דעיקר ההבדל היא הך דבעל פה. דשבכתב גם הם העתיקה ומאמינים בה ורק שבעל פה הוא לישראל
לבדם והם אינם יודעים ממנה ואין מאמינים בה. ועיקר השנאה ששונאים השונאים לישראל הוא רק משום הך דבע"פ.
ובזה מובן מה דאיתא בריש מסכת ע"ז דלע"ל מניח הקב"ה ספר תורה בחיקו ויאמר מי שעסק בה יבא ויטול שכרו
מיד מתקבצין עובדי גלולים ובאין בערבוביא כו' ולבסוף יאמר להם כלום יש בכם מגיד זאת ואין זאת אלא תורה
שנאמר (דברים ד) וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. דבתחילה כשרואין דמניח ספר תורה בחיקו סבורין
דרק הך דבכתב סגי ומתקבצין גם הם דיש מהם שעסקו בה וישיב להם כלום יש בכם מגיד זאת וזאת נקראת תושבע"פ
וכמו דאיתא בספר שערי אורה שער א' יעו"ש. וזהו שאה"כ (ישעיה נ"ט כ"א) ואני זאת בריתי הוא תורה
שבע"פ וכמו שאמרו חז"ל לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא ע"י תושבע"פ. ומש"ה כתיב בה אשר שם משה לפני
בני ישראל דניתנה לישראל לבד והיא בהסתר שלא בכתב, עכ"ל. וכן פי' בד' הגמ' שם בפי' התקלין חדתין בשקלים
(י"ג, ב ד"ה כשם) [ומדויק הלשון שם שיבא מי ש"עסק" בתורה, ו"עסק" בתורה הוא בתושבע"פ כמש"כ הט"ז וכידוע].
נמצא שהקרא ד"זאת התורה" קאי על תושבע"פ.

^{סד} ויש לצרף דברים נפלאים שביאר הג"ר יחיאל העליר זצ"ל (שו"ת עמודי אור בסי' קכ"ב אות כ"ח) בביאור הא
דאיתא בגמ' בשבת שם שהקב"ה אמר למשה "אחוז בכסא כבודי והחזר להם תשובה" וצ"ב מה תוכן הענין שמשא
בעצמו יחזיר להם תשובה ולא הקב"ה בעצמו, וביאר שם בזה"ל "ושרשי המאמר שאמר הוא ית' למשה להחזיר להם
תשובה, ולא השיב בעצמו למלאכים על בקשת התורה, להוכיח להם ישרו בתתו אותה לנו, כי כל הנוגע לענין התורה
יקנה לנו רק בעמלינו והשתדלותינו וחייב הענין שהויכוח על קבלתה ישתדל בו מעשה מדעתו, אך בכל זאת צריך
סיועו ית' וזולתו לא יכוון דבר וע"ז רמו ענין אחוז הכסא בידו", עכ"ד. ויש להטעים הדברים שבויכוח והמשא ומתן
שבין משה למלאכים (על התושבע"פ והבעלות על התורה) באה התשובה למלאכים ב"החזר להן תשובה" - משה
דייקא, להורות שהתושבע"פ תליא בתחתונים, ולהורות דבעי בה עמל ויגיעה, וזהו שדוקא משה החזיר תשובה ולא
הקב"ה, והבן.

ומבואר שהברכה שלאחר קריאת התורה היא על התושבע"פ, והיינו על הניצוח על המלאכים בענין ה"בעלות" על התורה שיהא האמת כפי שיאמרו החכמים^{סה}, ועי' הערה סו.
"הודו על ארץ ושמים" - כמו כן מצינו שלאחר קריאת התורה אומרים "הודו על ארץ ושמים וכו'" וביאר באליה רבה בסי' קל"ד סק"ד וז"ל: והא דאמרינן הודו, נמצא בדרשות מהר"ש [סי' שטז] דכתיב [חבקוק ג, ג] כסה שמים הודו, וזה נאמר על קודם מתן תורה, אבל אח"כ הודו על ארץ ושמים, עכ"ל. וכ"כ המלבושי יו"ט בסי' קמ"ט סק"ו והשערי אפרים שער י' סעי' מ"א.

וביאור הדברים נראה דהנה איתא במד"ר פר' נשא (י"ב, ז), "מלאכי השרת אמרו, ווי אמרו, עכשיו הקב"ה מניח אותנו ויורד ודר בארץ, אעפ"כ פייסם הקב"ה ואומר להם, חייכם העיקר למעלה הוא, שכן כתיב "כסה שמים הודו" ואח"כ "ותהלתו מלאה הארץ". א"ר סימון בשם ריב"ל שחק עליהם הקב"ה, כשאמר להם העיקר למעלה, מניין, שכן כתיב "הודו על ארץ ושמים" תחילה ארץ ואח"כ שמים כו' עכ"ד. וע"ע מד"ר שה"ש (ח, ט"ו): שמא למחר אתה משרה שכינתך בתחתונים אמר להם הקב"ה תורתני אני נותן בתחתונים אבל אני דר בעליונים אני נותן את בתי בכתובתה במדינה אחרת שתתכבד עם בעלה ביפיה ובחמדתה שהיא בת מלך ויכבדוה אבל אני דר עמכם בעליונים ומי פירש זה חבקוק שנא' (חבקוק ג') כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ ר' סימון בשם ריב"ל אמר כל מקום

^{סה} ומקור הדברים שברכת אשר נתן וכו' וחיי עולם נטע בתוכנו" קאי על תושבע"פ יעוי' בטור ושוי"ע (קל"ט) ובביאור הגר"א שם, ובהגר"א במשלי (כ"ג, ה) שכ' "ותושבע"פ הוא אשר נטע בתוך לבבנו בלב כל אחד ואחד". וכן עי' בסדור דובר שלום [בסדר קריאת התורה] שהביא מהגר"א בביאור הברכה "אשר נתן לנו תורת אמת" וז"ל: וכולל עוד במאמר תורת אמת מאמר חז"ל לא בשמים היא ומאמרם השליך אמת ארצה שיהיה האמת כפי שאמרו למטה כמאמרם אתם אפילו שוגגים אפילו מוטעים זהו נתן לנו תורת אמת שיהיה אמיתת התורה תלויה בנו, עכ"ל.

ועי' בהקדמת הקצוה"ח שכתב: ובמדרש בראשית רבה אמר ר' סימן בשעה שרצה הקב"ה לברוא את האדם נעשו מלאכי השרת כתות מהם אומרים יברא ומהם אומרים כו' שנאמר חסד ואמת נפגשו חסד אומר יברא שכולו מלא חסדים ואמת אומר לא יברא שכולו מלא שקרים כו' מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכה ארצה שנאמר ותשלך אמת ארצה אמרו לפניו רבש"ע אתה מבזה תכשיט שלך אמר הקב"ה שתעלה אמת מן הארץ. והיינו משום דידוע דשכל האדם ילאה להשיג האמת בהיות בארץ שורשו ולזה אמרו אתה מבזה תכשיט שלך כיון שעיקר הבריאה עבור התורה והאדם בשכלו האנושי מהנמנע להשיג האמת האמיתי וכאשר יתנהגו העולמות כולם מעלמא ועד עלמא ע"פ תורת האדם ולא יהיה ע"פ האמת הרי אתה מבזה תכשיט שלך שחותמך אמת ועל זה השיב הקב"ה זהו רצוני שתעלה אמת מן הארץ והאמת יהיה כפי הסכמת החכמים בשכל האנושי ולשכון כבוד בארצנו וע"ד שאפרש בסמוך האמנתי כי אדבר. וזו היא ברכת התורה אשר נתן לנו תורת אמת שיהיה האמת אתנו וחיי עולם נטע בתוכינו, וכו' וזה שאנו מברכין שנתן לנו תורת אמת שיהיה האמת אתנו ושמא תאמר אם אינו אמת יזיק ח"ו לזה אנו מברכין וחיי עולם נטע בתוכינו ומתוכינו יערה וירבה חיי עולם וכבר אמרו בגמ' לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבע"פ שנאמר ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ואת ישראל והוא כריתת ברית והאהבה הנפלאה שנתן לנו תורה שבע"פ במתנה גמורה וממדבר מתנה כפי הכרעת החכמים ואמרו בש"ס תורה רובה בע"פ ומיעוט בכתב שנאמר אכתוב להם רובי תורתני כמו זר נחשבו והיינו דאם היה הכל בכתב מיד ד' עלינו השכיל אנחנו כמו זר נחשבו כי מה לשכל האנושי להבין בתורת ד' אבל בתורה שבע"פ משלנו הוא, עכ"ל.

^{סו} והנה בתשו' הרשב"א (ז, קמ"ד) הו"ד בב"י (מ"ז) שאף שלאחר תלמוד תורה אין מברכים מ"מ לאחר קריאת התורה מברכים לפי שהיא "תקנת משה ועזרא ועל התקנות מברכין לפניהם ולאחריהם כדמברכין בהלל ומקרא מגלה", ולאמור בדברי הבית הלוי הרי שיש לומר שתקנו ברכה מיוחדת לאחר קריאת התורה והיינו כנגד ה"ניצוח" דמשה על המלאכים, ועי'.

שהשרה הקב"ה תורתו השרה שכינתו ומי פרש זה דוד הה"ד (תהלים קמ"ד) יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים קודם על הארץ ואח"כ שמים, עיי"ש^{טו}. ומבואר שהקרא ד"הודו על ארץ ושמים" באה כתשובה למלאכים ש"מקודם ארץ ואח"כ שמים", ונראה עומק הדברים ש"ארץ" הכוונה לתושבע"פ שהיא "בארץ", וזהו דאיתא שהקב"ה "השליך אמת ארצה" וכמו דכתי' "אמת מארץ תצמח" שהכוונה לתושבע"פ ש"מסר האמת" לחכמי ישראל ה"בעלים" על התושבע"פ, וכנודע^{טז}, ולכן עיקר שכינה היא "בארץ" מכח תושבע"פ, וכל מה שפוסקים בבי"ד של מטה כן פוסקים בבי"ד של מעלה, וזהו "תחילה בארץ ואח"כ בשמים" ודו"ק^{טז}.

^{טו} וראה בתנחומא פר' תרומה (פיס' ט) דאיתא: לפיכך א"ל הקב"ה למשה עשו לי משכן שאהיה מדבר עמך בתוכו, ולא עוד אלא שאני מתאוה לשכון אצל בני, כיון ששמעו מלאכי השרת כך התחילו אומרים רבש"ע למה אתה מניח לעליונים ויורד לתחתונים ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים (תהלים ח) כך הוא שבחך שתהא בשמים, אמר להן הקב"ה חייכם שאני עושה כמו שאמרתם לי, אמר חבקוק (חבקוק ג) אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ, בתחלה כסה שמים הודו ואח"כ ותהלתו מלאה הארץ, א"ל דוד שוחק הוא עליכם הודו נותן על הארץ שנאמר (תהלים קמח) יהללו את שם ה' כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ואח"כ על שמים, א"ל הקב"ה ומה אתם תמהים על זו ראו מה אני מחבב את התחתונים שאני יורד ושוכן בתוך יריעות עזים שנאמר ועשית יריעות עזים, עכ"ל.

^{טז} ראה באדרת אליהו ריש פר' האזינו עה"פ "האזינו השמים ואדרבה ותשמע הארץ אמרי פי" שבחינת ארץ היא תושבע"פ.

וזהו דאיתא במד"ר פר' בראשית (ח, ה): א"ר סימון בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כיתים כיתים וחבורות חבורות מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא הה"ד (תהלים פה) חסד ואמת נפגשו צדק ושלוש נשקו חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים ואמת אומר אל יברא שכולו שקרים צדק אומר יברא שהוא עושה צדקות שלום אומר אל יברא דכוליה קטטה מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד (דניאל ח) ותשלך אמת ארצה אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבון העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך **תעלה אמת מן הארץ** הדא הוא דכתיב (תהלים פה) **אמת מארץ תצמח**, עיי"ש. ופירש הקצודה"ח בהקדמה (הובאו דבריו בהערה דלעיל) שהכוונה למה שנתן לנו התושבע"פ ש" והאמת יהיה כפי הסכמת החכמים בשכל האנושי ולשכון כבוד בארצינו, וכן הבאנו לעיל (בהערה) מלשון הגר"א בסידור דובר שלום שזהו ענין "השליך אמת ארצה", ועי' בספר חסידים סי' רכ"ד שכותב "אלא חפץ שיסכימו עליונים ותחתונים למדת משפטיו שנא' למען תצדק בדבריך תזכה בשפטך אמת מארץ תצמח וכו', עיי"ש.

וכך מבוי' במש"ח פר' אמור (ויקרא כ"ג, כ"א): אמנם בכל האומות התקשרותם זה לזה הוא נמוסיי וענין לאומי הבא מצד התולדה והדירה בארץ אחת וההשתוות בדיעות, לא כן חלק יעקב, כי התקשרות הלאומי הוא גדול כל כך כי התורה נתונה להאומה, וכפי הסכמת חכמיה וגדוליה כן נמשכים דרכי האלקים והשגחתו, וכמו שאמרו, נרד אני ואתם לב"ד של מטה ונדע אימת ראש השנה ויום הכפורים, ואתם אפילו שוגגין, ולא תסור ימין ושמאל כו' וכמו שפירשו הך דאמרו השליך אמת ארצה, שכפי הוראת ב"ד כן האמת, עכ"ל.

וראה עוד להגר"א (הובא בס' תולדות אדם פי"ד, קול אליהו אות רכ"ז, עיי"ש) במה שביאר המעשה בב"מ (נ"ט, ב) ש"לא בשמים היא ואין משגיחין בבת קול וכו', והביא לדברי המד"ר הנ"ל ש"השליך אמת ארצה" וביאר הגר"א ש"מסר האמת לשרי התורה והחכמה למטה בארץ, כפי שיסכימו הם יקום, שנא' "אמת מארץ תצמח", ומשנתן הקב"ה את התורה לישראל צווה בעצמו שאם יולד איזה ספק בתורה יקום פסק ההלכה שבין החכמים החולקים דוקא כפי שיבינו שרי התורה ולא זולתם ועליהם הבטיח בתורה "על פי התורה אשר יורוך וכו', על כן משיצא הבת קול ואמר הלכה כר"א עמד ר"י על רגליו ואמר "לא בשמים היא" ר"ל שכבר יצא הפסק דין מיד הדיין, על כן אין אנו משגיחין בבת קול ולא בשום נברא בעולם במה שנוגע בענייני הדת, רק כפי הסכמת חכמי התורה למטה בארץ, עכ"ל.

^{טז} ויש לציין עוד ש"הודו" האמור על התורה, הכוונה לתורה שבכתב וכמש"כ ב"תורת המנחה" [לתלמיד הרשב"א] בפר' וארא דרשה כא עה"פ "הוד והדר לבשת", וז"ל: כאדם שלובש כלי מלאכתו לעבוד עבודתו, כך השי"ת נתלבש בכליו וברא עולמו. ומה הם כליו, היא התורה שנאמר בה "הוד והדר לבשת", דכתיב (תהלים קיא, ב) "גדולים מעשי ה' דרושים לכל חפציהם", והם הלוחות דכתיב (שמות לב, טז) "והלוחות מעשה אלקים המה", מה כתיב אחריו (תהלים שם, ג) "הוד והדר פעלו". ונקראת התורה "הוד והדר" כנגד עשה ולא תעשה, **תורה שבכתב ותורה שבעל פה**, עכ"ד. וזהו דאיתא בחז"ל (ספרי וזאת הברכה פיס' י"ג) שניתן "הוד למשה והדר ליהושע" והיינו כי משה הוא בחינת

מעתה מבואר מאד שלאחר קריאת התורה, אנו מודים על התושבע"פ שבה ניתן לישראל ה"בעלות" לקבוע ולחדש בה דינים, והוא ענין אמירת "וזאת התורה וכו'" אשר כאמור קאי על תושבע"פ, והוא ענין ברכת "אשר נתן לנו וכו' וחיי עולם וכו'" והוא ענין מה שאומרים הפסוק "הודו על ארץ ושמים" דקאי על ניצוח המלאכים, ונפלא.

והדברים נפלאים עם מש"נ בס"ד שקריאת התורה הוא כמעמד הר סיני, ואשר לכן בכל קריאת התורה אנו מודים על ה"חיי עולם נטע בתוכנו" שנתן לנו ה"בעלות" על התורה, ולכן אמרי' "וזאת התורה" ו"הודו על ארץ ושמים וכו'" שמכוון כנגד תושבע"פ, ועי' הערה"א.

ד

תקנת קריאת התורה לאחר מלחמת עמלק - והנה מצאתי בס"ד מציאה גדולה ונפלאה במאירי במגילה (כ"א, ב) שהביא תקנת משה לקריאת התורה בזה"ל: תקן להם משה רבינו

תושב"כ (הוד) ויהושע שבע"פ (הדר) כנודע. ויל"פ הדברים כמש"כ בסידור הגר"א (פסוקי דזימרא 'הודו') עה"פ "הוד והדר לפניו", ש"הוד" זה הפנימי, ו"הדר" זה החיצוני המתראה יותר לפניו. "הוד" הוא יופי עצמות כמו אור החמה, ו"הדר" הוא נוגה הירח שמקבל מן השמש, עיי"ש ובהגר"א בדברי הימים (א ט"ז, כ"ז). וכ"ה במלבי"ם בכ"ד שהוד זה הפנימי וההדר זה היופי היוצא לחוץ. וזהו כוונת הקרא "הודו על ארץ ושמים" והיינו שהתורה שבכתב [הודו] נמסרה ל"ארץ" שהיא מתפרשת כפי היאך שיקבעו ב"ארץ" [-תושבע"פ], וכמש"נ שזהו ענין "תחילה ארץ ואח"כ שמים", ודר"ק.

ויש לצרף לזה פירושו הנפלא של רבי חיים ב"ר בצלאל (אחי המהר"ל) בספר החיים (ספר זכויות פ"ב) בביאור מה שאומרים בסיום מסכת "הדרן עלך" וזה לשונו: לפי שהתלמוד אינו מהודר רק אצל ישראל, וכן ישראל אינם מהודרים לפני הי"ת רק בשביל התורה שבע"פ שהיא הסימן המובהק המבדיל בין ישראל לעמים וכו' על כן נוהגים בכל סיום מסכת הדרן עלך והדרן עלך, עכ"ל. והרי שתושבע"פ היא ה"הדר" של ישראל.

וידוע לשון הפרקי היכלות פכ"ז ש"מיום שנתנה תורה לישראל ועד שנבנה הבית האחרון תורה נתנה אבל הדרה ויקרה כבודה וכו' לא נתנו עד שנבנה הבית האחרון, עיי"ש. וביאר הלשם (כללי התפשטות והסתלקות כלל ב' ענף ג' אות ט) וכ"כ רצ"ה (חנוכה אות ז' ועוד) שהכוונה לתושבע"פ שנתרבתה עד למאוד בזמן בית שני, וע"ע בפח"י חנוכה מאמר י' אות ג'.

והנה איתא במד"ר פר' וזאת הברכה (פר' י"א אות ו'): הלכה אדם מישראל שעלה לקרות עד שלא יברך תחילה מברך ואח"כ קוראו משה בשעה שזכה לקבל התורה תחילה בירך ואח"כ קרא א"ר אלעזר איזו היה ברכה שבירך משה בתורה תחילה בא"י אמ"ה אשר בחר בתורה הזאת וקדשה ורצה בעושיה ולא אמר בעמליה ולא אמר בהוגיה אלא בעושיה באלו שהן עושין את דברי תורה, עכ"ל. וצ"ב מהו הלשון "התורה הזאת" וכי יש כמה תורות, ויל"פ שהברכה האמורה כאן היתה "בשעה שזכה לקבל התורה" והיינו בשעה ש"ניצח" המלאכים (זכה היינו מלשון ניצוח כמו דתנן בסופ"ק דברכות ולא זכיתי וכו') וזהו התורה "הזאת" היינו התורה שבע"פ הקרויה "זאת" כדהבאנו לעיל מהביה"ל בשם השערי אורה ש"זאת" הכוונה לתושבע"פ ושע"ז היה ה"ניצוח" על המלאכים,

ויתפרש לפי"ז גם היטב הלשון "ורצה בעושיה" דהנה הנצי"ב בכ"ד פירש הלשון "עשיה" האמור על אצל תורה שהכוונה ל"חידושי תורה" שב"חידושי תורה" האדם "עושה להתורה" (ופירש בזה הבקשה באבינו האב הרחמן וכו' "ולעשות" שכוונת הבקשה היא "לחדש" בתורה), וזהו שבירך משה לאחר ניצח המלאכים על "התורה הזאת" ועל ש"רצה בעושיה", ועי'.

ע" ויש לצרף לזה המובא (קובץ קול התורה, נב) בשם מרנא הגרא"מ שך זיע"א שביאר ענין אמירת פסוקים אלו וענין ההסתכלות בכתב הספר תורה, דהנה איתא בנדרים (ל"ח, א) אמר ר' יוסי ב"ר חנינא לא נתנה תורה אלא למשה וזרעו שנא' "כתב לך פסל לך" מה פסולתן שלך אף כתבן שלך, ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ומסיק שם הגמ' שהכוונה ל"פלפולא דאורייתא" ופירש הרא"ש שם "הבנה וחריפות והיינו כתבן שלך כי כל החכמה והשכל רמוזים בכתב התורה בצורת האותיות". ולכן אחר קריאת התורה שבכתב מראים אותיות התורה לקהל לרמוז על ענין פלפולא של תורה שבע"פ שמשה נתן לישראל, ולכן אומרים הפסוק "וזאת התורה אשר שם משה" והיינו ענין פלפולא של תורה המרומז באותיות התורה, שאת זה נתן משה לישראל ממה שקיבל מה' ית' "על פי ה' ביד משה", עכ"ד. והדברים נפלאים עם מש"נ שענין אמירת "וזאת התורה וכו'" מכוון על ענין תושבע"פ, ועי'.

לישראל שיהיו קורין בשבת שחרית ובשני ובחמישי כדי שלא יעמדו שלשה ימים בלא תורה כמו שאמרו בדרש כל העומד שלשה ימים בלא תורה נופל ביד אויביו שנאמר וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים אין מים אלא תורה וכתוב בתריה ויבא עמלק וכמו שדרשו בכאן מים על דרך דרש כך דרשו בו עמלק על דרך דרש, וכבר ידעת משל האויבים השולטים בהעדר דרכי התורה שהוא השונא המדיח והוא ראש צרים ומלך גדול ותקן שיהיו קורין בתורה בשני ובחמישי ובשבת שחרית, עכ"ל. וכ"ה ברבינו יונתן מלוניל שם, ובכל בו הל' הוצאת ספר תורה סי' כ', ובאורחות חיים לר"א הכהן מלוניל הל' שני וחמישי אות ד', ובמטה משה אות רכ"ג, ובהג' מהר"י אבוהב על הטור ריש סי' קל"ה, עיי"ש. מבואר מדברי המדרש [ולא מצאתי מקורו מלבד בדברי הראשונים הנ"ל] שתקנת קריאת התורה היא מחמת "עמלק" שבא עליהם אחר שהיו ג' ימים בלא תורה, ולזה הוא שתיקן משה קריאת התורה כדי שלא יבא עמלק שוב.

ולמש"נ לעיל שגדר חובת קריאת התורה הוא חובת ציבור, יש לפרש דברי המדרש, ונקדים דהנה כנודע שחיוב מחיית עמלק עומדת על הציבור וכלשון הרמב"ם והחינוך וכידוע, וביאורו נראה, כי כח עמלק הוא כאשר ישראל היו בפירוד וכמש"כ הכלי יקר סו"פ בשלח שזהו ב"רפידים" ע"ב, ועי' בהערה מדברי הגר"א והביה"ל והח"ח בזה ע"ג.

ע"ב וז"ל: "כי רפידים אותיות פרידים, ואותיות רף ידים, והא בהא תליא כי ע"י שני מיני פרידים אלו שנפרדו מאת ה' ופירוד לבבות שביניהם באו לידי רפיון ידים, וכו', וכן המן שבא מזרע עמלק בא על ישראל בטענות אלו באמרו "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד" דהיינו מפוזר איש מרעהו ומפורד מן השכינה", עכ"ל. וכן עי' בכלי יקר להלן פר' יתרו עה"פ "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחננו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר" שיצאו מ"רפידים" היינו ממחלוקת ובאו להר סיני ושם היו באחדות גמורה כאיש אחד בלב אחד, עיי"ש. וכע"ז בפנים יפות כאן: אבל ברפידים היה ריב שלא היה אחדות ביניהם.

ע"י יעוי' בדברי הביה"ל פר' בשלח שכ' שישראל היו במסה ומריבה וכ' בתו"ד: והנה הסגולה הזו המיוחדת להיות כולם כאחד, זוכים לה ע"י המילה, ועם כי אין אתנו יודע עד מה עכ"ז הפסוקים מורים לזה. וכן בשכם כשאמרו בני יעקב לו שימולו כולם אמרו להם והיינו לעם אחד. וע"כ כשחטאו קצת בזה ע"כ בא עליהם עמלק ושלט בהם במה שחתך מילותיהם, עכ"ל. עיי"ש בכ"ד. [ויסוד זה שמילה מביאה אחדות מבואר גם בדברי הקדמונים ואכמ"ל, וביאורו ד"ר י"ל כי א' מטעמי המילה הוא להחליש התאוה וכידוע, ועל התאוה נאמר (משלי י"ח, א) "לתאוה יבקש נפרד", ועי'] ועי' בח"ח שמיה"ל ח"ב פי"ד שלכך נסמך ענין מסה ומריבה לויבא עמלק כי ע"י המריבה יש כח לעמלק, עיי"ש. וכן מצינו עוד שבעוון בין אדם לחבירו מתגבר עמלק דיעוי' תוס' קידושין (ל"ג, ב ד"ה ואימא) שהביאו מהמדרש שבעוון משקלות שהוא בין אדם לחבירו בא עמלק.

ועי' אד"א ריש דברים: ואמר 'פארן' מתחלה כי המחלוקת נגד כולם, והם נקראים עמלקים, ואין בן דוד בא עד שיעברו מן העולם, ועליהם נאמר תמחה את זכר עמלק, עכ"ל, והו"ד באבן שלמה פי"א, ח, עיי"ש. (ויש לציין לדי' בעה"ט בפר' קרח (במדבר י"ז, ג) עה"פ: "את מחתות החטאים האלה בנפשם" וז"ל: החטאים. ב' במסורה. החטאים האלה בנפשותם. החטאים את עמלק לומר לך כמו שאלה חטאו ב נפשותם כן חטא עמלק בנפשו שראה כל הנסים שנעשו לישראל ונזדווג להם, כדאיתא במדרש משל למי שראה אמבטי רותחת וקפץ בתוכה, עכ"ל, ודו"ק.)

ובמק"א הבאנו מדברי המנות הלוי (בהקדמה למגילת אסתר) שה"אבן שישב עליה משה" במלחמת עמלק היתה אותה האבן של יעקב שנתחברה מי"ב אבנים להיות אבן אחת, ונתבאר בס"ד ענינו שאותה האבן שנתחברה לי"ב אבנים המורה על ענין האחדות וכידוע, עליה דייקא ישב עליה משה ונלחם כנגד עמלק וכנ"ל שכח עמלק הוא כאשר ישראל בפירוד. [ועי' היטב בלשון המלבי"ם סו"פ בשלח שכותב "ויקחו אבן, האבן מרמוז על אחדות ישראל ואגודתם להיות עם אחד, כמו שרמזו ליעקב במה שהתאחדו אבני מראשותיו לאבן אחד, וכמ"ש משם רועה אבן ישראל, כמו שהאבן הוא דבוק חלקים רבים להיות עצם אחד, ר"ל שע"י אחדות העם תגן אמונת המאמינים וזכותם על הבלתי מאמינים, וישימו תחתיו, רומז שכל ישראל התאחדו להכנע תחת משה ויהי בישרון מלך בהתאסף וכו' יחד שבטי ישראל" ולדברי המנות הלוי הרי שהיתה אבן זו אותה אבן דיעקב ממש, וכמש"נ.]

וי"ל שהאופן להילחם בעמלק הוא ע"י תלמוד תורה, ואלא שלא די בת"ת דיחיד אלא בעי שיהא הת"ת באופן של "ציבור" וכמש"נ שמלחמת עמלק היא חובת ציבור, וכאשר ראה משה שהלכו ג' ימים בלא ת"ת ד"ציבור", וכמש"נ לעיל, ואזי בא עמלק אשר כחו הוא כאשר ישראל בפירוד, מיד תיקן משה לישראל קריאת התורה שהיא ת"ת דציבור שזהו דייקא אופן המלחמה בעמלק, ועמלק שמתנגד ליחוד ה' השלם אזי המלחמה כנגדו היא באופן של ת"ת דציבור וכלשון התנ"ך "הנ"ל שישראל נגאלין "מתוך עשרה בני אדם שהן יושבין זה אצל זה ויהיה כל אחד מהם קורא ושונה עם חברו וקולם נשמע שנאמר (עובדיה א) ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש".

ה

חיוב שנים מקרא וא' תרגום - והנה במנורת המאור (נר ג' סי' ק"ל) הביא ממדרש תנחומא: אל"ה הקב"ה לישראל בני, היו קוראים בתורה את הפרשה בזמנה בכל שנה ושנה ואני מעלה עליכם כאילו עמדתם לפני בהר סיני ומקבלין אותה, עכ"ל. ועי' לשון הפסיקתא י"ב ובילקוט יתרו רמז רע"א שכך איתא, וכן ברוקח סי' רצ"ו הביא זה.

והנה לשון הפסיקתא הנ"ל איירי על קריאת התורה דשבועות וכך הביא זה הרוקח לענין שבועות, אך המנורת המאור הביא זה לדין קריאת שמו"ת, עיי"ש. ויל"פ כי הנה תקנת קריאת שמו"ת היא לקרות התורה "עם הציבור", וכפשטות לשון הגמ' בברכות (ח, א) שהתקנה היתה "להשלים פרשיותיו עם הציבור", ומבו' בזה שיש מעלה מיוחדת בזה שמשלים פרשיותיו עם ה"ציבור" שייחשב כאילו קיבל מהר סיני, והוא כמש"נ שכל ת"ת של ציבור יש לה מעלה ביותר של ת"ת דהר סיני.

אך י"ל ביותר נראה, דהנה בערוה"ש (רפ"ה, ב) שכתב שתקנת שמו"ת נתקנה יחד עם תקנת משה לקרות בתורה ע"י, ועי' היטב בהקדמת ספר החינוך שנראה מדבריו שתקנת שמו"ת יסודה כתקנת קריאת התורה, שלאחר שכ' שתקנת קריאת התורה לקרות "במקום

ע' וכלשונו "ובוודאי בשעה שתקן משה רבינו לקרות בתורה תקן ג"כ תקנה זו שכל אחד יקרא שנים מקרא ואחד תרגום", עכ"ד. וכתב שענין שמו"ת הוא כנגד ג' פעמים שנתנה תורה (בסיני ונשנית באהל מועד ונשתלשה בערבות מואב) וכ"כ במהר"ל (נתיב העבודה פי"ג) ובמטה משה (תס"ד) הו"ד בפמ"ג (רפ"ה, ב במשבצ"ז), עיי"ש.

ושם בסעי' ה' ביאר השיטות שיש לקרא פעמיים כל פרשה פתוחה וסתומה וזה לשונו "דהא כל פרשה אמר הקב"ה למשה ביחד ובין פרשה לפרשה היה הפסק כדאיתא בת"כ ריש ויקרא מה היו ההפסקות משמשות כדי ליתן ריוח למשה להתבונן בכל פרשה ופרשה והביאו רש"י בחומש ע"ש ואולי דמטעם זה צוו לקרות שנים מקרא ואחד תרגום דאיתא במדרש [ילקוט איוב כ"ח] כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומר שני פעמים בלבו ואח"כ היה אומרה למשה מה טעם אז ראה ויספרה חד וכו' ע"ש ועכ"פ הקב"ה אמר למשה כל פרשה בפני עצמה", עכ"ד. ומבואר שאופן קריאת שמו"ת הוא כ"מסירת התורה" מפי ה' למשה רבינו, ועי' בסמוך מדברי העיתים לבינה, ודו"ק.

וראה באריז"ל (שער המצות פר' ואתחנן) שיש להקפיד לקרא השמו"ת עם הטעמים דוקא, וכ"כ הרבינו יונה (סוף ספר היראה) ובשו"ת הב"ח (החדשות מ"ב) וברדב"ז (ג, תקכ"ט) ובכף החיים (רפ"ה, י"ג). ואמנם כתב המ"ב (רפ"ה, י"ז) בשם הפמ"ג שאינו מעכב. ויל"פ שמאחר וקריאת שמו"ת היא בכלל תקנת קריאת התורה לכך יש לקוראה בטעמים דוקא כקריאת התורה.

וראה בלקט יושר (הל' יום השבת עמ' נ"ה) שאין להפסיק בקריאת שמו"ת בקריאת התוכחות שבפ' בחוקתי (אף לאותם הקוראין פסוק פסוק) וכמו שאין מפסיקין בקריאת התורה, וכן יעוי' ביוסף אומץ (תק"ס) שאין להפסיק בקריאת שמו"ת בקריאת עשרת הדברות כשם שאין מפסיקים בקריאת התורה, והרי לן מדבריהם שאף אופן קריאת שמו"ת יש בה דמיון במידת מה לאופן דקריאת התורה, ועי'.

קיבוץ העם" הוסיף "ועוד חייבוננו חז"ל לקרות כל אחד מישראל בביתו בכל שבוע ושבוע כמו שקורין אותו במקום הקיבוץ וזהו אמרם ז"ל לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור", עייש"ה. וראה עוד בב"י המובא בהערה^ע, ועי'. ועי' לשון תלמידי רבינו יונה בברכות שם שהתקנה היתה לקרות קודם שיקראו הפרשה בבית הכנסת^ע, הרי ששייך תקנת שמו"ת לתקנת קריאת התורה^ע.

ומעתה יתכן שלכך אף על קריאת שמו"ת אחז"ל ש"כאילו קבלה מהר סיני" (וכנ"ל מהמנורת המאור), כי כאמור תקנת קריאת התורה היתה כעין מתן תורה דסיני - ובכלל קריאת שמו"ת הנכללת בתקנת קריאת התורה, וכמש"נ.

*

אז ישיר - עלה בלבו לומר שירה

אז ישיר מִשָּׁה (טו, א)

איתא בברכות דף י"ד ע"ב שבמערבא היו אומרים: מודים אנחנו לך ה' אלקינו שהוצאתנו מארץ מצרים ופדיתנו מבית עבדים ועשית לנו נסים וגבורות על הים ושרנו לך. מבואר שהשירה שייכת לעצם היציאה ממצרים. וגם בנוסח אמת ויציב אנו מזכרים עניני שירת הים שאומרים על זאת שיבחו אהובים וכו' יחד כולם הודו והמליכו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד. ויש להבין הלא מזכירים שם גבורות ה' ותהילתו שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים, ומה השייכות מה ששרו "אז ישיר".

ונראה, כי הנה בקריעת ים סוף הושלמה גאולתם שפקע מהם לגמרי העבדות, והיינו שבעודם עבדים היו שקועים במצרים כעובר במעי אימו שאין לו שום מציאות עצמית, ודבר זה בא לידי ביטוי יותר כאשר שרו שירת הים והכירו באופן ברור ש"ה' ימלוך לעולם ועד" והקב"ה שולט בכל דרכי הטבע הרי שזהו חלק מגוף הגאולה עצמה שפסק לגמרי

^ע וז"ל: כתב המרדכי שם והגהות בפרק י"ג מהלכות תפלה (שם) בשם אור זרוע (שם סי' יב) שמלמדי תינוקות אין צריכין לחזור ולקרות הפרשה בשבת שהרי השלימו בשעה הראויה להשלמה וכן כתוב בהגהות אשר"י שם וזה בכלל מה שכתב רבינו שכל השבוע חשוב עם הציבור, כתוב בהגהות פרק י"ג מהלכות תפלה (שם) בשם ראב"ן (סי' פח) דהא דאמרין לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור איירי ביחיד הדר בכרך שאין בו מנין לקרות בתורה דצריך לכונן השעה שהציבור קורין בבית הכנסת יקרא גם הוא ביחיד שנים מקרא ואחד תרגום אבל אם הוא בעיר שיש בה מנין ושומע הפרשה משליח צבור שוב אינו צריך להשלים ונדחו דבריו שם בהגהות וכן דעת הפוסקים שסתמו דבריהם וכן כתב שם הרמב"ם (הכ"ה) בהדיא וז"ל אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בציבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע סדר של אותה שבת שנים מקרא ואחד תרגום, עכ"ל. ומבואר מכ"ז שתקנת שמו"ת כרוכה יחד עם תקנת קריאת התורה, ולכן יש וס"ל שרק היחיד חייב בה אבל השומע בציבור אינו חייב, ומדוייק היטב לשון הרמב"ם ש"אף על פי" ששומע בציבור חייב, ודו"ק.

^ע וז"ל: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור וכו'. כלומר שקודם שיקראו הציבור הפרשה בבית הכנסת יקרא אותה בביתו בין בשבת עצמו בבקר בין בכל אותו שבוע אבל אין לו להקדים משבוע זה לשני שבועות או לשלשה ויש בני אדם שנוהגי' לקרות מעט בכל יום ויום מהשבוע ומסיימין בשבת, עכ"ל.

^ע וראה בעיתים לבינה (להג"ר יעקב שור אב"ד קוטב זצ"ל) על ספר העתים סי' קס"ח אות ו' שביאר ענין קריאת שמו"ת עפ"י מה שאמרו בעירובין (נ"ד, ב) שסדר הלימוד הוא ד' פעמים כמו שהיה אצל משה רבינו ע"ה, ולכן תקנו שמו"ת מלבד הקריאת התורה שע"ז יהא בידו לימוד של ד' פעמים, עיי"ש. והרי שתקנת שמו"ת כרוך יחד עם קריאת התורה. וביותר יש להאיר מדבריו שיסוד תקנת שמו"ת היא כ"מסירת התורה" ועי' בהערה לעיל מש"כ בזה, ודו"ק.

עבודתם מטומאת מצרים כי בעודם בעבודות מצרים לא היה שייך מצד מציאות העבודות [והיינו הטומאה] להגיע לדרגה זו של שירה והודאה, ועל זה גופא באה ההודאה על שבאו לדרגה זו לשיר שירה, ודו"ק.

ובגוף הדבר שמודים על מה ששרו שירה יש להביא המבואר בסוטה דף מ' ע"א על מה שאנו אומרים במודים דרבנן "על שאנחנו מודים לך" שהכוונה בזה היא הודאה על שנתן הקב"ה בליבנו להודות לו. וז"ל רש"י: על שאנו מודים לך - על שנתת בלבנו להיות (מודים לך) דבוקים בך ומודים לך. חזינן שיש הודאה מיוחדת על מה שיש לנו האפשרות וההכרה להודות לה' ית', ובפר' כי תבא בפרשת ביכורים הארכנו עוד בזה, עיי"ש.

ועפ"י דברי רש"י שיש הודאה מיוחדת על "שנתת בלבנו להיות וכו'" יל"פ שיטת הראשונים [עי' רמב"ם סופ"ח מס"ת, ועי' מס' סופרים סופ"ח] שמ"אז ישיר" הוא תחילת השירה ולא מ"אשירה לה" ונפק"מ שיש לכתוב בס"ת ה"אז ישיר" כדיני שירה. וצ"ב הלא ה"אז ישיר" ליכאוי אינו אלא סיפור דברים ולא "שירה".

ונראה הביאור, כי הנה רש"י פירש "אז ישיר" אז כשראה את הנס עלה בלבו שישר שירה, [דהוקשה לרש"י שאז הוא לשון עבר וישיר הוא לשון עתיד, ולכן פירש שאז שראה הנס, ישיר - עלה בלבו לשיר שירה, והלשון עתיד מכוון כלפי המחשבה לשיר בעתיד].

ובי' בגו"א וז"ל: מפני שהפעל של השירה היא בלב, כי כאשר יגיע השמחה בלב הצדיקים עולה בלבם השירה, ואין לך ספק כי בכל לב היו משוררין ושמחים. ולכך כתי' "אז ישיר" שהיה עולה בלבם לומר שירה, כלומר שהגיע בלבם השמחה מן הנס, ולא שהיו מכריחים עצמם אל השירה על ידי שכלם כאדם שהוא מכריח עצמו לדבר, שאם כן לא היה שירה בשמחה, אבל השירה שהיא בשמחה, מתחלה מתחדש לו שמחה גדולה בלב, ומזה עלה בלבו שישר, עכ"ל. וכעיי"ז עי' בדבריו בגבו"ה פס"ב בביאור דברי ר"ה גאון בטעם שאין מברכים על הלל של פסח שהוא שירה ובי' המהר"ל שעל שירה א"א לומר וצונו כי הוא בא ממילא ולא בתורת חובה, עיי"ש. וכעיי"ז עי' בדבריו בסו"פ יתרו שיש מצות אשר כל ענינם שצריכים לבא שלא מגזירת מלך אלא מ"דעת" האדם, עיי"ש ודו"ק לכאן.

ויש להוסיף לזה, דהנה בחזקוני כאן כ': ויאמרו לאמר, אמרו לאמר לדורות להנהיג שיאמרו שירה זו תמיד בכל יום, עכ"ל. וכעיי"ז באוה"ח: ואומר ישיר לשון עתיד, לצד שאמר אז, חש הכתוב שיטעה אדם, ויאמר כי אז מיעוט, שאין שירה זו יכולה ליאמר זולת אז, תלמוד לומר ישיר שישנה לשירה זו גם לעתיד, וכל הבא לשיר שירה זו לפני ה' יש לאל

^{ע"ה} ומינה, שעל כל טובה שהאדם מקבל מהקב"ה, ומתעורר מזה להודות לו ית' - הרי שיש להודות על הטובה גם על מה שהיא (הטובה) מביאה אצלו ההתעוררות להודות לו ית', היינו שבהטבה מונח גם ההטבה של ההתעוררות להודות ועיי"ז גופא יש להודות, ודו"ק.

^{ע"ה} וכעיי"ז במס"י פי"ט: ודוד שכבר הגיע אל המעלה הזאת שיעור גדול, אמר (שם ק"ד): יערב עליו שיחי אנכי אשמח בה'. ואמר (שם מ"ג): ואבואה אל מזבח אלהים אל אל שמחת גילי ואודך בכנור אלהים אלהי. ואמר (שם ע"א): תרננה שפתי כי אזמרה לך ונפשי אשר פדית. והיינו כי כל כך היתה מתגברת בקרבו השמחה, שכבר השפתים היו מתנענעות מאליהם ומרננות בהיותו עוסק בתהלותיו ית', וכל זה מגודל התלהטות נפשו שהיתה מתלהטת בשמחתה לפניו, עכ"ל.

ידו, או ירמוז למצוה "שמצוה לאומרה תמיד" וקבעוה בתפלת שחרית בכל יום, עכ"ל, ובאב"ע: או בכל דור ודור, עכ"ל. וכמדוי' שלא מצינו כן בתורת חיוב, ואכן מובא במ"ב סי' נ"א סקי"ז שיש לאומרה בשמחה וידמה בעיניו כאילו בו ביום עבר וכו', ועי' ביסושה"ע שידמה בעיניו בשעת אמירת השירה כאילו הוא יצא ממצרים ועומד על שפת הים ומזמר שירה זו עם ישראל, עיי"ש. וכ"כ בחרדים פע"ג, עי' בדבריו. אך בתורת "חיוב" לא מצינו.

וכמו"כ עי' בשו"ע סי' נ"ב שהמאחר לביה"כ ולא יספיק כל הפסוקי דזימרה אזי הקיצור הראשון הוא אז ישיר. ויעוי' בטור וב"י סו"ס נ"א שהביאו טעמים אחרים לאמירת אז ישיר ולא משום יצי"מ, וכבר נתבאר שנח' בזה הפוס' אי יוצאין יד"ח זכירת יצי"מ בהזכרת קרי"ס. ויש להבין למה באמת לא תקנו כן בתורת "חובה" לדברי החזקוני והאווה"ח הנ"ל שפירוש מילת לאמר הוא "הנהגה לדורות".

וי"ל שה"לאמר" שתקנו הוא כאותו "אז ישיר" דמשה ש"עלה בלבו" וכתבאר במהר"ל שאם היו מכריחים עצמם אי"ז "שירה", ולכן גם ה"ויאמרו לאמר" שהנהיגו שיאמרו שירה זו בכל יום אי"ז בתורת "חובה, דו"ק בזה.

מעתה נראה שלכן גם ה"עלה בלבו" הוא בכלל השירה, וכמו שהבאנו מרש"י שיש לנו להודות על ש"נתת בלבנו להודות", וכמו כן השירה מתחילה לא רק ב"אשירה לה' כי גאה וכו'" אלא כבר מה"עלה בליבו" לומר השירה, וכמבואר ברמב"ם שמ"אז ישיר" הוא כבר חלק מהשירה, וכנ"ל מהמהר"ל שענין השירה הוא ע"י "יגיע השמחה בלב הצדיקים עולה בלבם השירה".

ויתכן לפרש עפי"ז לשון הפייט ב"יום ליבשה" דאיתא "ידידים רוממך בשירה קדמוך" ויתפרש "קדמוך" כי עשו זה "מעצמם" ש"עלה בלבו" לומר שירה, ועי'.

וביאור הדברים כמש"נ שרק בקריעת ים סוף פקע מהם ה"שם עבד" אשר כנתבאר ענינו שלא היה להם מציאות עצמית, ולכך רק עתה בקריעת ים סוף שייך ה"עלה בלבו" לומר שירה על יצי"מ, כי כל עוד היו נתונים תחת ה"שם עבד" ל"ש" "עלה בלבו" לומר שירה כי ליבם בל עמם ל"שירה" הבאה מ"שמחה שבלב", דו"ק בזה.

*

רפו ידיהם "מלקבל" את התורה - שבת קודש

וַיָּבֹא עַמְלָק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְיָדָם (י"ז, ח)

ודרשו חז"ל [סנהדרין ק"ו ע"א בכורות ה' ע"ב ומכילתא כאן] שרפו ידיהם מן התורה. והנה במהרש"א בשבת דף קי"ח ע"ב וכן בסנהדרין דף ק"ו ע"א ביאר שהרפו ידיהם קאי על מה שחללו את השבת ששקולה כנגד כל התורה. ומבואר שאף שעדיין לא קבלו את התורה מ"מ שבת כבר ניתנה להם ומאחר ושבת שקולה כנגד כל התורה נחשב הדבר כרפיון ידיים בתורה, עי' היטב בדבריו [וגם מבואר בדבריו שעוד קודם שנתנה תורה יש חומר לשבת ששקולה כנגד כל התורה, ועי']].

והנה יעוי' בכלי יקר שכתב ש"רפידים" הכוונה שהיו ב"פירוד" ולכך בא עמלק, ולד' המהרש"א הנ"ל יש להוסיף שכמו"כ מה שחללו את השבת שייך למה שהיו ב"פירוד" כי השבת היא שבת "שלום", ולכך ה"פירוד" והחילול שבת ענין אחד להם, ודו"ק.

אכן יל"פ שהכוונה שרפו ידיהם הכוונה רפו ידיהם מ"לקבל" את התורה, וכן מבואר מלשון רש"י ביחזקאל (כ, י"ג): וברפידים מלקבל את התורה, עכ"ל. מבו' שהרפו ידיהם הוא מ"לקבל" את התורה והיינו שהיה להם חסרון ב"הכנה" למתן תורה, [ויתכן גם מפאת המחלוקת שהיתה ביניהם וכנ"ל מהכלי יקר שהיו בפירוד].

ואמנם נראה לבאר עפי"ד המהרש"א שהכוונה לחילול שבת ואלא שאי"ז רק משום ששבת שקולה כנגד כל התורה (וכנ"ל מהמהרש"א), אלא משום ש"השבת עצמה היא ההכנה לקבלת התורה", וכדלהלן, באופן שהחילול שבת עצמו הוא הרפו ידיהם "מלקבל התורה" (וכנ"ל מרש"י ביחזקאל).

דהנה כ' הרמח"ל פר' ואתחנן וז"ל: וארוז"ל, כאשר צוך במרה. הטעם למה נצטוו השבת במרה. ישראל היו צריכים לקבל התורה, וקודם רצה הקב"ה לקדש נשמותיהם של ישראל ולהכינם שיהיו ראויים לקבלה, לא יש שום דבר שמקדש ישראל כמו השבת, בסוד, מקדש השבת וישראל, ונתינת השבת קודם מתן תורה היה הזמנה כדי שיקבלו התורה, עכ"ל. מבו' שהשבת הוא הכלי קיבול שעל ידה ישראל מתקדשים להיות ראויים לקבל התורה, ואילו לא היה שבת קודם מתן תורה לא היה שייך ליתן להם התורה, עיי"ש..

מעתה י"ל שהחילול שבת עצמו הוא רפו ידיהם מלקבל את התורה, והיינו ההכנה למתן תורה, כי כאמור ברמח"ל השבת עצמה היא ה"מכנת" את ישראל לקבלת התורה, ועי'.

*

האבן שישב עליה משה - אבן דיעקב

וידי משה פבדים ויקחו אבן וישימו תחתיו (י"ז, י"ב)

בהקדמת מנות הלוי (לבעל ה'לכה דודי') למגילת אסתר כתב שהאבן שישב עליה משה הוא אותו אבן דיעקב שנצטרפו להיות כל האבנים לאבן אחת, עיי"ש. ויש להבין השייכות של יעקב, והאבן דיעקב עם המלחמה בעמלק.

ויל"פ דהנה כח עמלק הוא כאשר ישראל בפירוד וכמבואר בכלי יקר כאן ש"רפידים אותיות פרידים, ואותיות רף ידים, והא בהא תליא כי על ידי שני מיני פרידים אלו שנפרדו מאת ה' ופירוד לבבות שביניהם באו לידי רפיון ידים וכו' וכן המן שבא מזרע עמלק בא על ישראל בטענות אלו באומרו ישנו עם אחד מפוזר ומפורד, דהיינו מפוזר איש מרעהו ומפורד מן השכינה" עכ"ד^פ.

^פ נוהג"א באדרת אליהו ריש דברים כ' "ואמר 'פארן' מתחלה כי המחלוקת נגד כולם, והם נקראים עמלקים, ואין בן דוד בא עד שיעברו מן העולם, ועליהם נאמר תמחה את זכר עמלק". ובאבן שלמה (פי"א, ח) הובא בשמו "חמשה מיני ערב רב יש בישראל א, בעלי מחלוקת ולשה"ר ב, בעלי גאווה וכו' ובעלי מחלוקת הם גרועים מכולם והם נקראים

מעתה נראה שכנגד ה"פירוד" שהיה ביניהם, לקח משה את האבן דיעקב' ששם היו י"ב אבנים כנגד י"ב שבטים וכדאי' במדרש שם, ומה שנעשו ל'אבן אחת' זה מורה על 'אחדות ישראל' שאף שיש י"ב שבטים וכל אחד עובד את ה' בדרכו, מ"מ נעשים ל'אבן אחת' כי מטרת כל הי"ב שבטים' היא אחת - לעשות רצונו ית', וכידוע כל זה.

ומצאתי בס"ד במלבי"ם כאן שכתב: ויקחו אבן, האבן מרמוז על אחדות ישראל ואגודתם להיות עם אחד, כמו שרמזו ליעקב במה שהתאחדו אבני מראשותיו לאבן אחד, וכמ"ש משם רועה אבן ישראל, כמו שהאבן הוא דבוק חלקים רבים להיות עצם אחד, ר"ל שע"י אחדות העם תגן אמונת המאמינים וזכותם על הבלתי מאמינים, וישימו תחתיו, רומז שכל ישראל התאחדו להכנע תחת משה עיי"ש בדבריו. הרי שהאבן שהניחו תחת משה בא להורות על "אחדות", ונפלאים הדברים עם דברי המנות הלוי הנ"ל שאכן היה זה אותו אבן ממש.

*

עשה לך רב והסתלק מן ה"ספק" - עמלק

וַיַּחֲלֹשׂ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמֶלֶק וְאֶת עֲמוֹ לְפִי חָרֵב (יז, יג)

נראה בדרך דרוש מה שמשה שלח דוקא ליהושע להילחם בעמלק, דהנה יהושוע היה תלמיד משה וכמש"כ בסו"פ משפטים (להלן כ"ד, י"ג): "ויקם משה ויהושע משרתו" ופרש"י: לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל מ' יום, עכ"ל. וכן בפר' כי תשא (שמות ל"ג, י"א) כתי' ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, וכ' הרמב"ן שם: וטעם בן נון, בא בחירק תמורת סגול, וכו', ואני חושב כי נהגו לקרותו כן לכבוד, כי היה הגדול בתלמידי משה רבינו ויקראו לו בי נון, כלומר הנבון, כי אין נבון וחכם כמוהו, או יהיה ענינו יהושע שהבינה מוליד, יעשו נון מלשון לפני שמי נון שמו, עכ"ל.

והנה כנודע עמלק בגימ' ספק שזהו כחו של עמלק לעורר ספיקות, וכמו"כ בזוה"ק כאן (ס"ה ע"א) אי' שעמלק הוא בחינת כלב, ועי' מהרש"א במגילה דף י"ב ע"ב ובדף ט"ו ע"ב שהמן הוא בחינת כלב ועליו התפללה אסתר "הצלה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי", עיי"ש. והיינו כדכתי' (ישעי' נ"ו, י"א) "והכלבים עזי נפש" ובביצה דף כ"ה ע"ב שהכלב עז שבחיות. וכן ידוע עוד שעמלק בגימט' "רם" היינו גאוהפא, והדברים ידועים.

אכן מי שהוא "תלמיד" אמיתי אין לו "ספיקות" שעושה מה שהרב מורה לעשות, וכעין דתנן עשה לך רב "והסתלק מן הספק", היינו ע"י הנהגת קבלת דברי הרב יש כח להסתלק

עמלקים ואין בן דוד בא עד שיכלו מן העולם, עכ"ל. וכן יעוי' בשמירת הלשון ח"ב פי"ד שלכך נסמך ענין מסה ומריבה לויבא עמלק כי ע"י המריבה יש כח לעמלק, עיי"ש. פ"א ובסוטה דף ד' ע"ב איתא כל שיש בו גסות הרוח כאילו כפר בעיקר שנאמר "ורם לבבך ושכחת את ה' אלקך" והרי שה"רם" - גאוה כאילו כופר בעיקר, וזהו שעמלק בגימ' רם.

מ"הספק", ולכן שלח משה את יהושע שהיה גדול במידה זו של "תלמיד" להורות שהאופן להלחם בעמלק (-בכח ה"ספק") הוא ע"י הנהגת "רב ותלמיד", וכמו"כ האופן להילחם בגאווה וחוצפה (שהוא כח עמלק וכנ"ל) זהו ע"י קבלת הנהגת "רב ותלמיד" והיינו ע"י שהתלמיד "מכניע" עצמו לרבו, דו"ק בזה^{פב}.

והנה ברש"י כאן עה"פ: "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וכו'" כתב: לי ולך השווהו לו מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, עכ"ל. ויש לידע למה לימוד זה של כבוד התלמיד - שהוא מהלכות "רב ותלמיד" נלמד מפרשת המלחמה בעמלק.

ולמש"נ הוא מבואר היטב כי לצורך המלחמה בעמלק יש להעמיד טפי את ענין ההנהגת "רב ותלמיד", וזהו ע"י שמכבדהו, ומחזק בזה הקשר בין הרב לתלמיד ובזה נעשה התלמיד לתלמיד טפי, ושוב אין לו "ספק" ובכח זה נלחם בעמלק המעורר ה"ספק", וכן כנגד החוצפה והגאווה דעמלק, וכמש"נ, דו"ק בזה.

^{פב} ועי' במכתב מרן בעל קה"י זיע"א (עצות והדרכות עמ' נ"א) שכתב עיצה לבטל ספיקות באמונה ע"י מידת ענוה ש"בזמן שהוא תופס עצמו באמת כאין וכדבר שאין בו חשיבות והוא נכנע לפני הקב"ה פורחין ממנו מיד כל הספקות ולא איכפת ליה בהם כלל", עכ"ד, עיי"ש, והן הן הדברים ש"התלמיד" הבטל כלפי רבו מיד בטלין ממנו כל הספיקות וזהו האופן להילחם בעמלק.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

הריגת גויים כשרים

וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בַּחֹר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלְשָׁם עַל כָּלֹ (יד, ז)

רש"י כותב: "וכל רכב מצרים - ועמהם כל שאר הרכב ומהיכן היו הבהמות הללו, אם תאמר משל מצרים, הרי נאמר (שמות ט ו) וימת כל מקנה מצרים, ואם תאמר משל ישראל, והלא נאמר (שם י כו) וגם מקננו ילך עמנו. משל מי היו, מן הירא את דבר ה' (שם ט כ). מכאן היה רבי שמעון אומר כשר שבמצרים הרוג, טוב שבנחשים רצוץ את מוחו".
וצריך ביאור בהבנת הדברים, וכי מותר להרוג כל גוי אפילו הכשרים שבהם המקיימים שבע מצוות?!

ומצינו בראשונים ובמפרשים שדברו בענין זה, הגמרא אומרת: "תני רבי אבהו קמיה דר' יוחנן: העובדי כוכבים ורועי בהמה דקה - לא מעלין ולא מורדין" (עבודה זרה כו, א) והתוספות (שם עמ' ב) כותבים: "וא"ת הא אמרינן במסכת סופרים [פט"ו] כשר שבכנענים הרוג וי"ל דבירושלמי דקדושין מפרש דהיינו בשעת מלחמה ומביא ראייה מויקח שש מאות רכב בחור ומהיכן היו מהירא את דבר ה'?", ויש לעיין בהבנת דבריהם, שהרי בשעת מלחמה בודאי שצריך להרוג כל אדם מצבא האויב, הן משום פיקוח נפש והן משום שזוהי מהותה של מלחמה, ואלו הם דיני המלחמה שהורגים כל אדם הבא להלחם עלינו כמו שכתבנו כמה פעמים במאמרינו על הפרשה³⁹ ואין צריך להגיע לדין ולהגדרה של 'כשר שבכנענים [או במצרים] הרוג' ושל 'טוב שבנחשים רצוץ את מוחו'!

והגור אריה כאן כתב: "כשר שבגוים הרוג. אין הפירוש להרוג הכשר, שזהו מעולם לא אמרו רז"ל דיש להרוג את הגוים - כי אם המינים והאפיקורסים מורדין אותם ולא מעלין (ע"ז כו ע"ב), אבל על הגוים לא אמרו מעולם, וחס ושלום לומר כך. אלא פירושו בכהאי גוונא - במלחמה, שאם בא עליך גוי למלחמה ונפל בידך באותה מלחמה - אל תרחם עליו כלל - ותהרגהו, כאשר היה בכאן שמצריים באו על ישראל והרגו אותם ואת בניהם, ועל כיוצא בזה אמרו 'הרוג'", מבואר בדבריו שכוונת התוספות היא שבשעת מלחמה הורגים את הגויים הנלחמים גם אחר שנפלו בידינו ואינם עוד במצב של מלחמה.

וביאור דברי חז"ל לפי זה נראה שלולא מה ש'כשר שבכנענים הרוג' היה הדין שרק בשעת המלחמה הורגים את צבא האויב אך אם נפלו בשבי וכבר אינם חלק מהמלחמה אין הורגים אותם, ועל זה אמרו חז"ל ש'טוב שבמצרים הרוג', וצריך להורגו אף שאינו מסכן עוד אותנו ואינו נלחם איתנו.

³⁹ עיין עיונים לפרשת שבוע לפרשת וישלח בענין הריגת אנשי שכם.

אמנם יש לעיין שאם הוא כבר אינו חלק מהמלחמה מדוע באמת צריך להרוג אותו, ומדוע הוא שונה מסתם עובד כוכבים שאין מורידין אותו ואין מעליין?

ויש לומר שמשום ש'טוב שבמצרים הרוג' ו'טוב שבנחשים רצוף גולגלתו' הוא נחשב עדיין כחלק מהמלחמה, כלומר, לולא שהיינו מחשיבים כל עכו"ם כרשע ושונא ישראל ומבקש ורוצה להרע להם, היינו אומרים שאף שבמלחמה עצמה הורגים את כל אנשי הצבא ואף את אלו שבאו בעל כרחם להילחם, אם הם כבר נשבו בידינו אינם עוד חלק מהמלחמה ואין להורגם.

אך כיון שאף הכשרים שבנכרים חפצים ברעתנו ורעים ומרעים הם לנו ומבקשים לאבדנו, אין מסתיימת המלחמה עמהם בנפילתם בשבי אלא בהריגתם.

ויש לעיין שהרי דין זה שהורגים את כל אנשי המלחמה שנפלו בידינו הוא מפורש בתורה בפרשת יציאה למלחמת הרשות, שכתוב שם: "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום וכו'. ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה: ונתנה ה' אלהיך בידך והכית את כל זכורה לפי חרב", ואם כן, מה צריך להגיע לדין של 'טוב שבמצרים הרוג' וללמוד זאת ממה שהרג ה' גם את כשרי מצרים?

ואולי יש לומר שכוונת חז"ל היא לתת טעם לדין זה שהורגים במלחמת הרשות כל זכר שנפל בידינו, שזהו משום שגם הכשרים שבהם חפצים להשמידנו, כמו שהיה במצרים שאף מי שהכניס בהמותיו הביתה מיראתו את ה' נתנה לחיל פרעה היוצא למלחמה.

ולפי זה אין צריך להעמיד דוקא במי שנלחם ונפל בידינו בשבי, אלא יש לומר שמדובר במי שלא נלחם כלל, ויושב בביתו, שאחרי שנפלה העיר בידינו הורגים אותו [מלבד הטף והנשים] משום שהוא באמת מבקש לאבדנו, ויסייע בזה אם יהיה באפשרותו לעשות זאת, ולכן הוא חלק מהמלחמה וצריך להורגו.

ויש לדון בעיר שכבשנוה במלחמת הרשות והיה בה גוי שהוא מחסידי אומות העולם [כגון שמסר נפשו להצלת יהודים וכדומה], האם גם אותו צריך להרוג? ואם צדקו דברינו שטעם הריגת כל הזכרים הוא משום שאף הכשרים שבהם חפצים ברעתנו, יש לומר שזהו דוקא בסתם גויים, אך חסידי אומות העולם, אינם בכלל 'טוב שמצרים' אלא הם מובדלים מכלל הגויים בזה ואין צריך ואף אין רשות להורגם.

ובאמת יש לדון גם במלחמת חובה אם יש בין הגויים אדם שהוא מחסידי אומות העולם האם הורגים אותו, ולכאורה היה נראה שחייבים להורגו, אך ממה שנשבעו לרחב שאם תצילם לא יהרגוה ואת כל משפחתה משמע שבכהאי גוונא לא נצטוו להורגה⁷⁹, וכן ממה

⁷⁹ אמנם התוספות (במגילה יד, ב ד"ה דאיגיירה) כתבו שהיא לא היתה משבעה עממים שאם לא כן איך נשאה יהושע, אך מאידך גיסא יש לציין לדברי התוספות (בסוטה לה, ב ד"ה לרבות כנענים) שהביאו בשם הספרי שרחב היתה משבע אומות, ואם כן קשה איך נשבעו לה להחיותה ואת כל משפחתה? ומשמע שמי שהיה מחסידי אומות העולם אין להורגו, וגם משפחתה כל מי שלא יצא מפתח הבית שעשו עליו את הסימן עם חוט השני היה בכלל חסידי אומות העולם, ויש לעיין בכל זה.

שמבואר בספר שופטים שהבטיחו לאדם שיראה להם את מבוא העיר בית אל והם יעשו אתו חסד, והחיו אותו ואת משפחתו משמע שחסיד אינו נהרג, אך יש לומר שהוצרכו להבטיחו כן כדי לכבוש את העיר, ואחר כך קיימו השבועה אף שהיא שבועה לעבור על דברי תורה, משום חילול ה' כמו שקיימו את השבועה לגבעונים, וכעין זה יש לומר גם על רחב.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

הנחת המן לפני ה' לדורות

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהָרֶן קַח צְנֻצָּנֹת אַחַת וְתֵן שָׁמָּה מְלֵא הָעֶמֶר מִן וְהֵנַח אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמֶרֶת
לְדֹרֹתֵיכֶם (טז, לג)

צ"ע למה אף אחד מהמונים לא מנאה מצוה, הרי הוא נאר בתורה בלשונות של ציווי "קח.. ותן שמה.. והנח". ובאמת שהרמב"ם (שורש ג) מקשה זאת על הבה"ג שמנה מצוות שאינן נוהגות לדורות, למה לא מנה גם מצוה זו, והוכיח מזה שגם הבה"ג מודה שאין למנות מצוה שאינה לדורות, וא"כ גם מה שמנה אין למנות.

והגרי"פ פערלא (פרשה נ) הוסיף והקשה, דלפי מה שתירץ הרמב"ן דהבה"ג סובר שאותם מצוות נוהגות לדורות, צנצנת המן נמי לדורות, כמפורש בהדיא בקרא "מלא העומר ממנו לדורותיכם למשמרת למען יראו את הלחם אשר האכלתי אתכם במדבר". והביא מהאבן עזרא ביסוד מורא (שער שני) שהשיג גם ממטה אהרן שלא מנה הבה"ג אף שעיקרה נאמרה משום דורות הבאים.

וכולי האי נימא שלא מנאם לא בגלל שאינם לדורות אלא בגלל שהיו ציווי ליחיד, כמו שגם הקשה שם הרמב"ם מ"עשה לך שרף" שנצטווה משה שהיה ציווי רק לו ומה יש למנותו, א"כ ה"ה צנצנת המן אף שמטרתה היתה לדורות "למען יראו את הלחם אשר האכלתי" במדבר, מ"מ חזינן הכא בפסוק שהוא ציווי על אהרן, א"כ י"ל דמה"ט לא ראה הבה"ג למנותה. ואף שרק אהרן יכל להיכנס "לפני ה'", הא עוד מצוות הם רק בכהן גדול ובכ"ז נמנו לדורות, לכן נראה דשאני הכא שלא נאמר ל"כהן גדול" אלא ל"אהרן" דייקא.

ובדעת הרמב"ם שבכ"ז הקשה ממן ושרף, י"ל דס"ל שאם אפשר למנות מצוה שאינה לדורות והיינו שעכשיו אין כלל מי שמחוייב בה, ה"נ אפשר למנות מצוה המיועדת ליחיד אף שאין כלל מי שמחוייב בה דהיא היא.

ובפרשה נב הביא כן הגרי"פ פערלא מהאבן עזרא, שהנחת המן והמטה הם אכן מצוה רק על משה ואהרן [מן על אהרן ומטה אהרן על משה], אלא שי"א דמ"מ אם בא אדם ונטלן ממקומן עובר בעשה, אפילו אם על ההנחה לא נצטוו אלא משה ואהרן, וא"כ שוב יקשה דהויא לדורות ולמה לא נמנו. ותירץ הגרי"פ דכיון שאין לנו מצוה שלא ליטלם משם, וגם לאו הבא מכלל עשה ליכא למשמע מינה דקרא לגופיה איצטריך להניחם שם, א"כ אין לנו בזה מצות עשה להנוטלן ממקומן. ואין זה אלא כנוטל המזוזה מפתחו של חבירו, או התפילין מראשו ומזרועו וכדומה, דודאי עוון ופשע הוא אבל אינו עובר בזה בעשה דמזוזה ותפילין. וא"כ משום זה לא יתכן לעשות מן ומטה אהרן מצוות הנוהגות לדורות.

ובעיקר הדבר פשיטא לי' דמשה ואהרן היו במקום כל ישראל, דאי אפשר שכל ישראל יניחום שם, אבל הוא בשליחות כל ישראל, שהרי עיקר מצוותן בשביל כל ישראל "למען

יראו את הלחם" ו"למשמרת לאות לבני מרי". וכן מתבאר מדברי הרמב"ם ז"ל (שורש שלישי). ויש לדון בסברא זו אם מה שנעשה לכל ישראל נחשב בשליחותם.

הלכה בפרשה / הרב רפאל אלחנן רבינוביץ, מח"ס 'מאור יעקב' כ"ג חלקים על הלכות המועדים וחדשי

השנה

הנוהגים בחורף לחלק בשבת סעודת שחרית לשתים אם הוא לכתחילה

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲכַלְהוּ הַיּוֹם כִּי שַׁבַּת הַיּוֹם לֵה' הַיּוֹם לֹא תִמְצְאוּהוּ בַשָּׂדֶה (טז, כה)

יש נוהגים בשבתות של החורף שקשה לאכול סעודה שלישית מוקדם וסמוך לסעודת הבוקר שהם מחלקים את הסעודת שחרית לשתים ע"י שהם עושים הפסקה אחרי אכילת הדגים ומברכים ברהמ"ז ומתפללים מנחה גדולה ואח"כ שוב נוטלים ידיים ואז אוכלים את הטשולנט, וטענתם משום שקשה להם אחרי הטשולנט לאכול שוב סעודה כזה מקודם, ולכן הם מעדיפים לחלק את הסעודה ולאכול את הטשולנט בסעודה שלישית, ודבר זה מצוי בסעודות שבע ברכות בחורף שכן עושים, וכן מנהג ישראל לעשות בער"פ שחל בשבת (שא"א לאכול חמץ אחרי שעה רביעית), והשאלה אם מנהג זה הוא לכתחילה או לא.

והנה בפרשת השבוע כתיב "ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לד' אלקיכם היום לא תמצאוהו בשדה", ומפסוק זה לומדת הגמ' בשבת (ק"ז): "ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת, שלוש, רבי חידקא אמר ארבע, אמר רבי יוחנן שניהם מקרא אחד דרשו "ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לד' אלקיכם היום לא תמצאוהו בשדה", ר' חידקא סבר הני תלתא לבר מאורתא ורבנן מברי בהדי אורתא".

וכתבו התוס' (שם ק"ח. ד"ה במנחה) דצריך לאכול סעודה שלישית במנחה דוקא ולא כאותם המחלקים סעודת שחרית לשתים, ומשמע דס"ל להתוס' דזמן כל סעודה קבוע לשעתה, וכ"פ הרמב"ם (פ"ל מהלכות שבת ה"ט): "חייב אדם לאכול ג' סעודות בשבת א' ערבית א' שחרית וא' במנחה". ומבואר דלכל סעודה יש זמן הקבוע לה.

אמנם אותם הנוהגים לחלק הסעודה לשתים עושים זאת באופן שמתפללים מנחה גדולה באמצע ואוכלים את הסעודה השלישית בזמנה, ושפיר עבידי, ואף הנוהגים לחלק הסעודה לשתים בלי להתפלל מנחה גדולה באמצע הא עכ"פ אוכלים את הסעודה השלישית בזמן מנחה, אלא שיל"ע אם הם לא מתפללים מנחה גדולה באמצע, כמה זמן הם צריכים להפסיק בין הסעודות כדי שלא יכנסו לחשש ברכה שאינה צריכה, משום שלברך ברהמ"ז ומיד אח"כ ליטול ידיו לסעודה שלישית יש בזה שאלה של ברכה שאינה צריכה, כי למרות שכן הרא"ש נהג, כמובא בשו"ת הרא"ש (סי' כב ס"ד) שהיה נוהג לעשות כן אם כבר הגיע זמן מנחה וס"ל שאין בזה משום ברכה שאינה צריכה, מאחר שעשה כן משום חיוב ג' סעודות, וכן פסק השו"ע (סי' רצא ס"ג), מ"מ כתבו המג"א (סי' רצא ס"ו) והמשנ"ב (שם סק"ז) לחשוש לשיטת התוס' לכתחילה.

אמנם דברי המג"א שכתב לחשוש לדברי התוס' צ"ב, דהא המג"א בסי' רטו (סק"ו) כתב דלא קיי"ל כדברי התוס', משום שסעודת שלישיית לא הוי ברכה שאינה צריכה, ומבואר מדבריו דס"ל דכל שגורם ברכה מחמת סיבה מסוימת לא הוי ברכה שאינה צריכה, ואילו בסי' קסה (סק"ב) כתב המג"א גבי היוצא מביהכ"ס ובא ליטול ידיו לסעודה שיזהר לא ליטול בפעם הראשון נטילה גמורה, אלא רק מעט משום נקיות, דאם יטול נטילה גמורה נטהרו ידיו בפעם הראשון ושוב אין שייך לברך על נטילה שניה, ומש"כ השל"ה הק' שטוב שיגע במנעלו או יחכך בראשו לפני נטילתו השניה ואז יתחייב בברכה כתב המג"א לחלוק עליו משום דהוא גורם ברכה שאינה צריכה [אמנם בבן איש חי (פ' שמיני ס"ט) ובכה"ח (שם סק"ד) כתבו לנהוג כן וישבו קושיית המג"א על השל"ה, דכל שבא לחייב עצמו בברכה כדי לצאת אליבא דכ"ע לא נקרא זה גורם ברכה שאינה צריכה]. ואולי יש לחלק דבסי' קסה יש לו אפשרות לצאת מספק בלי לגרום ברכה ע"י שבנטילתו הראשונה לא יטול נטילה גמורה וכפי שכתב המג"א, משא"כ בסעודה שלישיית, אך עדיין צ"ב כי גם בסעודה שלישיית יכול למנוע ברכה שאינה צריכה ע"י שלא יחלק את הסעודה לשנים וצ"ב.

ולמעשה באופן שעושה הפסק בין הסעודות נראה דאף לפי התוס' לית לן בה, ושיעור ההפסק מצינו זה כמה דעות בפוסקים, כי בחזו"א (מכתבים סי' קפח) מבואר שיפסיק חצי שעה בין הסעודות, והגה"ק ממונקאטש (דרכי חיים ושלום עמ' תיט) כתב להפסיק רבע שעה, ואילו החמד משה (סי' תמד ס"ו) כתב שדי בהפסק זמן מועט כדי הילוך ד' אמות, ובא"א בוטשאטש (סי' תמד סי' ז וסי' קעד) מבואר שיציאה לחצר הוי הפסק גדול ודי בכך. אמנם כ"ז הוא רק מצד ברכה שאינה צריכה, אבל יש לציין שהרעיון לחלק הסעודה לשתים ולאכול את הטשולנט בסעודה שלישיית כבר כתב הגר"ש דבילצקי (ס' מנוחה נכונה פ"א במנוחה שלימה הע' ח) שאלו שנוהגין כן לא יפה הם עושים, כי עי"כ הם מחשיבים את הסעודה השלישיית יותר מהסעודה השניה, וכמו שכבוד יום קודם לכבוד לילה כמו"כ כבוד סעודה שניה, שא"א לעשותה בלא פת, קודם לסעודה שלישיית שלכמה דעות אפשר לעשותה בלא פת, והביאו בשמירת שבת כהלכתה (פנ"ד הע' סא) שסעודה שניה דשבת היא העיקר וסעודה שלישיית טפילה לו, ולכן יש לאכול בסעודת הבוקר את החמין.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת בשלח

יג, יח: וְחַמְשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאָרֶץ מִצְרָיִם.

פירש"י אחד מחמישה יצאו וארבעה חלקים מתו בג' ימי אפילה. ורש"י שם [י, כב] כתב "דרשעים היו ולא היו רוצין לצאת", מבואר שהיה מספר גבוה מאד של יהודים שלא זכו לצאת ממצרים. ולכאורה אחרי מכות וסבל ומרירות שעשו המצרים לישראל במשך שנים רבות, איך יתכן שהיו כאלה שלא רצו לצאת וכי שוטים וטפשים היו?!

אמר הגרי"ג אדלשטיין זצ"ל דלפי המבואר בר"ה [יא, א] דבר"ה בטלה עבודה מאבותינו במצרים, א"כ כבר חצי שנה שמצד הגשמיות נהיה טוב שמה, ולכן הרשעים היה להם נוח במצב שנמצאין בו עתה ואינן בבחינת חכם הרואה את הנולד.

*

יג, כא: וְה' הִלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ.

מבואר בע"ז [יא, א] דאונקלוס הגר אמר לגדוד ששלחו אליו תראו כמה חשובין ישראל דבנוהג שבעולם הקטן מאיר לפני הגדול, ואילו בישראל הקב"ה נקיט נורא קמי ישראל דכתיב וזה' הולך לפניהם יומם וגו', מיד נתגיירו. נשאלת השאלה א"כ למה מצינו חטאים שהיו במדבר ולא השפיע עליהם ענין הנזכר לחזור בתשובה, וצריך לומר דגם דבר שרואים אפשר שלא ישפיע על האדם, ורק כאן שאמר להם איזה לימוד וחיידוש בפשט הפסוקים המאור שבתורה החזירתי למוטב, וכן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל היה אומר דלקרב רחוקים יותר מועיל ללמוד אתם אלו מציאות וכו' מאשר סיפורים וראיות שונות. [שמעתי בשם הגר"ח קמיל זצ"ל]

*

יד, ב: דִּבְרַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּשְׁבוּ וַיִּחַנּוּ וְגו' לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן.

פירש"י הוא נשאר מכל אלוהי מצרים כדי להטעותן, שיאמרו קשה יראתן, ועליו פירש איוב משגיא לגויים ויאבדם.

במה זה מתבטא שיראתן קשה היא? יתבאר עפמש"כ בדרשות תלמיד הרא"ש עה"ת [עמ' 150 ד"ה ואחר] בזה"ל "וזה בעל צפון היה מונח רחוק מן העיר והיה טיבעו על ידי כשפים שכל עבד שהיה בורח ממצרים היה מעכבו שם ולא היה יכול לעבור. וכדי לחזק לב פרעה שהרשיע מתחילתו מלחזור בתשובה, אמר הקב"ה לישראל שיחננו לפני בעל צפון כדי שיאמר פרעה בעל צפון עיכבם וסגר עליהם המדבר, א"כ יותר כח יש לו מהשם".

*

יד, ג: וְאָמַר פְּרַעַה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבָכִים הֵם בְּאֶרֶץ.

פירש"י לבני ישראל - על בני ישראל. בתרגום יונתן פירש הפסוק כפשוטו שאמר לדתן ואבירים. וצריך ביאור אמאי דתן ואבירים לא יצאו עם ישראל ממצרים, וצריך לומר לפי דמשה אמר לפרעה שרוצה ללכת לג' ימים [כדלעיל ח, כג], א"כ אמרו דתן ואבירים למה לנו הטירחא הזאת לצאת ולחזור נישאר פה, ולפי שהיו בעלי לשון לא גילו להם הסוד שהם מתכווין לצאת משם לצמיתות ולא לחזור, ובמשנת הרא"ש עה"ת פרשת בא כתב דאע"פ דרשעים היו לא מתו בג' ימי אפילה לפי שלא נתייאשו מן הגאולה.

ובמהרי"ל דיסקין כתב דהאמירה של פרעה לדתן ואבירים היתה רק לתכלית שיעשו רצונו שילכו לפניו למחנה ישראל להסית אותן שישובו למצרים, ונראה שכן עשו וכמו שכתוב ויאמרו אל משה מה זאת עשית לנו וגו' וזה היה ע"י הסתה של דתן ואבירים וכדאיתא בשמות רבה ובתנחומא עה"ת והנה שני אנשים עברים ניצים שהן דתן ואבירים שהמרו על הים בים סוף, אבל רדיפת פרעה לישראל עשתה רושם גדול עליהם שחזרו כולם בתשובה וכדכתיב ופרעה הקריב ודרשו חז"ל שהקריב ישראל לאביהם שבשמים. וא"כ גם דתן ואבירים היו בכלל השבים בתשובה שלימה לפי שעה וזכו לעבור את הים יחד עם כל ישראל וגם זכו לגילוי שכינה כמו שאמרו ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי.

*

יד, ז: וַיִּקַּח שֵׁשׁ מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלַשׁ עָל כָּלוּ.

פירש"י שרי צבאות כתרגומו. לשון התרגום וגברין ממנן על כולהן, נראה דלזה כיוונו התוספות בכורות [יט, א ד"ה דהך] "תילתא, לשון חשיבות, כמו ושלישים על כולו". דשרי צבאות חשובים הם שנתמנו על אחרים.

והנה בתוס' גיטין [נו, א ד"ה עגלא תילתא] הוסיפו עוד דוגמא וכמו עגלה משולשת ואיל משולש פירוש בריא וטוב. אולם שם התרגום ורש"י פירשו משולשת מלשון שלושה ולא כמו שפירשו כאן.

*

יד, י: וַיִּירָאוּ מְאֹד וַיִּצְעְקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה'.

בדרשות תלמיד הרא"ש עה"ת [עמ' 148 ד"ה ואח"כ] כתב כי מה שצעקו אל ה' יפה עשו, וכמו שאחז"ל תפשו אומנות אבותם... שהיו בוטחים בהקב"ה שיצילם ע"י תפילתם, אלא שכשרים שבהם היו בוטחים בהקב"ה וצעקו לו, אבל רשעים שהיו ערב רב שהם היו המורדים בכל עת והם גרמו לישראל כל רע... והם שאמרו בכאן המבלי אין קברים במצרים והן קרויין "עם" בכל מקום וכן אמר ויאמר משה אל העם אל תיראו, ולא כתיב ויאמר משה אל בני ישראל אל תיראו, וכן [לא] אמר ויצעקו העם אל ה' עכ"ד.

לפי זה נראה לבאר את הפסוק להלן [יד, לא] "וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו", פתח בישראל וסיים בהעם,

ישראל שהם הכשרים שכבר האמינו ובטחו בהקב"ה קודם לכן, זכו לראות את גבורת ה' שעשה במצרים, והרשעים שזה העם שעד עתה לא האמינו ובטחו בהקב"ה זה גרם להם ליראה ואמונה בה' ובמשה עבדו.

*

יד, כ: וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלַּיְלָה.

איתא סנהדרין [לט, ב] מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל הלילה, באותו שעה בקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה אמר להן הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה לפני.

הקשו המפרשים הרי אנו רואים שאח"כ אמרו משה ובני ישראל שירה ולא חששו לכך שמעשה ידיו של הקב"ה טבעו בים.

ובישועות מלכו פרשת בשלח תירץ דכמו בחולה שעושין ניתוח, אף שבטוחים שיתרפא, מכל מקום בשעת ניתוח אין מקום לשמחה, כך בנייתוח "ובערת הרע מקרבך" אף שמביא רפואה לעולם מכל מקום בשעת ניתוח אין לומר וזה מעשה ידיו וגו', אבל אחר כך אמרו שירה.

ובפרדס יוסף תירץ בשעה שטבעו ועדיין לא מתו אילו חזרו בתשובה היו ניצולין ולא שייך שירה, אבל לאחר מיתה שייך שירה. וכעין זה מצינו בזוהר הקדוש [חיי שרה קכא, ב] דלאחר שנתמלא סאתם באבוד רשעים רינה.

והנה בבית יוסף [או"ח סימן תצט] הביא בשם מדרש הרנינו דהטעם שאין גומרין את ההלל בשביעי של פסח כיון שבשביעי של פסח נטבעו המצרים מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה עכ"ל. ולכאורה לב' תירוצים הנ"ל שפיר שייך לומר שירה כיון דזה לא באותה שעה ממש שנטבעו המצרים רק לאחר מכן.

אמנם לפי מה שכתב מהרש"א שם דביקשו מלאכי השרת לומר שירה וכו', היינו הלל אבל לאז ישיר אין לחוש, ניחא הכל. אמנם עיין שם שהעיר דבערכין [י, ב] מבואר טעם אחר אמאי אין גומרין ההלל בפסח משום שאין חלוקין בקרבנות כמו בסוכות עיין שם.

ומגיסי הרה"ג ר' שמואל אריה מונק שליט"א שמעתי ליישב דהגמ' אומרת חילוק זה מדין קריאת הלל של כל המועדות וימים טובים, אולם בשביעי של פסח יש טעם נוסף לומר הלל משום הנס שנעשה בו לישראל, ולזה קאמר דאין לומר משום מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה.

ומהג"ר משה ברון שליט"א שמעתי דודאי בשעת מעשה שטבעו המצרים אפילו סדר שירה קבוע להם למלאכים לשיר בכל יום ויום אין להם לומר, משא"כ ישראל אמרו אז ישיר כיון שלהם אז נעשה ההצלה שפיר מותר להם לשיר על הצלתם, וכ"כ בבר קודש עניני פסח, ולאחר מכן כיון ש"אז ישיר" נעשה קבוע חלק מסדר התפילה מותר להם לומר כמו שירת הלויים שבביהמ"ק בכל יום, אבל לומר הלל שהוא בזמנים מיוחדים שמשבחים לקב"ה זה אין לומר בשביעי של פסח כאשר מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה,

ומה שאומרים חצי הלל זה משום המועד של החג ולא על הנס. והוסיף שלפי זה זו כוונת תוס' ערכין [י, ב ד"ה אמרו] "דבר"ה ויוה"כ אין לדלג והחיות ישוררו וכרובים יפארו" כיון שזה סדר הקבוע למלאכים שרין זאת גם בר"ה ויוה"כ.

*

יד, כט: וְהַמַּיִם לְהֵם חֲמָה מִיַּמֵּינֵם וּמִשְׂמָאלֵם.

בפירוש רב סעדיה גאון כתב חמָה חסר וי"ו כלומר חמה מלשון חום, והוא שהא-ל ברא חמימות במידת הצורך כדי שלא יארע להם נזק מקרירות המים, דבר אחר חיזק את אור השמש כדי שיחדור למים שעליהם בצורת כיפה ויראו כיצד לילך.

והמו"ל ביאר דדרש חמה מלשון חָמָה וכן הוא במאור האפילה עמ' רט"ז עכ"ד. וצריך ביאור דממה שחיזק ה' אור השמש שיכנס למים משמע שהלכו בבוקר שהשמש זורחת שם והרי רש"י כותב [לעיל יד, ה] דבליל שביעי ירדו לים. וצריך לומר דהתחילו לילך בלילה, אבל גמר הליכתן ועלייתן מן המים היה רק בבוקר כזרוח השמש ולכן רק בשחרית אמרו שירה כדפירש"י שם. והנה בלילה היה עמוד האש מאיר להם כדרכו כל לילה [כדפירש"י יד, כ ד"ה ויאר] והיה להם אור ממנו בהליכתן, אבל כשהגיע הבוקר נסתלק והלך לו, ועמוד הענן אינו לאורה אלא לנחותם הדרך [כדפירש"י יג, כא ד"ה לנחותם], וא"כ הוי כיפת המים שעליהם מסתיר השמש ואיך ידעו כיצד להלך, לזה חיזק ה' אור השמש שיכנס פנימה.

*

יד, ל: וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵעַל שַׁפַּת הַיָּם.

מדוע מדגישה התורה "על שפת הים" לכאורה שפת יתר היא. פירש הג"ר יוסף מסלוצק זצ"ל רש"י פירש שהים פלט את המצרים כדי שלא יאמרו ישראל כמו שאנו עולים מצד זה של הים כך הם עולים מצד אחר, עוד מובא בחז"ל שכל אחד הכיר את נוגשו והיה מצביע עליו והיה שמח בנקמת ה' במצרים.

והנה אחז"ל [יבמות קכא, א] כי הטובע בים כאשר הים פולטו הרי לאחר שעה משתנים פניו ואין להכירו. אמנם בשו"ת מהרדש"ם פוסק כי אם פלטו הים על שפתו אף שלא ראוהו העדים מיד, כיון שמונח הוא על שפת הים, וגלי הים עוברים ושבים עליו הרי הוא כמונח במים ואינו משתנה, לפיכך אמרה תורה "וירא ישראל את מצרים מת" כל אחד מישראל הכיר את נוגשו, הגם שלא ראוהו מיד כי אם לאחר חיפוש עם כל זאת הכירו, משום שהיה על שפת הים, וגלי הים עוברים עליו, ה"ז כמונח בים שלא נשתנית צורתו.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת 'משאת המלך' ורא"כ ב'מדרש אליהו', מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס, אלעד

הַשֵּׁם יִלְחַם לָכֶם!!!

לפני כתשע שנים לימדתי בישיבת 'אור האמת', שעמדה תחת נשיאותו של הצדיק הג"ר אליעזר בן דוד זצוק"ל, שהיה צדיק נשגב ועובד ה' מאין כמותו, זכה לגור למעלה משנה בביתו של מרן רבינו החזו"א זיע"א ולמד וסיים את כל הש"ס מידי שנה, כשהוא עומד בראשות מוסדות תורה מפוארים ודואג לביסוסם. באותם ימים זכיתי לשמוע ממנו הרבה דברי חכמה ומוסר נוקבים חדרי בטן, (כי הרב בן דוד לא עשה שום 'הנחות', לא לעצמו ולא לאחרים...). וכך סיפר הגר"א בן דוד זצ"ל: "הנגיד ר' יוסף (ג'ו) טננבוים ז"ל מטורונטו חילק את מרבית רכושו לצדקה. באותה תקופה סידר לי הרב אלכסנדר לינצ'נר זצ"ל פגישה אצלו. התעניינתי אצל הרב לינצ'נר כמה לבקש, ואמר לי 'תבקש 250 אלף דולר, והוא יתן לך אולי 100 אלף דולר'.

פעלנו אז למען הקמת וביסוס בי"ס יהודי בטורונטו, ובעצת ר' משה רייכמן הקמתי ועד של עסקנים צעירים שיסייע באסיפת כספים. ר' משה רייכמן סיפר לי שאביו של אחד מחברי הועד הינו ידיד אישי של ג'ו טננבוים, ולפיכך כדאי שאקח את הבן כמלווה לפגישה, וכך עשיתי.

בשעה היעודה המתנו שנינו במשרדו של טננבוים, אך הוא בושש מלהגיע. כעבור שעה של המתנה עזבנו, והשארתי הודעה במעונו שאני נמצא במשרדים של רייכמן.

נפרדתי מהמלווה ומיד כאשר הגעתי למשרד של רייכמן, הודיעו לי שטננבוים התקשר שהוא מחכה לי. אבל עם מי אלך?! נזקקתי למתורגמן. במשרד של רייכמן עבד פקיד שקט וביישן. ביקשתי ממנו ללוות אותי, אך הוא הודיע לי חד משמעית: 'אני לא מדבר!'. הסברתי לו שהוא בסך הכל צריך לתרגם את מה שאני אומר והוא הסכים.

לא ידעתי מה לעשות. מצד אחד לא רציתי להפסיד את הפגישה, ומצד שני אין לי מתורגמן ראוי לשמו. הרמתי את עיני לשמים ואמרתי: "ריבוננו של עולם! אני בוטח רק בך! אין לי מתורגמן. אין לי את איש הקשר שמכיר את טננבוים. אין לי שום סיכוי בדרך הטבע. אין לי להישען אלא עליך". וכך נכנסתי לפגישה, בלי שום סיכוי בדרך הטבע, רק עם הריבוננו של עולם.

כבר בתחילת הפגישה עם ר' יוסף טננבוים הבחנתי שהבחור לא מתרגם את הדברים כראוי. הוא היה כל כך ביישן, שאפילו התקשה לחזור על הדברים שאמרתי.

באמצע הפגישה צלצל הטלפון ומבעד לאפרכסת נשמעו צעקות. הסתבר שזה היה אותו חבר קרוב של טננבוים שהבן שלו נלווה אלי בניסיון הראשון לפגוש אותו. האבא צעק:

השם ילחם לכם!!!

"הבן שלי חיכה בשבילך שעה- אתה לא מתבייש?!" הרגשתי נבוך שהוא צעק עליו גם בגללי, באותו רגע חשבתי לעצמי לקום ולעזוב את המקום מרוב בושה...

ואז פנה אלי ר' יוסף טננבוים ושאל: 'אם אתן לך חצי מליון דולר תהיה מרוצה?....'

נו, האם היתה לי דרך לגלגל את העניינים טוב יותר, ממה שהקב"ה בעצמו גילגל?!....

הגר"א בן דוד זצ"ל סיים את סיפורו ואמר לנו: "ומה למדנו מכאן? הכנתי דרשה, הכנתי נאומים, תיאמתי עמדות עם הנדיב, ומה אמר לי הנדיב? תבקש מאתיים וחמישים אלף, כי אולי יצא מזה מאה אלף. ואז הגיע בחור מתרגם ביישן, שבקושי הסביר מה רצינו, ואז, כשהבנתי שאף אחד לא יכול לעזור לי, רק הבורא עולם - קיבלתי חצי מיליון דולר בלי לבקש".

*

"הדא הוא דכתיב: 'קחו עמכם דברים'... לפי שישראל אומרים: רבון העולם, הנשיאים חוטאים ומביאים קרבן ומתכפר להם, משיח חוטא ומביא קרבן ומתכפר לו, אנו אין לנו קרבן. אמר להם: 'ואם כל עדת ישראל ישגו וגו'". אמרו לו עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות. אמר להם, דברים אני מבקש, שנאמר: 'קחו עמכם דברים ושובו אל ה'', ואני מוחל על כל עונותיכם. ואין דברים אלא דברי תורה, שנאמר: 'אלה הדברים אשר דבר משה'.

אמרו לו, אין אנו יודעין, אמר להם בכו והתפללו לפני ואני מקבל, אבותיכם כשנשתעבדו במצרים לא בתפלה פדיתי אותם, שנאמר: 'ויאנחו בני ישראל מן העבדה ויזעקו'. בימי יהושע לא בתפלה עשיתי להם נסים, שנאמר: 'ויקרא יהושע שמלתיו'... בימי השופטים בבכייה שמעתי צעקתם, שנאמר: 'וייהי כי זעקו בני ישראל אל ה''. בימי שמואל לא בתפלה שמעתי להם, שנאמר: 'ויזעק שמואל אל ה' בעד ישראל ויענהו ה'...' [מדרש].

הקב"ה מביא לישראל דוגמאות שנענה לתפילתם של הדורות הקודמים, כמו לתפילתו של שמואל. וקשה: הרי כח תפילתו של שמואל היה עצום ונשגב, כמבואר במדרש רבה (שמות טז ד) "משה היה נכנס ובא אצל הקדוש ברוך הוא לשמע הדבור, ואצל שמואל היה הקדוש ברוך הוא בא, שנאמר 'ויבא ה' ויתיצב', אם כן, מה הראיה מכך שנתקבלה תפילתו של שמואל, הרי עם ישראל אינם יכולים להגיע לדרגתו בתפילתם?

אלא, יסוד גדול בכח התפילה למד מכאן הגאון רבי חיים קמיל זצוק"ל: התפילה אינה נמדדת לפי מעלת המתפלל, אלא כפי כח ההכנעה שמכניע עצמו בתפילתו. מתוך שמבין שאין לו על מי להישען אלא על אביו שבשמים, ומשום כך הוא נכנע יותר לקונו, גדלה מעלת תפילתו לפני הקב"ה. אין מגבלה העומדת בפני תפילה הבאה מתוך הכנעת הלב.

"תדע לך שהרי משה רבן של כל הנביאים, כתוב בו מה שכתוב בעני, במשה כתיב: 'תפלה למשה איש האלקים', ובעני כתיב: 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו'. זו תפלה וזו תפלה, להודיעך שהכל שוין בתפלה לפני המקום". (שמות רבה כא ד). ויתרה מזאת, חז"ל הרבו להשביח את מעלת תפילת העני, משום שהיא באה מתוך שברון לב, והרי 'קרוב ה' לנשברי לב'.

השם ילחם לכם!!!

משקל התפילה, הסביר הגר"ח קמיל זצוק"ל, נמדד כפי החשיבות שמייחס המתפלל לתפילתו. הקב"ה אומר לכלל ישראל: "בכו והתפללו לפני כשם שהתפלל שמואל הנביא", תייחסו משקל וחשיבות לתפילה כפי שהדורות הקודמים התייחסו לתפילה, ובכך תיענו.

*

כשמתבוננים במה שקורה כאן בדרך הטבע, אין לנו שום פתרון. אם בתחילה סבר מי שסבר שמיד לאחר הטבח הנורא בשמחת תורה ועם היציאה למלחמת חורמה בחמאס, יוכרע ארגון הטרור ומאות החטופים ישובו ציון ברינה. אך הנה חלפו להם יותר ממאה ימים, 136 יהודים שבויים עדיין אי שם בעזה, ראשי החמאס בריאים ושלמים והתגלה לו קצה קצהו של עיר טרור שלמה, מתחת האדמה, שם מסיעים מחבלים רצחניים מפה לשם. תושבי ישראל התחילו את המלחמה בנחישות וברצון עז להשמיד את החמאס, אך סף הסבלנות הישראלי המפונק, של אלו שחיים מהרגע לרגע בשיטת 'אכול ושתה כי מחר נמות', מתחיל לגלות בקיעים. חלקים גדולים מהשמאל הישראלי, זה שיודע היטב להציף את הכבישים במאות אלפים ולחסום צירים, לא מסוגל להילחם באורך רוח ובנחישות ואט אט נשמעים קולות רמים של כניעה וחזרה לשגרת החיים הכאילו רגועה. בדרך הטבע, עולם כמנהגו ינהג, חלקים גדולים ומשמיעי קול נכאים יציפו את הרחובות וישובו ל'שלום עלי נפשי' הרגיל, שוב ישובו למלחמות היהודים, שוב יחזרו להילחם בעמלי התורה שומרי העולם. העולם נגדנו, אמריקה רוצה הפסקת אש והזרמת סיוע למרצחי עזה, בית המשפט בהאג יכבול את ידי ישראל והדרך להמשך שלטון הטרור קרובה מתמיד.

גם אם המלחמה תימשך, איננו יודעים מה יילד יום. מולנו ניצב אויב מסוכן מצפון, עם מאות אלפי טילים ארוכי טווח, משונע בכסף קטארי ובתמיכת מעצמת הטרור האיראנית, כשגם 'ציר הרשע' במוסקבה ובצפון-קוריאה מרימים ראש פתנים אכזר. הבט ימין וראה ואין לי מכיר, אבד מנוס ממני, אין דורש לנפשי.

וכשהמדבר מצד אחד, ים סוף מצד שני והמצרים מצד שלישי, אנו מרימים עיניים למרום וצועקים: "ריבונו של עולם, רק אתה יכול!! אנא השם, הושיעה נא!!".

באמת באמת אין לנו על מי להישען, רק על הקב"ה. להתפלל כמי שאין לנו כלום משלנו, ולזכות בס"ד לישועות.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגטשוב

הקובע סעודותיו על דבר שאינו לחם האם יברך עליו ברכת המזון

הַנְּנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם (טז, ד)

הנה קיימא לן דהקובע סעודה על כזית פת העשויה מחמשה מיני דגן צריך לברך אחריה ברכת המזון, אך אם אוכל מאכלים אחרים אפילו אם משביעים אותו מאוד לא מברך אחריהם ברכת המזון, ויש לחקור האם היא גזירת הכתוב שחיוב ברכת המזון הוא רק על פת מה' מיני דגן, או שהוא משום שהלחם הוא עיקר מזונו של האדם ורק עליו קובעים סעודה, אך אם היו קובעים סעודה על דבר אחר אין הכי נמי דהיה צריך לברך גם עליו ברכת המזון, ונפקא מינה לארצות שלא אוכלים שם לחם כלל אלא רק אורז ודוחן דגים פירות וכדו', האם שם יברכו על דברים אלו ברכת המזון, וכן נפקא מינה בחולים שאינם יכולים לאכול לחם וכל מזונם מדברים אחרים.

ולפום ריהטא יש כעין ראייה לנידון זה ממה שמצינו בפרשה שהמן נקרא "לחם מן השמים" הרי שלא רק פת מדגן נקראת לחם אלא כל דבר שהוא עיקר המזון, וגם בברכות מ"ח ע"א אמרי' "משה תקן לישראל ברכת הזון בשעה שירד להם מן" הרי לכאורה דשייך ברכת המזון גם על דבר שאינו פת מדגן.

והנה מבואר בברכות ל"ה ע"ב דחמרא מסעד סעיד, ואמרי' עליה: "אי הכי נברך עליה שלש ברכות, לא קבעי אינשי סעודתייהו עליה", והקשה הנחלת דוד דהא במשנה שם מ"ד ע"א מבואר דלרשב"ג מברכים ג' ברכות על שבעת המינים ולרבנן ברכה אחת מעין ג', ואמרינן בגמרא שם "מ"ט דר"ג דכתיב ארץ חטה ושעורה וגו' וכתוב ארץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם וגו' וכתוב ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך, ורבנן ארץ הפסיק הענין", הרי דלרבנן ואכלת ושבעת וברכת קאי רק על לחם, ואם כן מאי סלקא דעתך דנברך ברכת המזון על יין.

ותירץ הנחלת דוד: "וצ"ל דסברת הגמרא היא דכל מאי דסעיד הוא נכלל בכלל לחם, דנימא דאף דהכתוב מיעט דלא לברך רק על הלחם היינו הכוונה אכל מה דסעיד". וכ"כ בספר ראשון לציון לרבינו חיים בן עטר שם "דלחם דאמר רחמנא לאו פת לבד הוא אלא כל מידי דזיין וסעיד" [ואפשר דטעם הדבר הוא משום מה שאמרו בב"ר מ"ח י"א: "בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו דהדא פיתא מזוניתא דליבא בתורה מנין ואקחה פת לחם וסעדו לבכם בנביאים סעד לבך פת לחם, בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד", הרי דכל דבר הסועד את הלב נקרא לחם].

אך לפי זה צריך להבין את תירוץ הגמרא "דלא קבעי אינשי סעודתייהו עליה", דלכאורה מה בכך הא מכל מקום על אכילת לחם כתוב בתורה ואכלת ושבעת וברכת, והרי אכל

ושבע. וצריך לומר דמסקנת הגמרא היא דגם דבר המשביע לא הוי "לחם" אלא אם כן קובעים האנשים סעודה עליו.

ובתשובות רבינו אברהם בן הרמב"ם סי' ט"ז (יש דפוסים שהוא סי' פ"ד) כתבו לו חכמי תימן שאצלם רוב העם אוכלים רק דורה ודוחן ולא חיטה ומברכים לאחריהם ברכת המזון, והשיב להם בזה הלשון:

"השאלה השלישית התבוננו במה שהזכרתם בענין הדראה והדוחן ושהם מאכל רוב בני ארצכם ואין אוכלים חטה אלא מעוטם ושנתפשט המנהג אצלם, כמו שאמרתם, משום כך שאתם מברכים עליהם בסוף ברכה, וזה תמוה לא כרבן גמליאל ולא כחכמים, כי כן לשון בריתא ברורה בגמרא ברכות כל שאינו לא משבעת המינין ולא ממין דגן כגון פת אורז ופת דוחן רבן גמליאל אומר ברכה אחת מעין שלש וחכמים אומרים ולבסוף ולא כלום. וברור מן התלמוד שההלכה בפת דוחן בתחילה שהכל ולבסוף בורא נפשות רבות, כפי שנאמר שם בגמרא ברכות וכך פסק רבינו יצחק בעל ההלכות ז"ל, ואין מה שהזכרתם שמאכל רוב הישובים בזה טענה, כי דוקא בשביל הטעם הזה הפליג רבן גמליאל ואמר שיברך על פת דוחן הוא דכן בערבית ברכה אחת מעין שלש, כלומר מפני שהרבה אנשים היו נוהגים לאכל זה, שלא כאפונים והפולים ושאר הקטניות, ועל כן לא הצריך ברכה אחת מעין שלש בלחם פולים או זולתו, ואעפ"כ אין אנו הולכים אחריו, כי יחיד ורבים הלכה כרבים, ומה שהזכיר הטוען שברכת הזן משה ע"ה תקנה בשעה שירד המן שהיה לחם שלהם אז, הרי יפה טען ומורה זה על זכות מח ובינה מעולה, אלא שיש לומר בזה שתי תשובות, הראשונה שאז כל ישראל היו נאספים במקום אחד והמן היה לחם שלהם, ובני תימן אינם כל ישראל ולא רובם, ואין למדים אלא ממאכל רוב ישראל, והתשובה השנייה והיא המדויקה, שאין אנו מברכים ברכת המזון מפני שלפי הקבלה משה ע"ה תקן הזן בשעה שירד המן, אלא מפני שאנו מקיימים המצוה המפורשת בפסוק ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך, והרמז בפסוק זה אינו אלא לתבואת ארץ ישראל שהיא שני מיני חטים ושלשה מיני שעורים, כמו שבארו ז"ל בקבלה ומסייע לקבלתם הכתוב ארץ חטה ושעורה". ומבואר בדבריו שני טעמים שהדוחן אינו לחם לבני תימן, והטעם הראשון הוא, שלחם הוא דוקא דבר שרוב ישראל קובעים עליו, ונראה דהמקור לטעם זה הוא בסוגיא הנ"ל, דלמסקנת הגמרא רק דבר שדרך רוב ישראל לקבוע עליו סעודה מיקרי לחם, וכנ"ל.

וטעמו השני של ר' אברהם בן הרמב"ם הוא, שבברכת המזון כתיב וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה, ולכן לא מברכים אותה על כל לחם אלא דוקא על לחם העשוי מה' מיני דגן שהם תבואת ארץ ישראל (שכל הה' מיני דגן הם מיני חטה ושעורה שהם מהפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל).

אכן לכאורה טעם זה צריך עיון, דהא לר' עקיבא גם על קלח של כרוב מברכינן ג' ברכות. ואפשר דסבירא ליה דגם ר"ע מודה דמדאורייתא ברכת המזון היא רק על תבואת ארץ ישראל (או על כל פירות ארץ ישראל כרשב"ג), אך סבירא ליה דמדרבנן יש לומר ברכת המזון על כל דבר המשביע. ועוד אפשר דסבירא ליה דבזה גופא פליגי ר"ע ורבנן, דלרבנן

מברכין רק על לחם מתבואת ארץ ישראל, ולר"ע מברכים על כל לחם בעולם (וסבירא ליה דכל דבר המשביע נקרא לחם, אפילו אם אין דרך לקבוע עליו סעודה), ואנן קיימא לן כרבנן דמברכים רק על לחם מתבואת ארץ ישראל.

ואין להקשות איך בירכו ברכת המזון על הזמן הא לא היה מתבואת ארץ ישראל, דהברכה שלהם לא היתה משום הכתוב ואכלת ושבעת וברכת אלא משום תקנת משה רבינו שתיקן להם את ברכת הזון, וברכה זו באמת היתה רק על המזון ולא על הארץ.

ולפי דברי ר' אברהם בן הרמב"ם נמצא שאם כל ישראל היו קובעין את סעודתם על יין או על תמרים [שגם הם משביעים כמבואר בברכות י"ב ע"א ובכמה דוכתי] באמת היה להם שם לחם והיה אפשר לברך עליהם המוציא וברכת המזון, שהרי גם הם מפירות ארץ ישראל וגם עליהם שייך הכתוב "ואכלת ושבעת וברכת וגו' על הארץ הטובה אשר נתן לך".

אמנם בספר יראים סי' רנ"ג כתב דלחם לענין ברכת המזון הוא דוקא לחם אפוי העשוי מדבר הבא לידי חימוץ, וז"ל:

"ברכת המזון. צוה היוצר האוכל לחם צריך שיברך ג' ברכות לאחריו... כתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכתיב עליה ואכלת ושבעת וברכת, לחם כל דבר הבא לידי חימוץ קרו לחם, וכל דבר נקרא לחם העושה מדבר הבא לידי חימוץ, וכדתניא לענין חלה בפ' שלח לך... נאמר כאן לחם ונאמר במצות לחם עוני מה להלן ה' מינים וכו', והתם תנא דבי ר' ישמעאל אמר קרא לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו כגון חטין ושעורין וכוסמין שבולת שועל ושיפון ... וכאשר למדנו לחם דחלה מלחם הארץ כך נלמוד לחם ברכת המזון מלחם דחמץ, וכל מה שפירשנו לענין חלה שאינו נקרא לחם שהלישה והאפיה גורמין להקרא [לחם] ה"ה לענין ברכת המזון".

וראיתי מדייקים כדבריו מדברי התוס' פסחים ל"ו ע"ב ד"ה אוציא, שכתבו "דאנו לחם בעינן דממעטינן לעיל אורו ודוחן", הרי להדיא דאורו ודוחן אינם לחם כלל, ואף דאימעוט רק משום שאינם באים לידי חימוץ, פירשו התוס' דמשום הכי אינם בכלל לחם, וכמ"ש היראים פ"ה.

^{פ"ה} וכדברי היראים כתב גם הפמ"ג בפתיחה לשער התערובות, וז"ל: "מה דאיתא בשו"ע או"ח סימן קס"ח [ס"ו] פת הבאה בכיסנין דאי קבע סעודתיה מברך ברכת המזון... ובפת הנילוש בדבש ומי פירות יראה דלא הוי מן התורה כי אם מדרבנן, דגמר לחם לחם ומפסח דאין קרוי לחם כי אם האפוי בתנור ובמים... אלא מדרבנן הוא דחייב". עכ"ל. וכן כתב באו"ח סי' קס"ח במשבצות זהב סק"ו: "והנה פת לעקובין עיין יו"ד [סימן] שכ"ט בש"ך אות ט' דיש אומרים עיסה במי פירות לאו לחם לחלה, הוא הדין לברכת המזון לאו לחם מקרי, ואין בשבע רק מדרבנן אטו לחם דין תורה, ובלא שבע לא גזרו". עכ"ל.

אמנם באשל אברהם שם סקט"ז כתב: "ולענין חלה דרא"ש [ה"ק חלה סימן ג] וברטנורה [חלה פ"ב משנה ב] מסתפקין, עיין ש"ך יו"ד [סימן] שכ"ט אות ט', עיינתי בר"ש [חלה שם ד"ה עיסה] וב"י [יו"ד שם ד"ה חלט] אין הטעם דלאו לחם מקרי, אלא דהגלגול אין מחברם כל כך, ואם כן לענין ברכת המזון וודאי לחם מקרי כל שאכל כדי שביעה ומן התורה חייב לברך, ואף בספק, דלא כמו שכתבתי בט"ז אות וי"ו. ומיהו עדיין צ"ע, די"ל דיליף לחם לחם מהתם".

ולכאורה לשיטתם הדרא לדוכתה קושיית הנחלת דוד, היכי מקשינן דנברך ג' ברכות על יין, הא היין אינו לחם כלל, שאין בו לישה ואפיה ואינו בא לידי חימוץ. ובחזו"א או"ח סי' ל"ד תירץ דקושיית הגמרא היא שמכל מקום היה ראוי שרבנן יתקנו עליו ג' ברכות, ולכאורה הוא דוחק גדול, וצ"ע.

ולכאורה בברכות ל"ז ע"ב מפורש כשיטת היראים, דאמרי' התם "הכוסס את האורז מברך עליו בורא פרי האדמה, טחנו אפאו ובשלו אף על פי שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש, מני, אילימא רבי יוחנן בן נורי היא דאמר אורז מין דגן הוא המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי", ולכאורה מפורש כאן להדיא כדברי היראים שכל דבר הבא לידי חימוץ קרוי לחם, ולכן לר' יוחנן בן נורי דאורז מין דגן ובא לידי חימוץ הוי לחם ובעי ברכת המזון, אך לדברי ר' אברהם בן הרמב"ם צריך עיון טובא אמאי פשיטא לן דאם אורז מין דגן צריך ברכת המזון לאחריו. ואמנם לפי טעמו הראשון אפשר לומר דגם אורז הוא דבר שרוב ישראל קובעים עליו סעודה, אכן על טעמו השני לכאורה קשה טובא, דהא אורז אינו תבואת ארץ ישראל, שהרי אינו משבעת המינים, ואם כן מה אכפת לן דהוי מין דגן הא אין ברכת המזון אלא על תבואה שנשתבחה בה א"י.

ולכאורה על כרחך צריך לומר לפי שיטתו, דר' יוחנן בן נורי סבירא ליה דאורז הוא גם כן מין חטה או מין שעורה, ואף דאינו גדל בארץ ישראל מכל מקום מסתמא יש גם כמה זני חטה שלא גדלים בארץ ישראל, ומכל מקום יש להם דין לחם לכל דבר.

ועיין עוד בפני יהושע פסחים ל"ה ע"ב שכתב דאין יוצאין ידי חובת מצה אלא בחטה ושעורה, משום דבקרא לא אשכחן דאיקרי לחם אלא חטין ושעורין בלבד מקרא דארץ חטה ושעורה וכתוב בתריה לחם, ע"ש, ולשיטתו גם כן קשה קושיית הנחלת דוד הנ"ל, וצריך לומר כמשנ"ת.

על כל פנים נמצא דלדינא לא שייך לברך ברכת המזון על דבר שאינו מחמשת מיני דגן. א. משום שרוב האנשים לא קובעים עליו סעודה. ב. שאינו מתבואה שנשתבחה בה ארץ ישראל. ג. שאין נקרא לחם אלא דבר הבא לידי חימוץ.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס 'ויען יוסף', 'שלחן מלכים' וש"ס

רמז לריבוי החכמה בדור האחרון

וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהִכִּינוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיָאוּ וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם (טז, ה)

נראה לרמזו בהאי קרא, עפ"י המובא בספרים הקד', שבסוף הגלות בזמן עקבתא דמשיחא יוריד ה' שפע רוחני גדול לאלה שיעסקו בתורה הקדושה, שיוכלו להשיג בזמן קצר מדרגות גדולות שבדורות קודמים היה לוקח יותר זמן להשיגם, וכדמטו משמיה דהחזו"א, דהשי"ת מוריד דליים של חכמה בזה"ז, וכן מסתבר שזה לעומת זה עשה האלהים, כפי שאנו נוכחים במבול הטומאה. האדיר שנוחת עלינו בזמן עקבתא דמשיחא, דקיים גם שפע רוחני גדול המגיע לעמלים עליו.

וזה מה שנרמזו בהאי קרא: "והיה ביום הששי", ר"ל באלף הששי בסוף הגלות, דכל יום חשיב כאלף שנה וכדקרא: "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול", אז נאמר: "והיה משנה", תהא תוספת חכמה, "על אשר ילקטו" - חכמה, "יום יום", יותר מדורות עברו, ולכן "והכינו את אשר יביאו", דשפע רוחני זה בא רק לאלה שעמלים עליו ומתכוונים לקבלו.

*

הארת הפנים לעתיד לבוא

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲרֹב וַיִּדְעֶתֶם פִּי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּבִקֶּר וּרְאִיתֶם אֶת כְּבוֹד ה' (טז, ו-ז)

ידוע דלשון "ערב" נאמר על זמן של הסתר פנים ששם יש ערבוב וחוסר ידיעה, וזמן שליטת כוחות הטומאה ותוקף התגברותה הוא בלילה כנודע, ובמצב של הסתר פנים האדם צריך לחזק את עצמו באמונה גדולה שכל מה שקורה עמו הכל בהשגחה פרטית וכנגד ההסתר פנים צריך ריבוי אמונה.

וזהו הרמז שבא בפס' כאן: "ערב", ר"ל שכשיש מצב של ערבוב והסתר פנים, אז: וידעתם כי ה' הוציא אתכם ממצב המיצר והדוחק בו אתם נתונים, וזהו "הוציא אתכם מארץ מצרים", וכן אם יש לאדם קשיים רוחניים, יאמין שהשי"ת לבסוף יוציא אותו מהדוחק והמיצר שנמצא בו, בתוך אותה טומאת "ארץ מצרים". וכ"ז נצרך לזמן הגלות שהיא בערב ובזמן ההסתר פנים.

אך ב"בוקר", בזמן של הארת פנים שיהא בגאולה לעוד לבוא, שם לא נצטרך אמונה, כי שם נאמר: "וראיתם את כבוד ה'", הכל יראה בחוש לעין, וכמו שנא: "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון". ושם כבר לא צריך ידיעה, כי יהא מצב של ראית כל הניסים בחוש וכל הניסים יהיו גלויים לעין.

וזה מה שממשיך הפסוק: "בשומעו את תלונותיכם על ה'" ללמדך כי כל התלונות שיש לישראל כביכול על ה', על הוי"ה, על מדת הרחמים דייקא, הניכרת בעיקר כאשר רואים את תוקף מדת הדין שמגיע בזמן סוף הגלות, כי זה יתבטל לעתיד לבוא, כי אז כל התלונות יהיו כאין וכאפס, כיון שאז יראו בחוש שכל מה שנעשה הכל לטובה הוא, ולכן: "ונחנו מה כי תלינו עלינו", אין שום מקום לטענות ותלונות לפני שרואים את כל המהלך הסופי, ומדוע כל דבר קורה כמו שיתגלה בגאולה הקרובה, אכי"ר.

*

שתי הניסיונות שהיו במן

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקָטוּ דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסְנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא. וְהָיָה בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי וְהַכִּינּוּ אֶת אֲשֶׁר יִבְיֵאוּ, וְהָיָה מִשְׁנֵה עַל אֲשֶׁר וַלְקָטוּ יוֹם יוֹם (שמות טז, ד-ה)

מפסוקים אלו למדים אנו, שמטרת הקב"ה בהורדת המן היתה "למען אנסנו הילך בתורתך אם לא", לשם נסיון ובחינה את עמו שהוציא ממצרים. ויש לעמוד ולבאר, איזה ניסיון היה בענייני הורדת המן. ואחר ההתבוננות, נראה כי שתי סוגי ניסיונות היו כאן.

שכן מתחילה ביאר השי"ת את מטרתו הראשונה בנסיון והוא: "ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו". ענין ניסיון זה, הוא להרגיל את האדם לא לחשוב מה יהא למחר. כי ברגע שאדם אינו צובר, ויודע שהכל מגיע ממנו יתברך בכל יום, יתרגל הוא בכל יום מחדש לשאת את עיניו לשמים ולהרגיש איך שבכל יום מחדש הוא תלוי אך ורק בקב"ה, ועל זה סמך "דבר יום ביומו - למען אנסנו וגו', ר"ל, שהנסיון יהיה על ה"דבר יום ביומו" לדעת שבכל יום הפרנסה מזומנת לו מן השמים.

אבל הפסוק ממשיך ומראש ומצוה את משה ומודיעו ש: "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו", וכיון שהמשך פסוק זה בא מיד אחר התיבות של "למען אנסנו" וגו', משמע שהיה זה החלק השני של הנסיון.

כי מטרת השי"ת בהורדת המן לבני ישראל היתה, מלבד מה שרצה לנסותם בענין ה"דבר יום ביומו" שיהיו תלויים הם בו בכל יום מחדש ולא יאגרו למחר, וכדברי חז"ל שכל מי שיש לו פת בסלו היום ואומר מה אוכל למחר הם זה מקטני אמנה, מלבד זה רצה השי"ת לנסותם גם בדבר ההפוך, והוא כאשר הוא בעצמו נותן להם לאגור ולאכול רק ממה שאגרו ויש בידם, וכמו שיתבאר.

ומלשונות הפסוקים אנו רואים כי היה משקל לשווה לשתי הניסיונות, כי כמו שבנסיון הראשון היתה אזהרה משה: "איש אל יותר ממנו עד בוקר", והיו אנשים שלא עמדו בנסיון, כמו שנאמר: "ולא שמעו אל משה ויותר אנשים ממנו עד בוקר", כך גם בנסיון השני, הזהיר משה: "הוא אשר דיבר ה' וגו', את אשר תאפו אפו וגו', ואת על העודף הניחו לכם למשמרת", וגם כאן היו אנשים שלא שמעו לאזהרת משה, כמו שנאמר: "ויהי ביום

השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו, מה שגרם למשה לקצוף עליהם. ומכאן כי ניסיון זה השני טעון הבנה והעמקה.

ולכאורה אם נתבונן בניסיון זה השני, הרי הוא ממש היפך הניסיון הראשון. כי אם בניסיון הראשון, היה קושי לאדם לקבל רק את מנתו היומית, וכל מחשבתו היתה מה יהא עמי למחר, וזה עיקר הניסיון להיות במצב של "חוסר יכולת" ותלות מוחלטת בידי שמים, הנה כאן ביום ששי, כאשר הגיעה כמות כפולה לב' הימים, היה על האדם להיות רגוע ושלו, שכן מנת יום המחר הינה בידו. ומדוע היה צריך משה להזהיר על כך, ויתירה מכך, כיצד היה יצר הרע לאנשים ללכת ולחפש מנה נוספת, כאשר מנתם היומית כבר נמצאת מוכנה בביתם.

ומכאן עלינו להבין, כי שורשם של ב' הניסיונות אחד הוא. כי טבע טבע הקב"ה ביצוריו של האדם, שתהא לו תאוה לאסוף ולכנוס. והרבה מחשבות מכניס היצר באותה תאוה אסיפה וריבוי הממון: א. או שמדאיג אותו לחינם על העתיד, באמור לו כי עליו לתכנן את עתידו יתר על המידה, ולא להסתפק במה שיש לו היום. ב. או שמכניס לו מחשבה כי ככל שיהא לו יותר ממון ונכסים, הוא יהא אדם יותר חשוב, או שתהא לו הרגשת ביטחון גדולה. וחז"ל סיכמו תאוה זו במשפט אחד: "יש לו מנה - רוצה מאתים". ועוד אמרו: "אין אדם מת מן העולם, וחצי תאוותו בידו".

ולכן כנגד ב' תאוות אלה, הגיע המן, אשר העמיד את ישראל בשתי ניסיונות גדולים וחשובים. הניסיון הראשון היה, להתרגל ולדעת בכל יום ויום, כי מזונו ופרנסתו של האדם תלויה אך ורק בהקב"ה. ולכן כאשר גמר האדם את מנתו היומית, הוא לא תכנן כלל את המחר, אלא ידע באופן מוחלט כי כל פרנסתו ומזונו אנשי ביתו, תלויים אך ורק בחסדיו של השי"ת.

אך הניסיון השני לא היה פחות ממנו, כי עניינו היה התגברות על טבע ותכונת אסיפת הממון. שכן דווקא כאשר הגיעו ביום הששי ב' מנות כפולות, דווקא אז מצא היצר מקום להיכנס ולומר לאדם: ראה גם ראה, כי כעת אינך מצומצם למנות יומיות, אלא ממונך מתחיל להתרבות, ולכן זו העת והשעה להמשיך ולהרבות ממון ומזון, ולכן סברו אותם אנשים לצאת ולחפש עוד ועוד מזון לעצמם ממה שיש בחוץ, ולכן קצף עליהם משה, כי מעשיהם הוכיחו על טבעם ועל מה שלא עמדו בניסיון.

ואפשר להוסיף כאן עומק נוסף בענין הניסיון השני, כי מאותו טבע שיש באדם לאסוף ולכנוס, יכול האדם להתרגל לצאת בכל יום ויום ולעמול על איסוף פרנסתו. ונמצא כי אע"פ שמצד אחד הניסיון הראשון גם אמונה ותלות מוחלטת של האדם בהקב"ה, יכל הוא לגרום לאדם טבע שבכל יום עליו לעמול על מזונו.

ולכן רצה הקב"ה שהאדם לא יתרגל לכך, ולכל הפחות ביום השבת ישב ברוגע נפשו, ויהנה ממה שכבר נתן לו, וכך לא יטביע בעצמו את טבע החיפוש היומי אחר המזון, מה שיכול לגרום לו להיות מתרגל להיות נוהג אחר המזון היומי, גם כאשר יש לו.

וזאת היתה הסיבה שאותם אנשים יצאו לחפש מזון ביום השביעי. כי הם פשוט נכנסו למהלך של "סוס שוטף", לחיות מתוך הרגל לצאת ולחפש את מזונם בכל יום. ולכן הקפיד עליהם משה, כי אדרבה, מטרתו של הניסיון השני היתה למנוע את החסרונות שהיו בנסיון הראשון.

ובענין זה יש להוסיף ולחדד, דלכאורה אם הקב"ה הבטיח כי לא ירד מן ביום השביעי, מה הטעם שיצאו אנשים לחפש וללקט מן ביום זה, וכי הם לא ראו שאין מן בחוץ? ועוד, מה הטעם שיש לכעוס ולקצוף על אנשים שמחפשים דבר שאינו?

ולכן נלע"ד, כי כיון שכתבו חז"ל, כי הקב"ה הוריד מן בגובה עצום, כדי שיראו כל האומות את חיבתו לישראל, יש לבאר (וכמו שהארכנו כן בפר' עקב), כי היו ב' סוגי מן, מן שהיה יורד בכמות מדוייקת עבור כל אחד מישראל, לצדיקים על פתח ביתם ולשאר כל אחד לפי דרגתו. ומלבד זאת הוריד הקב"ה מן בכמות גבוהה, שעמד מחוץ למחנה ישראל, וממנו לא לקטו בני ישראל, אלא הוא נועד רק להראות את חיבתו לישראל בפני הגויים, ואח"כ הוא היה נמס ונעשה נחלים נחלים, וממנו שתו הבהמות שהיו במדבר.

והשתא יש לומר, כי אותם רשעים מישראל שיצאו ללקוט מן ביום השביעי, אע"פ שלא מצאו מן בסמוך לאף אחד מישראל, הלכו הם ללקוט מן מאותה כמות גבוהה שעמדה בסוף מחנה ישראל. וכמובן הם לא הצליחו ללקוט מן ממנו, כמו שלא היו יכולים ללקוט מן שלא היה מיועד עבורם (כמו שביארנו שם), או שלא היו רואים אותו, או שלא היו מצליחים ללקטו כי היה נמס בידיהם ולא נאסף. ולכן קצף עליהם משה, על כך שחיפשו להרבות להם מזון אע"פ שהיה בידיהם די והותר, ובאו ליטול מזון ממה שלא היו מיועד עבורם.

*

ונסיון זה של ענין האגירה צריך ביאור, דבשלמא הניסיון הראשון מובן שכאשר האדם רואה שאין לו מה לאכל למחר מרגיש הוא חוסר בטחון עצמו ותלות בכוחי ועוצם ידי של אסיפת המזון ומרגשי הוא שתלוי הוא בהשי"ת בכל יום ויום מחדש, ולכן הניסיון היה שלא ישיארו מהמזן עד למחר כלום] ולכן כאשר "ולא שמעו אל משה ויתירו אנשים ממנו עד בוקר" - ויקצוף עליהם משה" שלא עמדו בנסיון הראשון], אך כאשר הקב"ה מוריד בכונה כמות של "לחם משנה ביום ששי ומבקש שאם אותה כמות ישמרו ליומים, ואתה כל כך קשה לשמור מזון כמות של יומים ליומים, והרי זה באמת מספיק לזמן זה ואיזה חשש יכול להיכנס לאדם האוגר שמא יחסר לו אח"כ כאשר הוא רואה שבכל יום ויום יורדת לו הכמות מהספקת לאותו יום, וממילא שוב יאמין שהכמות של יומים לצורך יומים היא, וכיצד עדין מצאנו ש"ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו" דאע"פ דפרש"י שהיו הר דתן ואבירם שיצאו ופזרו לחם בכונה תחילה ואכלוהו הצפורים מכל מקום מתוך רדף הפסוקים שהובנו משמע שהיה בזה נסיון לפחות כמו הניסיון הראשון [שגם איתו רצו דתן ואבירם להכחיש במ"ש] ומה הניסיון כ"כ באגיה מזון ליומים בלבד. בפרט שמתוך לשון הפסוקים משמע שבכ"ז גופא לא עמדו ישראל בנסיון שם רק לאחר ש"יצאו מן העם ללקוט"

והוכיחם משה "עד אנה מאנתם וגו' נאמר "וישבתו העם ביום השביעי" משמע דמוריקהו לא כולי עלמא שבנו בו הרי שנסיון קשה היה לפי זה.

ונראה דביאור הענין הואק שעצם הנסיון השני מהוה הואק השלמה לנסיון הראשון, שכן במהותו של האדם מצוי הטבע של לאגור, אגירת ממון, נספיד, שכן על ידה מרגיש הוא שוה ערך שיש לו כל זה ועי"ז מגיע הוא להרבות כבוד ובטחון עצמי וגאווה, ועי"ז גופא מרחיק הוא את עצמו מהשי"ת שאינו מרגיש שהוא תלוי דאינו תלוי בשום גורם אחר שיש לו כל זה, ועצם ענין זה של האגירה ולא מחשבה וללא צורך אינה דרך עובדי ה' לפי"ז והי אמר שלמה המלך בחכמתו בקהלת (ג', כו) "ולחוטא נתן ענין לאסורף ולכנוש כלו" דלחוטא יש טבע של לאגור ולכנוס אכי ולא צורך, וכל פסוקי קהלת מלאיו מזה הענין של השמח בחלקו ואינו אוגר את הבלי העולם שהכל הבל ורעות רוח.

ומכאן נבוא לענינו, דהנה הנסיון הראשון מטרתו היתה שבני ישראל יפסיקו לאגור מהיום למחר ולא ישאירו למחר ודאגה מה אוכל למחר, דטוב לך שיש לך פת בסלך היום ומה תדאג למחר, ואת זה בא הקב"ה לדווחנם אם יעמדו בנסיון זה שלא ישאירו מהיום, למחר ויביאו כל יום ללקוט מחדש, ובכונה תחילה גם הוריד לכל אחד את הצורך המדויק שיש לו לאותו היום שידע שזה מה שעליו לאכול היום ובוזה גופא השריש בהם השי"ת את האמונה שידעו שהוא הוא זה שזן ומפרנס ודואג בכל יום מחדש לפרנסתו של כל אחד ואחד מישראל במדויק, כי אין שכחה לפני כסא כבודך.

אלא שלאחר שהתרגל האדם ללכת כל יום ולקחת את חלקו, והתרגל לבוא כל יום עם סל מלא במשון היה חשש שגם מעשה זה של סל מלא בכל יום יביא את האדם להרגשה של "לאסוף ולכנוס" ולחשוב שע"י זה שהוא הולך וממלא בכל יום את הכל, א"כ שוב אין הוא מרגיש תלוי כ"כ ב"ה כיון שהאדם כבר התרגל לאסוף ולכנוס בכל יום, ולזה בא הקב"ה לעם ישראל ותבע: אין אגירה בכל יום, פעם אחת בשבוע תתרגלו לא לצאת, שאין סמן אתם אלה שמבאיר את מזון היום, אלא תקבלו ביום הששי לחם יומים, וא"כ נסיון זה השני שלא לצאת ביום השביעי אף שעיקר מטרתו היתה להחדיר בלבבות בני ישראל את מעלת וקדושת יום השבת והאזהרה על מצוותיו והיציאה שבו, טמון היה בו ג"כ נסיון לעצם הבטחון והפרנסה לפי"ז, שכן אע"פ שקיבל האדם לחם משנה ליומים מראש וחיסכון במשון לא היה לו, מכל מקום כאשר הגיע יום השבת בבוקר יכל האדם לחשוב: כל יום אני הוא זה שהולך ומלקט, וכי מה היום לא אלך ואלקט, ועל זה באה הנסיון ללמדו: לא, כיון שיש לך בבית מזון, אין לך צורך ללכת וללקט שכן אין זה אתה שמלקט אלא השי"ת שנותן לך ועי"ז היתה פוחתת הרגשת העצמאות של האדם שעושה מעשה אגירה ומראה לו הנסיון שהוא תלוי בה הן כשלוקח והן כשלא לוקח.

ומזה היה מגיע האדם למידת ההסתפקות, שכן כאשר יש לו בבית לחם משנה רצה הקב"ה להביאם למצב שידעו שאם יש בבית לחם אין צורך ללכת ולחפש, וזה עצמו ההבנה ההסתפקות והרצון להוסיף עוד, ולכן בא הלחם משנה ליומים מראש שכמו שבכל יום לוקטים רק "דבר יום ביומו" וממילא יוצאים למחרת לא בגלל שיוצאים כי יש שם בחוץ מה לקחת אלא כי אין כעת בבית, גם בשבת כיון שיש בבית מאתמול אין צורך לצאת,

שתי הניסיונות שהיו במן

ולכן כאשר הגיעו בני ישראל לתכלית הניסיון נאמר בהם "וישבתו העם ביום השביעי" פי' וישבתו מעמם לא מחמת לפני ה' וטענות משה שלא לצאת אלא שלא ראו את הצורך לצאת כיון שהיה מצוי להם המזון בבתים מהלחם משנה של אתמול, ולכן הניסיון השני הביאם לתכלית ההסתפקות לא רק מתוך הכרח, כלו' לא רק מזה שאין מחר בבית אז יוצאים לבקשו מה' ולקטו שהתועלת שם היא התלות בה". שכן זה דבר טבעי אצל כל הבנ"א שכשאינן לחם בבית יוצאים לחפש בחוץ וגודל המעלה יותר היא שכשיש לחם רק עמדה מועטת שלא לצאת לחפש ולהוסיף לאגור, שדוקא לפעמים מתוך העושר ומתוך מה שיש לאדם אדר מגיע לרצון להוסיף על מה שיש לו, וזה בא הקב"ה למדנו בנסיון האגירה ביום שבת במן דאע"פ שיש לך, תסתפק במה שיש לך ואל תלך לחפש בחוץ עוד מזון לאגור ודו"ק.

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים עיה"ק

מדוע יוסף נקבר בא"י לאחר שעבוד מצרים ואילו יעקב קודם

וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבִּיעַ הַשְּׁבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת עֲצָמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם (יג, יט)

במכילתא בתחילת פרשת בשלח איתא: רבי נתן אומר מפני מה השביע את אחיו ולא השביע את בניו אמר אם אני משביע את בני אין המצרים מניחים אותם ואם אומרים אבינו העלה את אביו מיד הם אומרים להם אביכם מלך היה לפיכך השביע את אחיו ולא השביע את בניו. אמר להם יוסף אבי ירד כאן לרצונו ואני העלתיו אני ירדתי על כרחי משביע אני עליכם ממקום שגנבתוני לשם תחזירוני וכן עשו לו שני' ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם בחלקת השדה אשר קנה יעקב מאת בני חמור אבי שכם במאה קשיטה ויהיו לבני יוסף לנחלה (יהושע כד לב):

וצ"ב דבתחילה המכילתא תירץ שציוה לאחיו לקוברו לאחר יציאתם ממצרים ולא לבניו מיד כיון שלבניו אין המצרים מניחים אותם ולאחר מכן משמע תירוץ אחר, שזה תפקיד של אחיו ולא של בניו שממקום שגנבתוני לשם תחזירוני, ובאמת בבעל הטורים הביא בפרשת ויחי (נ כה) וישבע יוסף את בני ישראל. ולא השביע לבניו לפי שאמר להם משכם לקחתם אותי ושמה תחזירו אותי (מכילתא בשלח יג, יט סוטה יג ב). ע"כ. משמע שזהו התירוץ. ובאמת בגמ' התם איתא מאי שנא בשכם אמר ר' חמא בר' חנינא משכם גנבוהו ולשכם נחזיר אבידתו. אך מה שהביא התי' למה לא השביע את בניו זהו מהמכילתא. וברש"י בפרשת בשלח פרק י"ג פסוק י"ט כתב: ולמה לא השביע את בניו שישאודו לארץ כנען מיד, כמו שהשביעו יעקב, אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה סיפק בידי לעשות, אבל בני לא יניחום מצריים לעשות, לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאודו: והוא גם מהמכילתא וצ"ב איך המכילתא עירב את שני התירוצים.

ונראה דבאמת הא דהוצרכו להחזירו לשכם הוא משום דיוסף היה תחילת גלות מצרים וכשגנבוהו משכם למוכרו מצרימה התחילו את גלות מצרים שהרי על ידו התגלגלו למצרים ובאמת איתא בזהר חדש דגלות מצרים היה בעבור חטא מכירת יוסף, וגלות מצרים מסתיימת כשהחזירוהו ולכן אמר לאחיו שיחזירוהו אך אם היו יכולים להעלותו מיד ע"כ שיוסף לא היה בכלל הגלות וכמו שיעקב לא היה בכלל הגלות שהעלוהו ממצרים קודם הגלות אך מאחר שלא היו יכולים להעלותו מיד קודם שהתחיל השעבוד א"כ ע"כ שהוא בכלל הגלות מצרים וא"כ ע"כ צריכים לתקן המכירה ולהשיבו לשכם כדי לגמור את הגלות.

ונראה יותר שבאמת אם היו יכולים לקבורו מיד בא"י לא היו יכולים לצאת אח"כ ממצרים כי היציאה היתה בזכות שהוציאו את יוסף לאחר השעבוד ואם לא היו מוציאים אותו ע"מ להשיבו למקום שגנבוהו משם לא היו יוצאים ממצרים כי הוא סיבת הגלות וסיבת היציאה.

ובאמת הא דהמצרים לא שלטו בנשותיהם לכאורה הוא נס גדול מאד שהיו משועבדים כ"כ ומצרים הוא מקום טומאה והמצרים שחורים שלא מורגלים בלבנים כדאיתא אצל אברהם ושם אברהם חשש שיהרגוהו עבודה ובמצרים הם היו עבדים שפלים ולא שלטו בנשותיהם חוץ מאחת שפרסמה הכתוב והוא פלא גדול ואיתא במדרש דזה היה בזכות הקדושה שיוסף הכניס במצרים כשהתגבר על הניסיון עם אשת פוטיפר וכנמה דאיתא בהגדה "מלמד שהיו מצוינים שם" שלא שינו שמם לשונם ומלבושם, גם זה היה בזכות יוסף (וזהו מרומז שיוסף הוא גימ' ציון) ובזכות זה נגאלו נמצא דיוסף הורידם לגלות ויוסף גם קבע את גבולות הגלות שיוכלו לצאת משם ולכן כשלקחו את יוסף נגאלו אך אם יוסף לא היה שם לא היו נגאלים.

וכן איתא בר"ה דף י' ע"ב בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין, בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו במצרים. משמע שהעבודה של יוסף והעבודה של ישראל הם אחד ולכן בר"ה שניהם בטלו וצ"ל שאף שהשבטים לא חיו בזמן השעבוד אך הגזירה היתה גם עליהם והתקיימה בהם שהיו במצרים כל זמן השעבוד ורק לאחמ"כ עלו להיקבר בא"י ובזכות יוסף שהיה צריך להיגאל כולם נגאלו.

אמנם יעקב אבינו ירד למצרים ולא נקבר שם ובאמת הוא לא היה בכלל גזירת הגלות כמו שאמר יוסף לאחיו אבי ירד מרצונו אני ירדתי על כרחי והקב"ה הבטיחו ליעקב בפרשת ויגש (מ"ו ד') אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניך: ופירש"י שיעלה להיקבר בא"י ולא יקבר במצרים, ופי' הרבינו בחיי והאור החיים והרד"ק ועוד את כפל העליה "אעלך גם עלה" שאחד על יעקב שיקבר ואחד על זרעו שיזכה לעלות לא"י ומשמע שיש שייכות בין שני העליות וכן בהגדה של פסח איתא "ויגר שם" מלמד שלא ירד להשתקע שם וביאר הגר"א שאם היה יורד להשתקע לא היו יכולים לעלות וחזינן שכל הזכות של עלייתם לא"י היא בזכות יעקב אבינו שמעשה אבות סימן לבנים.

והנה בקבורת יעקב הלכו דרך גורן האטד אשר בעבר הירדן ושם עשו אבל גדול והקשו כולם מדוע הלכו לעבר הירדן הרי ממצרים לחברון הדרך הקצרה היא דרך ארץ פלישתים ככתוב "ולא נחם אלוקים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא" וכתב החזון איש שביעית סימן ג' אות כ"ז שהטעם כי רצו ללכת בדרך שעמ"י עתיד לצאת ממצרים. והביאור הוא כנ"ל דכשיעקב אבינו עלה לא"י היה בזה מעשה אבות סימן לבנים על יציאת מצרים. וכן אמרו חז"ל שהדגלים במדבר היו כסדר השבטים שנשאו את מיטתו של יעקב והיינו כנ"ל שכל עליית יעקב אבינו לקבורה בא"י היתה הכנה ליציאת בניו ממצרים.

וא"כ יש לומר שאם בניו של יוסף היו יכולים לקבורו מיד בא"י א"כ היה מוכח שהוא אינו בכלל הגלות כי הוא בדרגת אב וא"כ היה מועיל כמו יעקב בגדר מעשה אבות סימן לבנים אך לאחר שלא יכלו א"כ מוכח שהוא בכלל הגלות ואינו אב לכן צריכים אותו בגלות עצמה וביציאה עצמה.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה

בענין ישיבה במצרים

פִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרִאֲתָם עוֹד עַד עוֹלָם (יד, יג)

כתב הרמב"ם פ"ה מהל' מלכים ה"ז- ח. ומותר לשכון בכל העולם חוץ מארץ מצרים בשלשה מקומות הזהירה תורה שלא לשוב למצרים שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד לא תוסיף עוד לראותה לא תוסיפו לראותם עוד עד עולם ואלכסנדריאה בכלל האיסור עכ"ל. ומקורו במכילתא פ' בשלח ובירושלמי פ"ה דסוכה.

ובה"ח מותר לחזור לארץ מצרים לסחורה ולפרקמטיא ולכבוש ארצות אחרות ואין אסור אלא להשתקע שם וכו' ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי בית דין שהיא מותרת ולא הזהירה אלא לשוב לה יחידים או לשכון בה והיא ביד עכו"ם מפני שמעשיה מקולקלין יותר מכל הארצות שנאמר כמעשה ארץ מצרים עכ"ל.

כבר תמהו הראשונים על הקהילות שגרו ובמצרים ועל הרמב"ם עצמו שגר שם ע' בהגה"מ. והנה מצינו בזה כמה יישובים.

[א] הסמ"ג כ' שמכיון שבא סנחריב ובלבל את האומות שוב לא נאסר. והק' על זה מסוכה נ"א: שנענשו אנשי אלכסנדריא על שגרו שם והם היו לאחר סנחריב.

[ב] דעת הרא"מ ביראים [החדש] ש"ט, שדווקא בדרך הזה כלומר מארץ ישראל למצרים, אסור, וע' דברי שאול בפ' מסעי שחידש שהזכירה התורה המסעות לע' הנ"ל, שדווקא דרך המסעות האלה. בס' מעין החכמה הביא ראי' לכך מפ' כי תבוא והשיבך ד' מצרים באניות בדרך אשר אמרתי לך לא תוסיף, דיד לדייק דווקא בדרך הזה.

[ג] דעת הריטב"א ביומא ל"ח. כ' וז"ל שאין האיסור ההוא אלא בזמן שישראל שרויין על אדמתם אבל בזמן הזה שנגזר עלינו להיות נדחים בכל קצוי הארץ כל חוצה לארץ אחד הוא ואין איסור אלא שלא לצאת מדעת מן הארץ לחוצה לארץ עכ"ל וביאור הדבר י"ל כדברי המהרש"ל על הסמ"ג שאזהרה היתה בעת שהיינו בבחינת בנים והקב"ה רצה שיהיו לו עבדים ולא עבדים למצרים, אבל האידנא בלאו הכי אנו בגלות לא קפיד קרא עד שיקבץ אותם מארבע כנפות הארץ.

[ד] ורבינו בחיי [פרשת שופטים י"ז, ט"ז] כתב, לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד, זו היא מצוה לשעה, לפי שהיו המצריים נודעים ומפורסמים ברשעתם בכל מעשה תועבה, כמו שנאמר [ויקרא י"ח] כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו, לפיכך צוה להם שלא להתיישב במצרים כדי שלא ילמדו מתועבותיהם. ואין זו מצוה לדורות, שיאסור הכתוב להתיישב במצרים לעולם, שהרי אנו רואים כמה קהלות קדושות דרות שם מאז ועד היום,

בענין ישיבה במצרים

ואילו היתה מצוה לדורות לא היו ישראל קדושים, ובהם גדולי עולם, מקילים בזה להתיישב שם עכת"ד.

והנה על כל יישובים אלה י"ל דלא ס"ל הרמב"ם הכי, שכן כ' בספר המצוות ל"ת מ"ו "שהזהירנו משכון בארץ מצרים לעולם". והרי שהאיסור הוא לעולם, והאיסור הוא עצם הדירה [וכפי מוסיף הטעם כדי שלא נלמוד כפירתם ושלא נלך בדרכיהם המגונים אצל התורה] וא"כ לא שנא איך הגיעו לשם.

ולפי"ז י"ל דעת הרמב"ם כמ"ש הרדב"ז דאנוס היה ע"פ המלכות להיות רופא שם. ויש לבאר זאת שנכנס לשהייה בעלמא ולא להשתקע דמותר ואח"כ נתעכב ע"י המלכות. ובערך לחם למהר"י קאשטרו באעה"ז קכ"ח כ' דאין קהיר באותו איסור והרמב"ם גר שם.

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' כללי ברכת לישיב בסוכה והמסתעף לדין שינוי מקום

בְּנִעְרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ נִלְךְ

המדקדק במקראי קדש יראה שבמכת ארבה נתחדשו כמה וכמה דברים שלא נזכרו בשאר המכות, וכמו שנבאר

א. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהַּ כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבֹו וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ (י, א), כבר העירו המפרשים שלא נזכר מה יתרה בו, ואיזה מכה יבא אליו אם לא ישמע לקול ה'.

ב. לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ, מבואר דאותה מכה שתבא עליו תקרא אות, והמדייק יראה דשאר המכות אינם מכונים בשם אות כי אם מכת ערוב דכתיב ביה לְמַחֵר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה (ח, יט), הלא דבר הוא.

ג. וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאֲזְנֵי בְנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלַתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֶתְתִּי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָּם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, ב), הנה גם במכת ברד הוזכר ענן הסיפור וכמאה"כ וְאוֹלָם בְּעִבּוֹר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בְּעִבּוֹר הָרֵאֲתָךְ אֵת פְּחִי וּלְמַעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ (ט, טז), אולם שם המכוון לספר שמו יתברך בכל הארץ, וכאן במכה זו נשתנה מכל המכות שהוזכר בו ענין הסיפור, וגם נשתנה מכל המכות שהוזכר בו ציווי לספר באזני בן ובן בן, וטעמא בעי.

ד. וּמִלֵּאוּ בְּתִיךָ וּבְתִי כָל עֲבָדֶיךָ וּבְתִי כָל מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתָם עַל הָאָדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה (שם, ו), מה נשתנה מכה זו שהודגש כי לא ראו אבותיך ואבות אבותיך, ולא הוזכר כן בשאר המכות.

ה. וַיּוֹשֶׁב אֶת מֹשֶׁה וְאֵת אֶהֱרֹן אֶל פְּרַעֲהַּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עֲבְדוּ אֵת ה' אֱלֹקֵיכֶם מִי וּמִי הַהֲלֹכִים. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנִעְרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ נִלְךְ בְּבָנֹתֵינוּ וּבְצִאֲנֵנוּ וּבְבָקְרֵנוּ נִלְךְ כִּי חָג ה' לָנוּ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן ה' עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֲתֶכֶם וְאֵת טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם. לֹא כֵן לָכוּ נָא הַגְּבָרִים וְעֲבַדוּ אֵת ה' כִּי אֵתָּה אַתֶּם מְבַקְשִׁים וַיִּגְרַשׁ אֶתֶם מֵאֵת פְּנֵי פְרַעֲהַּ (שם ח- יא).

השת לבו יראה שממכה זו ואילך, התחיל משה להדגיש בְּנִעְרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ נִלְךְ בְּבָנֹתֵינוּ וּבְצִאֲנֵנוּ, ופרעה סירב באומרו יְהִי כֵן ה' עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֲתֶכֶם וְאֵת טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגַּד פְּנִיכֶם. לֹא כֵן לָכוּ נָא הַגְּבָרִים, ונראה מכל זה כי דוקא ע"י מכת הארבה נתעורר ענין זה של עבודת ה' בבנינו ובנותינו, ופרעה לא היה מסוגל לזה, וטעמא בעי.

ובכדי ליישב כל ההערות יש להקדים ג' הקדמות מיוסדים על אדני פז, והשי"ת יאיר עינינו לכוון לאמיתה של תורה.

*

במכת ערוב שבאו כל מיני בעלי חיים בערבוביא

שמשה גם מכת הצפרדע ומכת הארבה

ו. הנה בתהלים הוזכרו המכות בשינוי הסדר ובכמה תוספות שלא נזכרו בתורה, ומכת ערוב צפרדע וארבה הוזכרו בזה הלשון **וְשַׁלַּח בָּהֶם עֶרֶב וַיֹּאכְלֵם וַיְצַפְרְדֵּעַ וַתִּשְׁחִיתֵם: וַיִּתֵּן לְחֹסִיל יְבוּלָם וַיְגִיעֵם לְאַרְבֶּה** (תהלים עח, מה - מו), וכבר האריכו המפרשים לפרש סדר הדברים ושינויי המקראות.

ובמקום אחר פירשתי (ביסוד דברי המלבי"ם שם) דבאמת כל הני מכות שהוזכרו מכה אחת היא והיא מכת הערוב שמהותה תערובת בעלי חיים המזיקים, ובא לומר דבמכת ברד מלבד שאר החיות נשתתפו גם הצפרדעים והחסיל והארבה.

*

במכת הצפרדע והארבה באו גם נחשים הממיתים

ז. **וְעַתָּה שָׂא נָא חֲטָאתִי אֲךָ הַפַּעַם וְהַעֲתִירוּ לַה' אֱלֹקֵיכֶם וַיִּסֶר מֵעָלַי רַק אֶת הַמּוֹת הַזֶּה** (שם, יז), ובבעל הטורים כתב וז"ל **וַיִּסֶר, ג'** במסורה, **וַיִּסֶר מֵעָלַי רַק אֶת הַמּוֹת הַזֶּה, וַיִּסֶר הַצַּפְרָדְעִים** (ח, ד), **וַיִּסֶר מֵעָלֵינוּ אֶת הַנְּחָשׁ** (במדבר כא, ז), מלמד שעם הצפרדעים ועם הארבה היו נחשים ממתים בהם, ע"כ אמר **וַיִּסֶר מֵעָלַי רַק אֶת הַמּוֹת הַזֶּה עב"ל**.

*

יבאר שמכת ארבה חידש משה רבינו מעצמו

ויבאר שבחר דוקא מכה זו שהיא נקראת אות וע"י נשלם סיפור גבורת השי"ת

ח. **בְּקוֹל שְׂמֵחָה מֵהֶרְבֵּי רַבִּי בּוֹנֵם זַע"ל חִידֵשׁ וּז"ל לְזֶה נ"ל לומר שמכת ארבה לא אמר הקב"ה בעצמו למשה רק ה' צוה שיבחר משה בעצמו איזה מכה שירצה ובוה יתראה הקב"ה שעושה הכל לטובתם, משא"כ אם היו כל המכות על פי ה' בפירוש היה מקום להטעות ולומר שלא לטובתם עשה את המכות האלה רק מאיזה טעם אחר וכו', ומשה בחכמתו בחר לפרעה מכת הארבה כי כל המכות היו מדה כנגד מדה ופרעה אמר פן ירבה לזה בחר מכת הארבה פי' שיפרו וירבו כמאמר הרבה ארבה וכו' עב"ל.**

ויש להוסיף כי משה רבינו נתבונן בציווי השי"ת שנאמר לו **לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְּתִי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ, וְעוֹד נֹאמֵר לוֹ וְלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְּנֵךְ וּבֶן בְּנֵךְ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם וְאֶת אֶתְּתִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָּם וַיִּדְעֵתֶם כִּי אֲנִי ה'**, והבין מזה שהמכה שצריכה לבא על פרעה יהיה בה גם מעניין אות וגם להרבות סיפור גבורת ה' וידיעת ה'.

ובמקו"א כתבתי דמוכח מדקדוק מקראי קדש דמכת הארבה היתה השלמה למכת ברד וכמבואר לקמן **וְאָכַל אֶת יִתֵּר הַפְּלִטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן הַבָּרָד** (ח, ה), וכן הוא לקמן **וַיֹּאכְל אֶת כָּל עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֶת כָּל פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד** (שם, טו), ולא בכדי הוא דהא במכת ברד לא נשלם כל כליון הצומח וכמאה"כ **וְהַחֲטָה וְהִפְסַמְתָּ לֹא נִכּוּ כִּי אֶפְיֵלֶת הִנֵּה** (ט, לב),

ומאת ה' היתה זאת שהחטה והכסמת לא נכו וזה גופא היתה סיבה להקשות לבו ולומר
ח"ו שאין ביד השי"ת להכות הכל דכיצד יתכן דלמרות קושי הברד החטה והכוסמת לא
נכו יעו"ש, ולזאת בחר משה במכת הארבה שתשלים כליון הצומח ולהכחידו לגמרי.

ויש להוסיף דהלא שמטרת מכת הברד היתה וּלְמַעַן סִפֵּר שְׁמֵי בְּכָל הָאָרֶץ (ט, טז), והיינו
לגלות כי השי"ת משגיח גם בתחתונים, וכשלא נשלמה המכה נתמעט פרסום וסיפור שמו,
וזה דייקא היה הציווי למשה רבינו להשלים אותו ענין הסיפור שלא נשלם במכת ברד וזה
אומרו וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (י, ב), להשלים מצוות הסיפור ופרסום כוחו
והשגחתו בתחתונים, ואמר לו עוד לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְּי אֱלֹהֵי בְּקִרְבּוֹ (שם, א), ועוד אמר לו
וּלְמַעַן תִּסְפֹּר וגו' וְאֵת אֶתְּי אֲשֶׁר שְׁמֵתִי בָּם (שם, ב), והיינו שהמכה שיבחר משה יהיה בה
ענין של אות, ומזה הבין משה שע"י מכת הארבה שבה יהא נשלם כליון הצומח שלא כלה
בברד, יהיה נשלם מטרת המכה ולמען ספר שמי בכל הארץ, ומה גם שמכה זו שם אות
עליה כי במכת ערוב נאמר לְמַחֵר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה (ח, יט), ובכלל מכת הערוב היתה גם מכת
ארבה, ולזה בחר משה דוקא במכת הארבה ובה יהא נשלם בכך נשלם רצון ה', וא"ש הערה
א' ב'.

ומעתה נבין מה שבכלל מכת הארבה באו גם נחשים הממיתים כי זו הפעולה הראשונה
שנצטוו משה להראות לבני ישראל, והוא נקרא אות כמבואר לעיל (ד' ח).

*

במכה זו שחידש משה מעצמו

תיקן לישראל להמשיך בדרך האבות ולשמור על שלשלת היוחסין

הנה משה רבינו בהיות ישראל במצרים תיקן להם את השבת, וכמבואר במדרש רבה
שמות (פ"א סי' ל"ט) וז"ל וירא בסבלותם ראה שאין להם מנוחה הלך ואמר לפרעה מי
שיש לו עבד אם אינו נח יום אחד בשבוע הוא מת ואילו עבדיך אם אין אתה מניח להם
יום אחד בשבוע הם מתים, אמר לו לך ועשה להן כמו שתאמר הלך משה ותיקן להם את
יום השבת לנוח עכ"ל.

ומה עשו ביום המנוחה ראה בתנא דבי אליהו רבא פרק כ"ג מבואר וז"ל וכשהיו ישראל
במצרים נתקבצו כולם וישבו יחד משום שהיו כולם באגודה אחת וכרתו ברית יחד שיעשו
גמ"ח זה עם זה וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב, ולעבוד את אביהם שבשמים
לבדו, ושלא יניחו לשון בית יעקב אביהן ושלא ילמדו לשון מצרים מפני דרכי ע"א, כיצד
כשהיו ישראל עובדים את אביהם שבשמים לבדו במצרים ולא היו משנים לשונם היו
המצרים אומרים להם למה לא תעבדו את אלהי מצרים ויקל עבודתו מכם, משיבין ישראל
ואומרים להם וכי שמא עזבו אברהם יצחק ויעקב אבותינו את אלקינו שבשמים שיעזבו
בניהם אחריהם אותו, ואמרו להם המצרים לאו, ואמרו להם ישראל לא עזבו אבותינו את
אלקינו שבשמים כן אנחנו לא נעזוב אותו, וכשהיו שומרין ישראל את ברית אלקיהם
שבשמים ומלין את בניהם במצרים ישראל את ברית אלקיהם שבשמים ומלין את בניהם

במצרים ואמרו להם המצריים אם לא תשמרו ולא תמולו שמא תקל העבודה הקשה מכם, היו ישראל משיבין ואומרים להם שמא שכחו אבותינו את ברית אלקיננו שבשמים שישכחו בניהם אחריהם אמרו להם לאו ואמרו להם ישראל כשם שלא שכחו אבותינו כך לא נשכח אנחנו לעולם ע"ש עוד.

נמצא שמטרת משה רבינו בתקנתו היתה שישמרו השבת ויתאספו יחד ויקבלו עליהם להמשיך במסורת האבות אברהם יצחק ויעקב (ובמקו"א הארכתי בזה), וכבר הארכתי שזו היתה כוונת פרעה במה שאמר למשה בבא אליו לשלוח את ישראל לישראל לא תאספון והיינו לא תאספון שלא יהיה אסיפות, כי היה ירא מאותם אסיפות שבהם שמרו ישראל על זהותם היהודית וההליכה בדרכי אבות.

ולכי תידוק תראה שמכת ארבה הוא סביב היחוס והסיפור לדור ודור, וגם זה היה כל הויכוח בין פרעה למשה כאשר נבאר, כי בזה העניין כבר נתוכחו משה ופרעה בתחילת שליחותו, ועכשיו שחידש משה ענין זה נתוכח עמו פרעה שוב.

ומעתה בין נבין מה שמודגש באותה מכה שחידש משה רבינו מעצמו המשיך להאיר לישראל לשמור על שלשלת היוחסין, וזה ההדגשה שנאמר על מכת הארבה וּלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאֲזְנֵי בְנֵךְ וּבֵן בְּנֵךְ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלְלֵתִי בְּמִצְרַיִם, כי זה היה המכוון לשמור על שלשלת היוחסין ואב לבנו גבורותיו ידברו, וא"ש הערה ג'.

ובזה יבואר מה שאמר פרעה למשה אֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וְאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הַיּוֹתָם עַל הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה, ויתכן שהוא בדרך מידה כנגד מידה יען פרעה ביטל מבני ישראל את האסיפות כדי שלא ילכו בדרכי האבות אברהם יצחק ויעקב, על כן הענישו במכה כזו הנוגעת גם ליחוס אבותיו, וכמבואר בשפת אמת בא תרמ"ד כי אבותיו של הרשע רואין אחר מיתתם בגיהנם בעונש הבנים, וע"ע בשפת אמת ליקוטים מש"כ בזה, וא"ש הערה ד'.

ובזה מבואר מה שבמכה זו דייקא היה הויכוח בין משה לפרעה מי ומי ההולכים וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנֵעָרֵינוּ וּבְזַקְנֵינוּ נִלְךְ בְּבָנֹתֵינוּ וּבְבָנֹתֵינוּ וּגו', וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי כֵן ה' עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֵת טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נִגְדָה פְּנִיכֶם. לֹא כֵן לָכֹה נָא הַגְּבֵרִים וּגו', דבמכה זו התעורר שוב הצורך להעביר המסורת וכח האבות לדורות הבאים, ופרעה לא הסכים לזה וכנ"ל, וא"ש הערה ה'.

ט. ובזה יובן עוד מה שמצינו במכה זו וְכִסָּה אֶת עֵינֵי הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת הָאָרֶץ (שם, ה) וַיִּכַּס אֶת עֵינֵי כָל הָאָרֶץ וַתִּחְשַׁךְ הָאָרֶץ (שם, טו), דמבואר בפסחים סב: מיום שנגזו ספר יוחסין תשש כחן של חכמים וכהה מאור עיניהם וקאי על פירוש ספר דברי הימים שבו יחוסן של ישראל, וזה היה העונש לפרעה על אשר רצה להחשיך מאור עיניהם ולבטל מהם ענין היוחסין,

י. ובזה א"ש מה שמצינו גבי מכת הארבה שהיתה בימי יואל דָּבַר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל יוֹאֵל בֶּן פְּתוּאֵל: שָׁמְעוּ זֹאת הַזְּקֵנִים וְהָאֲזִינוּ כֹל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַהִיְתָה זֹאת בְּיַמֵּיכֶם וְאִם בְּיַמֵּי אֲבֹתֵיכֶם: עָלְיָה לְבַנְיֹכֶם סִפְרוּ וּבְנֵיכֶם לְבַנְיֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לְדוֹר אַחֵר: יִתֵּר הַגִּזְם אֲכַל הָאָרֶבָה

וַיִּתֵּר הָאֲרָבָה אֶכֶל הַיֵּלֶק וַיִּתֵּר הַיֵּלֶק אֶכֶל הַחֶסֶל (יואל א, א - ד)., כי במכת הארבה שהיתה
בימי משה נתחדש ענין הסיפור והעברת המסורת לדור דורים, ושוב נתעורר דבר זה במכת
הארבה שהיתה בימי יואל.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

פרשת המן לדורות

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מִמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקָטוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן
אֲנִסְנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא (טז, ד)

המאמר מוקדש לע"נ אבי מורי עט"ר הגאון הצדיק הרב מנשה מנשה בן רחמה זצוק"ל.
"ויאמר ה' אל משה הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו, למען אנסנו הילך בתורתך אם לא". ובהמשך התורה מספרת על מה שארע באכילת המן ג' סיפורים שונים, ובוודאי אין בתורה סיפורים אלא 'מסר לדורות'. כמו שמבואר בצנצנת המן שנודעה לדורות.

א. "ויעשו כן בני ישראל וילקטו המרבה והממעט, וימודו בעומר, ולא העדיף המרבה, והממעט לא החסיר, איש לפי אכלו לקטו".

ב. "ויאמר משה אליהם איש אל יותר ממנו עד בקר. ולא שמעו אל משה, ויותרו אנשים ממנו עד בקר, וירם תולעים ויבאש, ויקצוף עליהם משה".

ג. " ויאמר משה אכלהו היום כי שבת היום לה', היום לא תמצאהו בשדה. ויהי ביום השביעי, יצאו מן העם ללקט ולא מצאו".

ותכן לפרש לומר שהתורה באה לספר לנו על ג' ניסיונות שונים באמונה בקשר לפרנסה.

א. **דאגת הפרנסה להיום:** בסיפור הראשון מתואר הניסיון בטרחה להשיג מזון לאותו היום, והיה אחד שאסף הרבה מעבר למה שהוא צריך, ואילו השני לקח כפי מה שהיה צריך, ולבסוף שניהם אכלו אותו דבר. ובא לרמז שאדם שעמל לפרנסתו, אין חילוק אם הוא מרוויח הרבה או מעט, כי למזון אותו היום, אין חילוק בניהם, וזה שהרוויח יותר ממה שהוא צריך, 'חשב' שיועיל לו ליותר, ולא היה כן, וכמו המשל המפורסם לאדם שהיה לו חבית 'שיכר' שהוסיף ברז נוסף וחשב שבכך הוא מתרבה 'השיכר'. אבל האמת שכך מתרוקן הברכה יותר. וכמו כן בפרנסה במה שנוגע לחיי היום היום הקב"ה מבטיחנו שנתפרנס כדי חיינו בין אם נרבה בין אם נמעט, והריבוי והמיעוט שייכים כל אחד לפי כח אמונותו כך חובת השתדלות שלו.

ב. **דאגת פרנסה למחר:** בסיפור השני מתואר אדם שכבר טרח והשיג אוכל לפי מה שצריך לאותו היום, אבל עדיין אינו מקדיש מזמנו לעבודת ה', בין שדואג הוא על מה שיהיה מחר. והגדר של 'מחר' יכול להיות כלפי ימי זקנותו או לחתן את ילדיו.. כל אחד 'והמחר' שלו. והקב"ה הראה בחוש שדאגה על יום המחר אינה משתלמת כלל, כי אף אחד לא ידע מה ילד יום.

פרשת המן לדורות

מסופר על תלמיד שבא לרבו, שרוצה לצאת לעבוד כי דואג הוא על העתיד, שאלו רבו האם הוא בטוח בכלל שהוא יתחתן? אמר לו בעז"ה כן, האם יהיה לך ילדים? אמר לו בעז"ה כן. האם תחיה כ"כ הרבה שנים? בעז"ה כן. אמר לו בהכל אתה סומך על הקב"ה ורק על הפרנסה לא?

ג. **אוהב כסף לא ישבע כסף:** בסיפור השלישי מתואר על אדם שכבר יש לו מזון לאותו היום, וגם ליום המחרת, [כי ביום שישי קיבלו מנה כפולה], והוא כ"כ עשיר שהוא יכול לחתן את כל ילדי ירושלים. וכשאתה שואל א"כ למה אינך בא לשיעורי תורה? התשובה כי אני טרוד לפרנסתי.

ואמנם תשובה זו תמוה וכי חסר לו מה שהוא? כלום!! אלא כל הסיבה שאינו עוסק בתורה וממשיך לעבוד הוא משום 'שאוהב כסף לא ישבע כסף'!

ותגובת ה' להתנהגות זו מבואר בתורה: "ויאמר ה' אל משה עד אנה מאנתם לשמר מצוותי ותורת. ראו כי ה' נתן לכם השבת". כי 'שבת' היא מעין עוה"ב, ובא לרמוז לאדם שעיקר עסק האדם צריך להיות בקנייני עוה"ב, וכמו שאמרו חז"ל שלא ניתנו שבתות ויו"ט, אלא בכדי שיעסקו בהם בתורה. ואדרבא ככול שיתמיד בהם, לא ישבע, כי 'אוהב תורה לא ישבע תורה'. וגם שבת שנאסרה בה מלאכה מרמז לאדם שאחר מיתת האדם א"א לקנות עוד עוה"ב, ואם לא יעמול על זה כעת, לא ישיג כלל.

ואכן מתארת התורה שאותם אנשים יצאו ללקט - **ולא מצאו מאומה**. ויש בזה ב' רמזים נפלאים. האחד, בא ללמד שהטורח במלאכתו [מעבר למה שצריך] אינו עושה את זה עבור עצמו. וכל דאגתו היא לאחרים. אבל עבורו אינו מוצא מאומה! וכמו שאמר דוד המלך ע"ה "אל תירא כי יעשר איש כי ירבה כבוד ביתו, כי לא במותו יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו". (מט, יז- יח). "ועזבו לאחרים חילם". (שם יא).

ויש להוסיף, שההבדל בין עשיר שמרוויח דרך משל 100 אלף ₪ בחודש. לעשיר שמרוויח מליון ₪ בחודש. הוא מזערי, כי לאדם יש אפשרות לישון רק במיטה אחת, ולאכול רק כפי יכולתו וכו'. נמצא שכל ההוספה בטרחת הממון שלא לצורך, אינו מועיל לאדם כלל, ורק מוסיף לו דאגות מיותרות וטרחה מרובה לחינם.

זאת ועוד בא לרמוז, כי מי שאינו טורח פה בעוה"ז עבור עוה"ב, לא ימצא שם מאומה! ואף שכ"כ ירצה שיהא לו איזה שכר, כבר יהיה מאוחר ולא יוכל להשיג כלל. ושמעתי ממו"א בשם הגר"א שעונש 'חיבוט הקבר'. הכוונה שאדם רוצה לקום מהקבר לעשות מצוות - אבל נחבט הוא בקברו, וכבר אינו יכול להשיג מאומה.

צנצנת המן - זכר לדורות

"ויאמר משה אל אהרן קח צנצנת אחת ותן שמה מלא העומר מן והנח אתו לפני ה' למשמרת לדורותיכם כאשר צוה ה' אל משה ויניח אהרן לפני העדות למשמרת".

ובמדרש איתא: א"ר אלעזר בימי ירמיהו הוציא להם לישראל צנצנת המן שנאמר, "הדור אתם ראו דבר ה' המדבר הייתי לישראל". (ירמיהו ב, לא). אמר להם ירמיהו הנביא

פרשת המן לדורות

לישראל מפני מה אין אתם עסוקין בתורה, אמרו לו אם אנו מתעסקין בתורה מאין נתפרנס, באותה שעה הוציא להם צנצנת המן, אמר להם ראו אבותיכם שהיו במדבר ועוסקין בתורה ממה היו מתפרנסין, אף אתם אם עוסקין בתורה הקב"ה מפרנס אתכם. עכ"ל.

ובספר דגל מחנה אפרים כתב בשם סבו רבינו הבעש"ט לבאר הפסוק "ברוך הגבר אשר יבטח בה", והיה ה' מבטחו". (ירמיה יז, ז). שלכאורה קשה שיש כאן כפילות בפסוק שמתחיל לומר אשר יבטח בה', ומדוע צריך לומר שוב והיה ה' מבטחו?

וביאר הרב שיש ב' דרגות באמונה יש אחד שבוטח בהקב"ה שיתן לו פרנסה אבל עדין חושב שבכדי שה' יתן לו פרנסה צריך שיהא לעשות השתדלות לזה, דהיינו שהוא יצטרך לטרוח אחר עבודה וכו', ואז הקב"ה יתן לו פרנסה. אבל יש דרגה יותר גבוה שאדם בוטח בה' שהוא לבדו יתן לו את פרנסתו וגם בלי שיהא שיעשה שום השתדלות גם אז הקב"ה יפרנסו, ובזה מבואר הכתוב "ברוך הגבר אשר יבטח בה", והיה ה' מבטחו". דהיינו שלא רק שבוטח בה' שהוא יפרנסו, אלא שכל בטחונו הוא רק בה' לבדו בלי שום סיבה והשתדלות יבוא לו פרנסה.

ועפ"ז ביאר הדגל מחנה אפרים את הפסוק: "ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מה הוא". שהמילה 'מן' יש לפרשה מלשון 'הזמנה'. כמו שכתוב "וימן ה' דג גדול לבלע את יונה". (ב, א). ופירושו וימן - ויזמין. ובני ישראל אמרו איש אל רעהו מן הוא? דהיינו איך יתכן שבכדי להתפרנס לא צריך איזה הזמנה והכנה, כי עדיין לא הגיעו למדרגה לבטוח בה' בלי לעשות השתדלות.

ובדרך דומה פירש הרבי מזידיטשוב, בשם רבינו הבעש"ט זי"ע את דברי הגמרא (ראש השנה כו:): לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. עד שרבה בר חנה סיפר שיום אחד הלך עם משא על כתפיו, והישמעאלי שהיה אתו אמר לו: 'שקול יהביך, ושדי אגמלאי', דהיינו הרם משאך השלך על גמלי. ומכאן הבינו שמה שאמרו "יהבך" שהוזכר בפסוק היינו משאך. וביאר הבעש"ט שרבנן הסתפקו באיזה דרך צריך לנהוג בפרנסה אם צריך לעשות השתדלות, או שגם בלא השתדלות יכול לבוא פרנסה, וממעשה הגמל הבינו שאי"צ לעשות שום השתדלות, שהרי אותו ישמעאלי אמר לו שיזרוק את המשא על הגמל, ושהוא לא יטרח כלל בנשיאתו, וכמו כן הקב"ה אומר 'להשליך' עליו את הדאגה לפרנסה, והוא יכלכלך בלבד בלא שאתה תטרח.

אמנם דרגה בטחון זאת היא עצומה מאוד, אבל מכל מקום צריך שיהא לאדם אחיזה בה, שיזכור שלא ההשתדלות היא שמביאה את הפרנסה, אלא הקב"ה הוא שמפרנסו, וככול שאמונתו גדולה כך ההשתדלות צריכה להיות בהתאם, וכמו שכתב חובת הלבבות (שער הבטחון סופ"ג) וז"ל: ואל יחשוב כי טרפו מועמד על סיבה ידועה, ושאם תמנע הסיבה ההיא ממנו, לא יבוא בסיבה אחרת, אבל יבטח על האלהים בטרפו וידע כי הסבות כולן אצל הבורא שוות, יטריפהו במה שירצה מהן, בעת שירצה, מאיזה ענין שירצה, כמו שאמר הכתוב "כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט". (שמואל א, יד). עכ"ל.

*

לסיומ יש להוסיף שמעתי חידוש נפלא, לבאר מה שאמרו חז"ל 'קשים מזונותיו של אדם בקריעת ים סוף'.

כי בים סוף עם ישראל עסק בביזת הים, שהייתה כ"כ עצומה הרבה יותר מביזת מצרים. אלא שלכאורה יש לתמוה בשביל מה היו צריכים את כל הכסף הזה, הרי 'מים' היה להם מבארה של מרים, 'ואוכל' היה מהמן שטעמו בו כל מעדני עולם. 'ובית' לדור בו היה להם את ענני הכבוד.. חיו כמו מלכים ממש !

וא"כ כל מה שנשאר מהכסף זה הצורך לסחוב אותו על הגב, ולדאוג כל הזמן לשמור עליו. וזה הקושי במזונות של אדם.

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס 'וביום השבת', 'השולחן כהלכתו', 'המועדים כהלכתם'. רב ביהכ"נ 'בני הישיבות' ו'היכל יוסף שלום' רמב"ש ג'

ברכת שהחיינו על כמה מינים חדשים

רבים אוכלים בט"ו בשבט פירות, כמפורש במג"א ובכנה"ג ובמשנ"ב סי' קל"א, ו' [במג"א סקט"ז ובמשנ"ב סקל"א] שאוכלים פירות משום שאז ראש השנה לאילנות לענין מעשרות ערלה ורבעי.

והנה, רבים אוכלים ביום זה פירות חדשים, ואמנם אין מברכים שהחיינו על פירות יבשים [סי' רכ"ה סקי"ח], אבל גם זה מצוי שאוכלים פירות חדשים שאינם יבשים כאלו שכן מברכים עליהם שהחיינו.

ויש להסתפק האם ברכת שהחיינו אחת פוטרת את שני הפירות החדשים או שצריך לברך פעמיים שהחיינו, ואם נאמר שברכה אחת פוטרת כמה מיני פירות, יש להסתפק האם מותר לדבר בין הברכה ואכילת הפרי החדש הראשון לבין אכילת הפרי החדש השני.

עוד יש להסתפק לגבי המציאות שבטעות יש המרבים בו גם באכילת ירקות שהוא ממש להיפך מכוונת המנהג, וכמובן שבאכילת ירקות אין שום ענין, ולהיפך, הוא ממש הפוך מהמטרה המכוונת להזכיר את שינוי היום לענין פירות בלבד ולא לענין ירקות שיש להם זמנים אחרים.

עכ"פ יש להסתפק אם יש לו גם פרי חדש וגם ירק חדש [כזה שמברכים עליו שהחיינו שהוא מתחדש מזמן לזמן וכפי שהורו הפוסקים] אם ברכת שהחיינו אחת פוטרת את שניהם ואם מותר לדבר בין הברכה לאכילת המינים החדשים.
ונבאר את נקודת הספק.

המברך בורא פרי העץ על פרי ומכוון לפטור את כל הפירות, הרי מותר לו לדבר לפני שאוכל פירות ממין אחר, למשל, אם בירך בורא פרי העץ על תמר וכיוון לפטור גם תפוח, יכול לדבר לפני אכילת התפוח, מפני שהתמר כביכול 'מייצג' את כל מיני פרי העץ וכשבירך עליו נפטרו בברכתו כל מיני הפירות [עי' סי' ר"ו, ה'].

אבל כשמברך על אכילת מצה ואוכל מצה וכורך בליל הסדר, אסור לו לדבר בין אכילת המצה לבין אכילת הכורך, מפני שהברכה היא ברכת המצוות על אכילת המצה ויש ספק האם הברכה היא על אכילת מצה לבדה או על אכילת מצה עם מרור לכן אסור לדבר עד שיאכל את הכורך [סי' תע"ה, א'].

ברכת שהחיינו על כמה מינים חדשים

וכן כשמברך על השחיטה, אסור לדבר בין שחיטה לשחיטה כי הברכה הולכת על כל השחיטות ואין שחיטה אחת 'מייצגת' את השאר [יו"ד סי' י"ט, ה', וכן הדין לענין ברכת התפילין כמבואר בסי' כ"ה, ט' וכפי שאנחנו נוהגים בכל יום להיזהר שלא לדבר בין הברכה להנחת תפילין של ראש].

ומעתה יש להסתפק, כיון שכתב המשנ"ב [שעה"צ סי' רכ"ה סקט"ז] שאפשר לברך שהחיינו על שני מיני פירות בבת אחת [וכ"כ באגרו"מ ח"א סי' פ"ז], וכתב הדרכ"מ [סי' תרמ"א] בשם המרדכי [סוכה אות תשסו] שהדין כן גם בברכה על שני דברים שונים, האם בברכת שהחיינו שייך לומר שיהיה פרי אחד שהוא 'מייצג' את כל שאר הפירות ואם כן אחרי שבירך ואכל פרי חדש אחד יכול לדבר לפני שאוכל את השאר או שהברכה הולכת על כל אחד ואחד בפני עצמו ואסור לדבר עד שיאכל את כל הפירות והירקות החדשים שמחייבים ברכת שהחיינו.

ויש להסתפק גם כן בדבר דומה למי שמברך עושה מעשה בראשית על ים והרים או ברק וכו' ומכוון על שניהם, האם יכול לדבר בין הראיות.

ומצינו שנחלקו בזה האחרונים, שהרי האליה רבה [סי' ת"ר סק"ג] כתב שהמדליקה נרות יו"ט ביום שני של ר"ה תניח את הפרי החדש שתאכל בסעודה ותכוון גם עליו לשהחיינו, ובמטה אפרים [סי' תקצ"ט ס"ט ובאלף למגן שם] דייקו מהא"ר שאין לחשוש להפסק כי לא כתב שצריכה להסמיך את ההדלקה לקידוש, אבל הם עצמם חולקים וכותבים שכן להסמיך את ההדלקה לקידוש משום הפסק בין ברכת שהחיינו לבין אכילת הפרי.

וגם המחזה"ש [סי' ת"ר] הביא את הא"ר ודייק כך בדבריו וחולק עליו כן וכתב שאסור להפסיק בין ברכת שהחיינו לבין אכילת הפרי, והביא שגם המג"א כתב לגבי התוקע שילבש בגד חדש ולא כתב שיאכל פרי חדש מפני הפסק בין ברכת שהחיינו לאכילת הפרי, וגם הפמ"ג שם דייק כן במג"א שדוקא בגד חדש אבל לא פרי חדש וציין למג"א בסי' רכ"ה סק"ט.

ואמנם אין מכל זה ראייה מוכרחת, מפני ששם הרי הברכה על היום עצמו אינו בודאי שהיום השני טעון ברכה בפני עצמו ומשום כך הוצרכו לפרי, וא"כ בודאי נכון שלא להפסיק בין הברכה לבין אכילת הפרי, אבל אם בודאי יצא ידי חובה באכילת פרי אחד יתכן שלא יהיה חשש להפסיק, ואף שמבואר שם שלעיקר נקטינן שאפשר לברך על היום והפרי הוא לחומרא, מ"מ אם רוצים להחמיר נכון שלא להפסיק.

אלא שבקה"י [ברכות סי' כ"ח] מביא בשם האחרונים שאם יש ברית מילה לשני תאומים ביחד שרבים נוהגים לברך פעמיים על המילה, יברכו גם כן פעמיים שהחיינו [ואמנם יש דעות שיברכו גם על המילה פעם אחת על שניהם וכסתימת השו"ע בסי' רס"ה, ה' ועי' ש"ך ופת"ש שם], וביאר שברכת שהחיינו דומה לברכת המצוות וכמו שבברכת המצוות אם מברך על השחיטה ודיבר צריך לברך שוב על השחיטה הבאה כי הברכה שייכת לכל שחיטה ושחיטה וכן לגבי מילה, כך גם בברכת שהחיינו הדין כן, ואותה סיבה שהביא

ברכת שהחיינו על כמה מינים חדשים

הש"ך שם [סוף סקט"ו] שיברכו פעמיים על מצות מילה מפני שבדרך כלל מדברים בין מילה למילה היא סיבה גם לברך פעמיים שהחיינו.

א"כ מבואר שברכת שהחיינו דומה לברכת המצוות שאם מדבר באמצע צריך לברך שוב. וגם בכה"ח [סי' רכ"ה סקי"ח] כתב שאם מברך שהחיינו על פרי חדש ועל ירק חדש אסור להפסיק ביניהם בדיבור.

ומה שמצינו בקריאת המגילה [בסי' תרצ"ב] שכתב המג"א [סק"א] בשם השל"ה שיכוון בברכה לפטור את כל מצוות היום, היינו משום שכל מצוות היום שורשם אחד שהם לפרסם את הנס ולשמוח וכמבו' ברמב"ם שכתב בהקדמתו להל' מגילה שכל המצוות הם מצוה אחת מדברי סופרים וגם בפ"ב הי"ד כתב וז"ל 'מצות יום י"ד לבני כפרים ועיירות ויום ט"ו לבני כרכים להיות יום שמחה ומשתה ומשלוח מנות לרעים ומתנות לאביונים' ומשמע שהכל דבר אחד הוא, והדבר מפורש בלשון השל"ה עצמו שכתב 'שהברכות קאי על המגילה ועל קיום כל מה שכתוב במגילה' - ובאמת בשל"ה מבואר שיתכוון גם בברכת המצוות [אשר קדשנו במצותיו וכו'] לכוון על המגילה ועל כל מצוות היום הכתובים במגילה והרי ברור שמדבר ביניהם והרי הם בודאי ברכת המצוות, אלא בהכרח שהכל הוא מצוה אחת משורש אחד שיש בה כמה ענפים המסתעפים ממנה, ולכן נחשב כמו שהתחיל במצוה עצמה [כעין בדיקת חמץ שאין איסור לדבר באמצע הבדיקה אחרי דשבירך והתחיל כבר לבדוק אלא מטעם אחר ולא מדין ברכת המצוות כמבו' בסי' תל"ב, א'].

וכן לשון הרא"ם [על הסמ"ג] 'והא דאחשיבנהו לכולהו מצוות דמקרא מגילה ומשתה ושמחה ושמלוח מנות ומתנות לאביונים למצוה אחת, משום דכולהו פרסומי ניסא נינהו ותלה הכל במגילה מפני שהיא עיקר הפרסום'. [ועי' גם במאמר הגאון רבי שמואל אהרן יודלביץ' בקובץ מוריה ש"א גליון ג-ד כעמ' מו].

והדבר דומה לברכת שהחיינו על בניית הסוכה שפוטרת את הישיבה בסוכה מפני שהכל דבר אחד הוא [עי' סוכה דף מו. ושו"ע סי' תרמ"א].

א"כ אם יש כמה מיני פירות (או ירקות) חדשים מברך על כולם פעם אחת ברכת שהחיינו ואין לדבר עד שיאכל מעט מכל מין חדש [וברכת האדמה אינה הפסק].

ובדיעבד אם דיבר לא יברך שהרי אפילו בברכת המצוות פסק המשנ"ב [סי' ח' סקכ"ח] שבדיעבד לא יברך, ובודאי בברכת שהחיינו.

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

יסוד תקנת קריאת התורה

וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא מָצְאוּ מַיִם (טו, כב)

בגמרא בבבא קמא (דף פב.) דורשי רשומות אמרו אין מים אלא תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים, כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה מיד נלאו, עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קורין בשבת ומפסיקין באחד בשבת וקורין בשני ומפסיקין שלישי ורביעי וקורין בחמישי ומפסיקין ערב שבת כדי שלא ילינו ג' ימים בלא תורה וכו', וכן איתא במכילתא.

והרמב"ם כתב (פי"ב מהל' תפילה ה"א) משה רבנו תיקן שיהיו קוראין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה, ועזרא הסופר תיקן שיהיו קוראים כן במנחה בכל שבת משום יושבי קרנות, וגם הוא תיקן שיהיו הקוראים בשני ובחמישי שלשה בני אדם, ולא יקראו פחות מעשרה פסוקים, עכ"ל.

ומתבאר בדברי הרמב"ם דמה שמבואר בגמ' שנביאים שביניהם תקנו היינו משה רבנו, ומבואר בגמ' וברמב"ם שתקנת משה רבנו היא על עצם הקריאה בשבת ובשני ובחמישי, ועזרא הוסיף ותיקן שיהו מנין הקוראים שלשה וגם שיהו קורין עשרה פסוקים, וכן הוסיף ותיקן קריאת התורה במנחה בשבת.

ובעיקר דברי הגמרא שיסוד התקנה של קריאת התורה הוא כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה - לכאורה יש לתמוה שהרי יש מצות תלמוד תורה מן התורה, וכתוב ביהושע (א') "לא ימוש ספר התורה הזה מפיקך והגית בו יומם ולילה", וכבר נפסק ברמב"ם ובשו"ע ההלכה שחייב כל איש מישראל לקבוע לו זמן ביום ובלילה לתלמוד תורה, וא"כ מה נוסף בתקנת קריאת התורה על המצוה של תלמוד תורה, ואיך יש מצב שילינו ג' ימים בלא תורה והרי כל ישראל מחוייבים ועומדים מצד מצות ת"ת, ואם נימא שניתקן עבור אלו שעוברים ומבטלים מצות ת"ת, א"כ מה יועיל לתקן להם קריאת התורה והלא אף תקנה זו יבטלו.

ובשלמא עיקר התקנה שנתקן בשעתו ע"י משה רבנו ניחא כיון שהיה קודם מתן תורה ועדיין לא נצטוו בתלמוד תורה, אבל ברמב"ם מבואר שאף לדורות זהו יסוד התקנה מכח תקנת משה רבנו כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה, וקשה שהרי בין כך מצווים הם בתלמוד תורה.

בחינה מיוחדת בתלמוד תורה - שמיעת תורה

ויש לבאר שהתשובה לכך מתבארת בלשון הרמב"ם, שהרמב"ם הוסיף תיבה אחת על דברי הגמרא וז"ל הרמב"ם "כדי שלא ישהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה" הרי שהרמב"ם הוסיף שהתקנה היתה שיתקיים שמיעת תורה, וא"כ יש לפרש דאף שיש בלאו הכי מצות

תלמוד תורה להגות בתורה יומם ולילה אך יש תקנה שלא יהו שלשה ימים בלא שמיעת תורה.

וביאור הדבר דיש בחינה מיוחדת של שמיעת תורה שהיא תוספת על כל תלמוד תורה, שמטה אזנו ומפנה ליבו על מנת לשמוע את דבר ה' וזה הבחינה שנתחדשה בקריאת התורה יתר על שאר תלמוד תורה, וכמו שיתבאר לקמן בסו"ד דיש הלכות מיוחדות בקריאת התורה מכח בחינה זו של שמיעת דברי תורה שזהו מהות קריאת התורה. ואף שמוכח בראשונים שקריאת התורה שייכא למצות תלמוד תורה, מ"מ בקריאת התורה נתחדשה בחינה מיוחדת בתלמוד תורה שהיא "שמיעת תורה".

{והנה אע"ג דאשכחן דיש קולא בשמיעה מדיבור וכמבואר בגמ' בברכות דאף לתקנת עזרא שאסור לבעל קרי ללמוד תורה ולקרות קרי"ש מ"מ בשמיעה הוא מותר, אך נראה דמ"מ יש בחינה של תוספת חשיבות לשמיעת דברי תורה יותר מדיבור בעצם הדבר שמטה אזנו ומפנה ליבו על מנת לשמוע את דבר ה' שזהו הבחינה המיוחדת בתקנת קריאת התורה.}

קריאת התורה באימה כמקבלה מסיני

ומצאנו לענין עמידה בקריה"ת דהקורא צריך לעמוד ואף ומעכב דין עמידה בו, אך לענין אם השומעים צריכים לעמוד מצאנו שיטות בדבר זה, וכתב הב"ח (קמ"א) דיש נוהגים לעמוד בשעת קריאה, וכ"כ המרדכי והביא שמהר"ם היה נוהג לעמוד.

וכתב הב"ח אכן נראה דלאו מדינא היה נוהג כך אלא כיון דצריך כל אדם להעלות על דעתו כששומע הקריאה מפי הקורא כאילו קיבלה באותה שעה מהר סיני וכ"כ בספר הזוהר (ויקהל ר"ו ע"ב) ומביאו בית יוסף, ובהר סיני היו כל ישראל עומדין כדכתיב אנכי עומד בין ה' וביניכם לכן הגון וראוי שיהיו עומדין בשעה שקורא בס"ת וכו' עכ"ד הב"ח.

והנה הרמב"ם הזכיר דין עמידה רק אצל המתרגם וז"ל (פי"ב ה"יא) "ואין המתרגם נשען לא לעמוד ולא לקורה אלא עומד ביראה ואימה", ומקור הדברים בירושלמי (פ"ד ה"א) חד בר נש קאי ומתרגם והוא סמיך לעמודא א"ל אסור כשם שנתנה באימה כך צריכים אנו לנהוג באימה, ומבואר בהגהות בשם הרמ"ך דה"ה הקורא אסור לישען.

והנה אף שבגמרא מבואר על כל תלמוד תורה שצריך ללמוד באימה ויראה ברתת וזיע וכמו שניתנה תורה באימה אך הרמב"ם לא הביא דין זה אלא לגבי קריאת התורה שצריך להיות באימה, וביותר מתבאר ברמב"ם בהרחבה לענין קריאת התורה בהקהל (הל' חגיגה פ"ג ה"ה) וגרים שאינן מכירים חייבים להכין לרב ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ורעדה כיום שניתנה בו בסיני, אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבים לשמוע בכונה גדולה יתירה וכו', ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הקל, עכ"ל הרמב"ם.

והנה אף שדבריו נאמרו דוקא בפרשת הקהל, מ"מ גם בהל' קריה"ת כתב הרמב"ם ההלכה על המתרגם לעמוד באימה ויראה, וחזינן יסוד ענין של קריאת התורה לשמוע באימה את דבר ה' מסיני.

יסוד תקנת קריאת התורה

עוד מצאנו הלכה בקריה"ת שאסור לספר בשעת קריאת התורה וז"ל הרמב"ם (פי"ב מתפילה ה"ט) כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה אלא הכל שותקין ושומעין ומשימין לבם למה שהוא קורא שנא' ואזני כל העם אל ספר התורה וכו', ואף יסוד דין זה יש לפרש דיסודו מכח ההלכה של שמיעת דבר ה' שהיא יסוד קריאת התורה ולכן אסור לספר בדברים אחרים ואפילו בדבר הלכה.

והנה מטו בשם הגר"ח דמה שבקריאת התורה צריך עשרה הוא מדין דבר שבקדושה הצריך עשרה והטעם דהוי דבר שבקדושה כיון שיסוד קריאת התורה הוא שמיעת דבר ה' מסיני ולכן נחשב 'עבודה' ועבודה הוי דבר שבקדושה, והן הדברים.

ספר תורה לשמיעה קאי

ובאמת כבר דנו האחרונים בגדר החיוב קריאת התורה האם הוא הלכה של קריאה והבעל קורא מוציא את הרבים ידי חובתם בקריאתו או דיסוד הדין הוא בעצם השמיעה והשומעים בעצם שמיעתם מקיימים את הדין שמיעה אף בלא שהבעל קורא מוציאם יד"ח שהרי הם בעצמם שומעים את הקריאה.

והנה הרא"ש בברכות (פ"ז סי' כ') כתב על הא דאיתא במשנה במגילה (כג.) שקטן ואשה ומ"ד עולים למנין ז' אף דליתנבו בתלמוד תורה, והטעם משום **דספר תורה לשמיעה קאי**, וברכה אינה לבטלה דלא מברכים אקב"ו על ד"ת אלא אשר בחר בנו ואשר נתן לנו עכ"ד הרא"ש, ועיין במגן אברהם (רפ"ב סק"ו) דמשמע דאשה חייבת לשמוע קריה"ת, ואעפ"י שנתקנה משום תלמוד תורה ונשים אינן חייבות בת"ת, מ"מ מצוה לשמוע כמו מצות הקהל שהנשים והטף חייבים בהו כו' עיי"ש.

ומתבאר בדבריהם שיסוד קריאת התורה הוא השמיעה עצמה, ולהמתבאר בדברי הרמב"ם יסוד הדבר שיש כאן בחינה מיוחדת של שמיעה שהיא אף יותר משאר ת"ת מבחינה זו שבאים לשמוע את דב' ה' מסיני, ואף דמבואר בדברי הראשונים דקריאת התורה הוא מדין תלמוד תורה וכקושיית הרא"ש, וכ"מ בתוס' בר"ה (ל"ג) עיי"ש שהקשו דקטן ואשה ליתנהו בת"ת ואיך יוציאו את הרבים, ומוכח דקריה"ת יסודה משום לתא דתלמוד תורה, מ"מ מתבאר שיש כאן בחינה מיוחדת בתלמוד תורה שאינה מתקיימת בכל ת"ת אלא צריך לשמוע את דבר ה' באופן של שמיעה ושימת לב לשמוע את התורה וזה כונת הרמב"ם ביסוד התקנה שלא ילכו ישראל שלשה ימים בלא שמיעת תורה. [ובעיקר הענין אם המצוה בשמיעה או בקריאה עיין באגרות משה (או"ח ח"ב סימן ע"ב), ועיין בספר ציונים לתורה (כלל ט') שכבר חקר בזה].

מדרגה זו נתחדשה בקריעת ים סוף

ובאמת יש להבין במה שמבואר שהלכו ג' ימים בלא תורה ונלאו, והרי קודם קריעת ים סוף הלכו ששה ימים, ומדוע דוקא עכשיו נלאו במה שהלכו ג' ימים בלא תורה, אלא הביאור דכיון שנתבאר שיסוד הענין שנתחדש כאן הוא שמיעת תורה דהיינו לשמוע דבר ה', י"ל דרק בקריעת ים סוף נתעלו למדרגה גבוהה בענין זה שנאמר להם ציווי "דבר אל בני ישראל ויסעו" וזהו אף שהיה ציווי כנגד הטבע בחוש שהרי הים עדיין לא נקרע, והלכו

יסוד תקנת קריאת התורה

בתוך הים עוד קודם שנקרע, וכשהגיעו לדרגה עצומה כזו לשמוע דבר ה' אף כנגד הטבע, ממילא לאחר שהלכו ג' ימים צמאו בבקשה לשמוע עוד דבר ה' ומיד נלאו כשצמאו לדבר ה', ולכן היו צריכים לתקנה של קריאת התורה שלא יעבור ג' ימים בלא לשמוע דבר ה'.

ובזה יש לפרש הפסוק הנאמר שם בסוף הפרשה של המים המרים שהומתקו "והיה אם שמע תשמע לקול ה' אלקיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצוותיו כל המחלה אשר שמת במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך", והביאור בזה שהרי במכות מצרים היה כנגד מה שלא שמעו לקול ה' להוציא את בני ישראל כמבואר בפסוקים, וכנגד זה נתעלו ישראל לשמוע בקול ה' באופן נפלא בקריעת ים סוף, ובזה באה ההבטחה לאחר שנתקן התקנה של קריאת התורה בענין זה שאם ישמעו לקול ה' ויאזינו למצוותיו, יסור מהם מכות מצרים.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

מבחן האדם באמונה

וַיְהִי בְשִׁלַּח פְּרַעֲה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קְרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים
פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בְּרִאֲתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִמָּה. וַיִּסַּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יָם סוּף
וַחֲמֹשִׁים עָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (יג, יז-יח)

שאלות:

א} עלינו להתבונן בפרשת השבוע ששמה בשלח והשבת מכונה שבת שירה, איך יתכן שאומר השם יתברך שלא הוליכם דרך ארץ פלישתים כי זו דרך קצרה ועלולים להתחרט ולחזור למצרים. פירושו של דבר שיש שני אופציות להעלות את בני ישראל לארץ ישראל הראשונה דרך הפלישתים הכוונה דרך מעבר רפיח ועזה של היום שזה דרך מיושבת והכי קצר, והדרך השנייה דרך המדבר שזה מדבר סיני ואילת שזו דרך רחוקה ומדברית, ואומר השם יתברך שנמנע מהדרך הקצרה שמא יקלעו למלחמה ויחזרו בחזרה למצרים. כל מי שקורא את הדברים יתקשה להבין היתכן אחרי סבל ועינוי בעבודות פרך וגזרות קשות שחוו במשך מאות שנים ואף את ילדיהם שחטו ושמנו במקום לבנים מסוגלים לחזור לשם, ועוד יותר לא מובן לאחר שראו את כל הנסים והנפלאות שבורא עולם עשה להם להוציאם ממצרים ממש פלאי פלאים איך הפלא והבדיל בין ישראל למצרים בכל העשר מכות וראו ממש בחוש את בורא עולם, איך יתכן שיחזרו למצרים? ב} ועוד יותר לא מובן איך התלוננו על המים והלחם לאחר שחוו כל כך הרבה נסים ביציאת מצרים וראו בחוש את בורא עולם כיצד הציל אותם ודאג להם? ג} ועוד יותר לא מובן שלאחר קריעת ים סוף שהגיעו כולם לדרגת נבואה כיחזקאל הנביא ומאידך יורדים לרמה כזו של תלונות ומגלים חוסר אמונה וביטחון בשם יתברך הלא דבר הוא?

מעשה עם הרה"צ שלום שוודרון זצ"ל:

נפתח בסיפור ששמעתי מהרה"צ רבי שלום שוודרון שמנהגו היה בכל שבת בשעת המנחה ללכת לבית הכנסת למסור שיעור, והנה פעם ביוצאו מהבית ראה בדרכו ילדים שרבים בניהם ואחד הילדים לקח אבן וזרק על השני פצעו עד שזב דם, ראה את הדבר רבי שלום וניגש לילד הפצוע והרים אותו בכדי לטפל בו, והנה ממולו במרחק מה פסעה כנגדו אחת הזקנות מהשכונה, וכאשר ראתה את רבי שלום שהרים את הילד והבינה שנפצע, התקדמה לעברו והיית אומרת לו רבי שלום לא נורא השם יעזור השם יעזור, אולם רבי שלום אמר בליבו אני רוצה לראות אם זה היה הילד שלה שתאמר כך השם יעזור ותבטח בשם, ואכן כאשר חשב כך היה בהתקרבה למקום מתגלה לה שזה נכדה שנפצע והתחילה

מבחן האדם באמונה

לצעוק מי עשה לו וכו' הגיב לה רבי שלום השם יעזור אל תדאגי, אמרה לו מה השם יעזור תראה איך הוא זב דם, אמר לה רבי שלום מה קרא הרי מקודם שלא ידעת שזה הנכד שלך וחשבת שזה שלי צעקת השם יעזור אל תדאג וכי אצלך השם לא יעזור. אלא אמר רבי שלום שזה מבחן האמונה והביטחון פעמים רבות האדם מדבר אמונה וביטחון אך בשעת מבחן לא מצליח לעמוד באמונה והביטחון.

התעוררות מראיית נס אינה קניין נפשי:

ובזה נבא לביאור פרשתנו שהתורה מלמדת את האדם להכיר את יכולותיו ולדעת את תכונותיו שהוא עשוי וקרוץ עפר מהאדמה אשר מאפיל על רצונותיו ולא ישלה את עצמו שבנקל הוא הוא יכול לחולל שינוי בקרבו, בהיות וההתפעלות היא רגעית אך לא עובר זמן רב עד שהגוף מחזירו להרגליו, ולכן על האדם לנצל את ההתעוררות וההתפעלות להסיק מסקנות לחשיבה נכונה ולקבל על עצמו דברים שביכולתו לתקן ולהתמיד בהן עד שהופכים לקניין בנפשו, ומה שיעשה ברגע ההתפעלות אינו נעשה משיקול הדעת ולא מתוך שקנה הדבר בנפשו, ובוזה יובן מדוע הקב"ה האריך את הדרך לארץ ישראל דרך המדבר למרות שהדבר כרוך בקושי עצום לפרנס ולכלכל עם שלם במדבר שאין בו לא מים ולא מזון ולחולל נסים יום יום, ולא דרך פלשתים מקום מיושב עם מים ומזון, מאחר והקב"ה רוצה ללמדנו דרך בעבודת השם שהיות והיו במצרים עד שנשקעו בשער מ"ט של טומאה אפילו שיצאו ממצרים על ידי ניסים ונפלאות דבר שעורר השתאות בלב כל ישראל, למרות כל זאת עדיין אינו הופך לקניין עצמי ובקלות הם יכולים לחזור לסורם ומתוך הקושי יחזרו למצרים למרות כל הסבל שעברו, מאחר ואותה התעוררות והתפעלות חולפת ונשאר האדם בדרגתו, וכמאמר הכתוב ולא נחם דרך פלשתים פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבו מצרימה, הוי אומר שעדיין יהיה קשה להם לעמוד בכל ניסיון והכישלון יכול לבא בקלות, ולכן הוצרך לסובבן דרך המדבר שלא יעמדו בניסיון עד שיקנו את האמונה והביטחון בקב"ה בקניין עצמי ויוכלו לעמוד בניסיון.

כך שאמנם האמינו בשם יתברך אבל אם היה להם ניסיון לא היו עומדים במבחן האמונה והיו נשברים וחוזרים לסורם. ובהיות שהשם יתברך לא מביא לאדם ניסיון אלא אם כן יכול לעמוד בו, לזאת לא העמידם במבחן זה והעדיף להאריך את הדרך עם כל הקשיים הכרוכים בדבר שאין המקום מיושב ויצטרכו למזון ומים שאין במדבר. ואכן כך כתב רבי חיים מבריסק בהקדם ששאל מדוע חז"ל אמרו ראתה שפחה וכו' הרי מאחר והיא נביאה היה מהראוי לכנות אותה בתואר נביאה ולא שפחה? אלא חכמים מלמדים אותנו שלמרות שבאותו זמן מכוח ההתפעלות התעלתה אפילו השפחה והתחזקה באמונה עד שזכתה לדרגה של נבואה כיחזקאל בן בוזי, אך עדיין התואר והכינוי שלה שפחה בהיות ואותה התעוררות אינה הופכת לקניין בנפשה ולאחר שחוזרת לשגרה חוזרת לקדמותה. לזאת החכמה לאמץ לעצמו דברים שיכול לעמוד בהם ויצליח לעלות לאט לאט בעבודת השם ושיהיה לזה המשך, אך אותה התלהבות אינה ערובה להמשך. וכן הוא בכל קניין מידות ותכונות טובות.

הדרכת הרמב"ם כיצד לשנות תכונות ומידות:

ואכן כך כתב הרמב"ם הלכות דעות פרק א הלכה ז וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו, יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי הדעות האמצעיות ויחזור בהם תמיד עד שיהיו מעשיהם קלים עליו ולא יהיה בהם טורח עליו ויקבעו הדעות בנפשו. **עוד כתב בפירוש המשנה לרמב"ם מסכת אבות פרק ג משנה טו** אחר כך אמר, שהמעלות לא יושגו לפי שעור גודל המעשה, אלא לפי רוב מספר המעשה. וזה, שהמעלות אמנם יושגו בכפול מעשי הטוב פעמים רבות, ובזה יושג הקנין, לא בשיעשה האדם מעשה אחד גדול ממעשי הטוב, שבזה לבדו לא יושג קנין. משל זה, שהאדם אם יתן למי שראוי אלף דינר, בפעם אחת ולאיש אחד, לא תושג לו מעלת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול, כמו שתושג למי שיתנדב אלף פעמים באלף דינר, ויתן כל דינר מהם על צד הנדיבות, לפי שזה ייכפל על ידו מעשה הנדיבות אלף פעמים, ויושג קנין חזק, וזה פעם אחת בלבד התעוררה הנפש התעוררות גדולה למעשה טוב, ואחר כן פסקה מזה. וכן בתורה אין שכר מי שפדה אסיר במאה דינר, או נתן צדקה לעני במאה דינר שהיו די מחסורו, כמו מי שפדה עשרה אסירים, או השלים חסרון עשרה עניים, ואפילו בעשרה דינרים. ולזה תקיש. וזה הוא ענין אומרו: לפי רוב המעשה אבל לא על פי המעשה עכ"ל.

להבדיל אלה שמרגילים עצמם להתמכר לעשן או לאלכוהול וכדומא למרות שרואים את המוות בעיניים קשה להם לפרוש כיון שהורגלו בזה עד שהפך לטבע שני, כך הדבר לטובה כאשר ירגיל עצמו בהנהגה טובה יהפך לקניין בנפשו, וכמאמר שלמה המלך משלי פרק כב פסוק ו חֲנֹךְ לַנְּעָר עַל־פִּי דַרְכּוֹ גַם כִּי־יִזְקֶינָה לְאִי־סוּר מִמֶּנָּה:

ולכן תפקידנו להעצים את האמונה ומידות טובות ואהבת ישראל על ידי שמרגיל עצמו לשבח ולהלל ולדבר על כך תמיד ואף להשתדל לעשות מעשים וככל שירבה בהרגל הדברים כך יהפך הדבר לקניין בנפש.

מעשה בחתול מלצר ועכבר:

האם אפשר להפוך חתול למלצר ויכוח עז התנהל בנושא לפני נלאות שנים היו מלומדים גויים שחשבו כי אפשר לאלף חתולים להגיע לשליטה עצמית מלאה כנגדם עמד החכם היהודי רבי יהונתן אייבשיץ אשר טען בתוקף כי אחרי הכול חתול נשאר תמיד חתול הזמינו אותם מלומדים את כולם לאירוע שיוכיח את צדקתם זה קרה בתחילת האירוע למקום נכנסו כמה חתולים מאולפים לבושים בבגדי מלצרים עם מגשי אוכל בידיהם כולם מחאו כפיים בהתלהבות ההוכחה הייתה מוחצת הנה באמצעות אילוף אפשר לחנך חתולים לשלוט בעצמם לפתע פתח רבי יהונתן קופסת טבק שהוכנה מראש וממנה קפץ עכבר רק ראו החתולים את העכבר זרקו את המגשים לרצפה וזינקו במרדף אחרי העכבר הוא אשר אמרנו חתול נשאר חתול.

מבחן האדם באמונה

מבחן קריעת הים:

אחר כל הדברים האלה שהשם יתברך עשה להם נסים ונפלאות גדולות והאריך את הדרך ללכת מהמדבר, אנו מוצאים בפרשה איך השם יתברך עושה מבחנים נוספים שבני ישראל חוו בצאתם ממצרים שכן השם יתברך בחן את עם ישראל באמונתם, קריעת ים סוף, פרעה רדף אחריהם וכל חילו ומצרים מאחריהם והים מלפניהם ולא ידעו מה לעשות עד שאומרים חכמים שנתפלגו לארבעה קבוצות יש מתוך חולשת האמונה אמרו שנכנע למצרים ונחזור, ויש עוד יותר חזקים ואמרו עדיף להתאבד בים ולא לחזור לשעבוד מצרים, ויש שהיו יותר חזקים ואמרו נילחם איתם, ויש יותר חזקים שאמרו נצעק לשם יתברך, ולבסוף אמר השם למשה למה לצעוק דבר אל בני ישראל ויסעו זה מבחן האמונה לראות עד כמה אתם בוטחים בשם שיציל אותכם זה לא זמן לתפילות אלא למעשים להוכיח שיש אמונה ויקרע הים. ולזאת שבת זו נקראת שבת שירה כיון שהשירה מאפיינת את תוכן השבת של נסיון קריעת ים סוף שעמדו בני ישראל בנסיון ומבחן האמונה.

מבחן המים:

מבחן נוסף אנו מוצאים בפ' השבוע פט"ו-כב וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים וכו' וילונו העם התלונונו על המים, היו המים מרים ואין מים לשתות ושוב התלונונו ולא עמדו במבחן, מאחר וכל זה בכדי לבחון עד כמה הם מאמינים ובוטחים בשם, ודווקא כאשר הגיעו מים עד נפש באה הישועה והשם יתברך המתיק להם את המים.

מבחן האוכל:

מבחן נוסף פט"ז-ב וילנו כל עדת בני וכו' התלונונו על הלחם. אין לחם לאכול ולא בשר, ושוב התלונונו והשם יתברך הוריד להם את המן ועשה בו מבחני אמונה לא להשאיר למחר בכדי לבטוח בשם יתברך שמחר ירד, והחלשים שבהם נכשלו במבחן ושמרו למחר והעפיש, ואף למדנו המרבה לא העדיף והממעית לא החסיר הכל בכדי לנסות וללמד אמונה מעשית לבני ישראל.

מבחני האמונה של האדם בחייו:

כך שמכל פרשתנו משליחת פרעה את העם ואילך שעל כך נקראת הפרשה בשלח על שם השליחה, עם ישראל עובר מבחני אמונה, ומלמדת אותנו תורתנו הקדושה שזה דוגמה לחייו של כל אדם ואדם שחווה כל מיני נסיונות לבחון עד כמה מאמין ובוטח בשם יתברך, ודווקא כשכלו כל הקיצים ונראה הכל חושך ואפילה צומחת הישועה מהיכן שלא צפוי, אלא שבכדי לחיות באמונה ולא רק לדבר אמונה צריך האדם להרגיל עצמו בכך עד שהופך הדבר לקניין נפשי, מאחר ומשיחת מוסר יפה או דברי התעוררות אשר מעורר את האדם לאמונה אין בה כוח לשנות את מהות האדם ולהופכו למאמין ובוטח בשם יתברך, אלא אם יתמיד וירגיל עצמו בדבר כמו בני ישראל ביציאת מצרים שהשם יתברך האריך להם את הדרך בכדי לבחון אותם ולחזקם באמונה וביטחון עד שהדבר יהפך לקניין בנפשם.

הנהגת העולם:

בדרך כלל הנהגת העולם כאשר רואים או שומעים אירוע הדבר מזעזע מעורר ומלהיב ומשפיע עליו באותן רגעים עדי עוברות במחשבותיו החלטות ומסקנות אשר הסיק לעצמו מאותו אירוע, כגון אדם נקלע לתאונה קשה קורעת לב, באותן רגעים ליבו נרגש ומזדעזע מהנעשה עדי שעולות מחשבות בליבו עד כמה יש סכנה בנסיעה ברכב וכמה חובתו של האדם לנסוע יותר בזהירות ולא להיות חסר סבלנות בדרכו כי הדבר עלול לעלות לו בנפשו ונשמתו, וכן נהגים שעוברים קורס נהיגה מונעת ומראים להם כיצד בשביל הסח הדעת של שבריר שניה בעיסוקו במכשיר הפלפון וכדומא וק"ו נמנום קל אירעה תאונה קשה ומחרידה ונהפך עליו עולמו, אולם כאשר נתבונן מה בפועל נעשה בשטח אחר כמה ימים כבר חלף הלך לו אותו רושם ואותה התעוררות והכל חוזר לאיתנו הראשון, וכך הדבר בכל מראות שהאדם רואה או שומע מוסר נפלא דברים מעוררים אך למרות ההתלהבות שהדבר חולל אצלו אין הדבר מחזיק מעמד, ועדים אנו בדורנו דור התשובה אשר רבים הן שחל בהן התעוררות לחזור בתשובה עקב הרצאה מיוחדת או מעשה מסויים ומקבלים על עצמן שינוי בכל מהלכי החיים, יש אשר עוזבים את עבודתם מבלי לחשוב מה יהיה עם פרנסת בני ביתם, יש אשר מגדלים זקן ופאות בצורה פרועה ולא נעימה למראה האדם מבלי לחשוב על תחושת אשתו ומשפחתו, יש אשר ילבש בגדי מקובלים וחושב שבזה הוא דומה למלאך מבלי לחשוב כיצד בני ביתו יסגלו את הנהגתו, יש אשר יאלץ את אשתו ללבוש שאלים שחורים ולהיות שונה מחברותיה מבלי לחשוב על ההשלכות, ועוד דברים בלי סוף כאשר כל אדם יראה בעיניו, אך לצערנו אחרי תקופה קצרה שירדה והתקררה אותה התפעלות ואותה התעוררות מגיע למסקנה שאינו מסוגל למה שחשב ופעמים שהדבר מתהפך עד לחזרה בשאלה.

תקופתנו:

כאשר ראינו לצערנו עברנו טרגדיה נוראה בשמחת תורה אך ברוך השם מעז יצא מתוק שהיית התעוררות גדולה בכלל עם ישראל לעשות חשבון נפש על המחלוקת והפלגנות שנוצרה בעם, ונעשה התעוררות גדולה בכל שכבות הציבור לאחדות עם ישראל ולהבין ולהפנים שאנחנו עם אחד ושיש בורא לעולם שמנהיג את העולם ואף נתנו כתף אחד לשני והושיטו עזרה מבלי להבדיל ולהפלות איזה אדם והכל במסירות נפש, ורבים היו המתיהדים וחוזרים למקורות ולאמונה היהודית, אלא שדבר זה היה בחודש חודשיים הראשונים אחרי הטרגדיה שכולם שותפים לצרה הקשה שפקדה אותנו, אבל לאחר מכן שוב התחילו אנשי שוליים בעם לשוב לסורם הרע ולעסוק בפילוג העם ועורר שנאה בשביל חשבונות קטנים איך להעפיל לכסא הנכסף, עד ששוב נעשה דבר חמור ביותר שחייל השתלח ברכבת בצורה משפילה ביותר על אברך שהניח תפילין ברכבת, בהיות ואם לא יפיקו לקחים ולקחת משימות כיצד לתחזק את האחדות בעם לא יעזור כי השגרה מכהה את הרגש והכל חוזר לאיתנו שזה חורבן גדול בעם.

קבלת התורה:

כמו כן לדוגמה עם ישראל הגיע במעמד הר סיני לדרגת אדה"ר לפני החטא עד שפסקה זוהמת הנחש, ולצערנו אחרי עליה כזו גדולה נכשלו בחטא העגל ואמרו אלה אלוהיך ישראל. הרי לך שהתפעלות אינה הופכת לקניין וחובה על האדם לעבוד על עצמו להפיק לקחים למעשה בחכמה ובתבונה לדעת את אשר יוכל לעמוד בו ולאמצו עד שהופכו לקניין בנפשו.

פתיחת ישיבת ואלוזין:

ואכן מסופר על הגר"ח מולאז'ין בפתיחת ישיבה שבא אצל הגר"א ודחאו מפני שידע כי כל מה שעושה הוא בגלל התפעלות מהרעיון החדש ואין לזה קיום, ורק לאחר זמן שהתיישב בדבר וחזר שנית לגר"א אישר לו לפתוח את הישיבה, ושאל הגר"ח את הגר"א מדוע פעם הראשונה סירב ובפעם השנייה הסכים? והשיבו שבפעם הראשונה היה משולחב וכאשר עושה הדבר מתוך התפעלות לא יחזיק מעמד, אבל פעם שניה אחרי שחשב טוב על הדברים באופן כזה שעושה דבר מתוך ישוב הדעת והפנים הדברים יש לזה קיום.

מעשה עם חסיד שעשה תענית דיבור מ' יום:

מסופר על אחד שהיה מחסידי בעלז' ושמע את דרשת האדמו"ר הקדמונים כי אם אדם יעשה תענית דיבור ארבעים יום רצופים יזכה לרוח הקודש, אחד החסידים התלהב מהרעיון והחליט לעשות תענית דיבור ארבעים יום, אולם לאחר שעשה תענית דיבור מ' יום לא הרגיש שום שינוי אצלו ולא זכה לרוח הקודש, הלך לאדמו"ר ושאל אותו מדוע לא זכה הרי עשה כל מה שהרבי אמר, השיבו האדמו"ר שלא העיקר תענית דיבור בלבד משפיע ודאי שהדבר תלוי בקדושת האדם ועבודתו שהרי גם החמור עושה תענית דיבור כל ימיו ונשאר רק חמור בלי רוח הקודש כיון שלא שינה מעשיו.

החידוש בשמיעת יתרו:

לעומת זה אנו מוצאים אצל יתרו שכתוב וישמע יתרו וכי כולם לא שמעו? אלא הרבה שמעו אך לא באו כיון שלמרות שהתרגשו מכל הנסים אך לא עבדו על עצמם להפוך לקניין עצמי ולכן נשארו כמו שהיו, אבל יתרו הוא שמע ובא כיון שהתבונן ותיקן עצמו ומידותיו. וכבר ידוע הגרי"ס שאמר אפילו יהיה פתח גיהנום מצד אחד ופתח ג"ע מצד שני אין האדם ניצול מהנסיון כי זה שאלה של הרגל.

רבנו עובדיה יוסף זצ"ל

שמעתי פעם מרבנו עובדיה יוסף זצ"ל שאמר רמוז על כך מהכתוב תהלים פרק צב (יד) שְׁתוּלִים בְּבֵית יְקוֹק בְּחִצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יִפְרִיחוּ: וביאר שפעמים רבות כאשר האדם נמצא בבית השם ושומעים דרשה יפה ומעוררת, אך לצערנו כאשר רק יוצאים מבית המדרש כבר בחצרות אלו קנו יפריחו כבר הכל פורח מהראש.

קחו עמכם דברים ושובו אל ד' (הושע י"ד - ג).

ובדרך זו כתב לבאר הגה"ק החפץ חיים ז"ל דברי הנביא. קחו עמכם דברים ושובו אל ד' (הושע י"ד - ג), הנה הכל מפרשים, דקיחת דברים, היינו, מה דכתיב לקמי' אמרו אליו וגו', אבל הוא דוחק, ונראה הפסוק כפשטי', ובדרך דמיון עני פגע בדרך עשיר אחד, וביקש ממנו הלואה, ויען לו העשיר, שיבוא בשעה פלונית לביתו, ויתן לו מבוקשו, ולבסוף לא בא, וכן פגש עמו עוד פעם ושתים, ובכל פעם נשנו ונשלשו הדברים כבראשנה, ושוב כשפגש עמו עוד פעם, וביקש ממנו ההלואה, ענה לו העשיר, הלא גם תמול גם שלשום, המתנתי עליך למלאות רצונך, ולמה לא באת, אין זה אלא שבאמת אינך צריך לזה הכסף, ואתה מבקש רק בפיק, ולא בלבבך, והראי' שאתה מתעצל, לילך איזה פסיעות לביתי. וכאשר נתבונן, אנו מתנהגים באופן זה ממש, עם הקדוש ברוך הוא, דהנה, אנו מבקשים בכל יום, בברכת ק"ש, אבינו מלכנו וכו' כן תחננו ותלמדנו וכו' רחם עלינו ותן בלבנו להבין ולהשכיל וכו', והאר עיננו בתורתך וכו', וכן אנו מתפללים בתפילת י"ח, חננו מאתך חכמה בינה ודעת וכו', והנה על בקשות כאלה, בודאי הקדוש ברוך הוא מסכים, ואומר מי יתן והי' לבבם לבוא לביתי, וללמוד תורתך, בודאי הייתי נותן להם אור עינים בתורה, והייתי פותח לבם לזה וכמאמרם (שבת ק"ד) "הבא לטהר מסייעין אותו", אבל באמת בעוה"ר הדבר מצוי שאחר התפילה, תיכף הולך מבית המדרש לביתו, ואינו שם אל לבו, מה שבתפילה דיבר וביקש מהקב"ה. וזה מה שמצוה הנביא "קחו עמכם דברים" וגו', היינו הדיבורים שדברתם עמדי בתפילה "קחו עמכם" וזכרתם, ואז בודאי תשיבו אל ד' עכ"ד. והיינו למרות שהאדם מתעורר בתפילה ומתפלל בכוונה אך רק יוצא מהתפילה שוכח מה שביקש והתפלל. (תהלים ל"ד), לכו בנים שמעו לי וגו'.

וכיוצא בזה פרשו הפסוק (תהלים ל"ד), לכו בנים שמעו לי וגו', לכאורה היה צריך לכתוב, בואו בנים ולא לכו? אך הכוונה בזה, שלא די מה שתשמעו לי בעת שאתם לפני, אלא גם אחרי הליכה ממני, תשמעו יראת ד'.

כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו "אחריו" וגו'.

וכיוצא בזה פי' הכת"ס, מה דכתיב (בפרשתנו), כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו "אחריו" וגו', דתיבת "אחריו" לכאורה מיותרת? אך הכוונה כנ"ל, דלמד אותם אברהם דרך ד', שאף שלא בפניו, אלא "אחריו" יחזיקו בדרכי ד'.

מי ומי ההולכים (שמות י"ח).

ובזה פי' בספר קדושת יום טוב (לליל ד' דסוכות), מה דאיתא במדרש, אמר פרעה - מי ומי ההולכים (שמות י"ח) אמר להם עתידים אתם לומר פעמיים מי, מי יעלה בהר ד' ומי יקום במקום קדשו (תהלים כ"ד - ג) ע"כ, דהנה איתא בסה"ק לפרש, מי יעלה בהר ד', על דרך אין לך אדם שאין לו שעה, שמתעורר לתשובה ועבודת ד', אבל הדבר אינו מחזיק מעמד כמעט רגע התעייף בו עיניך ואיננו, לכן כל איש יעלה לפעמים בהר ד', אבל החכמה ומי יקום במקום קדשו, שלא יפול ממדרגתו, ויהיה לו שם תקומה עכת"ד.

סיפור השפע בא דווקא ממקום שלא חשבה:

סיפור כיצד השם יתברך בוחן את האדם. הייתה פעם בעיירה רחוקה ונידחת, אישה אחת, שהפרנסה שלה הייתה ממכירת כעכים. בכל יום חמישי היא הייתה מכינה קערה גדולה של בצק, מרדדת לכעכים, אותם היא הייתה אופה ומוכרת בשוק ביום שישי. על ידי המכירה הזו, היא הייתה מתפרנסת לכל השבוע. ביום חמישי אחד, הכינה האישה את קערת הבצק, שיתפח הבצק. חלפה שעה, וכשהיא הסירה את הכיסוי מהקערה, היא גילתה שהבצק לא תפח בכלל. היא מבינה שאם הבצק לא יתפח, לא יצאו לה כעכים טובים, ולא יהיה לה כסף לקנות אוכל לשבוע הקרוב. מבחן אמונה ראשון, היא הוסיפה קצת שמן, קצת מלח לבצק, לשה שוב, כיסתה את הקערה, עצמה את עיניה, והתחילה להתפלל. 'ריבונו של עולם. אני ממש מבקשת ממך שתעזור לי שהבצק הזה יתפח. אתה יודע שכל הפרנסה שלי תלויה במכירה הזאת של הכעכים. מהכסף הזה אני יכולה להאכיל את הילדים שלי. אני רוצה שכשאני אבוא עוד שעה, אני אגלה שהבצק תפח היטב.' חולפת שעה. האישה מסירה את הכיסוי מעל הבצק, ומגלה שהבצק עדיין לא תפח. מבחן אמונה שני, היא הוסיפה עוד קצת שמרים, לשה שוב, כיסתה את הקערה, והתחילה להתפלל. 'ריבונו של עולם. אני ממש מבקשת ממך שתעזור, שהבצק הזה יתפח. אתה הרי יודע שכל הפרנסה שלי, והאוכל של הילדים תלוי במכירה הזאת של הכעכים. אני מאוד מבקשת שכשאבוא עוד שעה, הבצק יהיה תפוח וטוב.' עברה שעה. האישה מציצה לקערה, והבצק לא תפח. מבחן שלשישי, טוב אין ברירה. היא הכינה מהבצק כעכים, הניחה אותם בתבנית, הכניסה לתנור, והתחננה 'ריבונו של עולם אתה יודע שכל הפרנסה שלי תלויה בכעכים האלו. אני מבקשת ממך שתעזור לי, שיהיה נס והכעכים האלו יצאו טובים מהתנור. חולף לו זמן האפייה. האשה מוציאה את הכעכים מהתנור, מברכת ומנסה לטעום, והנה כל הכעכים קשים כמו אבן, אי אפשר בכלל לאכול אותם. מבחן אמונה רביעי, היא מבינה שאין לה כל ברירה. אלו הכעכים, ואותם היא תנסה למכור. למחרת בבוקר היא יוצאת לשוק, כשסלסלת הכעכים בידיה, והיא מתפללת לה: 'אנא עשה שאנשים ירגישו בכעכים האלו טעם טוב וירצו לקנות היא מנסה למכור אותם במשך כל היום ואף אחד קונה. כל העוברים והשבים שבודקים את הסחורה, מגלים שהכעכים קשים, ולא מוכנים לקנות אותם. עוברת שעה, ועוד שעה, היום קצר ועליה לשוב לביתה, להתכונן לקראת השבת. אז היא מרימה עיניה לשמיים, ומתפללת 'ריבונו של עולם. אם עכשיו לא קונים ממני את הכעכים, לא תהיה לי פרנסה שבוע ואז זמן קצר לפני שבת, מגיע יהודי גבוה לבוש בגדי שבת, ממחר מאוד. ושואל אותה 'כמה עולים הכעכים האלו?' היא אמרה לו את המחיר הרגיל. 'מצוין' הוא ענה. 'אני רוצה את כל מה שיש כאן' היא היססה. תשמע אולי כדאי שתבדוק אותם לפני כן תטעם, כי זה יצא הפעם קצת שונה מכל פעם' הוא נטל כעך אחד, מנסה לנגוס, מגלה שהוא קשה, ואומר 'מצוין זה מעולה. אני רוצה את כל הסלסלה' 'אפילו שזה יצא קשה השבוע?' תהתה האישה. 'יצא מצוין' אמר האישי. 'השבוע נולד לי בן, ויש 'שולם זוכר' השבת, המון אנשים עומדים להגיע. אני צריך שיהיה כיבוד שיישאר על השולחן לאורך כל הזמן של השולם זוכר, אז הכעכים הללו דווקא בגלל שהם

מבחן האדם באמונה

קשים ממש טובים בשבילי! הוא קנה את כל הכעכים, והלך לו. אותה אישה נשאה את כפיה אל השמיים, ואמרה 'ריבונו של עולם, על הכל חשבתי. חשבתי שאולי תביא את הישועה מהכיוון של השמן והמלח, חשבתי שאולי תביא לי את הישועה דרך השמרים, חשבתי שאולי תבוא הישועה בטעם מיוחד בכעכים, אבל לא חשבתי שתצמיח לי את הישועה בגלל שהם קשים.

מוסר השכל:

עלה בידנו ללמוד מתורתנו הקדושה עד כמה האדם צריך לנצל את ההתפעלות כדי לסלול לו דרך בעבודת השם אך בל נשכח כי האדם נקרץ עפר מהאדמה ומאפיל על מעשיו, והחכם חושב ומתבונן במה יוכל להתחזק באמונה ולקנות מידות טובות ולשנות הרגליו הרעים ולהתמיד באותן קבלות עדי הופכות לקניין בנפשו ורק אז יידע כי הועיל במעשיו ותיקן בזה את נפשו ויוכל להחזיק מעמד גם כאשר יבואו נסיונות בדרכו, ידע כי אינם אלא מבחני אמונה שהשם יתברך בוחן את האדם עד כמה הוא מאמין ובוטח בו, ומעולם לא יפעל רק על פי התפעלות רגעית מבלי להתבונן בסובב אותו וביכולותיו וסוף מעשה במחשבה תחילה.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

ידיעת השם

פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בְּרֵאתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרַיִם (יג, יז)
ה'עם', יראו מלחמה - ומיד ישובו למצרים.

- הם כבר היו במצרים. ויצאו משם.
ומה היה שם, במצרים?

היה 'דבש'. איש תחת גפנו, תחת תאנתו. בלי מלחמות ושיעבודים ושאר מרעין בישין.
שווה לחזור לשם בכל מחיר.

- שאם לא כן - מאיפה נולד הרעיון הגאוני הזה לשוב למצרים??
בפרט שגם לאחר מכן יש 'טענות' כאלו: 'למה זה העליתונו ממצרים'; 'הלא טוב לנו שוב
מצרים'; 'למה זה יצאנו ממצרים'; 'מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים'.
ויש גם מסקנות מהטענות הללו:
- 'טוב לנו שוב מצרימה!'

אנחנו יודעים מה באמת היה במצרים. התורה מלמדת אותנו.
וזו לא היתה 'חוויה נחמדה'. בכלל לא.
זה היה סבל נורא ואיום. אי אפשר לתאר!

- מאות שנות עבדות משפילה; מכות והתעללויות 'על בסיס קבוע'; שחיטת תינוקות כדי
לרחוץ בדמם. רק נדמיין את זה לרגע.

אנשים נולדו אל תוך העבדות הזו, וגם מתו כעבדים. לא היה להם רגע אחד של חסד.
רגע אחד של חירות, של מחשבה עצמית. משהו שיהיה 'שלהם'.

- אז מיהו האדם השפוי, שיראה איזו מלחמה - וישוב מיד אל תוככי התופת הזו??

*

קונספציה

אנחנו מכירים משהו דומה.

- לא ממש, וגם לא קרוב; אבל יש כאן את הרעיון.
גם בדור שלנו, יש 'בראותם מלחמה'.

וכולם מדברים - על ה'קונספציה'.

נולמי שאינו מכיר: 'קונספציה' זו תפיסת מציאות.

תפיסת המציאות שלנו מנחה אותנו כיצד לנהוג. למשל, אם אני יודע ו'תופס' שהאדם שמולי הוא אבא שלי - אני אתנהג אליו אחרת מאשר אם אני חושב שזה הבן שלי. באבא ובן, באמת קשה להתבלבל. אבל בדברים יותר מורכבים, כל אחד עלול לטעות. למשל - תפיסת המציאות מיהו 'ערבי'. וכמתואר להלן.]

הם חשבו 'לתומם' שבני ישמעאל הם אנשים רגילים. חושבים כמו אדם נורמלי, מתנהגים כמו אדם נורמלי.

ואם 'יתנו' להם, אז הם יהיו בשקט. תאות הרצח שלהם תיגנו, או תיעלם לחלוטין. לא יהיה שווה להם להפסיד.

שלא לדבר על התפיסה ה'הומאנית', שהם בני אדם שווים. ושהם 'מסכנים'. וגם 'מגיע' להם כל מיני דברים.

ושכל מה שהם עשו - מגיע מ'תסכול'. מדיכוי, מעניות, מסבל. ואם נשפיע להם, ונייצר להם 'גן עדן' עלי אדמות' - אז גם הם יעניקו לנו 'גן עדן' כזה. וביד רחבה. כפי מסורת האירוח הישמעאלית.

- רק לא אמרו לנו היכן הוא, ה'גן עדן' הזה. כנראה שהישמעאלים החביבים התבלבלו, וניסו לשלוח אותנו בטעות לגן העדן שאינו 'עלי אדמות'.

היו שחשבו, שהם 'מורתעים'. שהם יודעים שה'צבא' חזק, ושיש לו הרבה טכניקות סודיות ו'טכנולוגיות' מסתוריות, והם מפחדים. הם לא ינסו לממש את תאות הרצח שלהם. וגם לא את שאר התאוות.

זו היתה ה'קונספציה'.

- ה'משוואה' הזו: יש תסכול, ואז היצר מתעורר ורוצה להשתולל; והתגובה - מצד אחד 'הרגעה' ב'גן עדן', ומצד שני צבא חזק ומרתיע. ואז - האויב מפחד, וגם נרגע, ונשאר ספון בביתו ובמנהרותיו.

אז מתברר, ששום דבר כאן לא נכון.

תאוות הרצח אינה 'תסכול', אלא - 'דת'.

וזה לא רק דת - אלא אופי טבעי. 'ידו בכל', 'פרא אדם'.

וזה באמת 'יצר'. אבל הוא כל כך חזק, וגם כל כך 'דתי' - שאין שום דרך להרגיע ולהרתיע אותו.

את ה'גן עדן' שניסו לתת להם - הם בלעו. על כרעיו ועל קרבו. אם יש איזה 'אידיוט שימושי' בסביבה, למה לא לנצל אותו.

וגם ה'פחד' נעלם לגמרי - כשהם מובטחים שה'צבא החזק' הזה יוביל אותם לגן עדן הרבה יותר 'אטרקטיבי'. כידוע.

אז כעת הקונספציה הזו - נשברה. ה'צבא' נלחם, ו'ביחד ננצח'!...

- ככה לפחות היו מי שחשבו.

והם - התבדו.

כי כל מי שיושב שם, בהנהגת ה'מדינה' שלהם, וה'צבא החזק' ההוא, לא באמת יכול לצאת מהמחשבות הללו. מה'קונספציה' הזו.

כבר מדברים על לתת להם - כדי לקבל; על 'מדינה' - כדי שיהיה שקט; על הפסקת המלחמה - כדי שהגויים כולם יירגעו.

- על החזרת אותם רוצחים ארורים לבתיהם. למנהרותיהם. למקומם ה'טבעי'. למקום בו תהיינה להם האפשרות וה'לגיטימציה' - לתת דרור ליצריהם השפלים.

הלא הם אינם מוכנים להכיר ב'אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן', גם לא כשמדובר על 'דמיהן' אדום לגמרי; וכך הם יכולים לחשוב ברצינות על להחזיר 'עכשיו' - את המצב ההוא, בו העם כולו נתון ל'חסדיהם' של אותם מרצחים ארורים.

- וזאת לאחר שההשקעה האמיתית ב'פודין את השבויין' - תפילה למשל - בכלל לא 'מוכרת' כחלק מ'הוצאות המלחמה'.

[ההשתתפות בצער העצום של השבויים הכלואים שם - קשה מנשוא. כפשוטו, קשה 'לשאת' אותה.]

מי שינסה להתעלם ולשכוח, עלול להקשות את ליבו לאבן, להרוס את מידותיו; ומי שינסה לחשוב על זה בלי שליטה - עלול לשקוע בדיכאון.

ההמלצה היא לחשוב עליהם זמן קצוב, להרגיש אותם - קצת, ולנתב את הכאב לעשייה נכונה וברוכה, כמו תפילה מיוחדת וכדו'.]

כולם שבויים - ב'מצרים'. באותו 'מיצר' סגור ומסוגר.

- אבל זו ה'קונספציה' - שלהם! לא שלנו.

לא של ה'חרדים אל דברו'. אנחנו אף פעם לא היינו חלק מה'מדינה' הזו שלהם. וגם לעולם לא נהיה.

אבל זו דוגמא טובה מאוד, ל'מלחמה' - המעלה את הרצון לשוב ל'מצרים'.

- גם לנו יש 'מלחמות'. וגם 'מצרים'. ועלינו לשמור על עצמנו שלא לרצות 'לשוב' לשם, חלילה.

*

להתחפר במקום

כך פועלת נפש האדם.

יש את החיים הרגילים. אלו שאנחנו מכירים אותם היטב.

ולפעמים - החיים הללו מלאי בעיות. וצרות. וחוסרים.

ואז בא מישוהו, ומציע - בוא. צא משם, יש לי הצעה מעולה עבורך. חיים אחרים לגמרי. חיים טובים, מלאי שפע.

ומשום מה האדם אינו רוצה. אל תפריעו לי. אני בדיוק באמצע משהו כאן. תנסו אולי עוד חודש.

[המניעה הזו ניכרת פעמים רבות אצל אלו שבאים ליעוץ. יש להם את הכלים לחיים טובים יותר, אבל הם 'מתחפרים' במקומם. לא רוצים 'לצאת'.

זהו 'פחד משינוי', ושורשו - בפחד מוות. כי כשנוטלים לאדם את החיים שהוא היה רגיל אליהם, בחווייה שלו - זה מוות. יש דרך לפתור את הבעיה הזו, ואכמ"ל.]

- לא רצו לצאת ממצרים.

כמו העובר, שאינו רוצה לצאת ממעי אימו (עי' העמק דבר שמות ג, ח).

בחוץ - יהיו לו חיים. ואם הוא ישאר בפנים - זה מוות בטוח עבורו.

- והוא לא רוצה לצאת!

ואפילו שהוא כבר יצא - הוא לא מרגיש 'בבית'. הכל חדש לו שם. הכל לא מוכר. והדחף הטבעי הוא - 'נשובה מצרימה'!

נשוב - לאותו שיעבוד, לאותו סבל. לתינוקות הנשחטים. להתעללויות הנוראות.

נשוב 'לחסות בצל' חרבם של שכנינו, בני ישמעאל. להיות מטרה נוחה ליצרם השפל. זה עדיף מהמצב הנוכחי. את זה אנחנו מכירים.

לזה יש גם סיבה נוספת:

את הסבל - הקטן יחסית - שבמצב הנוכחי, מרגישים היטב; זו - חווייה ממשית. מציאותית. כואבת. והסבל שהיה 'אז', בעבר, כבר נשכח מהלב. הוא בגדר 'זיכרון' בעלמא, בשכל. לא ב'חווייה'.

[זה קורה גם להיפך.

למשל - מי שרוצה לפרק את ביתו. כעת הוא חווה סבל, והעתיד שהוא מדמיין לעצמו - כאדם 'חופשי' - נראה לו ורוד ביותר. וזו עלולה להיות טעות. פעמים רבות מתחרטים עליה, וזה כבר מאוחר מידי.

מדוע זה קורה? וכי אין לו פחד משינוי?

קשה להסביר במסגרת זו. בקצרה ממש: הדמיון שלנו מסוגל לצייר לנו את העתיד באופן כזה שזה לא יהיה 'חיים חדשים', אלא משהו שאנחנו כבר מכירים ורוצים. ודו"ק.]

*

פרק א - ידיעת הבורא

היציאה ממצרים, היתה ה'ניתוק' הראשון.

- הכניסה הראשונה - לחיים חדשים.

- עם ישראל היו 'גוי בקרב גוי'. בתוך ה'קרבנים' של המצרים. עבדים בכל הרמ"ח והשס"ה. או כמעט בכל הרמ"ח והשס"ה.
- 'הללו עובדי כוכבים ומזלות, והללו עובדי כוכבים ומזלות' (עי' זוה"ק תרומה קע ע"ב). ואז הם עברו תהליך של לימוד. של דעת. של הכרה חדשה.
- התהליך הזה היה מורכב מכמה נושאים (עי' רמב"ן סוף פרשת בא, יג טז, ד"ה ועתה):
- א. ידיעת השי"ת.
 - ה' יודע את כל מה שקורה כאן.
 - ב. השגחת השי"ת.
 - השגחה אינה רק 'ראיה' של מה שקורה, אלא מעורבות אמיתית. אכפת לו מכל דבר. ולכן יש גם שכר, כשמישהו משביע את רצונו; ועונש - כשזה להיפך. כל זה כלול - ב'השגחה'.
 - ג. חידוש העולם.
 - העולם לא היה תמיד, אלא הוא מחודש. ה' 'חידש' אותו. 'ברא' אותו. והוא יכול לחדש בו עוד בכל רגע נתון, כמו הניסים למשל.
 - ד. יכולת ה'.
 - ה' - יכול! אין גבול ליכולתו.
 - ה. נבואה.
 - ה' 'מתקשר' עם ברואיו. מעביר מסרים, נותן הוראות. ובכלל זה - כל התורה כולה, שעברה אלינו מפי אבי הנביאים - משה רבינו.
 - הלימוד הזה נעשה - על ידי האותות והמופתים (עיי"ש).
 - והמטרה - שנודה על האמת: ה' ברא אותנו. 'המציא' אותנו יש מאין.
 - ויש גם עוד מטרה:
 - שנאמין - שכל מה שקורה זה 'השגחה'. הכל זה או שכר - או עונש (עיי"ש היטב).
 - ומי שאינו מאמין בזה, אז ה' באמת מניח אותו 'למקרי הטבעים' (עי' רמב"ן ויקרא כו, יא. וע"ע בדבריו בראשית יט, ח, ד"ה והנה הלך).
 - ולכאורה, כל זה שייך גם לגויים. גם אותם הוא ברא וחידש. גם הם יכולים 'להודות על האמת' הזו. מה היחודיות שלנו כעם ישראל?
 - מה עם 'ישקני מנשיקות פיהו'? מה עם האהבה העצומה הזו, המתוארת בשיר השירים?
 - מה עם הקשר של 'דוד ורעיה', איש ואשה, שאנחנו חלק ממנו?
 - היכן מתבטא ה'ושכנתי בתוכם'?
 - היכן הוא ה'ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת'?

- מדוע לא מובא כאן ה'תנו עוז לאלוקים' - שהעבודה היא 'צורך גבוה' ממש?
והתשובה לכאורה היא - שעד כאן זה התהליך הראשון. הניתוק מה'מיצר' של מצרים,
והיציאה - לרשותו של הבורא האחד.

- עד כאן, זו ידיעת ה' יתברך - בדרך 'כלל'.
ויש לזה המשך. פרק ב'.

*

פרק ב', דרך 'פרט'

לאחר ארבעים שנה, טרם כניסתם לארץ ישראל - הגיע פרק ב' (עי' זוה"ק וארא, כה
ע"א).

וגם הוא היה סוג של 'ניתוק' מהחיים הקודמים, וכניסה לחיים חדשים.
וזה יחודי לנו. לעם ישראל. לבניו של ה' יתברך.

זו ידיעת ה' בדרך 'פרט' (עיי"ש). זה משהו - שעלינו לדעת אותו.

וזו לא רק 'ידיעה' בעלמא. כי הידיעה שלנו - כשהיא בדרך פרט - היא פועלת מציאות
ממש.

ידיעת הבורא, אינה משנה מאומה בבריאה עצמה. היא לא יוצרת מציאות. היא פועלת
רק - באדם היודע עצמו.

- היא יכולה להעלות אותו לדרגת 'צדיק', ולאגור עבורו שכר עצום; אבל הכל - זה רק
בו. באדם עצמו.

הידיעה בדרך 'פרט', יוצרת מציאות אמתית ממש. כי בדרך 'פרט', ה' מתגלה - במידת
מלכותו. הוא מתגלה, כמלך.

ומלך - צריך שיהיה לו עם. אחרת הוא לא יהיה מלך.

ואם כן - כל אחד מה'עם', בכוחו ליצור עבור המלך - את המלכות שלו.

- בכוחו לפעול - במלך עצמו!!

וכשמתייחסים אליו רק כ'בורא', אז חסר כאן משהו עיקרי מאוד. משהו שהוא מטרת
הבריאה ממש:

- מלכות ה' בארץ.

ויש כאן 'ידיעה'. דעת. זו סוגיא - שמוטל עלינו ללמוד אותה. 'למינדע בה' (עי' ביאור"ג
לתיקו"ז תי' ל, דף פא ע"ב, ד"ה לגבי שכינתא).

והידיעה הזו, אינה נשארת בגדר 'ידיעה' בעלמא. זה לא רק משהו שנמצא ב'שכל' שלנו.

- הידיעה הזו יוצרת מציאות ממש!

היא יוצרת - 'חיבורים'.

- חיבור בין המלך הקדוש - לעמו. חיבור בין קודשא בריך הוא - לשכינה, מידת מלכותו. חיבור בין הבורא יתברך, לעולמו. 'דירה בתחתונים'.
ואלו חיבורים, שאם לא נייצר אותם - הם לא יקרו!!
והמקום בו הם מתרחשים, זו ארץ הקודש. ארץ ישראל.
הארץ שנקראת 'נחלת השם' (עי' רמב"ן ויקרא יח, כה).
- הארץ שהיא ה'נחלה' - המקום - של ה'שם'. של שמו הגדול יתברך.

*

הקונספציה שלנו

וכאן עלינו לצאת מה'קונספציה' שלנו.

- אנחנו חיים בארץ הקודש!!

ואנחנו ב'קונספציה' - שהארץ הזו היא סוג של 'מקום מגורים' אטרקטיבי. או קצת פחות אטרקטיבי.

וגם ש'במקרה' הגענו לכאן. ו'במקרה' גם יש כאן שישים ריבוא מעם ישראל. ויש כאן איזה 'שלטון' חילוני, שצריך איכשהו 'להסתדר' איתו. שזה עוד סוג של 'גלות'.

וזה לא נכון!!

- ארץ ישראל - אינה 'גלות'! היא מעולם לא היתה גלות! (עי' זוה"ק ויחי ריד ע"ב).

ובפרט - כשיש כאן שישים ריבוא יהודים. שישים ריבוא אנשים שנושאים בקרבם את ה'ניצוץ' של מלכות ה'. של השכינה הקדושה.

ה' יתברך שוכן בנו, ובארץ הקודש. זה המקום שלו.

- מקום - של מידת מלכותו. שלו, כשהוא מתגלה כמלך.

ומעתה.

יש כאן שלטון. והוא חילוני לגמרי.

והם נתונים עמוק בתוך 'קונספציה'. ומי שעינים לו בראשו, ומעט שכל נותר בקדקדו - מבין כמה שזה 'עקום'.

- ומה האמת?

- שצריך להילחם. ולמגר את שלטון החמאס. ו'ביחד ננצח'!

האמנם??

ככה יוצאים מהקונספציה, כשזה 'ככל הגויים בית ישראל'. כשזה שלטון של 'ערב רב'. זה המקסימום שהם יכולים להגיע אליו.

אבל אצלנו - זו עצמה הקונספציה.

והתוצאות של הקונספציה שלנו - הם הרות אסון. חלילה.

'מדינת ישראל', חרתה על דגלה - מרידה בה' יתברך. במלכותו של ה' יתברך.

- מרידה? למה?

הלא מאפשרים לנו ללמוד תורה, לעשות מצוות, להתפלל. אפילו נותנים פירווי
'תקציבים' לכל הדברים הללו!
הכל נכון.

- אבל ארץ הקודש - היא רק שלהם!

וזו המרידה הגדולה ביותר.

כי הארץ הזו - לא שלהם. היא גם לא שלנו. אף פעם לא היתה (עי' רמב"ן שם).

- היא ארצו שלו יתברך! מיוחדת - לשמו!

זה הארמון שלו. הבית הפרטי - שלו.

ובבית הפרטי שלו, באים 'ערב רב', ויוצרים 'שלטון'. הארץ - היא שלהם. של ה'מדינה'.

ואם ה' רוצה להיכנס ל'קואליציה', אז שיצא לקמפיין, יביא מספיק מנדטים - ויכנס
ל'כנסת'. אנחנו בדמוקרטיה. כל אחד יכול.

ובכפוף - לחוקיה של אותה דמוקרטיה. ל'מגילת העצמאות' שלנו.

וזו ה'חוצפא יסג' הגדולה ביותר. כשמישהו 'מרשה' לך - להיכנס לביתך שלך.

אלו הערב רב! אותם אלו שעליהם נאמר 'פן ינחם העם... ושבנו מצרימה'. 'העם', זה הערב
רב (עי' זוה"ק בשלח מה ע"ב).

מצרים, זו האמיתית, וגם זו שבלב - היא ה'בית' שלהם. והם מנסים כל העת 'לשוב'
אליה. וגם להשיב את כולנו.

- אצל הערב רב, זה ה'לכתחילה'. להרוס את עם ישראל מבפנים. ואצל הנגררים אחריהם

- זו 'קונספציה'. קושי 'לצאת'. קושי בהבנת המציאות. קושי, שמקורו - בתעמולת הערב
רב.

ועם כל האמפתיה והכרת הטוב לאלו שמסכנים את נפשם, הם עדיין הזרוע המבצעת
של המדינה הזו.

- של המרידה הזו!

זה תמיד - 'אנחנו'. ו'ביחד'. וה'כוחות שלנו'. ו'להגן על הבית שלנו'.

- מישהו נלחם בשם ה' יתברך - על הנחלה שלו? על שמו הגדול שלא יחולל בגויים? על
שהוא יתברך ימלוך בפועל בארץ הפרטית שלו?

אז תורה, יש לנו. והרבה. תפילין גם יש. מהודרות ביותר. הסוכה שלנו כשרה לכתחילה.

אפילו לדעת החזו"א. יש גם מצות לפסח, הנקיות מחשש של 'משהו' חמץ.

וכל אלו - הינם מפתחות לאוצרות אדירים. אוצרות שכר ש'עין לא ראתה'.

שכר, עבורי. עבור ה'אדם'.

- ומה עם ה' יתברך? מה עם מלכותו שלו??

*

לקפוץ אל הים

על מי התביעה הזו?

בעיקר - על אלו העוסקים בתורה הקדושה.

כך מגלים לנו חז"ל (תיקו"ז, תי' ל, דף פא ע"ב. ועי' בביאור"ג שם). אלו שעסוקים רק בעצמם, רק בשכר שלהם - עלולים לגרום חלילה צרות רבות!

חז"ל מגדירים אותם - כנתונים בשינה עמוקה. אטומי עינים, סתומי לב.

הרי יש לכם 'לב' לדעת. אז למה אתם לא מתעוררים לכך. למה.

מלכות ה' - נמצאת ביניכם, העוסקים בתורה הקדושה. אין לה מקום אחר. אז - תתעוררו אליה. תעשו למענה.

- כל זה מפורש בחז"ל!

גם התוצאה של כל זה כתובה שם. וזה נראה דומה מאוד למה שהתרחש כאן בעת האחרונה.

אנחנו צריכים לקפוץ - לים.

- לנסות לקרוע את הים הגדול הזה.

המצרים נושפים בעורפינו. כוחות ה'רע' שולטים. בכל מקום ובכל פינה. זהו דור אחרון, וזה 'צד השני' מטיל את כל 'כובד משקלו'.

- וזה באמת 'כבוד'. אנחנו מרגישים זאת היטב.

ועלינו להתקדם. להבין מה צריך לעשות, ולהתחיל - לעשות!

לקפוץ אל הים!

להתחיל ללמוד - מהי ארץ ישראל. מהי שכינה. מהי מלכותו יתברך.

ולעשות כל מה שאפשר - למענה!

לזעוק את זעקתה, אל תוך ה'דעת' שלנו עצמנו. לנסות - בכח - למגר משם את הדעת הקלוקלת, זו שמנחיל לנו ה'ערב רב'.

וה'לעשות' הזה, הוא בעיקר - דעת נכונה. אין 'שולחן ערוך' חדש חלילה. אין גם מצוות חדשות. חוץ מאלו התלויות בארץ.

אבל הדעת - שהיא המחברת בפועל - צריכה להשתנות. להתקדם. לעבור ל'באורח פרט'.

*

לסיכום:

יש כאלו שאינם רוצה לצאת ממצרים. וגם לאחר שיצאו - הם רוצים לחזור לשם. הם שבויים - ב'קונספציה'. בתפיסת עולם שגויה, הרואה במצרים 'בית'. וכך 'בראותם מלחמה - ושבנו מצרימה'.

יש ידיעת ה' בדרך 'כלל': ידיעת הבורא. זה השלב הראשון.

ויש ידיעת ה' בדרך פרט, ידיעת מלכותו. ידיעת השכינה הקדושה. ידיעת החיבור שבין ה' לעמו, לארצו, למלכותו.

והידיעה של ה'פרט' - היא עצמה יוצרת את החבורים הללו.

המציאות של היום, בה אנחנו חושבים רק על עצמנו והשכר שלנו - גם היא סוג של 'קונספציה'. ויש בה כדי לגרום חלילה את מה שחווינו בעת האחרונה (כך מפורש בחז"ל).

הערב רב נלחמים כנגד ה', כנגד מלכותו בארץ. הם מורדים בו ממש.

עלינו לצאת מעצמנו, לצאת מה'שינה' שלנו, מ'אטימות הלב' שלנו (גם לשונות אלו מפורשים בחז"ל) - ולחשוב על ה' יתברך. על מלכותו.

ללמוד את הסוגיות הללו, ולשנות את ה'דעת' שלנו, להתחיל - לחבר. לאחד. 'למשוך' את ה' יתברך לכאן, אל מקום מלכותו.

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

נבואת ישראל בקריעת ים סוף - גילוי הנהגת השי"ת

אָז יִשִּׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וְגו' (טו, א)

הנה רבינו כתב דברים מופלאים בענין קריעת ים סוף, דנעשו אז ניסים גלויים דע"י קריעת ים סוף ראו הכל הנהגת הש"י ואין צריך כלל לטבע, וראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא כמבואר במכילתא. ונעשו אז כולם נביאים כמשה רבינו כדאיתא בירושלמי סוטה (פ"ה ה"ד) ביקשו לומר שירה ושרת עליהם רוח הקודש ואפילו קטן שבישראל היה אומר שירה כמשה.

ובביאור הענין דראו שאין צריך הנהגת הטבע ביאר רבינו כך, דהנה הנהגת הטבע מתנהלת ע"י סיבות המכוננות עילה ועלול המסתירות את השגחת ה'. וכן ראה יחזקאל הנביא כמבואר ברמב"ם (מו"נ ח"ג פ"א) והגילוי היה שהם ראו שהשי"ת הוא מנהיג את סדרי הטבע ברצונו ואי"צ להם אלא שכך רצונו.

והנה רבינו מבאר שאופן קריעת ים סוף היה כך, דהנה הבריאה נבראה כך שבתחילה היתה תוהו ובוהו פירוש שהיו "נקודות ועצמים ופרדים". (במפענח צפונות (עמו' פה) הראה שהרמ"א ז"ל בתורת העולה ח"ב פ"ל כתב כזה). דהיינו חומר בלא צורה וצורה בלא חומר, שזהו (היינו צורה בלא חומר) בגדר עלה במחשבה לבראות העולם בתשרי ונברא בניסן (תוס' ר"ה דף כ"ז ע"א ד"ה כמאן). ואח"כ נצטרפו ונעשה מציאות וחומר עם צורה. ובקריעת ים סוף נהיה הים ל'פרדים'. והיינו שהנהגת סדרי הטבע התבטלה וחזר למצב תוהו ובוהו - הבריאה הראשונה.

הנה רבינו בצ"פ ברכות דף נ"ד ע"ב בדברו אודות שם צב-אות שמנהיג סדרי הטבע ושם מ"ב ושם ע"ב כתב שזהו שנעשה מים סוף כמו שהיה בריאה א'. וביארו (העורכים החשובים) שכונתו כנ"ל שחזר למצב של תוהו ובוהו. וזה נעשה ע"י הנהגה טבעית דשם ע"ב ולא ע"י הנהגה ניסית. והעירו שביאור זה אינו כביאור שמבאר רבינו (במקו"א) דלא היה שם גדר טבע כלל וכו' (שהבאתי לעיל).

ולענ"ד נראה כמו שכתבתי ובתוספת, דאמנם היה זה ע"י שם ע"ב כמוש"כ רש"י בסוכה דף מ"ה ע"א (שהובא שם) ושם זה הוא פועל בסדרי הטבע - מהלך ד'גלות' דליכא ניסים גלויים (כמו שהובא מד' רבינו בתרומות עמו' 122), מ"מ לומד רבינו דאופן הפעולה שפעל השי"ת בים סוף היה הפוך לבטל סדרי בראשית ולהחזיר את הים למצב של תחילת

הבריאה ובזה ראו שהשי"ת הוא המפעיל את סדרי הטבעי. [צ"פ עה"ת ועל המו"נ עמו'
ת"ה-ו ברכות דף נ"ד ע"ב והוריות דף י' ע"ב ושו"ת צ"פ החדשות ח"א מכתבים מכת' י"ז
וח"ב מכת' ט"ו]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים ותמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

ההצלה הכפולה בים סוף

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיַבֶּשֶׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַיָּם לָהֶם חֹמָה מִיַּמִּינָם וּמִשְׁמָאלָם (יד, כט)
כמה תמיהות בעניין הקטרוג על עם ישראל

על נס קריעת ים סוף נאמר בתורה "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בַּיַבֶּשֶׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַיָּם לָהֶם חֹמָה מִיַּמִּינָם וּמִשְׁמָאלָם" (פרק יד פס' כט). והנה לעיל (פס' כב) נאמר "וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַבֶּשֶׁה וְהַיָּם לָהֶם חֹמָה מִיַּמִּינָם וּמִשְׁמָאלָם", ויש להבין מדוע השמיע הכתוב פעמיים שבני ישראל הלכו בתוך הים והים שימש להם כחומה. וביארו חז"ל שבפסוק השני נאמר 'חמה' חסר ו'ו', ללמד שהיה קטרוג על ישראל, ונתמלא הים עליהם חימה [כעס]. וכך אמרו (מכילתא פר' בשלח פרשה ו) "והיו מלאכי השרת תמהים לומר בני אדם עובדי עבודה זרה מהלכין ביבשה בתוך הים?" וממשיך המדרש שלא ניצלו ישראל אלא בזכות התורה שעתידים לקבל. ובילקוט שמעוני (סוף רמז רלד) מבואר שענה הקב"ה למקטרג, שישראל עבדו מתוך שעבוד וטירוף הדעת ואין לדון שוגג כמזיד ואונס כרצון.

ומבואר, שמתחילה שעברו ישראל בים סוף לא היה עליהם כל קטרוג [ולכן נאמר 'חומה' עם ו'] ורק כשהמצרים טבעו בים סוף, התחילה מידת הדין לקטרג עליהם [ולכן בפעם השנייה נאמר 'חמה' חסר ו']. ויש להבין, שהרי בכל מכות מצרים מהם ניצלו ישראל לא מצינו שמידת הדין קטרגה כנגדם, והטעם פשוט, שהמצרים נענשו על ששעבדו את ישראל, וישראל אף שחטאו בעבודה זרה לא היו שייכים לכך, ומה נשתנה בקריעת ים סוף שמידת הדין קטרגה עליהם. עוד יש להעיר, שתשובת הקב"ה שישראל עבדו עבודה זרה מתוך אונס, צריכה ביאור, שהרי עבודה זרה היא אחת מהעבירות שדינם "יהרג ואל יעבור".

עוד יש להעיר על סדר ההודאה בשירת הים. בתחילה מתוארת טביעת המצרים [מרכבות פרעה וחילו ירה בים וגו' וברוב גאונך תהרס קמייך] לאחר מכן נס קריעת ים סוף [וברוח אפיך נערמו מים, נצבו כמו נד נוזלים, קפאו תהומות בלב ים], ולאחר כך שבים לספר על עונש המצרים [אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל וגו' צללו כעופרת במים אדירים]. ולכאורה הפסוק העוסק בקריעת ים סוף צריך להופיע בתחילת השירה ולא באמצעה. עוד יש להבין, שהפסוק המתאר את עמידת המים כחומה לישראל נאמר בלשון "וברוח אפיך נערמו מים" וביאר רש"י, שזו דרך משל על כעסו של הקב"ה, שמכח כעסו עמדו המים. ויש להבין מדוע צריך היה הקב"ה לכעוס על המים שיעמדו.

והנה, מצינו מקום נוסף, בו היו צריכים ישראל להיענש לולי הקב"ה הצילם - במכת בכורות, שרק בה הוצרכו ישראל לשים דם על המשקופים כדי שהקב"ה יפסח עליהם. ואף הבכורות נקנו לקב"ה במכה זו תחת הצלתם, וזה טעם מצוות פדיון הבן. ואף כאן יש להבין, במה שונה מכת בכורות משאר המכות, שלא הוצרכו ישראל לפעול בשביל הצלתם.

מכת בכורות והטביעה בים באו כעונש ולא כהתראה

והביאור בזה, ששנינו (מכילתא בשלח ו) שבמצרים לקו באצבע וכפי שאמרו החרטומים (ח טו) "אֶצְבַּע אֱלֹקִים הוּא", ועל הים לקו ביד כמו שנאמר (יד לא) "וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה וְגו'". ויש להבין, שהחרטומים אמרו "אצבע אלוקים היא" על מכת הכנים לבדה. ואם כל מכה אצבע, הרי עשר מכות הן שתי ידיים, ואילו על הים לקו ביד אחת בלבד. וביאר הגאון מוילנא, שההבדל בין אצבע ליד אינו בכמות, שביד חמש אצבעות, אלא ההבדל הוא מהותי, שבאצבע מזהירים, ואילו ביד מכים. וביאורו, שהמכות באו כהתראה למצרים, ולכן טרם כל מכה התרה משה בפרעה ונתן לו את האפשרות לשחרר את ישראל ולא ללקות, אולם טביעת המצרים בים סוף, באה כעונש על המצרים, ולכן אף שכבר הכירו מצרים בקב"ה טרם קריעת ים סוף, וכמו שנאמר (יד כה) "אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל פִּי ה' נִלְחַם לָהֶם בְּמִצְרַיִם", ובכל זאת המשיך הקב"ה והטביעם בים.

וכן במכת בכורות, מלבד ההתראה שהיה בה על המצרים שישלחו את ישראל, נוסף בה עונש על המצרים, והעונש הן במכת בכורות והן על ים סוף היה על שעבדו המצרים עבודה זרה. ולכן רק במכת בכורות נוסף בה עונש גם לאותם שהיו בבית האסורים [למרות שלא שיעבדו את ישראל] כדי "שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם" (רש"י יא ה), שכיוון שנענשו על העבודה הזרה, אם לא היו מתים גם אותם שבבורות, היו תולים זאת בעבודה זרה שלהם. וכן לקו הבהמות "לפי שהיו עובדין להן". ומשום שאף ישראל היו דבוקים בעבודה זרה כמבואר בנביא (יחזקאל כ ה-ח) [והאריכו בכך במדרשים (שמו"ר ו ה; טז ב ועוד)], לפיכך, ראויים היו גם להיענש על שעבדו עבודה זרה, והצלתם הותנתה בכך שיקחו את אלוהי מצרים וישחטו, יצלו ויאכלו אותם, וכן ימרחו את דמו על המשקוף להראות שהם מתנתקים מאותה עבודה זרה [ויעויין באברבנאל שכל י"ג מצוות קרבן הפסח, מכוונות להפקיע את ישראל מאותה עבודה זרה], ולכן רק במכה זו הוצרכו ישראל לפעול כדי שלא יינזקו במכת בכורות.

ביאור הקטרוג על עם ישראל לפי היסוד הנ"ל

ועתה בים סוף, המשיך הקב"ה להעניש את המצרים על העבודה הזרה שעבדו, כמפורש ברש"י (תהלים ו-ז), ולכן מתחילה כשנבקע הים בשביל ישראל, לא היה עליהם כל כעס, אולם לאחר שהמצרים החלו להיענש בים, אז התעורר הקטרוג על ישראל שאף הם עבדו עבודה זרה במצרים. ויש לידע, שמקטרוג רוחני יש לחשוש הרבה יותר מאשר סכנה גשמית, וכפי שרואים בתורה, שאת ניסי נחל ארנון ואת רצון עוג להשליך הר על כל מחנה ישראל, שאלו סכנות גשמיות, לא הזכירה התורה כי אם ברמז. אולם בקללותיו של בלעם שעניינים היה קטרוג רוחני, האריכה התורה בפרשה שלימה.

ובכך מתבאר היטב מדוע דווקא לאחר טביעת המצרים התחילה מידת הדין לקטרג על ישראל, שבשעה שנענשו המצרים על שעבדו עבודה זרה, עלה קטרוג שאף על ישראל ישנה טביעה זרה. ומה שדחה הקב"ה את קטרוגה בכך שעם ישראל עבדו באונס, אין זו תשובה גמורה, שהרי עבודה זרה היא מהעבירות שעליהן נאמר "יהרג ואל יעבור" והוצרך

ההצלה הכפולה בים סוף

הקב"ה לעשות הצלה מיוחדת כנגד תביעת המקטרג. ולכן בשירת הים, לא הודו על מה שנבקע הים בעבורם, שזוהי הצלה גשמית גרידא, אלא הודו על כך, שתוך כדי שהמצרים טבעו בים בכל זאת "וברוח אפיך נערמו מים" שלמרות שבאותה שעה היה ומידת הדין ביקשה להעניש את ישראל, בכל זאת הקב"ה המשיך וגער בים ב"רוח אפו" שלא יפגע בישראל.

ועל כך אנו אומרים בתפילת שחרית "וים סוף בקעת, וזדים טבעת, וידידים העברת ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר" שלמרות שהמצרים נידונו במיתה ואחד מהם לא נותר, בכל זאת ידידים העברת. ועל זאת שבחו אהובים ורוממו לא-ל וגו', על מה שלא נאבדו יחד עם המצרים.

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו

עיקר עניין הביטחון הוא השקטת רוחו ולבו של האדם על ידי ביטחוננו המלא בה'

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הֲנִי מְמַטֵּיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיֵּצֵא הָעָם וַלְקָטוּ דָבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן
אֲנִסְנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרַתִי אִם לֹא (טז, ד)

פרשת המן היא אבן יסוד ויתר נאמן למידת הבטחון בה' יתברך, ונפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן א) שטוב לומר פרשת המן בכל יום, וביאר המשנה ברורה, שהוא כדי שיאמין שכל מזונותיו באים בהשגחה פרטית, ושאין ריבוי ההשתדלות מועיל מאומה, כדכתיב "המרבה לא העדיף והממעט לא החסיר". ומביא את דברי התלמוד ירושלמי שכל האומר פרשת המן, מובטח לו שלא יתמעטו מזונותיו.

ואלו דברי רבנו בחיי בפרשתנו:

"דבר יום ביומו, שהיה בורא היום ובורא פרנסתו, מכאן היה רבי אלעזר המודעי אומר: כל מי שיש לו מה שיאכל היום ואומר מה אוכל למחר, הרי זה מקטני אמנה. וביאור דבריו, כי האומר כן, מראה בעצמו שאין בטחוננו אלא במה שרואה תחת ידו, ועל כן הוא מקטני אמנה, לפי שעיקר האמונה להאמין מה שאין אדם רואה, שיתלה בטחוננו בבעל הרחמים שבראו ואת יומו, שירחם עליו ויתן לו פרנסתו".

כתוב: "למען אנסנו הילך בתורתך אם לא", ומפרש רש"י: "אם ישמרו מצות התלויות בו, שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט". ומבאר הכלי יקר את דבריו, שקיום מצוות אלו מורה על מידת הבטחון, כי אם לא יותירו ממנו, זהו מופת שהם שלמים במדת הבטחון, כי מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר, הרי זה מקטני אמנה. וכן אם לא יצאו ללקוט בשבת, הרי הם בטוחים שמה שלקטו אתמול יספיק להם גם ליום המחרת.

וממשיך הכלי יקר לבאר שרק מי שיש בו מידת הבטחון, יכול ללמוד את תורת ה' כראוי, וז"ל:

"כי מי שאינו שלם במידת הבטחון, מכלה כל ימיו לאסוף ולכנוס, ומתי יעשה לבית ה', לעסוק בתורה, כנודע מדרכי רוב העולם ההולכים אחר ההבל ויהבלו, ועסק התורה טפל אצלם".

כדברים אלו כותב מרן רבי משה פיינשטיין זצ"ל (ספר דרש משה בסופו, עמוד קיג - תפילה) בבואו לבאר את לשון תפילת אהבה רבה, שאומרים "בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חוקי חיים כן תחננו ותלמדנו", שמציינים את הבטחון שהיה לאבותינו בה', קודם שלמדם חוקי חיים. וז"ל:

"כי בלא בטחון, שידאג הרבה לפרנסתו ולכל עניניו, הרי לבד שלא יהיה לו זמן הרבה ללמוד, לא יהיה במנוחת הנפש ללמוד כלל כראוי. לכן, מצד מדת הבטחון למדו אבותינו חוקי חיים, שהוא כל התורה בכמותה ובאיכותה... מבקשים אנו שכן תזכנו שנוכל להשיג מדרגת הבטחון כמותם, שגם כן תחננו ותלמדנו."

בספר ארחות צדיקים בשער השמחה מדבר בהרחבה אודות מדת הבטחון, וכותב שבעניין הפרנסה צריך האדם לבטוח בה' שיזמין לו צרכיו ומזונו כדי סיפוקו, וכאשר יבטח באלוקים ימצא מנוחת לבו ושלוות נפשו, ויהיה לו די זמן לעסוק בתורה, לקנות חיי העולם הבא. וכותב: "וענין זה הוא הגדול שבניסיון האדם, שלא יטרידו אותו רב טרדות של עולם זה, וישכח אחריתו."

בספר דעת תורה למשגיח ר' ירוחם כותב שכל הענין אשר היה בלחם המן, כן הוא בלחם כל הדורות, אלא שבמן היה הכל בגלוי, ובדורות הרי הוא בנסתר. ובכלל זה מה שכתוב "וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעט לא החסיר", אשר מורה לדורות שאין העושר בא לאדם מן ההשתדלות. ומביא את דברי הסבא מקלם:

"כי רואים אנו בנסיון, שרוב בני אדם מלקטים בחריצות נפלא, ואינם מתרשלים כלל להרבות הון, ומידי שנה בשנה עוד כופלים השתדלויותיהם, ובכל זאת אין רואים בכל עסקיהם שום ברכה, וכל ריבוי ההשתדלות שלהם ממש לבטלה... ורואים ממש בחוש את "המרבה לא העדיף והממעט לא החסיר".

הוא הכלל הגדול אשר כל מי שעינו בראשו יכול הוא לראות את זה בכל יום ויום, כי ה' הנותן לכל אחד די חיו, בין אם ירבה השתדלות וטורח, או לא ירבה. אין לקיטתו והשתדלות של האדם שום שייכות להפרנסה שמוצא. וכל מזונותיו של האדם קצובים לו מראש השנה ועד יום הכיפורים."

הסטייפלער כותב בספרו 'ברכת פרץ' בפרשת מקץ שאם כי לא הובטח לעמילי תורה שיזכו לעשירות, כי דבר זה נגזר על האדם בתחילת יצירתו, וענייניו נגזרים על פי מעשיו בגלגול הראשון, כמו שכתב הגר"א בשם הזוהר הקדוש, אבל מכל מקום, דבר זה מובטח לעמילי תורה:

"שעל ידי עסק התורה לא יפסידו ולא יגרע מנת חלקם מכמות שהיה בא להם אילו לא עסקו בתורה. וגם כי באמת לסוף, אחר זמן רב, משתלם לו גם בעולם הזה, ולפי ערך יגיעתו בתורה מתקיים בו "במקומך יושיבוך".

הבית הלוי בפרשת מקץ כותב דברים נפלאים ויסודיים בענין הביטחון וההשתדלות, וז"ל: "וביאורו הפשוט, דהנה באמת התורה התירה לאדם ההשתדלות בצרכי גופו... ועיקר הענין יש לומר דזהו כלל לאיש הישראלי, שיהיה לבו שוקט ובוטח בה', והא דהתירה התורה להשתדלות, הוא משום דלא כל אדם יכול להגיע למדרגת הבטחון הגמור, ועל כן הותר לו ההשתדלות כדי שיהיה לו סיוע שיגיע למדרגת הבוטח. וצריך כל אדם לחדש לו מלאכה ועסק, כדי שיהיה נקל לו לבטוח בה'. וכמו דמצינו בכל התורה שהתירה לפעמים כדי שיהיה לו סיוע לבא להמדרגה המבוקשת, וכמו שאמרו (נזיר כג) "לעולם יעסוק אדם

בתורה ומצות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה", הותרה שלא לשמה כדי שיהיה סיוע לבא לבחינת לשמה.

בעומק דבריו נראה שחידש לנו הבית הלוי שמידת הבטחון עניינה שיהיה לבו של יהודי שקט ורגוע, ויהיו חייו של 'האיש הישראלי' מלאי רוגע ושלווה, שהרי הוא משליך את יהבו על ה' ובוטח בו שידאג לו בכל ויספק לו את כל צרכיו. וזו מתנה נפלאה לעם ישראל, שיכולים הם לחיות את חייהם בשלווה, תוך ידיעה ברורה שמישהו דואג להם אף יותר ממה שיכולים הם לדאוג לעצמם. והנה, המעטים אשר יכולים להגיע לדרגה של בטחון ושלווה מלאים מבלי עשות מאומה, אין עליהם חובת ההשתדלות כלל, שהרי השיגו את המדרגה של השלווה והבטחון אשר ה' רוצה שיהודי יחיה בו. ומה שהתירה התורה לעשות השתדלות, הוא בגלל שלא כל אדם יכול להגיע לרמת רוגע ושלווה מושלמת על ידי בטחון גרידא, ועל כן הותר לו לעשות השתדלות, שיהיה לו סיוע ועזר להגיע למדרגת הבוטח בה'. והיות וזו כל עניינה של ההשתדלות - להביא את האדם למדרגת הבוטח, ממשיך הבית הלוי ואומר:

"ואם כן שיעור ההשתדלות הנרצה אינו שווה בכל אדם, רק כל אחד לפי ערכו; דמי שיכול להגיע לבטוח במעט מלאכה, אזי מה שירבה להשתדל יותר מכפי הנצרך לו לזה השיעור כבר יחשב לו לחטא נגד מדת הבטחון כי הרבה להלוך אחרי ההשתדלות ולא בטח. ומי שבטחונו עדיין קטן משל חברו יוכל לעסוק במלאכתו יותר מחבירו עד שגם הוא יהיה יכול להשקיט רוחו ולבו לבטוח בה', דעיקר בחינת בטחון הוא השקטת רוחו ולבו להשליך על ה' יהבו".

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

יתוש קדמך... לטיטוס

וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ד' בְּמִצְרַיִם וַיִּירָאוּ הָעָם אֶת ד' וַיֹּאמְרוּ בְּד' וּבְמִשְׁחָה
עֲבָדוּ (יד, לא)

הנה עם ישראל מאמינים בני מאמינים, זכו בקריעת ים סוף לגילויים נוראים, ולעשרה נסים שנעשו להם, כדתנן באבות פ"ה, עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים. עי' שם. ומעלת אמירת שירת הים בכוונה כבר נודעה. וכתב המשנה ברורה סי' נ"א ס"ק י"ז מהזוהר הקדוש, ויאמר שירת הים בשמחה, וידמה בדעתו כאלו באותו היום עבר בים, והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו.

ובסידור שער השמים להשל"ה הקדוש כתב, באתי להקדים ולהודיע כי לבאר דברי השירה הזאת מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו. אילו היו כל השמים יריעות קלף וכל הימים דיו וכל הקנים קולמסים אין די בהם לבאר חלק אחד מאלף אלפי רבבות משירה הזאת... אך צריך לידע גודל מעלות האומר השירה הזאת בהתעוררות הלב יזכה לאומרה לעתיד לבא.

אולם עתים יכול לקרות שמאן דהוא לא השכיל להבין את גודל המאורע של קריעת ים סוף, ולא הבין מזה את היד הגדולה אשר עשה ד' במצרים, ואז כביכול הקדוש ברוך הוא מלמדו דעה באופנים אחרים אולי יפקח עיניו, ואולי גם זה לא יעזור לו, כי תמיד יש בחירה, ודרכם של רשעים שאפילו על פתחה של גיהנום אינם חוזרים.

וכך אמרו במסכת גיטין דף נ"ו ע"ב:

ואמר אי אלהימו צור חסיו בו זה טיטוס הרשע שחירף וגידף כלפי מעלה. מה עשה... ונטל סייף וגידר את הפרוכת ונעשה נס והיה דם מבצבץ ויוצא וכסבור הרג את עצמו... מה עשה נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותני והביא כל כלים שבמקדש והניחן בהן והושיבן בספינה לילך להשתבח בעירו... עמד עליו נחשול שבים לטובעו. אמר: כמדומה אני שאלהיהם של אלו אין גבורתו אלא במים. בא פרעה טבעו במים, בא סיסרא טבעו במים, אף הוא עומד עלי לטובעני במים, אם גבור הוא יעלה ליבשה ויעשה עמי מלחמה.

הנה כי כן פעמים שקריעת ים סוף לא משכנעת מספיק את רשעי העולם כטיטוס וחביריו, להסיק שמי שמנצח במים מנצח גם ביבשה... והם רוצים הוכחות על כך... והקדוש ברוך הוא ברחמיו העצומים, מנסה לעזור, ומוסיף הוכחות נכבדות, למען יוכל אפילו הכופר הגדול ביותר להבין, את ידו הגדולה והחזקה של הבורא הכל יכול.

יצתה בת קול ואמרה לו, רשע בן רשע בן בנו של עשו הרשע, בריה קלה יש לי בעולמי ויתוש שמה... עלה ליבשה ותעשה עמה מלחמה. עלה ליבשה, בא יתוש ונכנס בחוטמו ונקר במוחו שבע שנים.

ובכן שבע שנים מנקר היתוש במוחו של טיטוס, ובכל זאת לא מצליח לחדור אל ליבו לב האבן, והוא ממשיך בשלו...

יומא חד הוה קא חליף אבבא דבי נפחא שמע - היתוש - קל ארזפתא אישתיק. אמר - טיטוס - איכא תקנתא.

היתוש כבר מבין שצריך לפחד מפטיש כלשהו, ואילו טיטוס לא נרתע מחור במח... והנה הוא כבר מצא פתרון בדמותו של הנפח בפטישו, והוא שוב יכול לנצח את עצמו... כמה עלוב?

כל יומא מייתו נפחא ומחו קמיה. לנכרי יהיב ליה ארבע זוזי, לישראל אמר ליה מיסתיך דקא חזית בסנאך.

כלומר, הוא כן מבין שבעצם המצב שלו די גרוע, ולכן לא מגיע ליהודי שום תמורה, שהרי הוא היהודי בודאי שמח להכיש בפטישו כדי להבעית את היתוש שבמוחו של שונאו. אבל זה עדיין לא גורם לטיטוס להתחרט ממעשיו הנלוזים...

עד תלתין יומין עבד הכי. מכאן ואילך כיון דדש דש.

אוי, היתוש התרגל, ושוב פעם הניקורים במח... והכאבים האיומים. והנה הקדוש ברוך מראה לטיטוס, שלכל מצב אפשר להתרגל, כפי שהיתוש התרגל, כך טיטוס מתרגל. אולם גם זה לא עוזר. כי טיטוס נשאר טיטוס. ומענינת ביותר הצוואה שהשאיר אחריו טיטוס המסכן... אחרי כל כך הרבה שנות סבל, שהמיט הוא בעצמו על עצמו, אחרי שהיה סבור שהרג את עצמו...

כי הוה קא מיית, אמר להו, ליקליוה להווא גברא ולבדרי לקיטמיה אשב ימי דלא לשכחיה אלהא דיהודאי ולוקמיה בדינא.

אפשר להניח שלמרות יסוריו הקשים והמרים שאפפוהו, הוא מת עם חיוך על הפנים. שעכשיו, כך לפחות חשב, הקדוש ברוך הוא לא יצליח להעמידו לדין. והוא לא ידע כמה שהוא טעה. עי' שם בהמשך הסוגיא...

הוי כמה עצוב וכמה חבל, על סבלו של טיטוס המסכן והמדוכא. שלכל מצב הוא ניסה למצוא פתרון. ואף פעם לא הצליח להגיע למסקנא הפשוטה והאמיתית. כי אין כהשם אלקיננו... וכמה מוסר נוכל לקחת מזה לעצמינו, לטוב לנו כל הימים, לחיותינו כהיום הזה.

והנה עמלק אף הוא לא השתכנע מקריעת ים סוף, וטען שהכל היה מקרה. והקדוש ברוך הוא ציוה על מחיית עמלק, ולימים עשה עמנו נס פורים, להורות שאין שום מקרה בעולם כלל, ורק הכל ממפלאות קל דעים... אמנם טיטוס הרשע שהחריב את בית המקדש וסבור שניצח את כביכול, טען שאמנם זה לא במקרה, אבל אולי רק במים כוחו, ועל הטענה זו המטופשת לא היה צריך לגייס קולות מים רבים אדירים משברי ים...

לא ברעש ד', רק בקול דממה דקה, פשוט - זמזום של יתוש קטן - וזהו... ודי בזה למשכיל,
להתעורר לאמונה שלימה, להינצל מחבלי משיח ולזכות לגאולה שלימה ב"ב אמן.

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד

בדין בשר מתורבת

בַּתֵּת ה' לָכֶם בְּעָרְבַת בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלַחֵם בְּפֶקֶד לְשִׁבְעַ (טז, ח)

בימים אלו הותר על ידי הממשלה למכור בשר מתורבת, היינו בשר שנוצר במפעלים. ויש לבאר דינו של הבשר הזה.

עיקר יצירתו של הבשר, הוא על ידי שנותנים בכלי חתיכת בשר קטנה עד מאוד, קטנה באופן שקשה לראותה לרוב קטנותה. ומניחים באותו הכלי חומרים נוספים. ואותה חתיכה קטנה גודלת עוד ועוד בדמותה ובצלמה של החתיכה הקטנה ששמו שם. על ידי שהיא מתחלקת לשניים, ומצטרפים להם עוד חלקים כמותם. וכן עוד ועוד, עד שנעשית חתיכה גדולה מאוד. והחתיכה הראשונה נכפלת באלפי אלפים, ללא גבול.

ואותם החומרים הנוספים שמניחים בכלים, עשויים הם מדברים המותרים במאכל. ואף שאפשר לעשותם מאיסורי אכילה, אין לחוש שיעשו כן. שהרי כל עניינו של אותו הפעולה לגדל בשר בכלים, אינו אלא כדי שלא לגדל בעלי חיים ולשחטם. ולא יתכן שישובו ויגדלו בעלי חיים כדי להכין את אותם חומרים הנצרכים לגדל את הבשר בכלים אלו.

אמנם החתיכת בשר הראשונה, אפשר שתהיה מבשר הכשר לאכילה, ואפשר שתהיה מבשר האסור באכילה. ויש לדון אם גידלו את הבשר מחתיכה אסורה, האם נאסר כל הבשר שגדל בכלים, או שהכל מותר. ובכל זה יש לדון עוד בגידולי גידוליו. היינו אם נטלו חתיכת בשר שנעשית באותם כלים, וממנה עשו עוד בשר נוסף. יש לברר דינו אם כבשר הראשון או שהוא בטל מחמת שיש כאן תערובת נוספת. עוד יש לדון אם הבשר שנעשה שם יש לו דין בשר שאסור בחלב.

ויש לדון אם הבשר אסור מהתורה מדין כל היוצא טמא, כדין חלב טריפה וביצת טריפה. או שהוא מותר כדין ולד טריפה ואפרוח מביצת טריפה. וכן אם נאסר מדין תערובת, ומדין גידולי איסור כדין גידולי כלאים וערלה, או שדינו כדין גידולי גידולין של תרומה. עוד יש לדון אם נאסר מדרבנן מדין 'מעמיד' שאינו בטל. וכן יש לדון בשאר דיני הבשר שנעשה בכלים.

ודברים אלו נכתבו לדרשה. לא להלכה ולא למעשה. שאין הלכות אלו מסורות אלא לחכמי הדור.

בגדר יוצא מן הטמא:

כתב הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ג ה"א) וז"ל, כל מאכל היוצא ממין מן המינין האסורין שלוקין על אכילתן הרי אותו המאכל אסור באכילה מן התורה, כגון חלב בהמה וחיה הטמאים וביצי עוף ודג הטמאים שנאמר ואת בת היענה זו ביצתה והוא הדין לכל האסור כיענה ולכל הדברים הדומין לביצה. ובהלכה ו כתב, אף על פי שחלב בהמה טמאה וביצי

בדין בשר מתורבת

עוף טמא אסורין מן התורה אין לוקין עליהם שנאמר מבשרם לא תאכלו על הבשר הוא לוקה ואינו לוקה על הביצה ועל החלב, והרי האוכל אותן כאוכל חצי שיעור שהוא אסור מן התורה ואינו לוקה אבל מכין אותו מכת מרדות. ונתבאר שכן הדין כלפי כל דבר מאכל היוצא מן הטמא. ובגמ' בבכורות (ו ע"א - ז ע"ב) איתא על מי רגליים של חמור ששותים אותם לרפואה, אסורים מטעם היוצא מן הטמא. ושל שאר חיות שאין שותים לרפואה, ואינם ראויים לשתייה כלל, אינם אסורים כלל.

וכן הדין לעניין חלב טריפה וביצת טריפה שאסורים מהתורה מטעם כל היוצא מן הטמא. (שו"ע יו"ד סי' פא) ונתבאר שיש מינים היוצאים מהטמא שהם בגדר פירשא בעלמא, מיני דברים שאין להם חשיבות כלל. ואם כן אפשר שיש לדמות בשר הנעשה בכלים, ונוצר מחתיכת בשר אסורה. לשאר מיני יוצא מן הטמא. ואיסורים אלו, אינם כטמא עצמו, שהרי אין לוקים עליו. אלא הרי הם ככל חצי שיעור שאסור מהתורה.

אמנם מצאנו דין וולד טריפה. היינו שאם טריפה ילדה, נתבאר שהוולד מותר ואיתא בגמ', (תמורה ל ע"ב) כל האסורים לגבי מזבח ולדותיהן מותרין וכו'. אמר רב: כל האסורים לגבי מזבח ולדותיהן מותרים, ותני עלה: ורבי אליעזר אוסר. אמר רב הונא בר חיננא אמר רב נחמן: מחלוקת שעברו ולבסוף נרבעו, דרבי אליעזר סבר עובר ירך אמו הוא, ורבנן סברי לאו ירך אמו הוא; אבל נרבעו ולבסוף עיברו - דברי הכל מותרין. רבא אמר: מחלוקת כשנרבעו ולבסוף עיברו, דרבי אליעזר סבר זה וזה גורם אסור. ורבנן סברי זה וזה גורם מותר. אבל עיברו ולבסוף נרבעו דברי הכל אסורין. ורבא לטעמיה, דאמר רבא ולד נרבעת אסורה היא וולדה נרבעו, ולד נוגחת אסור היא וולדה נגחו. לישנא אחרינא אמרי לה, אמר רב הונא בר חיננא אמר רב נחמן מחלוקת שנרבעו כשהן מוקדשין, דר"א סבר ביזוי מילתא, ורבנן סברי לא, אבל נרבעו כשהן חולין, הואיל ואשתנו דברי הכל מותרין. רבא אמר רב נחמן מחלוקת כשנרבעו כשהן חולין, דרבי אליעזר סבר ביזוי מילתא, ורבנן סברי הואיל ואשתנו מותרין, אבל נרבעו כשהן מוקדשין דברי הכל אסורין.

ולד טרפה כו'. למ"ד טרפה יולדת משכחת לה כגון שנטרפה ולבסוף עיברה, ובהא פליגי דר' אליעזר סבר זה וזה גורם אסור, ורבנן סברי זה וזה גורם מותר. למ"ד טריפה אינה חיה משכחת לה כגון שעיברה ולבסוף נטרפה ובהא פליגי דר' אליעזר סבר עובר ירך אמו הוא, ורבנן סברי עובר לאו ירך אמו הוא.

ובשו"ע איתא, (סי' עט סעיף ג) ולד טריפה מותר. והוא משום שהלכה כחכמים.

ומשמעות הסוגיא, שחכמים סבירא להו שוולד טריפה מותר, גם אם נטרפה ולבסוף עיברה. משום זה וזה גורם. היינו שהוולד נוצר מאימו טריפה, ומאביו שאינו טריפה (או שאין אנו יודעים מי הוא אביו, ואזלינן בתר רובא, שהרוב אינם טריפות). ור"א אוסר משום דס"ל זה וזה גורם אסור. ולמ"ד טריפה אינה יכולה להתעבר, הגמ' מבארת מחלוקת חכמים ור"א, בעניין אחר. אם כאשר האם המעוברת נטרפת, הוולד אף הוא נעשה טריפה מחמת שהוא ירך אמו, או שלא נאסר מטעם זה. ומכל מקום, הלכה היא שבהמה שנטרפה ואחר כך נתעברה, הוולד מותר, משום זה וזה גורם. ולא אמרינן כל היוצא מן הטמא טמא, אלא

בדין בשר מתורבת

באופן שהוא יוצא רק מן הטמא. כחלב וביצת טריפה. אך אם יוצא מטמא וטהור יחדיו, מותר. וכן פסק הש"ך (סי' עט סק"ח). ועי' בפמ"ג שם שכתב וז"ל, עש"ך בעיברה ולבסוף נטרפה אי נמי פעמים מיעוטא דמיעוטא אף וודאי טריפה מתעברת ויולדת והוולד מותר ועי' חולין נ"ט א' דמשמע שם דאפילו מיעוטא אין יולדת יע"ש. ומיירי שהזכר כשר והוה זה וזה גורם ומש"ה שרי בנטרפה ולסוף נתעברה ובטמא ליכא לאשכוחי דאין טמא מתעבר מטהור. ועיי' במחצית השקל שם שכתב לבאר דברי הגר"י בספר כרתי דס"ל כהש"ך, ובספר דרכי תשובה שם האריך בדין זה.

ובגדר זה וזה גורם. מצאנו אם החמיץ העיסה על ידי שאור של היתר ושאור של איסור, שדנו בדין אין בזה כדי לחמץ, וכן שאר אופנים שיש שני גורמים יחד. ומכל מקום, באופן שהגורם הוא על ידי קרקע, כגון אילן וכדו'. מצאנו בגמ' ע"ז (מט ע"א) ובנדרים (נו - נט) שדבר הגדל על קרקע, או אילן שהבריכו באילן אחר. הקרקע שגדל עליו מהני לגדר זה וזה גורם. (ועיי' להלן בביאור עיקרי הסוגיא דנדרים). וכיון שמצאנו שדבר הגדל על גבי קרקע הוי בגדר זה וזה גורם, יש לומר שה"ה בשר זה, שמגדלים אותו בכלים על ידי שמניחים שם חומרים שונים, והבשר גדל עליהם. הרי הוא בגדר זה וזה גורם. וכיון שאותם חומרים שמניחים בכלים הם היתר. הבשר יהיה מותר גם אם בא במקורו מחתיכת איסור.

ואין לומר שהבשר הזה נחשב כגדל מאליו, והחומרים שבכלים הם רק דבר המאפשר לבשר לגדול מעצמו. שהרי הוא ניזון מאותם חומרים ששמים בכלים שמתרבה בהם. וככל שיש בהם יותר שומן, כן יהיה הבשר ההוא עם שומן. וכן שאר חומרים, מה שיש שם, הוא שיהיה בבשר שמגדלים בכלים. והרי זה כמגדלו על גבי קרקע שנחשב זה וזה גורם. וכוולד בהמה טריפה שמותר, כיון שאביו אינו טריפה.

עוד מצאנו במנחות (כא ע"א) דם שבשלו, אינו עובר עליו. היינו שאם אדם נטל דם בהמה, שהוא אסור באכילה מהתורה. ובשלו. מהתורה מותר לאכול את הדם המבושל. ואינו אסור אלא מדרבנן, שגזרו עליו. ולא אמרינן בו כל היוצא מן הטמא טמא. (וי"א שאסור מהתורה. ואכה"מ להאריך בזה) וכתב החזו"א (בכורות סי' טז סקי"ג) לבאר טעם הדבר, שהוא משום שנעשה בו שינוי על ידי האדם. היינו שהיה כאן דבר איסור. ונעשה בו פעולת שינוי. והשינוי הזה נעשה על ידי מעשה אדם. הרי פקע איסורו. וכעין זה איתא בקהלות יעקב (בכורות סי' ה). וכתב שכל שהוא נעשה שלא כטבעו, שלא נוצר לכך, כחלב וביצה שהוא טבעו. אין בזה איסור כל היוצא מן הטמא טמא. ומטעם זה דם שבשלו אין בו דין כל היוצא מן הטמא.

ומטעם זה, אפשר שגם אם היו מגדלים את הבשר בכלים עם חומרים מהאיסור. הבשר היה מותר. כדין דם שבשלו שאין בו דין כל היוצא מן הטמא טמא. כיון שנעשה בו שינוי שאינו בטבעו, שינוי על ידי האדם. ואף שאחר השינוי, הבשר שנוצר נראה כבשר הראשון שהיה שם. מכל מקום, כל הבשר הגדול הזה שגדל בכלים, נעשה על ידי האדם, שלא כטבעו ואינו אותו דבר שיצא מהטמא. וצ"ע בגדר כל היוצא מן הטמא על ידי פעולת האדם. אמנם למעשה אין לחוש שיגדלו את הבשר על ידי חומרים מהחי, שהרי כל עניינם שפועלים הם לגדל בכלים, אינו אלא כדי שלא לגדל בעלי חיים ולשחטם.

בדין בשר מתורבת

עוד איתא בחוות דעת (סימן פא סק"ב) וז"ל, נראה דלא שייך כל היוצא מהטמא טמא רק בדבר המתמצה מגופה, אבל בדבר שנוצר בתוכה בריה חדשה בידי שמים לא שייך כל היוצא מטמא. עיי"ש שהאריך הרבה בדין כל היוצא מן הטמא. ולפי דבריו, אפשר שלא שייך איסור כל היוצא בבשר זה שנוצר מחדש בכלים שגדל שם שהוא כעין בריה חדשה, וצ"ע בזה.

ולעניין היוצא מדבר שיצא מן הטמא, אם דינו כיוצא מן הטמא. הנה, אם יצא מהטמא והטהור יחדיו, מותר. שהרי זה וזה גורם. אך אם יצא כולו מדבר שיצא כולו מהטמא. יש לדון אם אף הוא אסור. ולא מצאתי ראיה לדין זה. מכל מקום, אפשר שיש להתיר. שהרי הדבר הראשון שיצא מן הטמא. אינו כטמא ממש. שהרי אין חייבים עליו מלקות, וכתב הרמב"ם שהוא כדין חצי שיעור האסור מן התורה. ולכאורה הוא בגדר איסור קלוש. ואינו איסור גמור. ועוד מצאנו בדין חצי שיעור שנתערב בהיתר, שי"א שהתערובת מותרת. וי"א שאפילו אם הרוב הוא מהאיסור, התערובת מותרת. ויש חולקים. ורבו הדעות בזה, ובספר שדי חמד (כללים מערכת ח כלל טו) האריך בזה הרבה בדעות הראשונים והאחרונים בגדר חצי שיעור תערובתו וחומרת האיסור שבו. ואכזה"מ להאריך בזה, עיי"ש ותמצאנו. ומכל אלו הדברים נראה שיש להקל בדבר היוצא מדבר שיצא מן הטמא.

והנה אותו בשר שמגדלים בכלים. מתחילה נוטלים חתיכת בשר קטנה מאוד. והיא מכפילה עצמה עוד ועוד, עד בלי די. יש לדון שאחר ההכפלה הראשונה, כל מה שממשיך לכפול, אינו יוצא מהחתיכה הראשונה, אלא מהחתיכות שנכפלו אחר כך. ונמצא שיש כאן עוד סניף להקל. ואם נטלו חתיכה קטנה מהבשר שנתגדל שם. עניינו דומה לבשר שגדל בלי הראשון. שהרי כמעשהו בראשון מעשהו בשני. שניהם אינם אלא המשך של החתיכה הקטנה הראשונה שמכפלת עצמה ותולדותיה כיוצא בה. ואין חילוק בין תולדותיה באותו הכלי, לתולדותיה בכלים אחרים. ולפי טעם זה, אפשר שאותו הבשר יהיה מותר גם אם התרבה על ידי שהניחו בכלים חומרים האסורים באכילה כדי להרבותו ולגדלו, וצ"ע בזה. העולה מהדברים, כי מטעם כל היוצא מן הטמא טמא, אם הניחו את חתיכת הבשר בכלים עם חומרים המותרים באכילה. הבשר מותר, גם אם מקורו מבשר טמא. ואם הניחוהו עם חומרים האסורים באכילה, יש לדון בזה מכמה פנים. ומכל מקום אין לחוש שיעשו כן. והסתמא הוא שמניחים אותו עם חומרים המותרים באכילה. ולפיכך אין לאסור מטעם כל היוצא מן הטמא טמא.

בדין גידולי איסור:

עוד אפשר שהבשר הזה שמגדלים אותו בכלים, דינו יהיה כדין גידולי קרקע. לפי שדרך גידולו, הרי הוא ככל גידולי קרקע. על ידי שנוטלים חתיכת בשר קטנה עד מאוד. ומניחים אותה בכלים, ונותנים שם חומרים שהיא ניזונת מהם. כמו שצמחים ניזונים מהקרקע. ובגידולי קרקע יש מהם שזרעם כלה, וכגון תבואה שזורעים גרעין של תבואה, הגרעין כלה, וצומחים אחרים תחתיו. ויש מהם שאין זרעם כלה. כפי שנתבאר גבי בצל שזורעים אותו,

בדין בשר מתורבת

שאינו כלה. אלא הוא עצמו מתרבה עוד ועוד. ויש לדון שהבשר הזה דינו יהיה כדין גידולי קרקע שאין זרעו כלה.

איתא בגמ' (נדריים נו ע"ב) ישמעאל איש כפר ימא ואמרי לה איש כפר דימא העלה בידו בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו על עיקרו והכי קא מיבעיא ליה גידוליו היתר ועיקרו אסור כיון דרבו גידוליו מעיקרו אותן גידולי היתר מעלין את האיסור או לא אתא לקמיה דרבי אמרי לא הוה בידיה אתא לקמיה דרבי יצחק נפחא פשט ליה מן הדא דאמר רבי חנינא תריתאה אמר רבי ינאי בצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר א"ל ר' ירמיה ואיתימא רבי זריקא שביק מר תרין ועביד כחד מאן נינהו תרין דא"ר אבהו א"ר יוחנן ילדה שסיבכה בזקינה ובה פירות אע"פ שהוסיפה מאתים אסור וא"ר שמואל בר רבי נחמני א"ר יונתן בצל שנטעו בכרם ונעקר הכרם אסור הדר אתא לקמיה דר' אמרי ופשיט ליה מן הדא דאמר ר' יצחק אמר ר' יוחנן ליטרא בצלים שתיקנה וזרעה מתעשרת לפי כולה אלמא אותן גידולין מבטלין עיקר דלמא לחומרא שאני. ובהמשך הסוגיא (נט ע"ב) גופא א"ר חנינא תירתאה א"ר ינאי בצל של תרומה שנטעו ורבו גידוליו על עיקרו מותר למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור והתנן גידולי תרומה תרומה בגידולי גידולין קאמרינן הא נמיתנינא גידולי גידולין חולין הא קמ"ל אפילו בדבר שאין זרעו כלה והתנן הטבל גידוליו מותרין בדבר שזרעו כלה אבל דבר שאין זרעו כלה גידולי גידולין אסורין רבויא דרבו גידולין על עיקרו מותר קא משמע לן:

וכתב הרמב"ם (תרומות פרק יא הלכה כא) גידולי תרומה הרי הן כחולין לכל דבר אלא שאסורים לזרים, גזרו חכמים עליהן שיהיו אסורין לזרים כתרומה משום תרומה טמאה שביד הכהן שלא ישהנה אצלו כדי שיזרענה ותצא לחולין ונמצא בא בה לידי תקלה, לפיכך מותר לאכול הגידולין בידיים טמאות ומותר לטבול יום כחולין. ובהל' כב כתב, גידולי גידולין חולין לכל דבר, ואפילו דבר שאין זרעו כלה אם רבו הגידולין על העיקר בגידולי הגידולין הרי הגידולין השניים מעלין את העיקר אף על פי שאין זרעו כלה ויהיה הכל מותר לזרים. והאריכו בו הראשונים (הר"ן והרא"ש בנדריים) והנו"כ על הרמב"ם. אם גידולי תרומה אסורים משום גזירה שמא ישהה תרומה טמאה. או מעיקר הדין. ועיקר הסוגיא שאסורים משום גזירה. ומעיקר הדין בטלים אם הגידולים יש בהם מאה כנגד התרומה. שהרי תרומה עולה באחד ומאה. ומכל מקום לכו"ע גידולי גידולין מבטלים את העיקר.

ולפי זה אם נאמר שהבשר שמגדלים בכלים, הוא בגדרו כגידולי קרקע, הרי יש להתירו גם אם בא מהטמאה. שאנו למדים מסוגיא זו, שגידולי קרקע מבטלים את האיסור גם אם אין זרעו כלה. ובלבד שיש בו כדי לבטלו. ועוד אפשר שהבשר ההוא בגדר גידולי גידולין. כיון שאחרי שאותה חתיכת בשר קטנה הוכפלה בדמותה כצלמה. הרי שאר הבשר שבכלים מתגדל מהבשר שגדל שם. ולא מהחתיכה הראשונה. כפי שאפשר ליטול בשר מכלים אלו לגדל בשר בכלים אחרים. ואין צריך ליטול בשר מבהמה ממש. והכל עניין אחד. וכיון שהבשר שגדל בכלים מתרבה מהבשר שנוצר שם. יש לומר שלעולם הכל בגדר גידולי גידולין.

בדין בשר מתורבת

ומכל מקום כל זה אינו אלא באיסורי אכילה. אך איסורי הנאה, כערלה וכלאי הכרם. אסורים לעולם. (וכן הוא בשו"ע יו"ד סי' רצב וסי' רצד). שהרי כל גידולי גידוליו הם בגדר הנאה מהראשון שהיה שם בתחילה. ואף בדבר שזרעו כלה.

בגדר מעמיד:

כל תערובת איסור והיתר, שהאיסור הוא מעמיד את ההיתר. הרי זה אוסר את ההיתר ואין האיסור בטל בהיתר. וכגון מה שהיו נוהגים להניח חתיכת עור מהקיבה בתוך החלב כדי לגבנו. ועל ידי זה החלב היה נעשה לגבינה. אם הוא מבשר נבילה, החלב נאסר. כיון שיש לו חשיבות שהעמידו, לא בטל. ועיקר הסוגיא שאיסור זה הוא מתקנת חכמים. ככל שאר דברים שאינם בטלים, כבריה וחתיכה הראויה להתכבד וכדו'. ועיקר הסוגיא שאף אינו בטל בשישים, וגם אם אינו נותן טעם, אינו בטל אפילו באלף ויותר מאלף. (יו"ד סי' פז סעיף יא). ומיהו י"א שאינו אלא עד שישים. אך אם יש בהיתר שישים כנגד האיסור, והאיסור אינו נותן טעם בהיתר, מותר. (עיי' בדרכי משה סי' פז סק"ח שהביא דעות ראשונים בדין זה).

והנה, אם נבוא לדון לאסור מטעם דבר המעמיד. הרי יש לדון לאוסרו. כיון שהבשר הגדל בכלים, הועמד על ידי החתיכה הראשונה שניתנה בכלי ההוא. אלא שנתבאר שאם העמידו את הדבר על ידי איסור והיתר יחדיו, ויש בו זה וזה גורם, אין לאוסרו. והבשר הזה שמגדלים בכלים, מגדלים אותו על ידי החומרים שנותנים שם בכלים יחד עם החתיכה הראשונה. ונמצא שיש להתיר את הבשר המגדלים בכלים מטעם זה וזה גורם, גם אם תחילתו הוא בחתיכה אסורה, ובלבד שנתנו בכלים חומרים המותרים באכילה. (שו"ע שם, ועיי' במ"א סי' תמב סק"ט).

אם יש לבשר הזה גדר בשר לעניין בשר בחלב:

לגדרי בשר, יש לדון בתרתי. מדין מעמיד. ומדין עצם הבשר הזה שאנו רואים, שהוא נראה כבשר ממש. והנה לעניין מעמיד, כתב השו"ע (שם) וז"ל, אם העמיד גבינה בעור קיבת כשרה יש בה טעם בשר אסורה ואם לאו מותרת. היינו שאם עירב בשר בחלב להדיא כדי לעשות ממנו גבינה, אם אינו נותן טעם, הגבינה מותרת. וכן הוא הבשר הזה שמעמידו על ידי חתיכת בשר קטנה, אינו יוצר דין בשר לכל הבשר שגדל שם. וגם אין לחוש לדין אין מבטלין איסור לכתחילה. כיון שהוא גדר היתר. וגם משום שאין עושים זאת עבור ישראל שומרי תורה.

ולעניין צורת הבשר, שהוא כעין בשר ממש. מצאנו בדין בשר חיה בחלב בהמה, או בשר בהמה בחלב חיה, שנחלקו בו תנאים. והלכה שמהתורה אין בו איסור. (סי' פז סעיף ג). ואינו אסור אלא מדרבנן כבשר עוף בחלב. אף שבשר חיה צורתו כבשר בהמה ממש. וחלב חיה הרי הוא כחלב בהמה ממש, מהתורה אינו אסור בבשר בהמה. שהתורה לא אסרה אלא גדי בחלב אמו, וחכמים למדו שדין כל בהמה כדין הגדי. והבשר הזה שגדל בכלים, אף שהוא בשר כעין הגדי. אינו בשר גדי שהתורה אסרה בחלב אמו. שאינו אלא בשר הגדל בכלים. ולא בשר בהמה.

אם יש לחוש משום מראית העין:

מצאנו בפוסקים שאם בא לאכול דם דגים, יש לו לאכלם רק אם הניח קשקשי דגים בדם. משום מראית העין. שלא יאמרו שאוכל דם. ואם בא לבשל בשר בחלב שקדים, יש לו להניח שקדים בחלב. וכן בכל דבר שיש לחוש למראית העין. וכן הבשר הזה, אין לאכלו בחלב. אמנם כל זה אינו אלא בזמן שכל הרואה בשר שגדל בכלים, סבור הוא שבשר זה בשר בהמה הוא. אך אחר שהבשר הזה יהיה נפוץ מאוד, והרואה חתיכת בשר, יחשוב שאפשר שהוא בשר שגדל בכלים ואינו בשר בהמה. אין מקום לחוש למראית העין. אף אם הבשר הזה לא יהיה רוב הבשר בארץ. קל וחומר, כאשר הבשר הגדל בכלים יהיה רוב הבשר בארץ, וודאי הוא שאין מקום לחשוב על חשש מראית העין. שאין חשש זה אלא חוכא ואיטלולא.

עוד יש להוסיף, שחשש מראית העין, אינו אלא בבשר וחלב שקדים יחד. אך אם אדם אכל בשר. ואחר אכילתו בא לשותות חלב שקדים. אין מקום לחשוש למראית העין. שבזמן ששותה את החלב, אין הבשר לפני הרואים שיחשבו שעושה איסור.

אם יש לחוש שתשתכח תורת שחיטה וטריפות:

הנה, אם יבואו ימים שאותו בשר שמגדלים בכלים יהיה בזול, וגם עושים חלב בכלים. (והחלב שעושים בכלים, נעשה מתחילתו ללא טיפת חלב בהמה או מהחי. והכל נעשה מהצומח). נמצא שכל דיני שחיטה וטריפות, ודיני בשר בחלב, לא יהיו מצויים למעשה עד שיבנה בית המקדש במהרה בימינו. אמנם, לא מצאנו שיש לגזור להמנע ממאכלים המצויים בשוק מטעם זה. וכאשר נחרב בית המקדש, ובני ישראל ירדו לגולה. לא מצאנו הפרשת תרומות ומעשרות בגולה. (אף שי"א שיש להפריש תרומות מדרבנן, מכל מקום הלכה היא שפטורים מתרומות ומעשרות בחו"ל). ולא חששו שתשתכח תורת תרומות ומעשרות. וכן גם לא חששו שתשתכח תורת ניקור, כאשר בארצות אשכנז היו שנהגו למכור חלק זה הבהמה לנכרי. ועוד יש לומר, שגם אם יבואו ימים אלו שיגדלו בכלים בשר לרוב, עדיין ימצאו אלו שמגדלים כבשים וכדו' לאכילה. ולא יתכן לגזור להמנע מבשר שיהיה מצוי לרוב בעולם כולו.

העולה מכל הנ"ל, אם נטלו בשר מבהמה טמאה וגידלו אותו בכלים, על ידי שהניחו שם חומרים המותרים באכילה. הבשר כולו מותר. ואם הניחו שם חומרים האסורים באכילה, אפשר שיש להקל. ובעלמא אין לחוש שהניחו בכלים אלו חומרים האסורים באכילה.

והבשר הזה אין דינו כבשר כלל, והרי הוא פרווה לכל דבריו. אולם כל עוד לא נתפשט בשר זה, יהיה אסור לבשלו בחלב משום מראית העין. ואחר שיתפשט הבשר בארץ, יהיה מותר לבשלו בחלב.

הדברים נכתבו לדרשה. לא להלכה ולא למעשה. שאין הלכות אלו מסורות אלא לחכמי הדור. ויש עוד צדדים בעניין זה, ואין כאן המקום להאריך. וה' יתברך יצילנו משגיאות.

בברכת שבת שלום, הרב אליעזר דוידזון. לתגובות, שאלות, פירוט הלכות אלו, ומראה מקומות לדינים אלו. וייעוץ בענייני ממונות. ניתן לפנות טל' 0527624694 פקס 077-4701070 דוא"ל: 7470107@gmail.com

פרחים לתורה - כיצד מוכיחין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

מי ראוי לחנך? דוגמא אישית!

וַיָּבֹאוּ אֵילָמָה וְשֵׁם שְׁתֵּי עֶשְׂרֵה עֵינַת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ שָׁם עַל הַמַּיִם (טו, כז)
לפני כן מספרת התורה: וַיָּבֹאוּ מִקְרָתָהּ וְלֹא יָכְלוּ לְשִׁתּוֹת מַיִם מִמֶּקְרָהּ כִּי מָרִים הֵם עַל בֶּן קְרָא
שָׁמָּה מְרָה. וַיִּלְנוּ הָעָם עַל מִשָּׁה לְאֹמֶר מַה נִּשְׁתָּה (טו, כג-כד).

אומר החפץ חיים: אם היו יודעים שבעוד כברת ארץ יהיו כבר מים לרוב, "שתים עשרה
עינות מים" [!!!] מתוקים וערבים, לא היו מתרעמים ומתלוננים כלל.

כן הוא בכל הזמנים, אדם הוא קצר ראות, ולכן מתלונן ומלא טענות ותרעומות על מצבו.
אך כל זה מחמת קוצר ראייתו. אם אמנם הייתה לו אפשרות לראות מה יארע לו בעתיד,
ולפעמים אפילו בעתיד הקרוב, לא היה מתלונן כלל ועיקר... לו היה בוטח בה, היה נוכח
שבכך הוא נושע מכל הצרות.

הרה"ג אליעזר שולביץ זצ"ל, מייסד ישיבת לומז'א, פנה פעם במכתב לרבנו החפץ חיים,
ובקשו לחוות דעתו על אדם מסוים שהוצע לשמש כמשפיע רוחני בישיבתו. השיב החפץ
חיים במכתב שלפי דעתו הלה מוכשר וראוי לתפקיד המוצע, ואף איחל להם הצלחה!

כעבור מספר ימים, בעיצומם של ימי חול המועד, הגיע למנהלי הישיבה מברק דחוף
מהחפץ חיים, שכתבו בעיצומם של ימי המועד, דבר המעיד על נחיצותו ודחיפותו של
המברק.

כשפתחו את המברק, ראו שהח"ח כתב שהוא חוזר בו מהמלצתו הנ"ל.

כשניסו לברר את פשר החזרה, נודע להם שהמועמד הנ"ל הגיע לביתו של הח"ח והתאונן
על קושי הפרנסה...

כששמע זאת החפץ חיים, מיד חזר בו מהמלצתו, באמרו: אדם המתלונן על פרנסה ואין
לו בטחון בבוראו, איננו יכול להיות משפיע רוחני בישיבה. עד כדי כך, שעוד בחול המועד
כתב מברק לראשי הישיבה להודיעם שהוא חוזר בו!!!

לו היה הלה בוטח בבוראו בעיניים עצומות, היה נושע, מקבל את המינוי הנ"ל שמתן
שכרו בצידו, והכל היה בא על מקומו בשלום!

קוצר ראייתו גרמה לחוסר סבלנותו וחוסר בטחונו בבוראו, וכל אלה חברו יחד, והראו
לרבנו החפץ חיים שאין הלה מתאים לתפקיד.

ולענייננו למדנו: מי ראוי לחנך? מי שמהווה בעצמו דוגמא אישית למה שהוא אומר...

בארבעים ושמונה דברים התורה נקנית. אחד מהם: בְּאִימָה (אבות ו, ו).

סיפר הרב מסאנטוב שליט"א: בימי ילדותי למדתי בישיבת חתן סופר, וזוכר אני איך שהרב הגה"צ רבי שמואל עהרענפעלד זצ"ל אב"ד מאטערסדארף אמר מידי יום ביומו שיעור מיוחד לבחורים חריפים בחדר הפרטי שלו.

פעם אחת אירע שלא קרא את הבחורים לחדרו לומר את השיעור הקבוע, והיה זה חידוש גדול, כי מעולם לא החסיר את השיעור, אך כולם חשבו שזה מקרה נדיר, אמנם כשהדבר חזר על עצמו למחרתו וכן ביום השלישי, הבינו הבחורים שמהו קרה, והחליטו לשאול אותו על כך.

נכנס אליו אחד הבחורים, וכשנכנס ראהו יושב על כסאו, כשרגל אחת מורמת למעלה על כסא, הבחור אמר לו שכל הבחורים דואגים ואין יודעים למה הוא אינו קורא אותם לחדרו לומר את השיעור הקבוע.

אמר לו הרב: קיבלתי מכה ברגלי, ואני מוכרח להרים את הרגל על הכסא, ברם אין רצוני שיראוני במצב כזה שאני לומד כשרגל אחת מורמת על הכסא, שכן איננו רוצה שאפילו אחד יחשוב שכך אפשר לשבת בעת הלימוד...

מתוך דברים של טעם, בשם קונטרס נועם שיח (סאנטוב), ויקרא תשע"ה

בשונה ממוסד לימודי בו יש 'מערכת שיעורים': בשעה ראשונה לומדים חומש, בשנייה כתיבה וכו', הבית עוסק בחינוך הילדים בעל עת ובכל שעה. ילד מפנים ערכים - בית שמח מגדל ילדים שמחים, בית עם רוח אופטימית מגדל אנשים חיוניים וחיוביים. ובעיקר, בית של יראת שמים מעמיד יראי השם. 'שיעור חינוך' לא 'מחנך' לקדושה ולשאיפות רוחניות כמו האוירה הביתית. ילדים חשים את לב הוריהם ואינם מושפעים מדיבוריהם. ילד לומד בבית מה עיקר, מה חשוב, איך מביטים על העולם, וכך הוא מתחנך. הבית אינו פנימייה לאוכל כביסה ושינה. הבית הוא מוסד חינוכי ברמה גבוהה מאוד!

להלן קטע ממאמרו של הרב עמרם בינעט, מתוך 'לקראת שבת מלכתא':

הנושא שהכי מעניין הורים לילדים, הוא נושא החינוך. איך מחנכים את הילדים? האם אנחנו צריכים להיות תקיפים איתם? אולי לתת להם חופש פעולה ומרחב אישי? איך נדע מהי הדרך הנכונה?

כמובן שכולם גם יודעים שהחינוך הטוב ביותר, הוא הדוגמא האישית. אתה יכול ללמד את הילד במשך שנה שלימה את הלכות נטילת ידיים לפרטי פרטים, זה לא שווה כמו פעם אחת שהוא רואה אותך, את אבא שלו או את אמא שלו, כשאתם נוטלים ידיים כדת וכדין. אם הוא רואה שאתה נוטל ברישול ובלי לשים לב לפרטי ההלכה, לא יעזור שום דבר. הדוגמה האישית חזקה מכל!

ומידה טובה מרובה, ילד שגדל בבית שבו אף פעם לא נוטלים ידיים ברישול, שהנטילה תמיד נעשית מתוך מתינות ולפי כל כללי ההלכה, ילד זה יטול ידיו כהלכה גם אם ילמד

את ההלכות רק פעם בכמה שנים. זה יהיה טבוע בדם שלו, הוא לא יצטרך הרבה שינון וחזרה כדי לדעת איך נוטלים ידיים בצורה נכונה ומדוקדקת.

מספר רבי עמרם: יש לי חבר ליטאי לכל דבר ועניין. הוא למד בישיבת פוניבז', ילדיו לומדים בישיבות ליטאיות, הוא לובש חליפה קצרה ו'כובע קנייטש', בשבת הוא גם מוסיף עניבה יפה לכבוד שבת קודש, ובשלושת הרגלים לובש 'פראק' כמנהג בוגרי הישיבות הליטאיות.

אבל כשמגיע פסח, יש לו הידור מיוחד. מצות מכונה לא נכנסות לבית שלו. בשום אופן! גם כשהוא מחפש שידוכים לילדיו, זה תנאי בסיס. אצלנו במשפחה מקפידים לאכול רק מצות יד, מי שמוכן לקבל על עצמו את המנהג הזה מוזמן, מי שלא... שיחפש שידוך במקום אחר.

לא זו אף זו: אצלו בבית גם מקפידים לא לאכול מצה שרויה. אין קניידלך בפסח, אין דבר כזה לאכול מרק עם חתיכות מצה בתוך הצלחת, מרחיקים המצות מכל סוגי הנוזלים, מרחק רב ככל האפשר.

אני מאמין שרבים מהציבור החסידי שקורא את הדברים לא מבינים על מה אני מדבר בכלל. נו, ברור! זה פסח! איך אפשר לאכול מצות מכונה בפסח? איך אפשר לאכול מצה שרויה? ה' ירחם!!! בל יראה ובל ימצא.

לעומת זאת, הליטאיים או הספרדים שקוראים, לא מבינים בכלל על מה אני מדבר. מה זאת אומרת לא לאכול מצות מכונה? רק בליל הסדר או כל שבעת ימי החג? ולא לאכול מצה שרויה זה אומר גם אחרי שטוחנים אותה או רק כשהיא שלמה?

הפער בנושא הזה בין חסידים לליטאים הוא חזק מאוד, ולכן התפלאתי מאוד למה אברך ליטאי זה, שומר בקנאות גדולה כל כך על מנהג שמקובל בעיקר בקרב החסידים. "אני בא ממשפחה חסידית, לכן אני שומר את המנהגים הללו... ההורים שלי היו חסידים, אני למדתי בישיבות ליטאיות ונהייתי ליטאי, אבל המקור שלי הוא חסידי, ולכן אני שומר את המנהגים הללו". זו תגובתו.

אבל זה לא הניח את דעתי. "ומה עם השטריימל? שאלתי... למה אתה לא חובש שטריימל? למה את נרות החנוכה אתה מדליק בחלון כמנהג הליטאים ולא ליד המזוזה בתוך הבית כמנהג החסידים? למה נוסח התפילה שלך הוא נוסח אשכנז ולא נוסח ספרד? למה אתה לא עומד על כך שהילדים שלך יגדלו פאות ארוכות, ושילכו למקווה כל בוקר לפני התפילה? למה דווקא מצת מכונה ומצה שרויה זה 'בל יראה ובל ימצא' בביתך, ואת כל שאר המנהגים שינית?"

הוא חשב קצת... ולאחר מכן ענה לי תשובה שנתנה לי שיעור חשוב לחיים: "אתה צודק. אצלנו בבית כן נהגו את כל מה שהזכרת. אבל זה לא היה באותה רמה. חרדת המוות שהייתה נופלת על אבא שלי כשחתיכת מצה נפלה לתוך צלחת עם מרק, נחרטה בעצמותיי. הצמרמורת שעברה בבשרו כשיצאנו לטיול עם המשפחה המורחבת ואחד מבני

הדודים שלנו הציע לי, כילד בן חמש, לאכול מצת מכונה, עדיין גורמת לי להזיע עד היום כשאני רואה מצת מכונה בפסח.

אני יודע שמצות מכונה הן כשרות למהדרין, אני יודע שכל החברים שלי, וגם רבותי, אוכלים מצת מכונה בלי שום בעיה, ולפעמים אפילו רואים בה הידור גדול יותר ממצת יד, אבל אני לא מסוגל להכניס את זה לפה. אני פשוט לא מסוגל!

בדרך כלל נוהגים לומר, שיש בתים שבהם ילד שקופץ על הספה, זה דבר שגורם לשבירת כל הכלים ומצדיק תגובה מאוד מאוד נחושה של ההורים, לעומת ילד שלא אומר אמת, וזוכה להערה רפה של האבא.

אבל האמת היא שזה לא שחור לבן. גם בתוך המצוות שאנחנו מקיימים, גם בבית שהוא כן ערכי ושהדברים החשובים ביותר הם נושאים של קיום התורה והמצוות - גם שם אפשר לראות על הילדים שיצאו מהבית איזה סוג 'פרומקייט' היה שם. האם אצלם הקפידו מאוד על מנהגי הפסח, או אולי על תפילה במניין בכל מצב ובכל זמן.

בכל בית שמים דגש על דברים אחרים, זה דבר טבעי ונורמלי לגמרי. לכל אחד יש חיבור שונה למצוות השונות, יש מי שארבעת המינים הם הדבר הכי חשוב בשנה, ויש מי שלסיים את ספר התהילים בכל שבת זה עיקר העיקרים אצלו.

אלו וגם אלו ברוכים יהיו, וזוכים לחנך את הילדים שלהם לדברים טובים.

אפשר לראות זאת בחוש. אפשר לראות משפחות שבהן קמים מוקדם כי האבא קם מוקדם, וכך החדיר בילדיו, שמי שישן אחרי שבע בבוקר הוא עצלן נוראי. אפשר לראות משפחות שבהן מכבדים את השבת עם סוגים שונים של דגים וכדו', כי אצלם בבית ההורים היו נותנים חשיבות גדולה לכבד ולענג את השבת בדגים או במאכלים אחרים.

התנהגות ההורים, במיוחד דברים שההורים מייחסים להם חשיבות רבה, משפיעה על הילדים. זאת עובדה מוכחת!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

נס קריעת ים סוף ומלחמת גוג ומגוג

בגמרא סנהדרין (צה:): מסופר אודות מלחמת סנחריב נגד חזקיהו המלך וירושלים, "אמר רב יהודה אמר רב בא עליהם סנחריב הרשע בארבעים וחמשה אלף איש בני מלכים וכו' ובשמונים אלף גבורים לבושי שריון קליפה, ובששים אלף אחוזי חרב רצים לפניו והשאר פרשים, וכן עתידין לבוא עם גוג ומגוג וכו' ויצא מלאך ה' ויכה במחנה אשור מאה ושמנים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים וכו'. במה הכם רבי אליעזר אומר ביד הכם שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה, היד שעתידה ליפרע מסנחריב".

הרי שאותה "יד הגדולה" שהיכה את המצריים בים סוף גם היכה את סנחריב ולגיונותיו, ועתיד להכות הגוים ולהיפרע מהם בעת מלחמת גוג ומגוג. ובספר אזנים לתורה מהגר"ז סורוצקין זצ"ל (שמות יד, לא) כתב ע"ז הסבר נפלא, שבעת קריעת ים סוף לא לחמו בני ישראל כלל נגד המצריים אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו נלחם עם הגויים כמ"ש "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון", וראו בני ישראל "את היד הגדולה" של "העושה נפלאות גדולות לבדו", ואותה היד הגדולה ראו גם כן בעת מלחמת סנחריב, שבאו מאות אלפי חיילים לכבוש את ירושלים וחזקיהו אמר ((איכה רבה, הקדמה פסקה ל)) "אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ואפילו לאמר שירח אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה", וכן היה שמלאך ה' הכה בלילה אחד מאה ושמנים וחמשה אלפים ראשי גייסות ועמהם צבא רב ולא נשארו ממחנה סנחריב רק י' אנשים.

ואת היד הגדולה הזאת יראנו ה' במלחמת גוג ומגוג שנאמר (זכריה יד, ג) "ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב" ויונתן בן עוזיאל תרגם "ויתגלי ה' ויגיח קרבא בעממיא האינון כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף", היינו שהוא לבדו ית' ילחם עם הגוים שיעלו על ירושלים בלא עזרתנו ואילו עלינו נאמר "ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש, ובא ה' אלקי כל קדשים עמך, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

וכן איתא במדרש תהלים (פר' יח) "אמר רבי יהודה הנשיא, מלך בשר ודם כשהוא הולך למלחמה נוטל כל חיילותיו עמו, אבל הקב"ה אינו כן, כשהוא יוצא למלחמה אינו יוצא אלא לעצמו, שנאמר (שמות טו, ג) ה' איש מלחמה ה' שמו. וכן הוא אומר, (זכריה יד, ג) ויצא ה' ונלחם בגוים".

וכזה אמר לי מרן אדמו"ר שליט"א מבאיאן שכתוב (מיכה ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", שהנפלאות לעתיד לבוא יהיו כמו בעת יציאת מצרים, וביאר הרבי שליט"א כנ"ל, שבעת יצ"מ הישועה בא רק על ידי הקב"ה בעצמו וכמ"ש "לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו", שלא נחשוב שבאה הישועה משום שמה רבינו הצליח בשליחותו ופרעה הכניע את עצמו מלפניו והיה מפחד ממנו עד שהסכים לשלוח בני ישראל. הישועה בא אך ורק על ידי השי"ת וכמ"ש "אני ולא מלאך אני ולא שליח", וכן

הוא בכל הישועות "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" שכמו שאז היה הישועה ישר מהשי"ת, כן בכל ישועות והנפלאות הם באים ישר מאת השי"ת, וכאשר האדם שואל "מאין יבוא עזרי" צריך הוא לדעת "עזרי מאם ה' עושה שמים וארץ".

בעת קריעת ים סוף, הבטיח הקב"ה לכלל ישראל שאינם צריכים לעשות מאומה "התיצבו וראו את ישועת ה' וכו' ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד, יג). וכפשוטו אנו מבינים שזה היה אירוע חד פעמי, שברוב חסדי ה' לא היו צריכים לעשות כלום וה' לחם בעדם, אבל מדברי חז"ל ותרגום ויונתן בן עוזיאל הנ"ל נראה שגם היום אנו יכולים לזכות להבטחה זו.

וכך מסופר בגמרא גיטין (זו.) "שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו וכו' שלח ליה קא מצערי לי טובא ולא מצינא דאיקום בהו, שלח ליה דום לה' והתחולל לו דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים השכם והערב עליהן לבית המדרש והן כלין מאיליהן הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר".

להיות שייך לחלקו של הקב"ה

וביאר המהר"ל בנתיבות עולם (נתיב הבטחון פרק א) "ופירוש דום כלומר שהוא ישתוק ולא יעשה דבר והשם ית' יעשה מלחמתו כדכתיב ה' ילחם לכם ואתם תחרישון. ועל כרחך פירושו בשביל שיהיה משכים ומעריב לבית המדרש, דאל"כ לא שייך לומר דום כאלו אמר שהקב"ה ילחום מלחמתו והוא ישתוק ואל יעשה שום דבר, ולמה הקב"ה ילחום מלחמתו ואין זה רק בשביל שהוא מלחמת השם, ולמה הוא מלחמת השם רק מפני שהוא משכים ומעריב לבית המדרש והוא אל השם ית', לכך דבר זה בעצמו יהיה גורם שמפיל אותם חללים כי דבר זה נקרא מלחמת ה' כאשר ירצה להרע אל מי שהוא אל השם ית' לגמרי, ופירוש הגון ומקובל הוא מאוד בפירוש הכתוב. ודבר זה אינו רק כשהוא בוטח בו יתברך א"כ הוא מוסר עצמו אל השם ית' וגם הוא משכים ומעריב לבית המדרש ובזה הוא חלקו של הקב"ה לגמרי כאשר משכים ומעריב לבית המדרש".

הרי שגם בזמן הזה האדם יכול לזכות להבטחה זו של ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, והיא על ידי שהוא משכים ומעריב לבית המדרש ואז "הן כלים מאליהן", שהקב"ה ילחום מלחמתו.

ובזה יש להבין לשון תפלתינו בכל בוקר "אשרינו כשאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות" דזה לבד "שאנו משכימים ומעריבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות" כבר מספיק שנהיו נחשבים מאנשי השי"ת ומלחמתינו הוא מלחמתו ית' ולכן נזכה להבטחת הקרא "התיצבו וראו את ישועת ה'".

וגם מבואר בזה הגמרא ברכות (ח.) "אמרו ליה לר' יוחנן איכא סביי בבל, תמה ואמר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה כתיב, אבל בחוצה לארץ לא. כיון דאמרו ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהני להו". הרי שבזה שבמקדמי ומחשכי לבתי כנישתא, זוכה האדם לכל הברכות כנ"ל.

ובכלי יקר סוף פרשת עקב מביא מספרו עוללות אפרים (מאמר תקג) שהפסוק אומר "שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת אוכלי לחם העצבים", והיינו שיכול האדם להשכים ולהעריב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אבל אם אינו שמח בתורה ונחשב אצלו כטורח בבחינת לחם העצבים, אז "שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת" עיי"ש.

ולפי דבריו מבואר למה אנו מקדימים לומר "אשרינו מה טוב חלקינו ומה נעים גורלינו ומה יפה ירושתינו, אשרינו כשאנו משכימים ומעריבים", והיינו שאנו מודיעים ומדגישים שאנו שמחים ומאושרים שאנו משכימים ומעריבים לבתי כנסיות ובתי מדרשות ואין אנו ח"ו נכללים בכלל אותם שהם אוכלי לחם העצבים ומתרעמים שהם צריכים לקום באשמורת.

לזכות שה' ילחם לכם לעולם נגד אויבכם

אמנם המהר"ל כתב להדיא שכדי שנוכה להבטחת ה' ילחם לכם ואתם תחרישון "דבר זה אינו רק כשהוא בוטח בו יתברך א"כ הוא מוסר עצמו אל השם ית' וגם הוא משכים ומעריב לבית המדרש", הרי שלהיות משכימים ומעריבים בלבד אינה מספקת וצריך גם לבטוח בו ית' ולמסור עצמו אל השי"ת.

וכן ביאר במשך חכמה דברי המכילתא "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, לא בשעה זו בלבד ילחם לכם אלא לעולם ילחם כנגדן של אויביכם". וכתב המשך חכמה "הביאור שכעת באו בטענה ובתשובה נצחת לה' למה הוציא אותם ממצרים ועל זה צריך הקב"ה מן הדין ללחום בעדם, לכן אמר להם שאף בשעה שלא יהיה להם שום טענה על השם כמו בימי סיסרא וזרח מלך הכושי ובעתות העתידות אשר אמרו ולנו בושת הפנים כו' כמו שהתנצל דניאל (ט, ז) בעד ישראל גם אז ילחום באויביהם של ישראל, וזה שאמר ה' ילחם לכם בשעה שאתם תחרישון שלא יהיה לכם שום תביעה על השם, שיהיה לכם בושת הפנים לדבר, גם אז ה' ילחם לכם והבן".

ומבואר מדבריו שזה שהקב"ה ילחום בעד כלל ישראל לעתיד, תנאי יש בדבר כאשר נהיה במדריגה "שיהיה לכם בושת הפנים לדבר", והיינו שבאים להכרה שאין לנו שום זכות לתבוע משהו מהקב"ה ונבין שבאמת מגיע לנו כלום, אז יכולים שעכ"ז השי"ת יושיע אותנו מאויבינו.

ועל דרך זה סיפר הס"ק מרוזין זי"ע (כנסת ישראל עמ' יב) שבזמן הבעש"ט זי"ע היה פעם אחת ענין של פקוח נפש גדול, וצוה הבעש"ט לעשות נר של שעה ונסע ליער ודבק את הנר לאילן ועוד איזה ענינים ויחד יחודים וכו' ופעל ישועה בעזרת השי"ת.

ואחר כך היה מעשה כזו אצל המגיד ממעזריטש זי"ע, ועשה גם כן כנ"ל, ואמר, "היחודים והכוונות שכיוון הבעש"ט איני יודע, רק אעשה על סמך הכוונה שכיוון הבעש"ט ונתקבל גם כן. ואחר כך היה מעשה כזו אצל הרה"ק ר' משה ליב מסאסוב זי"ע ואמר "אנו אין לנו כח אפילו לעשות כך, רק אספר המעשה שעשה הבעש"ט והמגיד, והשי"ת יעזור", וכך היה בעזרת השי"ת. ע"כ מספר כנסת ישראל. הרי כשאדם מודה שאין לו כח לפעול כלום אז יכול לקיים השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך.

וכנראה שדברי הרה"ק ר' משה ליב מסאסוב מיוסדים על דברי המדרש רבה (איכה הקדמה פסקה ל) "ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה, ואלו הן, דוד, ואסא, ויהושפט, וחזקיהו. דוד אמר (תהלים י"ח, לח) 'ארדוף אויבי ואשיגם' וגו' אמר לו הקב"ה אני עושה כן. עמד אסא ואמר, אני אין בי כח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה עושה, אמר לו אני עושה שנאמר (ד"ה ב' י"ד) וירדפם אסא וגו' לפני אסא אין כתיב כאן אלא לפני ה'. עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף אלא אני אומר שירה ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה שנאמר (שם כ, כב) 'ובעת החלו בקנה ותהלה נתן ה' מארבים וגו' וינגפו. עמד חזקיהו ואמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, אמר לו הקב"ה אני עושה שנא' (מ"ב י"ט, לה) ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור".

היום אין בכוחנו לעשות כלל

ואדמו"ר הזקן מסאדיגורא זי"ע אמר פעם המדרש הזה (אמת ליעקב ר"ח אדר תרל"ב) והוסיף ואמר: "כן גם היום אין בכוחנו לעשות כלל, אך הקב"ה בעצמו ירחם עלינו ויושיענו". והנה בודאי לא היה כוונת אדמו"ר הזקן שאינו צריך לעשות כלום ויכול לשבת בחיבוק ידים, אלא כוונתו היה דאחרי כל עבודתו הק', היה הכל בעיניו כאילו לא עשה כלום ועדיין הוא עומד בפתח בהתחלה.

וכן יוצא מדברי הרה"ק מאפטא זי"ע בספרו אוהב ישראל (פר' משפטים) שגם הביא המדרש הנ"ל שחזקיה אמר אני אין בי כח לצאת למלחמה כי אם אני עומד בביתי בתפלה לפניך ואתה תשלח עורך מקודש. והוסיף על זה האוהב ישראל "והנה בעוונותינו הרבים אין אתנו יודע עד מה בעתים הללו אשר צרכי בני ישראל מרובים המה מאוד ואין הזמן גרמא להצדיק העובד את ה' להתפלל עבור צרכי כל אחד ואחד מישראל הבאים לפניו ולהעתיר רחמי שמים עבור כל אחד ואחד בפרטות בהתאמצות התפלה כראוי, ולזה מבטיח לנו הש"י כשנעבוד אותו באמת ובתמים אז 'והסירותי מחלה מקרבך', היינו שתוכלו להסיר כל מיני מחלה מעם ה' בני אל חי מקרבך היינו במחשבתך הטוב לבד ולא תצטרך להתפלל בפניך רק בהרהור לבך הטהור על כל השפעות טובות וחסדים גדולים הצריכים לכל אחד ואחד מזרע ישראל הבאים לפני הצדיק לבקש עליו רחמים כי הש"י יעשה רצון יריאיו היינו למלאות חפצו ורצונו הטוב הגם שאינו מוציא הבקשה מפיו באיזה תפילה וכיה"ר אמן":

ומעשה רב היה עם אדמו"ר הזקן מטשארטקוב זי"ע, שפעם אחת היה אז עולם גדול מאד, והמקורב ר' צבי קיבל לפניו שיש לו המון קוויטליך, וביקש מהרבי שיאציל זמן יותר מורווח ופנוי לקרותם לפניו. והשיב לו הרבי שכעת יהא מוכרח לעשות העצה מהרה"ק מאפטא, שפעם אחת היו לפניו הרבה קוויטליך בראש השנה ויום הכפורים, ולא הספיק לו העת לקרותם כולם, והיה לו להרה"ק מאפטא בתי כיסים גדולים במלבושיו, ולקח כל הקוויטליך והניחם בבתי כיסים שלו, וסמך שתי ידיו הק' על הבתי כיסים ואמר בלשונו הקדוש, "אני מברך את כל האנשים של הקוויטליך המונחים פה בבתי כיסים שלי, בבני חיי אריכא ומזוני רויחא ושנה טובה".

ואחר שסיפר אדמו"ר הזקן מטשארטקוב את העובדא הקדושה הלזו מהרה"ק מאפטא, קיים בנפשו גם כן עובדא כזו, ויצרור כל הקוויטליך במטפחתו, והניח אז שתי ידיו הקדושים על המטפחת שהיה מלא עם קוויטליך, ובירך אותם בברכת קדשו בכל השפעת הטוב כנ"ל בשם הרה"ק מאפטא:

ובספר משכנות הרועים (לירח האיתנים) מביא שהאדמו"ר ר' מדרכי שלמה מבאיאן זי"ע סמך על מעשה זו בשנתו האחרונה כאשר הוגש לפניו ה"כוללת צעטיל" מחסידיו בארץ ישראל, ואמר הרבי מבאיאן: מאין לי כח לקרוא רשימה ארוכה כל כך? וסיפר המעשה הנ"ל מאדמו"ר הזקן מטשארטקוב, ובשעה שאמר דברים אלו אחז את הרשימה בידו ואמר בפ"ק: "אני מברך כולם בכתיבה וחתימה טובה, וממילא כל בקשתייהם הם בכלל".

מליצה על שפלותינו שאין בנו כח

ומליצה ישרה אמר הגאון רבי שלמה קלוגר זי"ע בדרשה לערב יוה"כ (בספרו קהלת יעקב דרוש כח עמ' קלד) "והנה עיקר הכפרה בימים הללו הוי הוידיוי אך זה בדורות הראשונים, אך בזמנינו אף וידיוי פה מעליא אין בידינו להתוודות כהוגן ולכך נתקן בוידוי לומר על חטא שחטאנו לפניך בוידוי פה, וזה כוונת המשורר באמרו (תהלים סה, ד) 'דברי עונות גברו מני פשעינו אתה תכפרם' והנה הכוונה על דרך מה שאיתא במדרש דארבעה מלכים מה שביקש זה לא ביקש זה וכו' חזקיה ביקש אני אין בי כח לומר שירה וכו' אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה וכו', וא"כ חזינן דאף באמירה בפה לא היה לו כח, וכך ה"נ אנחנו אף הוידיוי בפה אינו בנו כח ולכך אמר אפילו דברי עונות גברו מני אפילו לספר העונות בפה ולהתוודות נמי גברו מני ואין לי כח, 'אך פשעינו אתה תכפרם' ועליך אנו משליכין יהבינו". וכזה אמר פעם הרה"ק מברדיטשוב (הובא בילקוט קדושת לוי עמ' קפ) "רבש"ע אנחנו אין בנו כח לומר 'ויאמר ה' סלחתי', אמור אתה 'סלחתי' כי בנו אין כח לומר שום דבר". (וע"ע בתפארת שלמה שער התפלה עה"פ זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה).

והנה האור החיים הק' גם הביא מדרש רבה הנ"ל בביאור הכתוב "ה' ילחם לכם" וז"ל: "ה' ילחם לכם ירצה לומר ילחם לכם, כי לא לעזרה לבד יהיה לכם במלחמה, אלא הוא יערוך כל המלחמה, ואומרו ואתם תחרישון, יתבאר על דרך אומרם ז"ל (ילק"ש ב רמז קסג) ארבעה צדיקים מה ששאל זה לא שאל זה, וחלוקה המעולה שבכולן הוא מה ששאל חזקיה שאמר אני אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא להתפלל אלא אני ישן על מטתי ואתה עושה, וכן עשה ה' דכתיב (מ"ב יט לה) בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו', והיא המדריגה שאמר משה ואתם תחרישון, פירוש אפילו בתפלה אם אין בכך כח כמאמר חזקיה תחרישון והוא ילחם לכם והיא המדריגה שאמר משה ואתם תחרישון, פירוש אפילו בתפלה אם אין בכך כח כמאמר חזקיה תחרישון והוא ילחם לכם" עכ"ל האור החיים הק'.

והנה דברי האור החיים הק' צ"ב במאי שכתב "וחלוקה המעולה שבכולן הוא מה ששאל חזקיה", דאיך שייך דמדריגת חזקיהו המלך היה יותר גדולה ממדריגת דוד המלך ואסא ויהושפט, ונראה שכוונת האור החיים הק' היא שהישועה שפעל השי"ת לחזקיהו המלך

היתה יותר גדולה מזה שפעל לדוד ואסא ויהושפט, שהרי הם עשו לכל הפחות איזה השתדלות, וחזקיהו אמר שאין לו כח לעשות שום דבר ועכ"ז ריחם עליו השי"ת והושיעו. ובספר יסוד צדיק מהרה"ק ר' שלמה'קה מזוויהל זי"ע תירץ שבודאי היה דוד המלך במדריגה גבוהה מאד שהשריש היטב את האמונה בלבו וידע שאף אם ירדוף וישיג אחרי שונאיו לא תתערב אצלו מחשבת פיגול שבעוצם ידו הוא הודף את שונאיו, אלא האמין באמונה שלימה שהכל בכוח עליון ולכן היה יכול לרדוף אחריהם ולהשיגם ואז לזכות לניסים. אבל אסא לא היה בדרגה זו וחשש שאם ישיג אותם יבא לטעות שמחמת מעשיו הכניע אותם תחתיו לפיכך הסתפק במה שרדף אחריהם ותו לא, והתפלל אל השי"ת שיעזור לו, ואכן תפילתו התקבלה ונכנעו שונאיו תחתיו. ואחריו הגיע יהושפט שחשש גם לרדוף אחריהם מטעם זה ולכן ביקש לנצחם כשהוא אומר שירה, ואילו חזקיהו אף לא רצה לומר שירה כי אמר שמא יסמוך על כח שירתו ולא יבטח בשלימות על הקב"ה, וע"כ ביקש שיהא שוכב במיטתו והקב"ה ילחם מלחמתו וכן היה. (וכן העלה רבי ירוחם ממיר ביאור זה בספרו דעת חכמה ומוסר ח"א עמ' לט עיי"ש).

שימו לב אל הנשמה / הרב נפתלי שמואל רייך, משפיע ישיבת 'תורת דוד', מונסי ניו יורק

'שבת שירה' - ביזת הים רוחנית של שילוב הגשמיות והרוחניות יחד

בלשון חסידים נהוגה האמירה, שחסיד שמבקש השפעות בגשמיות נוסע לרבי לשבת פרשת בשלח - בה קוראים בתורה על ביזת הים ועל המן, והזמן גרמא להמשיך שפע של פרנסה והרווחה. ואילו החסידים שחפצם בהשפעות ברוחניות באים לרבי לשבת פרשת יתרו - בה קוראים בתורה על מעמד קבלת התורה וכל המסתעף. הרשו לי בבקשה לחלוק על קביעה זו, כי לעניות דעתי בפרשת בשלח יש הכל! גם גשמיות וגם רוחניות, וגם - סוד אופן השילוב של שניהם יחד!

שבת פרשת בשלח נקראת בפי העולם 'שבת שירה'. שירה היא תוצאה וביטוי לשמחה פנימית ועמוקה, וכדברי רש"י הנודעים: 'אין אדם שר שירה אלא מתוך שמחה וטוב לבב' (ערכין יא, א). אם מכוונה שבת זו בשם 'שבת שירה', הרי שבוודאי בה נמצא מפתח השמחה!

אין זה סוד, שרוב האנשים בעולם אינם שמחים באמת. כולנו מתמודדים עם כל מיני בעיות ואתגרים, אישיים וחברתיים, עמלים על המחיה ועל הכלכלה וטרודים בטרדות שונות. נראה כי המפריע העיקרי לשמחת החיים, הוא תחושת המוגבלות. אנשים מרגישים מוגבלים כתוצאה מכך שאינם מצליחים לתת ביטוי לפנימיות שלהם. חשים סוג של צמצום, בשכל, בלב ובנפש. כך, במקום 'לחיות' את החיים, אנחנו בקושי שורדים אותם... אכן, שמחה אמתית - שורשה בגאולה. גאולת הנפש.

פרשתנו היא פרשת הגאולה. כמו שבפסח נמשך החג עד שביעי של פסח, שרק אז היתה הגאולה השלימה בקריעת ים סוף, כך גם בסדר הפרשיות. אמנם יציאת מצרים מתרחשת בפרשת בא, אבל עיקר הגאולה היא בפרשת בשלח, כאשר הים נקרע לבני ישראל והמצריים טבעו בו. או אז היתה לבני ישראל גאולה שלימה ויכלו לומר שירה - 'שירה חדשה שיבחו גאולים על שפת הים'.

לכן, כאשר מגיעה פרשת בשלח, זו ההזדמנות שלנו להתחבר לגאולה אמתית. מי שרוצה לטעום מן האור, לשיר את שירת החיים ולזכות לשמחה אמתית - עליו לדעת שזה קורה השבוע!

השבת הזאת היא הזמן המתאים לזכות ל'ביזת הים' האמתית, שמהותה מעט שונה ממה שכל העולם חושב...

*

יש סיפור ידוע, שאמנם כולנו מכירים אותו, אבל נראה לי שהפירוש הנכון שלו קצת שונה מהמקובל...

היה היה מלך ששקע בעצבות גדולה. בימים ההם עוד לא הומצאו תרופות הפלא של הרפואה הקונבנציונלית, לא היה 'פרוזאק' ולא כל שאר ה'סממנים' למיניהם שמיועדים להחיש רפואה קלה למחלת הדיכאון... חיפשו אפוא אחרי חכמים ונבונים שיטכסו עצה כיצד לחלץ את המלך מדיכאונו. לבסוף נמצא מומחה גדול, והוא יעץ עצה מעניינת: יש למצוא אדם שהוא שמח באמת ולהביא למלך את מעילו. כאשר ילבש המלך את מעיל זה ישפיע הדבר לטובה על נפשו, ידביק אותו במידת השמחה וירומם את מצב רוחו, עד שיפוג ממנו הדיכאון.

חיש קל יצאו עבדי המלך ותרו אחר אדם שמח. תחילה פנו לעשירי המלוכה, אבל כולם אמרו שגם להם חסר במידת השמחה. יש להם הבעיות שלהם, שלל טרדותיהם שמפריעים למנוחת נפשם, ולמרות כל עושרם, הם אינם שמחים באמת... הלכו עבדי המלך ושאלו את כל המוצלחים בעם ואת כל האנשים שהיו נראים להם כשמחים, אבל כולם הודו שהאמת היא שהם אינם כל כך שמחים כפי שהם נראים כלפי חוץ... כך, ככל שחיפשו - לא הצליחו עבדי המלך למצוא אדם שמח. כל האנשים שחשבו אותם כמאושרים, התבררו כמי שאינם כאלו.

באחד הימים סיירו עבדי המלך ביער, ועינם צדה איש כפרי שיושב מחוץ לבקתה עלובה, מנגן לעצמו בכלי נגינה פשוט ופניו קורנות משמחה ואושר.

מיד ניגשו אליו ושאלו אותו: "האם אתה שמח?", "בוודאי!" ענה האיש, "למה שלא אהיה שמח?"

שמחו עבדי המלך עד מאוד! הנה, סוף סוף נמצא האיש שיביא מזור למחלת המלך. הסבירו הללו לאיש העלוב את סיבת בואם, והבהירו שהם חייבים לקבל ממנו את מעילו עבור רפואת המלך.

אבל - כאן חיכתה להם הפתעה גדולה -

"הייתי שמח מאוד לעזור לכם, אבל רק בעיה אחת קיימת - כלל אין לי מעיל שאוכל למסור לכם!..."

*

המסר הפשוט מסיפור זה, הוא שדוקא האיש הזה שאין לו כמעט כלום, אפילו לא מעיל - הוא היחיד שבאמת שמח. וכל כך למה? כי האושר אינו תלוי בממון ובנכסים, ואף אדרבה - כבר לימדונו חז"ל כי 'מי שיש לו מנה רוצה מאתיים', ו'מרבה נכסים מרבה דאגה'. לכן דוקא אותו אדם שאין לו כלום - הוא מסוגל לשמוח באמת.

זהו הפירוש המקובל לאגדה העממית הזאת. אבל הרשו נא לי להציע פירוש אחר...

למען האמת, לא רק שמותר שיהיה לאדם מעיל, אלא צריך שיהיה לו מעיל! לא חייבים להיות אדם 'חסר כל' כדי להיות שמח, ולא צריך לחיות בחורבה בעבור כך! המסר שמונח

בסיפור הזה הנו אחר: שמחה זה לא דבר שאפשר לקנות! שמחה אינה משהו שאפשר לקחת ממשהו אחר! אל תחשוב שאם פלוני הוא שמח תוכל לקבל מהשמחה שלו. זה לא עובד ככה...

בזמנינו כולם מחפשים פתרונות מהירים לכל בעיה. התרגלנו שלכל קושי יש פתרון מהיר וזמין. המודעות בעיתונות מציעות לנו שלל קורסים וסדנאות שילמדו אותנו איך להיפטר מכל צרה ותעוקה. הורגלנו לחשוב כך גם בענין השמחה, שכל מה שצריך לעשות זה ללמוד איזו שיטה או טכניקה - וזהו. אנחנו כבר מסודרים. בין-רגע נצליח לרומם את מצב הרוח שלנו ולהפוך לאנשים שמחים...

אבל במציאות זה לא עובד כך. אי אפשר 'לקנות' שמחה. אדם שמח לא יכול 'לתת' את השמחה שלו למישהו אחר, הוא לא יכול לתת לו את המעיל שלו. וזה בעצם מה שאמר אותו עני שמח למשרתי המלך: "אין לי מעיל שאוכל למסור!", אין לי מעיל שמחזיק את השמחה שלי ובידי להעביר אותו הלאה למישהו אחר! השמחה שלי שייכת לי בעצמותי, זהו משהו שקשור אליי באופן אישי. אתה מחפש שמחה? גלה נא את השמחה שלך! מצא את הפנימיות שלך באמצעות עבודה עצמית! אין אף אחד שיש לו בכיס שמחה שאפשר לתת ממנה לאחר!

וכאמור, נדמה כי בפרשתנו טמון מפתח חשוב מאוד בדרך להשגת השמחה.

*

אחת הפרשיות המרכזיות בפרשת השבוע הינה 'פרשת המן', בה נאמר: "וַיֵּצֵא הָעַם וְלָקְטוּ דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ" (טז, ד). הקב"ה נתן את המן מידי יום ביומו בכמות שמספיקה לאותו היום בלבד. ולמה? ממשיך הפסוק ומבאר: "לְמַעַן אֲנַסְנוּ הַיֵּלֶךְ בְּתוֹרָתִי אִם לֹא!".

תארו לעצמכם מצב של אדם שאין לו שקל בבית, וגם חשבון הבנק שלו ריק לחלוטין. אין לו עבודה ולא שום מקור של פרנסה. הוא הולך לישון בלילה מתוך ידיעה כי הבית ריק ואין לו שום דרך להשיג אוכל למחר. אין לו אלא לבטוח בה' שיתמוך בו ויכלכל אותו...

זה מה שהקב"ה רוצה מבני ישראל: 'למען אנסנו הילך בתורתך אם לא'. משמע כי 'ללכת בתורה' זה להיות מסוגל להתבטל לפני ה' ולהרגיש תלוי בו ורק בו, באופן מוחלט.

וכאן מונח סוד השמחה!

כי אם אנחנו רוצים להשיג באמת את השמחה, עלינו לנתק את הקשר שלנו עם כל העניינים שאנחנו חושבים ומרגישים כי הם הדברים שמספקים לנו שמחה! ישנם כל כך הרבה דברים שאנו קשורים אליהם ותלויים בהם, שאנו חשים שאנחנו חייבים אותם, וכי רק באמצעותם נהיה שמחים. אבל מה שבאמת משרה שמחה, הוא ההפך הגמור - המסוגלות שלנו להיכנע, לעזוב את כל התלות שיש לנו בדברים אחרים. כי רק כאשר יהיה לנו את זה - נשיג גאולה! גאולת הנפש, שמתבטאת בשמחה אמיתית.

כל עוד אנו תלויים בנסיבות חיצוניות כדי להיות שמחים, אם זה כסף, ביטחון או כל דבר אחר - הרי שאנו משועבדים לאותן נסיבות. אם כך, הרי שאנו עבדים, ולעולם לא נוכל

לשמוח באמת. אמנם, כאשר אנו משתחררים מכל אותן תלויות, כאשר אנו מסוגלים להיכנע ולסמוך רק על ה' - אז איננו צריכים דבר! 'וְלִקְטוּ יוֹם בְּיוֹמוֹ' (שמות טז, ד), או אז זוכים אנו לגאולה, ומשיגים את היכולת לאתר את השמחה הפנימית שלנו.

בשלב הזה, כאשר השגנו 'גאולה' ורכשנו את מידה זו שכבר איננו תלויים בנסיבות הגשמיות - הרי שהגשמיות כבר אינה מפריעה לרוחניות! כבר אינה סותרת את מידת השמחה, ואינה מהווה מחסום בקשר שלנו עם הקדוש ברוך הוא! אדרבה, כעת הגשמיות משלימה אותנו, ומאפשרת לנו למלא בשלימות את רצון אבינו שבשמים!

*

ננסה להעמיק יותר להבין את ענין זה. להבין את מהותה של 'גאולה' הבאה כתוצאה משחרור התלות בנסיבות הגשמיות, ולעמוד על סוד השילוב שנוצר על ידי זה בין הגשמיות לרוחניות.

למדנו בתחילת הפרשה: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ, כִּי הִשְׁבִּיעַ הַשְּׁבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת עֲצַמֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם" (יג, יט).

בו בזמן שכלל בני ישראל היו עסוקים בהתדפקות על דלתות המצריים על מנת לשאול מהם כלי כסף וזהב, היה משה רבינו עסוק בהוצאת עצמות יוסף הקבורות במעמקי הנילוס. חז"ל אמרו על כך (שמות רבה כ, יט): "ויקח משה את עצמות יוסף - עליו הכתוב אומר 'חכם לב יקח מצוות' (משלי י, ז), שכל ישראל היו עסוקים בכסף וזהב, ומשה היה עסוק בעצמות יוסף".

דברי המדרש הללו צריכים ביאור, וכי בני ישראל לא היו עסוקים במצווה? הרי הם עשו את מה שהוטל עליהם לעשות! הלוא כך אמר הקב"ה למשה (יא, ב): 'דַּבֵּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאָלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רֵעוּתָהּ כֶּסֶף וְכֶלִי זָהָב! בני ישראל מצדם כלל לא רצו לעסוק בכך, וכפי שמביא רש"י בביאור הלשון "נא"! הם רצו באותה עת רק לעזוב כבר את מצרים, לצאת משם יחד עם משה רבינו ולהנות מזיו השכינה, ומשה היה צריך להתחנן בפניהם שיעשו זאת! מדוע אפוא נאמר על משה דייקא 'חכם לב יקח מצוות', בעוד שגם הם לוקחים מצוות בכך שהם ממלאים אחר ציווי ה' לקחת מהשכנים כלי כסף וכלי זהב? ועוד יש לשאול, מדוע באמת לא הלך גם משה עצמו לקיים את מצווה זו, לבקש כלי כסף וכלי זהב? מדוע בחר במקום זאת לעסוק בהוצאת עצמות יוסף?

והנה, למעשה מצינו כי הוצאת עצמות יוסף ממצרים היתה פרט הכרחי בגאולתם של ישראל. יוסף הצדיק השביע על כך את בני ישראל, ככתוב "כִּי הִשְׁבִּיעַ הַשְּׁבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת עֲצַמֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם" (יג, יט). בוודאי לא התכוון יוסף הצדיק בדבריו אלו רק לדאוג לעצמו שלא יישאר במצרים, ויש לבאר שמסר להם אז את סוד הגאולה, שהגאולה תלויה בכך שעם ישראל יוציאו את עצמותיו ממצרים (כמובא בספר 'מגיד מישרים' מדברי המלאך המגיד למרן ה'בית יוסף'). לכן אמר להם יוסף "פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם..." "בואו החיבור, כלומר: הסימן האמתי שאכן זכיתם לגאולה, הוא שתוציאו את עצמותי מזה! כי בלי זה אין גאולה.

גם המצריים ידעו את סוד זה, ולכן השקיעו מאמצים מיוחדים להפריע בהעלאת עצמותיו. הם קברו אותו בארון כבד בסוברים שכך לא תהיה אפשרות להוציאו מהנילוס, וכוונתם היתה כדי למנוע את יציאתם של ישראל ממצרים.

אכן גוף הדבר צריך ביאור, למה ענין הוצאת עצמות יוסף ממצרים הינו חלק כה אינטגרלי מתהליך הגאולה?

כדי לבוא לביאור הדבר, נקדים ונבאר את הבטחת הקדוש ברוך הוא "וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְרַכָּשׁ גְדוֹל" (בראשית טו, יד). לכאורה, אם כל התכלית היציאה ממצרים היא כדי לעבוד את ה', למה צריך רכוש גדול? למה נדרש העושר? בדרך זו יש לשאול גם על מה שאנו מבקשים בברכת החודש ובעוד הזדמנויות שיהיו לנו 'חיים של עושר וכבוד', והרי כולנו יודעים כי עושר וגשמיות אינם מהדברים שאנו אמורים לשאוף אליהם, ומדוע אפוא נבקש עליהם?

הביאור בזה, כי אכן העושר מצד עצמו אינו ברכה, אבל כאשר אנו יודעים לשלב ולחבר את המדרגה הרוחנית העילאית ביותר יחד עם העושר - זוהי גאולה אמתית!

זהו ביאור 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול', כמבואר בספרי החסידות. הגאולה היתה צריכה להגיע עד למקומות הנמוכים ביותר, עד לעומק הגשמיות, ולעשות חיבור בין הרוחניות - הדביקות בה' יתברך, לבין הגשמיות. שהכל יתחבר יחד. או אז ישנה גאולה שלימה.

וזו מהות הבקשה שלנו על חיים של פרנסה, עושר וכבוד, כי אנו מבקשים שנוכח לכך בצירוף מילוי הבקשות הרוחניות של 'חיים של אהבת תורה ויראת שמים' וכו'! או אז הדברים הגשמיים אינם גשמיות, אלא מצטרפים אל הרוחניות, וזו בחינת 'גאולה שלימה'.

והנה, משה רבינו הוא בחינת ה'דעת', והוא המאיר והמשפיע לתוך כלי הדעת של כלל ישראל. מעתה, בעת שהיו בני ישראל עסוקים בצבירת הון ועושר, בלקיחת רכוש ממצרים, באותה עת התעסק משה בהוצאת עצמות יוסף, ובכך השפיע להם את הדעת הנכונה בהבנת תכליתם של הון ועושר אלו! (כמו שיבואר להלן). נכון, כעת מוטל עליהם לקיים את מצות הלקיחה, אבל עליהם להבין ולחוות את הדברים בממדם הנכון, ולהפנים כי כל ענין ביזת מצרים הוא למטרה עליונה. משה רבינו השפיע על כלל ישראל את הדעת שחכם לב יקח מצוות. את הדעת כי כל לקיחת העושר והביזת תכליתה רק כדי לקחת את צד המצוה שבדבר, ולא כדי להשיג את הצד הגשמי שבכך.

*

כעת נבוא לבאר כיצד מתקשר העניין עם העלאת עצמות יוסף. איך על ידי העיסוק בהוצאת עצמות יוסף ממצרים, השפיע משה רבינו דעת לישראל, שתהיה להם הכוונה הנכונה בנטילת העושר וההון מהמצריים.

אם נתבונן בענייניו של יוסף הצדיק, נמצא כי מגלם הוא במהותו את כל ענין הגלות והגאולה. הוא זה שיורד ראשון למצרים, והוא שמכין את הדרך לבני ישראל, כדי שיוכלו להחזיק מעמד במצרים - הן ברוחניות והן בגשמיות.

בנוגע למזון הגשמי דאג יוסף לאחיו וכלכל אותם, סיפק להם את כל צרכיהם, וכמו שאמר לכם "כִּי לְמַחֲיָה שְׁלַחְנִי אֶלְקִים לְפָנֶיכֶם, כִּי זֶה שְׁנַתִּים הָרַעַב בְּקָרְבַּ הָאָרֶץ" (בראשית מה, ה-ו) - אבל יחד עם זאת גם דאג להם שיוכלו לשרוד ברוחניות! שיוכלו לצאת ממצרים כיהודים נאמנים! כמו שסיים את דבריו: 'לְשׁוֹם לָכֶם שְׂאֲרִית בְּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם לְפָלִיטָה גְדֹלָה (שם פסוק ז).

ואכן, המדרש מעיד (ילקוט שמעוני רמז קסג), כי במשך כל השנים שהיו במצרים היו גדורים מעריות, עד שנאמר עליהם "גַּן נְעוּל אַחֲתֵי כָלָה גַל נְעוּל מְעִין חָתוּם" (שיר השירים ד, יב). בתוך מצרים, ערות הארץ, בחברה כל כך מושחתת ומזוהמת - הם שומרים על הקדושה שלהם! וכל זאת רק בזכות יוסף הצדיק.

יוסף דאג להם לעת הגלות לשני החלקים, לרוחניות ולגשמיות, וגם לעת הפקידה דואג הוא שהגאולה תהיה 'שלימה', כזו שתקיף כאחד את שני ממדי הבריאה - הרוחני והגשמי. זהו שאמר 'פקוד יפקוד' בכפילת לשון, לרמז על שתי פקידות: הן הגאולה הגשמית, היציאה מהשעבוד הגשמי, והן הגאולה הרוחנית, היציאה מהשעבוד הרוחני.

יוסף הצדיק יכול להשפיע את זה לישראל, כי הוא עצמו קיים זאת כאשר שילב את שניהם במצרים. גם בבית פוטיפר ובבית הסוהר, בכל מקום שהוא נמצא, היכן שמניח אותו הקדוש ברוך הוא - הוא חי עם שלימות וחיבור אל המקור שלו! חי עם הכנעה לקב"ה! כתוב 'יְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמְצָרִי' וכן 'יְהִי שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר' - הוא אינו מחפש לברוח, אינו מחפש לשנות דברים. הוא לא תולה את מציאותו הרוחנית בכך שתנאיו הגשמיים ישתנו. הוא חי את המציאות שהכתיב לו הקב"ה, ומתוך אותם תנאים עובד את ה' בדרגה הגבוהה ביותר. כך מקשר הוא את הקדושה והרוחניות הכי גבוהים אל המצבים הגשמיים הנמוכים ביותר.

ולכן, יוסף הצדיק 'הוא המשביר'. הגישה של יוסף הצדיק שמשלב את הרוחניות והגשמיות כאחד, היא שהופכת את השפע הגשמי לטוב ורצוי. יוסף הוא הוא שמלמד אותנו את היסוד הזה, ובזכותו אפשר להשיג עושר ואושר - עושר שמביא לאושר. לכן, בלי הוצאת עצמותיו ממצרים - אין גאולה.

על ידי שעמל משה רבינו להוציא את עצמות יוסף, הוא השפיע בעם ישראל דעת מ'עצמות' יוסף, מה'עצמות' שלו! כך הוא וכלל ישראל ביחד מביאים למימוש את קיום ההבטחה 'וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל'. משה רבינו מצדו מחדיר בהם את החכמה שכל הלקיחה שלהם תהיה בגדר 'חֲכָם לֵב יִקַּח מִצּוֹת', שהכל יהיה כדי לקחת מצוות; ובני ישראל מצדם מקיימים את חלקם על ידי לקיחת הרכוש בפועל. כך משתלבים מעשיהם יחד, הרוחני עם הגשמי, להביא ל'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול', להשיג את הרכוש הגדול האמתי, שהוא הגאולה השלימה שמקיפה את כלל מציאות בני ישראל, מהמקום הגבוה ביותר ועד לכלים הגשמיים הנמוכים ביותר.

*

הצדיקים הגדולים שאנו קוראים עליהם בספרי המעשיות, הפקירו את עצמם ואת כל ישותם ופיזרו את כל ממונם לצדקה. כגון אלו שמסופר עליהם שלא יכלו לישון כל עוד נשאר כסף בביתם, הם היו מוכרחים לחלק את הכל כדי שיוכלו להשליך יהבם ובטחונם רק על ה' באופן המושלם ביותר.

מפורסם המעשה המסופר על רבי ר' זושא מאניפולי, שבכל יום, לאחר שסיים להתפלל את תפילת השחרית וללמוד את חוק לימודיו, היה מתיישב ליד השולחן ואומר: "ריבנו של עולם, זושא רעב", ואז ידע הגבאי שעליו להכניס לפניו את הצלחת עם הארוחה שהוכנה עבורו. כך היה מדי יום ביומו, ביקש מאת ה' כאילו לא מוכן לו האוכל מבעוד יום בחדר הסמוך...

באחת הפעמים החליט הגבאי שלא יכניס את האוכל שהוכן לרבי. אם באמת בקשת הרבי היא זו שפועלת שיגיע האוכל לפניו, אזי אדרבה - הבה נראה מה יקרה אם יום אחד לא יכניס את האוכל כאשר הרבי מבקש מה'... ואכן, הרבי כהרגלו מבקש מהקב"ה שישלח לו אוכל... ו...באותו רגע נשמעו דפיקות בדלת. בפתח עמד חסיד שזקוק לישועה, כשבידיו מגש גדוש במאכלים ערבים, מנחה שלוחה לרבי בעבור יברכהו... או אז נכח הגבאי לדעת כי באמת הכל מאת ה', וכי לא הוא מכין לרבי את האוכל אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו.

כולנו מכירים את סיפורים אלו, מכירים את ענין הביטחון, 'כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם', וכן הלאה, אבל האמת היא שאף פעם לא מיותר לחזור על כך. זהו ענין אמירת פרשת המן, להשריש את האמונה. קריאת פרשת המן אינה רק סגולה נחמדה לפרנסה, זו עבודה של אמונה! 'חכם לב יקח מצוות', לחבר את הרוחניות עם הגשמיות.

*

זהו המסר של 'שבת שירה'.

כולנו רוצים לשיר, אבל אנחנו מוטלים תחת העול הכבד של 'קוצר רוח ועבודה קשה', ומחפשים כל הזמן איך להיטיב את מצבנו. איך להבטיח את מצבנו הכלכלי, את הבית והילדים, שלל הדברים שאנחנו עסוקים בהם. וזו מהות ה'גלות' - העובדה שאנו חיים בהסתר כאילו הכל תלוי בנו ובפעולותינו.

לעומת זאת, 'גאולה' אמתית הינה כאשר אנו זוכים לגאולת הנפש יחד עם גאולת הגוף. כשאנו מסוגלים לשיר! להיכנע, לקבל את רצון ה', ולעזוב את המושכות. 'יְהִי שְׁלוֹם בְּחַיִּלְךָ שְׁלוֹהַ בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ' (תהלים קכב, ז).

זו מהותו של 'יהודי', הרכבת נשמה וגוף, שהגשמי והרוחני מתחברים אצלו יחד. שישנו חיבור ושלום פנימי בין השכל העליון והתחתון. המציאות הגבוהה שלי מתחברת יחד עם מציאות החיים בשטח למציאות שהכל טוב. אלו חיים עם אמונה, עם 'מן', חיים שבהם אנו מקבלים ונכנעים, שמחים בחלקנו. איננו צריכים שום דבר, לא את דבר פלוני ולא את חפץ אלמוני, לא שפלוני ישתנה ולא שאלמוני יתנהג אחרת, הכל טוב לנו!

במצב הזה אנו זורמים עם המציאות, ואיננו חיים בהתנגדויות ובתסכולים, למה קרה כך ולמה ההוא עשה כך. אנו משתחררים מהצורך להחליף את התנאים שלנו באחרים, מהחיפוש אחר אושר שקיים רק בדמיון.

ואז, כאשר אנו מסוגלים להשתחרר - זוהי גאולה. כעת אפשר לשיר, לתת ביטוי לנשמה. כעת הדיבור כבר אינו בגלות, ומאותה נשימה אפשר להתחיל לחוות את השמחה של 'הִלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכַנּוֹר ... בְּתֹף וּמְחוֹל ... בְּמִנִּים וְעֶגְבֵי וְגו' (תהלים קנ). כי נשימת החיים הזורמת בקרבנו שרה ומנגנת לה, ומאפשרת לנו עצמנו להיות כלי-הזמר של הקדוש ברוך הוא. או אז זוכים אנו לחוות את הגאולה האמתית של 'כָּל הַנְּשָׁמָה תְהַלֵּל יְ-הוָה'.

כאשר אנחנו זוכים ומצליחים 'להתבטל', להיכנע לרצון ה' ולשמוח עם יְלָקְטוּ דְבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, במה שהקב"ה נותן לנו - אז הכל טוב ואין רע. אז אנחנו שמחים בחלקנו האישי במקום לפזול לכיוונו של הזולת ולחפש אחר המעיל של השני שיביא לנו שמחה... שוב איננו דורשים אחרי סגולה זו או אחרת, אחר קברו של צדיק פלוני ומקום תפילה אלמוני, אלא במקום זאת מעמיקים אל תוך פנימיותנו, ושמחים בחלקנו ובחיבור שלנו עם הנשמה. זוהי מציאות של גאולה אמתית, וכאשר משיגים אותה מקבלים כל העניינים הגשמיים של העולם ממד עמוק יותר ומשמעותי יותר. הגשמיות כבר אינה מפריעה לקשר עם הקדוש ברוך הוא, כי יש לנו את המבט הנכון:

'חֲכָם לֵב יִקַּח מִצּוֹת'.

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

לעצור את הזרם

וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קְדָיִם עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׁם אֶת הַיָּם לַחֲרָבָה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם (יד, כא)

א. במדרש תהלים (שוחר טוב) מזמור קיד

הים ראה וינוס. מה ראה וכו', ראה ארונו של יוסף יורד לים, אמר הקדוש ברוך הוא ינוס הים מפני הנס מן העבירה, שנאמר וינס החוצה, אף הים נס מפניו, שנאמר הים ראה וינוס. והנה מצינו שלרבי פינחס בן יאיר ותלמידיו גם נקרעו המים, והובא המעשה במסכת חולין (ז' ע"א). ובירושלמי (דמאי פרק א ה"ג) הובא באופן אחר קצת. וז"ל הירושלמי (עם פירוש ידיד נפש):

רַבִּי פִּינְחָס בֶּן יֵאִיר הָיָה אֶזְלַ לְבֵית וָוַעַד. הָיָה גִינְיֵי גְבִיר - הֵלֵךְ לְבֵית הוֹעֵד, וְהָיָה הַנְהָר עוֹלָה עַל גְּדוּתָיו א"ל, גִּינְיֵי מַה אֶת מִנְעַ לִי מִן בֵּית וָוַעַדָּא? - אָמַר לוֹ, נָהַר, הַמוֹנֵעַ אֶתְּךָ מִמְּנֵי לָלֶכֶת אֶל בֵּית הוֹעֵד? וּפְלִיג קוּמוּי - וְהַנְהָר נִחְצָה לְפָנָיו וְעָבַר. א"ל תְּלַמִּידָיו, יִכְלִין אֲנִי עֲבָרִין? - הָאֵם גַּם אֲנִי יְכוּלִים לְעָבוֹר בְּנָהַר? הָאֵם הַנֵּס נַעֲשֶׂה גַם לָנוּ? אָמַר לוֹן, מֵאַן דִּינְדַע בְּנַפְשִׁיהָ דְלָא אָקִיל לְבַר נִשׁ מִן יִשְׂרָאֵל מִן יוּמוּי, יַעְבּוֹר וְלֹא מְנַפְּחָה - מִי שִׂוְדַע בְּנַפְשׁוֹ שְׁלֹא בִיזָה בֶן יִשְׂרָאֵל מִימִיו, יַעְבּוֹר וְלֹא יִנּוֹק.

ויש שפירשו, שמוכח ממעשה זה כמה גדולה החשיבות שלא להכשל בביזוי כבודו של אחר. אמנם נראה שיש לפרש הדברים באופן אחר קצת, שהדברים הם בדרך מידה כנגד מידה, וכעין דברי המשנה (מסכת אבות פ"ב מ"ד) בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. ורק מי שלא ביזה לאדם מימיו, ועצר את זרימת חייו הטבעית עבור כבודם של אחרים, ראוי הוא שיעצור הנהר את זרימתו לכבודו.

ב. ובדרך זו יש לבאר גם את ענין קריעת ים סוף, כאשר ראה הים את ארונו של יוסף:

שני עניינים בולטים ישנם בקלקולם של המצריים - זנות וחסרון אמונה.

עניין הזנות ידוע, ובנביא יחזקאל (פרק כג') הוזכר הענין באריכות. ומבואר בסה"ק שמצרים כולה נקראת "ערות הארץ" ע"ש קלקולה בעניין זה. וחסרון האמונה ניכר בהרגשת "כוחי ועוצם ידי" שהייתה במצריים משום גבורתם, וכוח סוסייהם. וכן מצד כוח הכישוף שהיה להם שהוא "מכחיש פמליא של מעלה".

ובשני עניינים אלו התבלט יוסף. יוסף גדר את עצמו מן העריות (ונגדרו כל ישראל בזכותו). וכן גדר את עצמו מן הכפירה ע"י ששם שמים היה שגור בפיו, ואף כשהיה צריך נשיאת חן בעיני פרעה לא ייחס שום גדולה לעצמו, ורק בלעדיו, ו"אלוקים יענה את שלום פרעה".

ומשום כך, כשארונו של יוסף הולך עם עם ישראל, ובנ"י הולכים בדרכיו ושייכים אליו ואינם נמשכים אחר מהלך החיים הטבעי של מצריים ממילא הים עוצר את מהלכו הטבעי בפניהם.

ג. ויש להוסיף שיתכן ששני עניינים אלו הם תוכנם הפנימי של שני הדמים שעליהם נאמר "בדמייך חיי - דם פסח ודם מילה". הפסח הוא קרבן האמונה והמילה היא כריתת ברית לגדירה מעריות (כמו שכתב הרמב"ן). וע"י שני דמים אלו התבלט השוני של עם ישראל מטומאת ארץ מצרים, יצאו מכלל "גוי בקרב גוי", וזכו להגאל.

לתגובות: c053312259@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

כי לה' המלוכה

כיצד מעריצים את ה' וכביכול נותנים לו את הכח לרעוץ אויב ולרוצץ ראשי לזיתן - מתוך מבט על התכלית והסוף של 'ה' ימלוך לעולם ועד'

יְמִינֶךָ ה' נְאֻדְרֵי בְּפֶחַ יְמִינֶךָ ה' תְּרַעֵץ אויב (טו, ו)

רש"י מפרש 'תרעץ' - 'רועצת ומשברת', מבואר שזהו לשון 'שבירה', וכן הוא בתרגום 'תברת סנאה'. אך הנה מצינו בתורה כמה פעמים את שורש 'ערץ' וככתוב (דברים א, כט) 'לא תערצון ולא תיראון מהם' וגם שם מפרש התרגום 'לא תתברון', ורש"י גם כתב 'לשון שבירה כתרגומו', ומבואר לכאורה שהן שורש 'רעץ', והן שורש 'ערץ' שניהם לשון שבירה, וצריך להבין מה החילוק ביניהם, וכן למה אין הפסוק אומר 'שוברת אויב', ומה צריך לשון מחודש של 'תרעץ'.

ובפרט יש לעיין שהנה שורש 'ערץ' משמש לכאורה גם ענין של שבח וככתוב 'את אלקי ישראל יעריצו', ואיך זה מתקשר עם לשון שבירה, אולם יש לדעת שאף שבעברית יש ענין של 'הערצה' שזהו התפעלות ממישהו עד כדי הבעת ההתבטלות והכניעה לפניו, בכל זאת במפרשים לא מצינו כן, אלא 'עריץ' הוא מישהו חזק ומשתלט, וכאשר מעריצים מישהו הרי זה שמביעים את עוצמת שלטונו, וממילא אם 'ערץ' הוא שבירה נמצא שלהעריץ הוא להכיר בכוחו של 'השולט מתוך תוקף יכולת השבירה שלו', וכאשר אומרים 'נקדישך ונעריצך' משבחים על התוקף הזה, ולכאורה היכן מביעים את התוקף הזה בתוכן סדר הקדושה?

ערץ - רעץ - רצץ

ונראה שבפעולת השתלטות יש שלשה מצבים והם 'ערץ-רעץ-רצץ', והיינו שבתחילה יש 'עריץ' הרוצה להשתלט על מישהו אחר, רוצה להכניע את רגשותיו התוססות של זה שכנגדו, שהלה יכנע לדעתו ולרצונו, ולכן הריהו משתדל להתערב בחיי פלוני, להביע את דעתו ורצונו בחזקה, והנה יתכן שהלה בכלל לא יתייחס אליו ולא יגרוס אותו, וממילא גם לא יתפעל ממנו, אבל אם כן יצליח להתערב בחיי פלוני, כי הלה יוכרח או יסכים להתייחס ולדון או להתנגד - יתכן שיצליח להראות את חזקו ויכולתו וכו' במדה מסוימת, והלה יכנע ויקבל את מרות [העריץ] במדה מסוימת. וזהו הענין של שורש 'ערץ' שהוא השתדלות להתערב ולהשתלט על מישהו אחר.

ולאחר מכן יש את שורש 'רעץ' שבו אינו העריץ מסתפק בהשתלטות מסוימת בלבד, אלא רוצה להעמיק יותר ויותר את רצונו ודעתו, רוצה לשלוט יותר ויותר, וכך זוכה להכניע את הצד שכנגדו יותר ויותר.

כי לה' המלוכה

ולאחר מכן יש את שורש 'רצץ' שבו כבר הכניע לגמרי את הרצון שכנגד, אין לו שום תקומה עצמית, וזה כמובן אחרי שהוכה כבר מכות רבות...

ומעתה מובן שכאשר התורה מזהירה אותנו מכניעה לאומות אומרת 'לא תערצון', דהיינו, לא לתת לדעתם כלל דריסת רגל בתוכנו, בכלל לא להתווכח ולדון עמם, לא לנסות להיות צודקים בפניהם, כי בכל הסכמה שכזו, כאילו נתנו להם אחיזה להשתלט עלינו...

אך כאשר התורה מתארת את הכניעה של מצרים לפני ה', אומרת 'ימינך ה' תרעץ אויב', כי ה' התערב בחיי המצריים גילה לפנייהם את האמונה כי אני ה', ובכל מכה העמיק יותר את האמונה הזו, הראה להם יותר ויותר כמה הם חלושים תחתיו -

והפסוק (תהלים עד, יג - יד) אומר: אֲתָהּ פּוֹרַת בְּעֶזְךָ יָם שְׁפַרְתָּ רְאִשֵׁי תַנְיִנִים עַל־הַמַּיִם: אֲתָהּ רֹצֶצֶת רְאִשֵׁי לְוִיתָן... ביאור הכפילות הוא כך, כי מצד המראה החיצוני של מצרים הראשים שלהם נשברו על המים, העצמות של הראש נשברו, וזה נעשה מכח מכה חיצונית, אך מצד המלחמה הרעיונית שהיה לה' עם מצרים, שה' רצה להחדיר יותר ויותר את האמונה בו, במהלך זה 'רעץ' ה' יותר ויותר את מצרים, עד שבסופו של דבר 'רוצצו' מרוב מכות' וזהו הענין של 'רצצת ראשי לויתן', שכל הראשים המצריים הנגררים אחר דעתו של פרעה [ה'לויתן], וניסו להילחם עם ה' ואמונתו, ולאט לאט הודו ויותר ויותר בכוחו, הנה הגיע שלב שהם רוצצו, נשברו-נכנעו מרוב הכח המשתלט ומתחזק. [זהו החילוק בין 'שבר' ל'רעץ' או 'רצץ' כי שבר מתאר את החזות החיצונית של השבירה, אבל 'רעץ' מתייחס לתהליך שבירה רעיוני.

נקדישך ונעריצך

ומעתה מובן ענין 'הערצה' הנאמר בקדושה, כי בקדושה אומרים 'ברוך כבוד ה' ממקומו', והיינו שה' מתגלה בתוך העולם שלנו, מגלה את נוכחותו, מתערב במקומות של הסתרה או כפירה ומגלה כי הוא הוא מקומו של עולם, הוא המנהל את הכל, הוא הקובע לכל אחד את מקומו ותכליתו, וזהו ענין שאינו מפקיר את הארץ, אלא מתערב בתוכה, משתלט כדי שיכירו אותו ויקשיבו לו, והמצב המאיר הזה נמצא תמיד בעולם, אמנם אינו כמו שהיה במצרים שה' התגלה יותר ויותר עד שהכריחם להיכנע לגמרי, ולכן איננו אומרים שה' 'רועץ' רק כאשר מדברים על יציאת מצרים שבהם היה הגילוי עד שנכנעו והתבטלו לגמרי.

ואכן באמירת קדושה מסיימים 'ימלוך ה' לעולם...' ואחר קדושת ובא לציון אומרים את הפסוק הנזכר בסוף השירה - 'ה' ימלוך לעולם ועד', כי אחר השירה משיגים שהנהגת ה' מופעלת בהשגחה ואחריות, לבסוף ה' ינהל את עולמו כרצונו, ויתרוצצו כל ראשי המתנגדים למלכותו, זה מה שהיה בימים ההם, וזה מה שיהיה לבסוף כאשר כולם יכירו וידעו כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון, אך כדי להגיע למצב הזה, צריך להעריץ את ה', לתת לאותות האמונה שלו לחדור לתוכנו, לא להיות חלילה במצב של 'לא תערצון'

אלא צריך לדעת שיהודי נתון בין העולם הגשמי של גויי ארצות, ובין העולם של האמונה הטהורה, שניהם מנסים להשתלט עליו ולחדור לשכלו, לתפוס אחיזה ושליטה על שכלו...

כי לה' המלוכה

והעבודה היא שכלפי גויי הארצות יהא 'לא תערצון' - לא להתייחס להם בכלל, לא להקשיב בכלל להשקפתם ורעיונותיהם, וכלפי האמונה צריך לפתוח פתח, לפחות פתח כחודו של מחט, לתת לנפשו מקום שבו מקשיבה לקול ה', לקול האמונה, וכך יזכה שה' ישתלט ויכנס יותר ויותר לתוכו, ובכניסה הזו 'ירעץ אויב' יכניע יותר ויותר את הצד האחר הרוצה להתחזק כל כך, ועד שה' כביכול ירוצץ לגמרי את הצד האחר.

'וירא ישראל את ה'יד'

וכאשר עומדים בימי השובבי"ם בשבת שירה, הזמן שמרוב חיזוק האמונה מרגישים כבר את הסוף של ה' ימלוך לעולם ועוד, ויודעים שכל הזמן והמצב של 'שובבים' שיהודי שב והנה מוצא את עצמו שוב מרוחק, ושוב מתקרב ושב, זהו תהליך של מלחמה מי יערוץ אותו, מי יתפוס את השליטה עליו ויכניע אותו תחתיו, וצריך לדעת ולזכור שהסוף יהא - ה' ימלוך לעולם ועד, כל הארציות תכנע לפני ה', תרגיש שה' הוא האלקים, הוא המחיה אותה ומקיים אותה, אין כלל צד מתנגד, הכל אחדות אחת, וכל הצד של פרעה וכיוצא בו, המבקשים להתחזק ולהאליל את עצמם ועוצמתם, ומנסים להפיל יהודי ולהכשיל אותו פה ושם, הכל שקר ודמיון, בסוף לא ישאר כלום מכל הדמיון הזה, תבלעמו ארץ, לא יראו אותם עוד עד עולם, ואם כן הריחבל להתייחס לאותו צד, חבל להתפעל ולהיבהל ממנו, חבל לכאוב על הצלחותיו, צריך לברוח ממנו, לא לתת לו דריסת רגל לתוך המחשבה שלנו, אלא להפנות את כל המחשבה כלפי 'נקדישך ונעריצך', להביט על האמונה, להביט על נוכחות ה' בעולם, להביט על ההצלחות של הקדושה, לתת למראות הללו להעמיק יותר ויותר, לפתוח פתח קטן, ואז, ה' ילחם לכם ואתם תחרישון, ימינך ה' תרעץ אויב, ה' הוא אשר יגלה יותר ויותר את עוצמתו ועזרתו, ה' יכה ויבטל את הצד האחר המתרברב...

ה' איש מלחמה

יהודי צריך לדעת שיש שלשה דרגות בהתקרבות אל הקדושה [והם שלשה שלבים בשירת הים ואכמ"ל] יש מצב שאדם רואה רק את הצד המתגבר המצרי, והוא מלא בפחד, רואה את היאוש והנפילה...

ויש מצב שכבר רואה את הצד והכח של ה', יודע שבראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, יודע שה' לא עזב אותנו במלחמה הזו, וצריך להילחם ואפשר להילחם...

ויש מצב שכבר נמצא אחרי המלחמה, הצד האחר לא מעניין אותו כלל, וכולו נשאב ונמשך אחר ה'.

והמבואר לפנינו הוא מהלך המלחמה של השלב השני, שצריך לדעת שעיקר המלחמה הוא להביט על הצד המאיים והרע, ולזכור שהוא שקר ואפס, לא ישאר ממנו כלום, ולכן יותר נכון לומר 'לא להביט' על אותו צד, לא להתייחס אליו, אלא להפנות את המבט כלפי האמונה בעזרת ה' ובתכלית של המצב הסופי, להעריך את ה', ולקוות שהנה הנה הוא ירעץ אויב, במקום להביט על טעויות וכשלונות, יביט על הרצון הטוב מבקש האמת והצדק ועל ההצלחות, עד שירגיש שה' אינו חלילה דוחה אותו ומכשילו, אלא אדרבא חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, פועל ועושה לקרב אותו יותר ויותר, ויתכן שגם המכשול

כי לה' המלוכה

מגיע רק בכדי לכוון אותו ולחשל אותו יותר ויותר, אולם העיקר היא לזכור את יציאת מצרים, לצאת כל יום ממצרים, להרגיש כל הזמן כי אני המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, להביט כלפי הסוף שהנה הנה ה' ימלוך לעולם ועד, להתייחס לכל הרעש והצבע של העולם המכשיל כמשהו רחוק הטובע בים ולא נותר ממנו זכר, ולכוון את המבט כלפי האמונה בה', לחפש עוד ועוד גילוי והארה שה' עוזר לי ומקרב אותי, ומבטל ממני כל מיני נסיונות, ומציל אותי מכל מיני מכשילים ומכשולות -

והנה הנה יגיע הזמן של ה' ימלוך לעולם ועד, זהו מצב של 'תבאמו ותטעמו בהר נחלתך' - יהודי מרגיש נטוע בגבול הקדושה, אינו יכול בכלל לזוז משם, יונק את חייו משם, הריהו שם כעץ שתול על פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח, וזהו בעצם הקשר בין 'חמשה עשר בשבט' ל'שבת שירה', והענין של 'ראש השנה', כי בימי השובבים הללו של היציאה ממצרים וההתקרבות לה', צריך להתרומם דרך השירה הזו המביטה על הסוף, מביטה על המלכויות של ראש השנה לא בצורה של 'קבלת מלכותו', אלא בצורה שזו היא המציאות, אנו עבדך ואתה מלכנו, אין לנו למי להשתעבד, ורק אתה המשעבד אותנו, נטועים אנו בהר נחלתך כעץ שתול על פלגי מים, אינו מכיר משהו אחר, ואין לו חיים אחרים, כי עמך מקור חיים.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

הילד 'לא יוצלח'?

"הנה 100 ש"ח, אחרי ה'חיידר' לך ישר ל'רקמת היימיש' לאסוף 'שקית התפילין' שהזמנו. שלם שם יתרת חוב 80 ש"ח. בדרך הביתה קנה 'שתי חלב ותביא עודף!' אמרה אם לבנה, לקראת צאתו ללימודי אה"צ. הוא מרוגש. בקרוב בר מצוה. יש תפילין מהודרים, חליפה ומגבעת, ושקית התפילין מוכן. לא ריגוש בלבד חש הנער, אלא אף 'בגרות'. בקרוב ישכים בבוקר לתפילה בציבור, ינסה להיות 'חזן' במעריב, ופתאום שומע את אמא "בעצם, אני חוששת שתשכח/תאבד העודף/השקית' תתלכלך/תקנה חלב פג-תוקף, לא רוצה להכביד עליך. אבא ילך ל'רקמה' ואחותך למכולת. בוא הביתה ישר מה'חיידר'. אל תשכח את המטרייה, תעבור רק בירוק, אל תדבר עם זרים, ושים לב שהרב-קו לא יפול לך מהכיס...".

מסכן. בעוד שבועיים בר מצוה, ואמו שואבת ממנו את כל ביטחון העצמי. אינה 'מגדילה' אותו, אינה מעצימה. ילד זקוק להעצמה למען יתפתח כראוי. ביטחון עצמי, הכרת יכולותיו וחוזקותיו, תחושת מסוגלות, הם כלים חיוניים לצמיחה נפשית. ילדים בעלי ביטחון-עצמי מוכיחים ומבטאים כישוריהם ויצירתיותם. לא שלאחרים אין כישורים ויצירתיות. הרי הקב"ה חנן את כולם ב"ה, אך יש 'מפותחים' ויש 'מסוגרים'. צריך להאמין בילד כדי שיאמין בעצמו.

אמא זו טועה, ואף חוטאת, בחינוך בנה. ולא הורים בלבד, מלמדים לא מעטים חונקים תלמידיהם ומונעים צמיחתם. שהרי, מחנך בר-דעת, מיומן בפדגוגיה ודידקטיקה, מעודד תלמידו ליצירה, לעשייה, להתנסות ולחקר. מחנך טוב יודע כי קטע גמרא שתלמיד למד בעצמו, שווה לדף שלמד מפי רבו. שווה? איך קטע, שלישי עמוד, שווה לדף? חז"ל לימדונו ש'תורתו' ערְפָּה מרובה מ'תורת ה'" (עי' ע"ז י"ט). כשהתורה 'שלו', הוא יגע בה, הוא אוהבה ומשמרה, והיא מתקיימת.

בפרשתנו, רודפים המצריים אחר בני ישראל. העם ירא מאד וצועק אל משה. מקשה רבינו אברהם אֵפֶן עזרא קושיא עצומה: "יש לתמוה, איך ירא מחנה גדול של 'שש מאות אלף איש' מהרודפים אחריהם?! ולמה לא ילחמו על נפשם ועל בניהם?". ומבאר כאן יסוד עצום ב'תורת הנפש' [הקרויה 'פסיכולוגיה']: "התשובה, כי המצרים היו אדונים לישראל, וזה הדור היוצא ממצרים למד (הורגל) מנעוריו לסבול עול מצרים ונפשו שפלה. ואיך יוכל עתה להילחם עם אדוניו?!".

בעל 'נפש שפלה': אדם נדכה ונכאה, אינו מצליח לבטא עצמו ולהוכיח כוחו וגבורתו. בכדי 'לפעול', להזדקף ולצמוח, חייבים אמונת מסוגלות - הקרוי היום כ'ביטחון עצמי'. בלעדיו נובלים ושוקעים. המצריים הכניעו נפשנו שנים רבות!

רבינו ה'אָבן עזרא' משלים בזה 'מהלך' בו התחיל בפר' שמות. בדבריו (עה"פ ולא יכלה עוד הצפינו) מבאר, הקב"ה סבב שמשה לא יגדל בבית הוריו המשועבדים, אלא, "שיגדל משה בבית המלכות, להיות נפשו על העליונה בדרך הלמוד והרגילות, ולא תהיה שפלה, הרגילה להיות בבית עבדים...". כך 'העז' להכות מצרי בן-המות, 'העז' להושיע בנות יתרו מרועי מדין המציקים, וכך התאזר אומץ בנפשו לעמוד מול פרעה ולהכריז ללא חשש, **בביטחון עצמי, שִׁלַח אֶת עַמִּי!**

'ביטחון עצמי' הוא תכונה נרכשת בקרב ילדים. נשתדל לטפח בילדינו ותלמידינו השראה 'לנסות' דברים, שינסו לפתור בעיותיהם בעצמם, ולהשקיע בתחומי עניין שהם אוהבים. עידודם ל'עזרה לזולת' יביא לטיפוח ביטחונם העצמי. חשוב לנו לְבַכֵּר במחמאות ולא לְבַקֵּר בהערות. על המחמאות להיות כנות וממוקדות. ילד שבונה מגדל מבלוקים או לְגוֹ, ושומע מהוריו "זה המגדל הכי יפה בעולם", קולט שהמחמאות מזויפות, ואינו 'נבנה' עוד על ידן... 'מלמד להועיל' מאתגר תלמידיו בשאלות חשיבה וחקירה. מלמד לנסות ולהתנסות, לטעון ולהתווכח. הוא מאזין לדבריהם, כי בכך הם נבנים. אל יחשוש מלמד שתלמידיו מדברים יותר ממונו... מלמד טוב מציע לתלמידיו שיבדקו בעצמם במקורות, יעיינו ויביאו 'ציטוטים'. יש להצדיק את האמרה "ילד טרם לומד, הוא לומד איך ללמוד". לצערנו, מרבית המלמדים אינם מקיימים זאת. צורת הוראה זו דורשת משמעת טובה, ממעטת 'הספק', אך **מעמידה תלמידים!**

תטען הָאֵם "מה לעשות, הרי בני הוא 'לא יוצלח'". לא נכון! הוא לא נולד כך, אלא מרוב שלא סמכה עליו, מנעה ממנו 'בחירה', פתרה עבורו כל בעיותיו, הִכְתִּיבָה לו את כל מהלכי חייו, הצלחתו נְבֻלָה. היא הצליחה לעשותו 'לא יוצלח'!

"לשנות אדם - זה לשנות את האופן בו הוא רואה עצמו". רְאֵה אותו חיובי, וְהָבֵא אותו לראות עצמו כך, מסוגל ויכול! דרש הרה"ק מֶלְכוּוִיטֶש (י"ג בשבט) 'לְהוֹדִיעַ לְבְנֵי הָאָדָם גְבוּרָתוֹ' - נפקח עיניהם שִׁידְעוּ כוח גבורתם!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן הכתב')

בא ממש בסוף הלילה
משובח אבל יש גם יסורים
חבירו בא בהתחלה
כי בלעדיו היו מסתדרים

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: המן והשלי

רש"י [שמות טז, יד] המן בא בסוף הלילה ובבוקר כשהחמה זורחת עולה הטל ומתגלה המן

משובח בטעמו [שמות טז, לא], אבל יש גם יסורים באכילתו [דברים ח, ג וכן שם ח, טז]

חבירו - השליו - בא בהתחלה של הלילה [שמות טז, יב - בין הערביים]

מפני שהיו יכולים להסתדר בלעדיו ושאלו שלא כהוגן, לפיכך קיבלוהו באופן שיש טורח לאוספו [רש"י שמות טז, ח]

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף פה: גמרא שבת דהדקיה באינדרונא. כתב הרמב"ן בקונטרס דינא דגרמי, שזה אינו גרמי כיון שהכניסו לתוך החדר ולקח ממנו עי"ז כח העבודה שיש לו הוי כמזיק בידיים ואפילו לרבנן חייב, וזה דלא כהך צד שבעצם כל שבת הוי רק גרמא ורק שהתורה חידשה לחייב באדם המזיק אדם, וכן משמע מדברי הרא"ש (סימן ג) שכתב שדוקא באופן שהכניסו לחדר וסגרו אבל אם היה שם רק סגר עליו הפתח הוי רק גרמא ופטור. ועי' בקצות (סי' שס"ג סק"ג) שהביא מחלוקת הרא"ש כאן ונמוקי יוסף (לעיל ח:): לענין אם נעל בית חבירו והפסידו אם חייב או לא והנמוקי יוסף מדמה לסוגין שחייב, והקשה הקצות דהא רק באדם נתחדש דין שבת ולא כשמזיק ממון חבירו, והאחרונים כתבו לתרץ עפ"י דברי התוס' בגיטין (מב: ד"ה ושור) שבעצם היה חייב שבת גם כשמזיק ממון אלא שנכלל בתוך דמי הנזק עי"ש, וא"כ היכא שאינו משלם נזק באמת חייב בשבת, ולפ"ז אם סגר בהמת חבירו יהא חייב.

גמרא דכי מיתפח האי גברא לאו אגרא דשומר קישואין הוא שקיל. הנה מדברי רש"י משמע שהכוונה שלאחר שיתרפא יהא ראוי להיות דלי דוולא בנקטעה רגלו או אזיל בשליחות בנקטעה ידו, וקושית הגמ' הוא דאם באמת לסוף עשה כן נתגלה למפרע שאינו שומר קישואין כמבואר ברש"י (ד"ה אזיל), ולפ"ז מתרץ הגמ' כמו שכתב הראב"ד דכיון שאינו עומד לכך רק לשמור קישואים אין לחייבו יותר, וזה כוונת רש"י (ד"ה מדת) 'אינו ראוי' היינו שאינו ראוי ועומד לכך, ולפ"ז א"צ לשנות הגרסא וכן משמע מדברי תוס' רבינו פרץ. ומה שנקט רש"י שומר קישואים בנקטעה רגלו היינו שנקט לשון המשנה וזה דלא כדברי התוס' בסוגין.

דף פו: משנה וישן שבייש פטור. היינו מדין כוונה בבושת, ומשמע שעל שאר דברים חייב וצ"ל דלא נחשב אונס דאיירי שבא לישן כשהיה שם כבר אדם ועי' בתוס' לעיל (כו: ד"ה ושמואל) ובחי' ר' מאיר שמחה שם, וכמו כן בנפל מן הגג איירי ברוח מצויה שחייב בשאר דברים אבל לענין בושת פטור מצד כוונה עי' בחי' רעק"א.

גמרא ביישו ישן ומת מהו וכו' משום כיסופא הוא והא מית ליה ולית ליה כיסופא או דלמא משום זילותא הוא. היינו משום הלבנת פנים או מצד זלזול ואפילו שאינו מתבייש חייב, והיינו שכמו לענין מזיק שוויות חפץ של חבירו חייב כמו כן לענין אם מזלזל בכבודו של חבירו חייב והוא בבחי' מזיק. ולרב פפא הספק הוא מצד בושת משפחה הגם שאינו חייב למשפחה, כי ודאי שאינו חייב אלא על המעשה שעשה דאל"ה הוי בושת רק בדברים, ומ"מ כוונת הגמ' שמעשה זה נקרא מעשה היזק כיון שע"י אותו המעשה נתביישו כל המשפחה והמעשה המבייש זהו שמחייב ולא הפועל יוצא והפועל יוצא אינו אלא להחשיבו למעשה היזק. ובזה אתי שפיר דברי הריב"ש (סימן פ') שאם ביישו לאחר שמת ודאי אינו חייב כיון שאין כאן מעשה מזיק שמחייבו, ועוד שלא שייך חיובים למת.

דף פז. גמרא עבדינא יומא טבא לרבנן. עי' במג"א (סי' רכ"ה סק"ד) ובמחצה"ש שם שזהו המקור לסעודת בר מצוה. ועי' ביש"ש בענין ברכת השמחה במעונו בעת הסיום ובסוף ספרו של הלבוש במנהגים הביא שבעצם גם בסעודת בר מצוה היינו צריכים לברך שהשמחה במעונו, ועי' בשיטה מקובצת שהקשה דמצינו כמה פעמים דמי שפטור מדבר ועושהו נקרא הדיוט, וכתב לחלק שאם הוא פטור לכולם בזה הוי הדיוט, אבל במקום שיש פטור למיני אנשים בזה המחמיר משובח. ועי' בביאור הלכה (סי' תרל"ט ס"ז) שאולי רק בירדו גשמים נקרא הדיוט כיון שהקב"ה מראה שאינו רוצה בעבודתנו. ויש שכתבו עוד שרק לענין מצטער בסוכה שאינו בכלל מעשה מצוה ובפרט שאולי חסר גם באופן עשיית המצוה כיון שאינו תדירו בזה נקרא הדיוט, ועי' בשנות אליהו (ברכות פ"א מ"ג) מ"ש בזה.

משנה והחובל בעבד כנעני שלו פטור מכולן. עי' בקצות (סי' תכ"ד סק"א) שהקשה דאם פטור מתשלומין למה לא ילקה, וכתב לחדש שבעצם גם בעבד כנעני חייב ורק שהאדון זוכה שנית מצד מה שקנה עבד קנה רבו, וכיון שבעצם יש חיוב אמרינן ג"כ ממונא משלם מלקא לא לקי. וכע"ז כתב הנתיבות (סי' שס"ג סק"ב) לענין שבת שבעצם מחויב, אלא שכבר תמהו עליו דלענין שבת לכאורה לא שייך חיוב, ובאמת להך גרסא לעיל (פו.) דהכל לעבד מבואר שגם שבת שייך בעצם לעבד והיינו כמ"ש לעיל דכיון שזה חיוב של תשלומין נזקין ותשלומי חבלה שייך רק להנחבל.

גמרא החובל בבת קטנה של אחרים חבלה למי. הנה מדברי רש"י משמע שהספק הוא בדין קידושין אם מה שהאב זוכה זה מצד שכל שבח נעורים הולך לאביה וא"כ ה"ה בדמי חבלה, וולפ"ז צ"ב למה הוצרך דהא אפחתה מכספה, ואולי כיון שדמי חבלה הוי זכות לנחבל הוצרך להוסיף שגם האב נקרא נחבל, או שמה שזוכה בכסף קידושין היינו מצד שהוא הבעלים על קידושיה וממילא זוכה גם בהכסף. ועי' בתוס' רבינו פרץ שהקשה דלפ"ז למה הוצרך להוסיף הסברא שיכול למסרה למוכה שחין, ואולי דבלא זה הוי אמרינן שהוא בגדר שליח וזכייה לבתו ולא הוי בתורת בעלות, אבל מזה שיכול לקדשה למוכה שחין אע"ג דאנן סהדי שאינה מסכימה מזה מוכח שהוא הבעלים, אבל לענין חבלה אינו בעלים על חבלתה דהא אסור לחבול בה, ועי' בדרכי דוד.

דף פח. גמרא ורבנן אחיו הוא במצות. אולי נחלקו בחקירה הידועה אם עבד בעצם היה מצווה על הכל אלא שיש לו פטור על כל אותן מצות שהנשים פטורות, או שבעצם אינו מחויב בשום דבר אלא שהתורה חייבתו במצות שהנשים חייבות בהן, [ועי' משנה למלך (מלכים פ"י ה"ז ד"ה הכלל העולה) שיש בזה נפק"מ לענין הקפת הראש וברית מילה וכן אימתי נעשה גדול בן י"ג כבן או בן י"ב כבת]. או כמ"ש בארץ צבי עה"ת שדייק מהמשנה בידים (פ"ד מ"ז) שבעצם אין על העבד שום חיוב אלא החיוב הוא על האדון ואז בודאי לא נחשב לאחיו במצות.

דף פח: גמרא מכר הבן בחיי האב ומת הבן בחיי האב רבי יוחנן אמר לא קנה לוקח. היינו דכיון שסובר שקנין פירות כקנין הגוף, ואין הכוונה שהגוף שייך לו אלא הכוונה כמ"ש הרשב"ם בב"ב (ג. ד"ה כקנין) שכיון שהקרקע עומד לפירות א"כ רק מי שיש לו הפירות נחשב לבעלים ומי שיש לו הגוף הגם דהוי שלו מ"מ דמיא לגזל שהוא שלו ואינו ברשותו,

(עי' ברעק"א בכתב וחותרם שו"ת סי' י'), ומש"ה אינו יכול להקנות עכשיו הגוף רק לאחר מיתת האב, וא"כ כמו בכל מקנה דשלב"ל דלא מהני אלא אם לאחר כן בא לידו כמבואר בב"ב (עט:): והכא הרי לא בא לידו. ועיי"ש ברעק"א שאין כאן חסרון של דשלב"ל היכא שהאב מת קודם כי היכא שהגוף שלו אלא שאינו ברשותו אינו נחשב ללא בא לעולם עיי"ש.

דף פט. גמרא לימרו לה עדים מאי אפסידנך. עי' בנתיבות (סי' קמ"ח סק"א) שהקשה דהא הכתובה שווה לה שהיא יכולה לגבות לאחר שימות או לאחר שישתחרר, והוכיח מזה שכל שוויות של חפץ נקבע אם יכול למוכרו ולקבל כסף עבור זה אבל אם אינו יכול לקבל כסף עבור זה אינו שווה כלום, נוכחן הגם שאפשר לקבל כסף מ"מ כיון שהבעל יקח ממנה הכסף א"כ אין לה שוויות של כסף ונחשב שאינו שווה כלום כלפיה]. ויש שכתבו שאין ראייה דכיון דהוי ספק אם בכלל תקבל א"כ יכולים לומר לה המע"ה, ורק מה שמפסידים לה עכשיו בתורת ודאי הזכות של מכירה זה נחשב להפסד, וע"ע בקהלת יעקב מ"ש בזה, ומה שהקשה מדבר הגורם לממון לכאורה היה אפשר לומר שהעיקר הוא שזה שווה ממון אצלו ואין נ"מ אם הוא מטעם שמקבל ממון או שעיי"ז יהא צריך להוציא ממון.

דף פט: גמרא כדרבא. צ"ע כיון שאין לה שם בעלים לשי' רש"י מצד תקנת אושא א"כ איך שייך כאן שחרור מפקיע שעבוד, ועי' בחזו"א (חו"מ ליקוטים סימן ז' אות ב) שנתקשה בזה. והנה לפמ"ש בשו"ת אבני מילואים (סי' י"ז) דלא אמרינן קנין פירות כקנין הגוף רק לענין קנין ממון ולא כלפי קנין איסור, א"כ אפשר לומר דכיון שהקנין איסור שייך לאשה ממילא פקע קנין האיסור וכיון שפקע קנין האיסור ממילא פקע קנין ממון, ולפ"ז צ"ל דאידך תנא שסובר אלמוה [ופרש"י בכתובות (נט: ד"ה אלמוה) שיש לו קנין בגוף כלפי זכויותיו ולא רק שעבוד, ושחרור אינו יכול להפקיע רק שעבוד ולא קנין], היינו דכיון שיש לו קנין בגוף יש לו חלק גם בקנין איסור [וכמ"ש התוס' רי"ד שהקנין איסור נמשך אחר הקנין ממון], וממילא אינה יכולה לשחררו כיון שיש לו בכל הקנין הגוף כלפי פירות.

דף צ. רש"י ד"ה הקדש, ואין בו משום גזל. כתב בקובץ הערות (סי' נ"ב סק"ד) דמשמע מדברי רש"י שאם לא היה נפקע השעבוד היה ג"כ חל ההקדש אלא שהיה גזל, אבל בהגהה שם שכתב שאם לא היה נפקע השעבוד לא היה ההקדש חל כלל דכיון שאין לו בעלות לעולם א"א להקדיש קדושה עולמית על החפץ, וולפ"ז צ"ל שהולך בבת אחת דכיון שיש דין שהקדש מפקיע מידי שעבוד מה"ט חל ומפקיע]. אלא כוונת רש"י שלכאורה יהא פסול מצד מצוה הבאה בעבירה שההקדש הפקיע השעבוד, ע"ז כתב רש"י [ובכתובות מפורש יותר] דכיון שלא היתה לו רק זכות גוביינא אינו נחשב לגזל וממילא לא שייך מצוה הבאה בעבירה. וכתב הרש"ש שמבואר מדברי רש"י, דאע"ג דבמכר מכור ואין בעל חוב גובה הימנו, אבל אם נתנו במתנה בעל חוב גובה הימנו דאי לא תימא הכי גרע הקדש ממתנה בעלמא. ומ"ש רש"י ולאן שעבוד אלא קנייה ממש. היינו קנין משכון וקנין אינו יכול להפקיע.

רש"י ד"ה חמץ, כשבא עת ביעורו מפקיע איסור החמץ את שיעבוד הנכרי. גם בחמץ מבואר מדבריו שאם לא היה נפקע השעבוד לא היה חל איסור חמץ, ועי' בקובץ שיעורים

(פסחים אות קמ"ז) שנתקשה בזה, ואולי מה"ט גופיה שכיון שאם חל יחול עליו גם חובת ביעור ואם אינו שלו לעולם א"א לחול ע"ז חובת ביעור, [וי"ל מחמץ שקיבל עליו אחריות], מה"ט צריכים לומר שחמץ מפקיע וממילא חל ומפקיע בבת אחת וחייב לבערו.

דף צ: משנה החובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי פטור. עי' שיטה מקובצת (להלן צא:): שכתב שהכוונה שפטור ממלקות, והגם דכשמכה בחבירו ואין חיוב ממון חייב מלקות צ"ל שהאיסור לחבול בעצמו היינו או מצד ונשמרתם מאד לנפשותיכם, [ועי' תוס' שבועות (לו. ד"ה ושמור) וע"ע ברכות (לב: ובמהרש"א שם)], ואפילו לשי' הרמב"ם (חובל ומזיק פ"ה ה"א) שהאיסור הוא מצד פן תוסיף, מ"מ כיון שאינו מפורש בתורה דהא הפסוק קאי בחובל בחבירו ליכא חיוב מלקות. אבל התוס' להלן (צא: ד"ה החובל) כתבו שא"א לפרש כן דהא בקוצץ נטיעותיו חייב מלקות, ועי' בחתם סופר שכתב שרש"י יישב קושיתו במה דנקט הלאו דבל תשחית ולא הלאו דלא תכרות וכדנקטו התוס', והיינו דרש"י סובר דליכא מלקות רק על עץ מאכל אבל שאר דברים שאסור רק מצד בל תשחית הוי כלאו שבכללות שאין לוקין עליו, ולפ"ז צריך לגרוס לקמן (צא:): במשחית בגדיו עובר ולא לוקה.

דף צא. גמרא משום דאמרינן הוא דאבעית אנפשיה כדתניא המבעית את חבירו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים כיצד תקע באזנו וחירשו פטור אחזו ותקע באזנו וחירשו חייב. היינו שמכאן מוכח שאין זה מדין אומדנא שא"כ לא היה מקום לחלק אם אחזו בו או לא, וע"כ שהפטור הוא מצד דאבעית אנפשיה והוי רק כגרמא שאין חיוב תשלומין. ובאחזו בו פרש"י שזה נחשב למעשה דידיה, ולכאורה כוונתו דהוי כמכניסו למקום שיש קולות, וצ"ב. ומדברי השיטה מקובצת משמע שהחילוק הוא שאם לא אחזו היה לו להרכין ראשו אבל באחזו לא שייך לומר כן.

גמרא לא שנו אלא בו אבל בבגדו לא. מבואר בדברי הרא"ש (סימן יד) שזהו דין בבושת כיון דכתיב (דברים כה, יא) 'והחזיקה במבושיו'.

גמרא לא קשיא כאן בחבלה כאן בבושת. בפשטות החילוק מובן לפי דברי התוס' שבועות (לו. ד"ה ושמור) שאסור לחבול בעצמו מצד ונשמרתם מאד לנפשותיכם או השמר לך וזהו דוקא בחבלה אבל לא לענין בושת, אבל למסקנת הגמ' [כמבואר בתוס' לקמן] שגם בושת אסור לבייש עצמו צ"ל שאין זה המקור של האיסור, אלא כיון שהאדם אינו נחשב לבעלים על עצמו א"כ אותו האיסור שאסור לבייש אחרים אסור גם על עצמו.

דף צא: גמרא ורב חסדר כד הוה מסגי ביני היזמי והגא מדלי להו למאניה. עי' שיטה מקובצת שסובר שאדם רשאי לחבול בעצמו, וצ"ב דכיון שהולך לדרכו לכאורה אין זה נחשב שמזיק בעצמו שהרי גם באחרים לצורך ליכא איסור חבלה כגון לרפואה, ומה"ט אינו מובן קושית השו"ע הרב בקונטרס אחרון (הערה ב' שם) שהקשה מדאמר ליה רב לרב כהנא פשוט נבילתא בשוקא וכן מיעקב אבינו שאכלו קרח וחורב, והיינו דכיון שזה דרך העולם ואנשים עושים כן לצורך ליכא בזה איסור חובל בעצמו, והגם שהתוס' כתבו שאסור אפילו לצורך היינו בדבר שאין דרך העולם לעשות כן בשביל אותו צורך.

גמרא וחייבו ר"ג ליתן לו עשרה זהובים. עי' שיטה מקובצת אם הוי קנס או תקנתא דרבנן שחייבו, ונפק"מ לענין מודה בקנס, ובחת"ס בחולין כתב דאין זה שכר המצוה דודאי אין שום שכר על מצוה וביותר דגם אם חטפו יש לו שכר של קיום מצוה דהא רצה לעשות ונאנס הקב"ה חושבו כאילו עשה והעשרה זהובים זהו רק על הצער שגרם לו והוי מצוה בצער ולא בשמחה עיי"ש.

גמרא א"ר חנינא לא שכיב שיבחת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמנה. עי' שאילת יעב"ץ (סי' ע"ו) שכתב שודאי היה לו היתר לקצוץ ואעפ"כ מידי סכנה לא נפיק, וע"ע בשו"ת חתם סופר (יו"ד סי' ק"ב).

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק מ"ב "חזן בלי נשמת חזן"

תמצית קצרצרה של הפרק האחרון.

צילה מעוררת ביקורת עזה על התוכנית של דודי להיות חזן, היא חוששת שהיעדרות של שבועיים שלושה בכל שנה עלולים לפגוע באלי הקטן, כעת הן השנים בהן מעצבים את דמותו, פרק זמן כזה עלול לפגוע בנשמתו הרכה. דודי משיב על כך שאחיו המתגורר לא הרחק מביתו יפקח על אלי, הוא ישמור עליו היטב. צילה לא נרגעת, היא חושפת עוד קלף, היא חוששת בעיקר עליו, היא מכירה היטב את אמריקה (המקום העיקרי לחיפוש משרת חזן, גם אירופה לא טובה יותר בעניין) הקהילות שמחפשות חזן כאויר לנשימה הן בעיקר קהילות אולטרה מודרניות שבשבילם החזן הוא הכל והקול.

החיכוך משך שלושה שבועות עמם עלולות לפגוע ברוחניות שלו, דודי לא יכול לערוב לה על כך, כי אדם נוגע ואינו נאמן על עצמו, היא צריכה אדם בר סמכא שיכריע בעניין, היא רוצה שרב שלמה שרפשטיין מורה ורבה יכריע בעניין, דודי מסכים להצעה, השאלה מובאת עתה אל ר' שלמה ומה שיאמר זו תהיה המילה האחרונה.

*

הרב שלמה שרפשטיין ישב בחדרו שעון על השולחן, ראשו מונח על גבי הסטנדר המגולף שקנו לו ילדיו, מוחו המה מרוב מחשבות, זה מספר ימים שהוא מתלבט בשאלה לא פשוטה ואינו יודע איך להכריע, צילה ודודי יקיריו פנו אליו וביקשו ממנו להכריע להם בסוגיא הרת גורל, הם בחרו אותו כבורר ועל פי החלטתו ייפול דבר.

הם שטחו בפניו את השאלה: האם לצאת בכל שנה לחו"ל למספר שבועות להתפלל לפני העמוד במקומות בהם משלמים שכר גבוה על כך, או לא. הספק שמנקר בלבם, האם בשל קשיי הפרנסה צריכים לעשות כל השתדלות ובד בבד להתרחק מהניסיונות, או לברוח כמטחוי קשת מהתחום, כדי שלא להיכנס לחשש ניסיון, סוגיא לא פשוטה להכריע כאשר העוני זועק עד לשמים.

השאלה שהציבה צילה בפניו הייתה קשה מאד, היא רמזה בעדינות שהיא מכירה את "הסחורה" שלה כחמש עשרה שנים, הכרות זו עמוקה ביותר, היא חוששת שחלילה וחס דודי ייפול בניסיונות הלא פשוטים שמשרה זו מציבה בפניו אלו שמתעתדים להיות חזנים.

צילה אמרה לו שהיא נרתעת מליטול סיכון אפילו הקטן ביותר, היא חונכה על ברכי משנתו בשנים האחרונות, לברוח מכל הניסיונות כמטווחי קשת, היא מעדיפה חיי עוני קשים ולא להיכנס לספק ספיקא של התמודדות עם קלי ראש ואולי אף מחללי שבת בקהילות שונות שניצבות על קו התפר בין "לייט אורתודוקסים" ל"מיני קונסרבטיבים"

לבושתנו, רבים הקהילות בחו"ל שנסיעה בשבת אינה נחשבת אצלם מהחמורות שבאיסורין, יש להם כל מיני סניפים להיתר, באם לא, הם מתירים בלי כל סימוכין, הם לא רואים את חומר האיסור בשנות האלפיים המתקדמות, רבים פוסקים לעצמם באיסורים חמורים שגובלים בסקילה רח"ל.

היא שאלה את רב שלמה, אם יש קהילות חרדיות שזקוקות לחזן ומשלמות על כך בעין יפה מאד, רב שלמה לא ידע לענות על כך, אך הבין שחששותיה הן אמת, קהילות חרדיות מאד בדרך כלל לא משלמות הרבה על חזנים, אם בכלל מחפשים זאת. אצלם החזנות בבחינת "יהודה ועוד לקרא" אבל לא המקרא עצמו.

בתחילה ניסה רב שלמה להתחמק מהתפקיד, הוא לא אוהב להיות "מכריע" בסוגיות קריטיות, יש מספיק גדולי ישראל שיש להם את הכתפיים הרחבות, הוא עדיין לא הגיע לזה.

אבל לאחר שהבין שמנוי וגמור בלבם שרק הוא הבורר היחיד, הסכים. אך התנה עמם שלא יצפו ממנו לתשובה מהירה, הוא לא שולף הכרעות מהשוויל בשום תחום, תמיד הוא בוחן את הדברים פעמים אין ספור, עד שהוא מקבל את ההחלטה, ממנה לא יזוז. אם בשאלות פשוטות כך, על אחת כמה וכמה בשאלה חמורה כל כך שלא ימהר.

דודי היה מאוכזב מאד, הוא רצה הכרעה מהירה מרגע לרגע, טבעו האנרגטי מקשה עליו לחיות תקופה ארוכה במתח, תמיד אהב הכרעות מהירות כברק, אבל רב שלמה הבהיר לו חד משמעית שאין אצלו כאלו דברים.

אבל חלף שבוע מתקרב רגע האמת, אך עדיין אין בידו החלטה, הוא לא יכול להיות שלעפער (סחבן)

עליו להכריע סופית בעניין הקשה, איך עליו לומר? האם יאמר לדודי שרעייתו צילה צודקת ועליו לרדת מהשאיפה הלא נכונה? קל לומר כך, אבל בזה ימוטט את דודי, כי בזה הוא מראה שהוא אינו נותן בו גרם של אמון.

אולי הוא אינו צודק בהחלטה, דודי כבר לא ילד, הוא יכול בעצמו לברר ולהתנות עם הגבאים שהוא לא נכנס לבית כנסת בו מתפללים מחללי שבת, הוא יאמר להם חד משמעית: אני לא מתפלל עם מחללי שבת גמורים!!! איזה גבאי יעז להונות אותו?

הוא יכול לסנן את כל ההצעות, סינון אחר סינון, עד שימצא את המקום המתאים, למה לא לתת לו את הצ'אנס? הוא הרי חייב לשלם את החובות שלו בקרוב.

לא לשלם לד"ר אוגוסט פיינהנדלר טוב הלב, זו כפיות טובה שאין כדוגמתה.

לצורך העניין עשה תחקיר פרטי משלו, הוא גילה שאי אפשר לעשות הכללות, יש כמות לא קטנה של בתי כנסת ששומרים על הכללים הבסיסיים, גם דודי יוכל לעשות בדיקה משלו, בבדיקה פשוטה יעלה על המצב, הוא אינו חשוד אצל ר' שלמה על תאוות בצע, הוא הלא ניגש לכל הנושא מתוך תודעת שליחות, לפרוע חוב כבד שמשתרג על הצוואר, א"כ הוא בגדר שלוחי מצוה שאינם ניזוקים.

אבל... אי אפשר לפטור את החששות של צילה, יש כאן ניסיון לא קל וצריכים רחמי שמים מרובים.

רב שלמה נכנס לעובי הקורה, לצורך זה נפגש עם מספר חזנים, הם סיפרו לו על כל מיני ניסיונות שעברו, אך רובא ככולא טענו כי ברגע שהעמידו תנאי חד משמעי לגבאי או לפרזידנט בית הכנסת, נשמעו לתנאים ולא העזו לפרוץ את הגדרות.

הוא לא שאל את החזנים, אם שמרו על מרחק מהקהל, זה ממש לא במקום, הוא סמך על דודי שיציב לעצמו חומות נוקשות, כמו לשהות לבד בלי חברים, כך יוכל לשמור על עצמו מחברות עם אנשים שאינם מתאימים.

כך ישב מספר ימים עם עצמו, מחשב את הפלוס והמינוס אם הם שווים או צד אחד גובר. מנוי היה אצלו שלא יכריע עד שיהיה שלם עם עצמו

לאחר שבוע נוסף של התלבטויות קשות נפלה בקרבו ההחלטה.

דודי קיבל גיליון שלם עם תנאים שהיה עליו לעבור עליהם ולהתחייב שלא יעבור על אחד מהם, רק אז יוכל רב שלמה לקחת את ההכרעה על כתפיו.

דודי קרא את התנאים, היו דברים שהעליבו אותו מאד, כאלו הוא קל שבקלים שחוששים עליו על כל צעד ושעל, אבל לאחר שנרגע הבין שרב שלמה לא מוכן לקחת את הסיכון הקטן ביותר, היות והאחריות לצעד הה מוטלת על כתפיו, עליו לעשות את כל צעדי המנע שלא תבוא האשמה עליו.

דודי חתם ביד רועדת על סדרת תנאים נוקשים שימנעו ממנו כל קשר עם הקהילה בה יכהן כחזן, עליו לעשות את תפקידו ולא להישאר רגע נוסף. לאחר מיכן עליו ללכת לביתו, ללמוד גמ' ומוסר בכל יום ולהרבות בפרקי תהילים, שאווירת ארץ העמים לא תשפיע עליו בכי הוא זה.

לאחר זאת הכריע רב שלמה לצילה שאין לה מה לחשוש, דודי נוסע לשליחות מצוה, כל המטרה לפרוע חובות, יש מצוה בתורה לשלם חוב! כיון שכן שלוחי מצוה אינם ניזוקים, לא בהליכתם ולא בחזרתם.

צילה קיבלה את ההכרעה, מרגע שרב שלמה פסק לה את הפסק הסירה את התנגדותה לעניין. היא נתנה לדודי את ברכת הדרך, שיעשה את הכל בזריזות ולא יתמהמה דקה מעבר למוטל, אלי מחכה לו בבית, הוא כבר ילד שמבין, כל יום שאבא לא יהיה בבית יקשה עליו מאד.

לאחר שצלח את המשוכה הראשונה, היה עליו לפנות אל החזן רבי יעקב ליכטנוביץ כדי ללמוד אצלו את תורת החזנות, דודי הבין בחזנות, אבל לא היה מקצועי, היה לו קול נעים במיוחד, גישה מעולה למוסיקה, הוא ידע להלחין יצירות, עם כל הנתונים הללו, יכול היה להיות זמר ברמה גבוהה מאד, אבל חזן זה משהו אחר בכלל!

החזנות היא תורה שלימה, יש בה הרבה כללים ולא כל אחד יודע איך להתחזן. לשם כך צריכים מורה מקצועי.

רב יעקב ליכטנוביץ היה מומחה גדול בתחום, הוא למד אצל ר' יום טוב שערמאן [מתלמידיו המובחרים ביותר של החזן ר' משה קוסוביזקי שהוכתר כמלך החזנים] את תורת החזנות.

הלה היה תעתיק מושלם של מורו, עד שאפילו ר' משה עצמו התבדח שאם ישמע את תלמידו, לא ידע מי ניגן יותר מקצועי, פעמים שהתלמיד עולה על רבו.

בכל אדם מתקנא, חוץ מבנו ותלמידו, משה היה גאה באותו תלמיד, עד שאמר שגם לאחר מותו אין הוא הולך מהעולם, כי כל עוד התלמיד נמצא בעולם נחשב כאילו הוא עצמו בחיים.

רב יעקב היה תלמיד מעולה של אותו ר' יום טוב, עד שההלה התבטא על תלמידו שהוא בחינת "יום טוב שני" אמנם כחול שוויהו כלפי הראשון, אבל גם הוא יום טוב!

הרמז היה שר' יום טוב אחז שהוא תלמיד מעולה, אבל לא בדרגה שהוא עצמו היה אצל רבו, אלא דרגה קטנה יותר, יש לחלק הרבה ביניהם, אבל הוא תלמיד מוצלח מאד, גם זו מעלה גדולה מאד.

המעלה הגדולה של רב יעקב ליכטנוביץ, בתחום אחר בכלל.

היותו ירא שמים וישר כסרגל, הוא לא היה לוקח כסף מתלמיד אם לא היה בטוח שלמד ממנו את רזי המקצוע, לא אחת אמר למתלמד: **חבל על זמנך!**

הוא לא רצה לגבות ממנו כסף עבור כל ניסיונות הסרק שהשקיע, הוא לא הסתכל על זמנו האבוד, לכאורה מגיע לו שכר בטלה ואצלו ביטול זמן יקר מפנינים, אבל ר' יעקב החמיר בדיני ממונות עד לפרט האחרון.

כשהגיע דודי לרב יעקב החל מההתחלה, ראשית למד אצלו "פיתוח קול" את כל מערכת הכללים. הוא הסביר לדודי שהתנגד לכך בכל תוקף: לא צריך פיתוח הקול, יש לי קול מעולה. מעולם לא הייתה לי בעיה עם מיתרי הקול, גם כשהייתי צרוד הייתה זו דלקת גרון זמנית אבל לא יבלת, אני יכול לשיר שעה שלימה בלי לחוש במאמץ.

אבל ר' יעקב אמר לו שלהיות חזן שעות ארוכות ולבצע סלסולים מיוחדים [בפרט כשיגיע לקטע המסובך שנקרא "קאפ שטימע" סלסול שעושים כשירידים מטה מטה בקול] יגלה שאסור לסמוך על קול חזק ויציב.

[יוסלה היה אמן עולמי בתחום הזה, כמעט ללא מתחרה, קשה לתרגם את המילה הזאת לעברית, זה מושג מקצועי שנכתב רק בשפה החזונית, רז מיוחד ששייך לאלו ששייכים לתחום החזנות]

יש הרבה הפתעות לחזנים שלא יודעים את מערכת הכללים איך להוציא את השטימע (קול) לא דרך מיתרי הקול, אנשים מאמצים את מיתרי הקול ופוגמים אותם, כשהמיתרים נמתחים מדי, נגרמת יבלת, פגם שמביא לצרידות אין סופית, לכן הרבה מורים ורביים

מאבדים את יכולתם, כעבור מספר שנים, רק מי שיודע לשלוט על הקול איך להוציא אותו, יכול להתחזן שעות בלי להתאמץ.

לאחר מיכן למד את כל הנאטנס (תווים) שחשובים מאד לחזנים, כדי שידעו לנגן בצורה המדויקת ביותר, הוא למד את הכללים, היכן לעצור והיכן להגביה, איפה צריכים לרדת עד למטה במהירות, איפה משתמשים בקול דק [סופרן] והיכן צריכים את הקול העבה [בריטון] היכן בוכים ומתייפחים מרוב צער כילד, והיכן פוצחים בקול תרועה ועליצות. על זה הדרך אין ספור דקויות קיימים ורק חזן מושלם יודע לשלוט בהם.

הוא לימד אותו את מיטב הניגונים של משה קוסוביצקי יוסלה רוזנבלט זבולון קווארטין פינצ'יק ועוד חזנים גדולים ומפורסמים, הוא השפיע עליו שפע רב ולא קימץ במה שנתן.

דודי התלמיד, מעלתו הגדולה הייתה, הוא לא נזקק ללמוד פעם שניה, מהירות תפיסתו הדהימה את ר' יעקב, כאלו תלמידים לא פגש מעודו, ניכר עליו שהוא "כלי מחזיק ברכה" עד שהתפלא שלא ניסה ללמד את עצמו, הרי יכול היה לתפוס את הקנייטשים (הסלסולים) בעצמו, אלא שכל עוד שלא היה מנוי וגמור בלב דודי להיות חזן, לא נתן את לבו להעמיק ברזי המקצוע להיעשות אוטודידקט (מלמד עצמו), הוא העדיף ללמוד בצורה מסודרת מחזן מקצועי כדי שתהיה אומנותו מושלמת.

לא עברו שלושה חודשים ודודי הפך להיות חזן מדופלם, בקי בכל רזי החזנות, ר' יעקב היה מרוצה מאד, כזה תלמיד קל לא פגש... דודי היה בטוח שיש לו כבר את הדיפלומה ביד.

אך ר' יעקב הפתיע אותו: אני לא נותן את הסכמתי לכך שאתה ראוי לשמש כחזן, רק אחרי שאתה מופיע בפני כחזן ומתפלל את כל התפילות של ר"ה יום כיפור, כולל כל הסליחות, אני צריך לראות אותך בלייב (הופעה חיה) איך אתה ניגש לפני העמוד, כשאוכח אתן לך את הכתב.

"אני לא מבין, בדקת אותי בקטעים הקשים ביותר, את הכל הצגתי בפניך והבעת את שביעות רצונך המלאה, למה אני צריך לעשות כעת הצגה מצחיקה, כאילו אני עומד לפני העמוד ומתפלל את כל התפילות?" נרעש דודי מהעינוי הלא צפוי

"כי אינו דומה הצגת ידע להופעה בפועל! אני חייב לראות שאתה באמת יודע את כל הנוסח ולא מחטיא קנייטש אחד" הבהיר בפניו ר' יעקב את מערכת הכללים הנוקשה.

כאן נכונה לר' יעקב הפתעה, דודי התנגד בכל מאודו להופעה זו.

"ר' יעקב, איך לך מה לפחד עלי, כשיגיעו הימים ואעמוד בפני הציבור, אהיה מוכן לכך נפשית, אין לי שום בעיה עם אף ציבור, אין לי "אימתא דציבורא" שמאפיינת רבים, מעולם לא רעדתי כשהופעתי בפני קהל גדול לא אחת הופעתי בפני ציבור ושרתי בכל מיני אירועים, שמחות של המשפחה של חברים וכו' גודל הקהל לא הרתיע אותי, למה שכאן זה יהיה שונה?"

"אז תשיר לפני כעת, אני הקהל שלך. אני חייב לראות שאתה שולט היטב בכל התכנים ולא עושה סלט, עוד לא היה חזן אחד שהכשרתי שלא עבר את הטסט הזה. אביא לך כעת דוגמא מהחיים.

מבחן נהיגה, לא די ללמוד את התיאוריה, על נהג חדש לנהוג תחת השגחת מורה נהיגה, הוא צריך לראות אותו נוהג על הכביש, אם לא שכח אחד מהכללים ואם הוא יודע לנהוג בכל מיני מצבים, אחרת הוא לא עובר את הטסט.

אפילו אם אתה יודע לנהוג, אם אתה לא יודע איך חונים [פרט שנראה שולי ביותר] אתה לא עובר את הטסט, עד שאתה צולח את כל המכשולים" ביאר ר' יעקב את עקרונות השיטה.

"אני מתבייש לעשות זאת בפניך" הפתיע דודי את מלמדו.

"אם כך אתה לא כשיר להיות חזן, למדת רק להלכה אבל לא למעשה, אני לא יכול לתת לך הסמכה לשמש כחזן, אם אני אישית לא התרשמתי, איך אתה מעביר את כל סדר התפילות כזקן ורגיל".

"אני לא יודע להסביר, אני חש שאני ליצן פורימי כשאני מתפלל ביום רגיל את כל תפילות ימים נוראים, אני חייב לחיות בתוך האווירה הזאת, לחוש איך אימת יום הדין גועשת בקרבי, להתכונן לה מתוך לימוד בספרים הקדושים, לפחד מפני הדר גאונו, או אז תתפרץ התפילה מתוכי ותהיה אמיתית לחלוטין.

זה לא כמו במופע זמרה או אפילו הלחנה, שם אין שום שייכות לימים הנוראים אין צורך ברגש מיוחד, כאן זה צריך להיות אמיתי, כשאגיע לימים הנוראים בטוחני שאקבל את כל הרצינות של הימים הקדושים, או אז תפרוץ מתוכי החזנות שכרגע חבויה בתוכי" מנסה דודי לסגור על עצמו.

ר' יעקב החליט לסנוט בדודי. "אוקיי אני מחכה לימים נוראים, אתה תיגש לפני העמוד אצלי בבית, כשאדע שאכן אווירת הימים הנוראים חלחלה בתוכך אתן לך את הכתב. "על פי ההלכה, אסור לעשות מבחן לצרכי פרנסה בימים נוראים" הזדעזע דודי מהרעיון. "גם מילתא דבדיחותא אינך מביין! רמזתי לך שכל עוד שלא שמעתי אותך באופן מושלם, לא תקבל את ההכרה שלי בך".

"למה אתה כל כך מתאכזר אלי" לחש דודי כשדמעות עומדות בעיניו, הוא הושפל בצורה שלא עמד בה, הוא לא זוכר מתי עבר כזה אירוע משפיל בימי חלדו.

ר' יעקב לא נבהל מהפווה, הוא הציע לדודי למשוך את ידו ממקצוע החזנות, הוא לא יכול להיות ערב לכך שאותו סיפור לא יקרה לו גם כשיעמוד בפני הקהל.

"יש לך "מחסום בוש" בחזנות, לעצמו תכונה חיובית ביותר, אבל בחזנות הוא הרסני ביותר. תאר לעצמך שאתה ניגש לעמוד, אתה עומד בפני מאות מתפללים, חש את נשימתם מאחוריך, מתח עצום שורר באולם, הם מחכים שתעשה להם את התפילה.

בבתי כנסת כאלו, החזן הוא זה שמוביל את התפילה, אם אין את החזן אין תפילה ואין בית כנסת, אתה תקבל על הראש אחרי כן על מה שהונית את הציבור, יהיו לך ביזיונות עד לב השמים.

יותר לא תוכל לגשת לעמוד בשום מקום, את הפידבקים השליליים לא תוכל למנוע, עוף השמים יוליך את הקול, את האחריות אחרי כן יטילו עלי, כי אתה התלמיד שלי, זה יפגע בי אישית שהוצאתי כתב הסמכה לחזן שאינו ראוי לתפקיד, למה שאכרה בור לרגלי?" סיים את הפסק.

דודי התחיל להפנים שעליו לגשת לעמוד, בחדר העבודה היה עמוד מאולתר בגדי חזן יפים וטלית פסולה (לא להיכנס לשאלה של ברכה) הוא התלבש בהם, אך חש בתוכו ריקנות נוראה, הוא לא מתחבר לכל מה שהוא עושה, הוא פשוט ליצן לא מוצלח, פחד עצום נפל בלבו, עתה הבין את המסר של ר' יעקב.

אין לו נשמת--חזן אמיתי.

כל החזנים נולדו לתוך המקצוע, הם מאוהבים בזה עד לשד עצמותיהם, לכן הם מצליחים, אבל הוא אמנם יודע את פרקו, שולט בכל, אבל הוא חי את נשמת החזן, זה משהו טפל לאישיותו ומהותו.

פעם דיבר עם גיורא פיידמן אמן הקלרינט העולמי [עד היום הזה, כאשר עבר מזמן את שנת התשעים עדיין הוא מופיע בכל מיני מקומות כנער צעיר] הוא נכח באחד האירועים [כשגיורא במיטב שנותיו] לאחר ההופעה ניגש דודי אליו מופתע כולו, הוא ראה את גיורא במופע כליזמרי במשך שעה וחצי ב"בנייני האומה" בליווי ארבעה קלרינטים שתי חצוצרות טרומבון וקרן יער, הליווי היה מקצועי ביותר, אבל בלט ההבדל בינם לגיורא בכל חלק שעשו יחד.

דודי שהיה סקרן ניגש אל גיורא והציג בפני את השאלה: למה יש הבדל כה תהומי בינך לבין המלווים, כולם למדו את רוזי הכלי, אין להם אף שגיאה, כל אחד כשלעצמו נגן מעולה, אז למה כל כך בולט ההבדל?!

גיורא נהנה מהשאלה, הוא אהב כאלו סקרנים והסביר לו את ההבדל, הוא דיבר על עצמו בגוף שלישי.

"גיורא סקאלה אחרת בכלל!!!"

אפשר להבין את הפירוש? שאל דודי.

"אסביר לך במספר מילים, גיורא הוא דור רביעי לכליזמרים, הוא נולד עם קלרינט ביד, את הקלרינט הכיר כבר מערש ילדותו, הוא חי אותו ונשם אותו, בשבילו היה אויר הנשימה! אהבתו לכלי בלתי ניתנת להשגה, לכן כשהתחיל לנגן ניגן ישר מתוך הלב, כל ניגון שהוציא מתוך הכלי היה כמו שמדבר ושר מפיו, הוא יכול היה גם לדבר איתו בשפת היום יום... כשיש לאדם אהבה כה עצומה למה שהוא עושה, הוא נעשה אומן הכלי, הוא מגיע לסקאלה הכי גבוהה שיש בתחום.

לעומתו כל האחרים נפגשו עם הכלי בפרק מסוים בימי חייהם, אמנם למדו את כל הטכניקות ושולטים בכלי, אבל הכלי לא הם והם לא הכלי! הכלי הוא כלי עזר להם. אז כמו שאתה משתמש בכלי עזר בכל תחום, אתה לא חש אותו כנשמת חייך, אלא כלי עזר, היחס שלך אליו בהתאם, יש כאלו שנוקקים לו יותר ויש פחות, אבל האיכות שיוצאת היא בהתאם."

"מכל מלמדי השכלתי" אמר אז דודי, גיורא לימד אותי פרק בחיים ונפק"מ לתורה! אם אדם עושה דבר מתוך אהבה גמורה למה שעושה, הוא חי ונושם זאת, הוא יצליח בכך ללא כל ספק, אבל מי שעושה דבר מתוך כורח, הוא חייב לעשות משימה, כי זה לצורך פרנסתו, הוא לומד זאת היטב, אבל בנשמתו הוא לא מחובר לזה, אחד כזה לא יצליח בתפקיד הסביר באחד השיעורים שלו בכולל.

עכשיו הצליח להבין את החשש של ר' יעקב מלתת לו כתב הסמכה.

הוא ניגש אל העמוד לבש את הטלית וניסה לדמיין את עצמו שהוא נמצא בתוך הימים הנוראים, הוא ניסה לרמות את עצמו שיש לו קהל גדול שמאזין בשקיקה והוא כעת צריך להתפלל בפניהם.

אך במקום הקול הצלול והמתוק שתמיד יוצא מפיו, החלו לצאת קול צרוד וחלוד כעין קרקור התרנגול, דומה הוא לתרנגול שעומד ומקרקר קוקוריקו, גם הוא משוכנע ששר הכי יפה.

גם המילים יצאו שבורות ומרוסקות בגמגום מרגיז מאד ולא הייתה להן כל משמעות.

כעבור שני משפטים פרש מהעמוד, הוא הוריד את טליתו ופרץ בבכי חרישי.

הבושה שח קודם התעצמה שבעתיים, מעולם לא חש את עצמו כל כך ירוד, אפילו שרק אדם אחד ראה זאת, הוא הבין שחלומו להיות חזן נגוז, אין לו את נשמת החזן, לפיכך הוא לא מתאים.

ר' יעקב הזדעזע, הוא חש את עומק הכאב של דודי, עדינות נפשו לא נתנה לו שיצא מביתו בפחי נפש, הוא דיבר אליו דיברי עידוד ונוחם ויעץ לו לעשות תרגולים בבית, שם לא יהיה לו מבקר מקצועי שעומד על ראשו, אולי כשיעשה מספר שיעורים בבית יפרוץ את מחסום הבושה.

"ואם זה לא יהיה? זרק דודי ביאוש, מה עלי לעשות?"

"לא נורא, לא קרה אסון, לא סוף העולם, אם לא תהיה חזן!"

הרי אתה בעצמך מודה שזה לא היה חלום חייך, אלא כורח הפרנסה, תתפלל למי שהפרנסה שלו שישלח לך את הפרנסה ברווח בדרך אחרת, אין מקצוע בעולם שאין עמו ברכה, כמו שמובא בסוף מס' קידושין, אין פרנסה שהיא עניה ואין פרנסה שהיא עשירה, הכל תלוי במזלו של האדם.

לכן צריכים לפנות למי שהעושר בידו, שיזכה אותך להארת פנים שתוכל להחזיר את החובות שלך באופן אחר.

גם אני שכן נחשבתי לחזן גדול, לא מצטער על כך שאיני משמש כחזן בפועל, עברו כבר שנים לא מועטות שהחלטתי שאני לא נוסע לחו"ל לעשות שם חזנות, שבתי לכולל ולומד במלוא המרץ ומפעם לפעם יש לי פרנסות צדדיות, ביניהם זה שאני מכשיר חזנים חדשים וחיתנתי בכבוד".

למרות העידוד יצא דודי שבור ורצוץ הוא ידע את המסקנא, כנראה שהוא יהיה "שנורר" בעתיד כדי שיוכל לכסות את החובות.

סיפור / מתוך המדור 'אמונה ובטחון' באספקלריא הנוכחי

מעשה שהיה - שידוך באופן פלא!

בחורה בגיל עשרים וחמש ציפתה שנים רבות לזיווגה שהתמהמה, אבל ב"ה לא איבדה תקווה, והתפללה רבות שהקב"ה ישמע תפילתה, וישלח לה את זיווגה הנכון.

בתחילת חודש ניסן תשע"ח, התקשרה אליה שדכנית, ואמרה, יש לי הצעה מצויינת בשבילך, בחור בן עשרים ושלוש שלמד כמה שנים בארץ ישראל בישיבתו של הג"ר צבי קפלן שליט"א וכעת כשחזר לחו"ל התחיל לשמוע הצעות שידוכין.

שני הצדדים התחילו מיד לברר, והכל נשמע מאד טוב, אבל בכל זאת הפריע מאד לבחורה, למה בחור בן עשרים ושלוש שזה עתה נכנס לשידוכין, שומע הצעה של בחורה שמבוגרת ממנו בשנתיים וחצי, מי יודע מה מסתירים כאן.

הם התקשרו לשדכנית כדי לברר פרט זה, והשדכנית השיבה, גם אני לא יודעת, אבל כשהתחלתי לברר איזה שידוך אפשר להציע להם, אמר לי הבחור, שהוא רוצה לשמוע רק מבחורות שיותר מבוגרות ממנו, כשהתפלאתי על כך, אמר לי שכך צוה עליו ראש הישיבה. לפני שחזר לביתו קרא לו ראש הישיבה לביתו, ואמר אני יודע שאתה נכנס כעת לפרק האיש מקדש, אני מציע לך שתשמע הצעות רק של בחורות שמבוגרות ממך.

כעת זה כבר נשמע ממש חשוד, למה ראש ישיבה יצווה על תלמידו לשמוע רק הצעות שיותר מבוגרות ממנו?!

השדכנית התקשרה לאבי הבחור, והשיב, נכון גם לי זה נשמע מוזר שבני יתחיל לשמוע שידוך שהיא יותר מבוגרת ממנו, בערב אתקשר לראש הישיבה לברר מה כוונתו.

אבי הבחור התקשר לראש הישיבה, ושאלו למה אמר לבנו כך. ראש הישיבה צחק, אמרתי לו שישמע לבחורות בוגרות, לא התכוונתי למבוגרות בגיל, אלא כיון שהבחור הוא בחור בוגר בהתנהגותו, יותר מהרבה בחורים, ולכן אמרתי לו שישמע להצעה של בחורה שגם היא בוגרת בהתנהגותה.

אבל הוסיף ראש הישיבה, אם כבר יש הצעה על הפרק צריך בכל זאת לבדוק זאת, ולא לפסול על הסף רק בגלל הגיל. הם ביררו ואכן לאחר שבוע השידוך נגמר למזל טוב.

כי כשהשידוך אמור לצאת לפועל, הקב"ה כבר יסדר שראש הישיבה יגיד משהו אחד, והתלמיד ישמע משהו אחר, והקב"ה יעמוד באמצע ויקדם את הזיווג שהיה מיועד להם ארבעים יום קודם יצירת הוולד. [ווי העמודים וחשוקיהם סב, עמ' קיז]